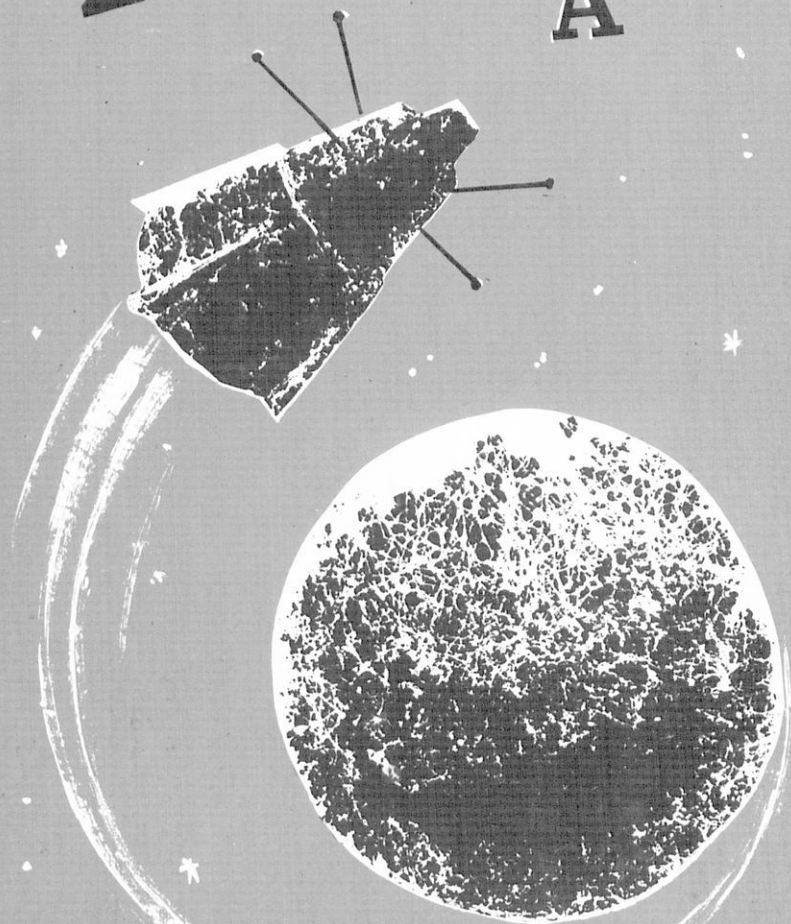


ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΚΟΣΜΟΓΡΑΦΙΑ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1966

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ

6

Α 7 Α

Νικηφόρου (Νικ. Σ.)

ΚΟΣΜΟΓΡΑΦΙΑ Γ/α 129



ΚΟΣΜΟΓΡΑΦΙΑ

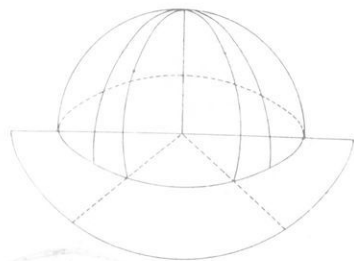
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Δ 6 Α5Α
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΒΑΘΜΙΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ
ΚΑΙ ΤΕΩΣ -ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Νικολάου (Νικολ. Δ.)

ΚΟΣΜΟΓΡΑΦΙΑ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1966

002
K15
ST2B
1428

ΚΟΣΜΟΓΡΑΦΙΑ





Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ Ἡ ΟΥΡΑΝΙΟΣ ΣΦΑΙΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ
ΚΙΝΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΣΤΕΡΩΝ. — ΤΟ ΚΟΠΕΡΝΙΚΕΙΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Οὐρανός. Φυσικός ὀρίζων. — Ἐὰν κατὰ ἀνέφελον ἡμέραν ἢ νύκτα ἰστάμεθα ἐπὶ ὑψηλοῦ τόπου, βλέπομεν ὑπεράνω ἡμῶν ἓνα ἡμισφαιροειδῆ θόλον. Λέγεται δὲ οὗτος οὐράνιος θόλος ἢ Οὐρανός. Οὗτος εἰς τὸν τόπον μας τὴν ἡμέραν ἔχει συνήθως ὥραϊον κυανοῦν χροῶμα, τὴν δὲ νύκτα γίνεται μέλας. Ὁ οὐρανὸς δὲν ὑπάρχει πράγματι· βλέπομεν δὲ αὐτὸν ἕνεκα ὀπτικῆς ἀπάτης. Αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν διάχυσιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἢ τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων ὑπὸ τῶν μορίων τοῦ ὀξυγόνου καὶ ἀζώτου τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ τῶν ἀδιαφανῶν σωματίων, τὰ ὁποῖα αἰωροῦνται ἐντὸς αὐτῆς.

Ὁ Οὐρανὸς μακρὰν καὶ γύρω ἡμῶν φαίνεται ὅτι στηρίζεται κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἡ δὲ γραμμὴ, κατὰ τὴν ὅποιαν φαίνεται ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἐγγίζει τὴν Γῆν, λέγεται φυσικός ὀρίζων τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἰστάμεθα. Ὁ φυσικός ὀρίζων εἰς ἀναικτὸν πέλαγος μακρὰν τῆς θέας τῶν ἀκτῶν ἢ εἰς ἀναπεπταμένην πεδιάδα εἶναι περιφέρεια κύκλου.

Τὸ μέρος τοῦ ὀρίζοντος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, λέγε-

ται **ἀνατολικόν**. "Όταν δὲ βλέπωμεν πρὸς τὸ ἀνατολικόν μέρος, ἔχομεν ἠπισθεν τὸ **δυτικόν**, δεξιὰ τὸ **νότιον** καὶ ἀριστερὰ τὸ **βόρειον** μέρος τοῦ ὀρίζοντος.

2. Ἀστέρες. Ἀστρονομία.—Ὁ ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πολυπληθῆ σώματα, τὰ ὅποια εὐρίσκονται διεσκορπισμένα εἰς τὸ πέραξ ἡμῶν διάστημα, λέγονται **ἄστρο** ἢ **ἀστέρες**. Οἱ ἀστέρες φαίνονται ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸν Οὐρανόν. Διὰ τοῦτο δὲ λέγονται καὶ **οὐράνια σώματα**.

Πλὴν τοῦ ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης οἱ ἄλλοι ἀστέρες φαίνονται μόνον τὴν νύκτα. Διότι τὸ ἰσχυρὸν φῶς τοῦ ἥλιου καθιστᾷ αὐτοὺς ἀοράτους διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Διὰ καταλλήλου ὕψους τηλεσκοπίου δυνάμεθα καὶ τὴν ἡμέραν νὰ ἴδωμεν τοὺς λαμπροτέρους ἀπὸ αὐτοὺς.

Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἐξετάζει τοὺς ἀστέρας καὶ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποία προξενοῦσιν οὗτοι, λέγεται **Ἀστρονομία**.

Τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀστρονομίας ἀποτελοῦσι τὴν **Κοσμογραφίαν**.

Σημείωσις. Καὶ ἡ Γῆ θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ὡς τοιοῦτον ἐξετάζεται ὑπὸ τῆς Ἀστρονομίας.

3. Εἶδη ἀστέρων. Ἀπλανεῖς ἀστέρες.—Ἐὰν παρατηρήσωμεν τοὺς ἀστέρας μετὰ προσοχῆς καὶ κατὰ διαφόρους νύκτας, θὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι πλεῖστοι ἀπὸ αὐτοὺς διατηροῦσι τὴν αὐτὴν πρὸς ἄλληλους θέσιν. Διὰ τοῦτο δὲ οὗτοι λέγονται **ἀπλανεῖς** ἀστέρες.

Τὸ φῶς τῶν ἀπλανῶν δὲν εἶναι ἥρεμον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἔχει μίαν τρομάδην κίνησιν. Ἡ κίνησις αὕτη λέγεται **στίλβη**. Ἡ στίλβη εἶναι φαινομενικὴ καὶ συνεχῆς παραλλαγή τῆς λαμπρότητος, ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ χρώματος τῶν ἀστέρων. Ἡ παραλλαγή αὕτη προκαλεῖται ὑπὸ τῆς γήινης ἀτμοσφαίρας κατὰ τὴν δι' αὐτῆς διόδον τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων τῶν ἀστέρων. Εἶναι δὲ μεγαλυτέρα, ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι τεταραγμένη καὶ μικροτέρα, σχεδὸν μηδαμινή, ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι ἥρεμος.

Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες εἶναι σώματα ἔχοντα μεγάλην θερμοκρασίαν καὶ φωτεινά, ἥτοι εἶναι καὶ αὐτοὶ ἥλιοι. Φαίνονται δὲ ὡς φωτεινὰ σημεῖα καὶ μὲ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότατα τηλεσκόπια, διότι εὐρίσκονται εἰς παμμεγίστους ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς Γῆς.

Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες διαιροῦνται εἰς διαφόρους **τάξεις** ἢ **μεγέθη**, κατὰ τὴν φαινομενικὴν λαμπρότητα αὐτῶν. Οὕτως οἱ λαμπρότεροι ἀπὸ

αυτοὺς λέγονται ἀστέρες 1ου μεγέθους. Οἱ μετ' αὐτοὺς κατὰ λαμπρότητα λέγονται 2ου μεγέθους καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ διακρίνομεν ἀστέρας μέχρι καὶ τοῦ ἑκτοῦ μεγέθους, διὰ δὲ καταλλήλου τηλεσκοπίου μέχρι καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου μεγέθους. Διὰ τῆς φωτογραφίας τέλος ἀπεκαλύπτοντο μέχρι τοῦδε ἀστέρες μέχρι καὶ τοῦ 21ου μεγέθους. Ἡδη δὲ διὰ τῆς χρήσεως τοῦ γιγαντιαίου τηλεσκοπίου τοῦ ὕρους Palomar ἀποκαλύπτονται ἀστέρες μέχρι καὶ τοῦ 23ου μεγέθους.

Οἱ ἀστέρες 1ου μεγέθους εἶναι 20 τὸ ὅλον. Οἱ δὲ τῶν ἄλλων μεγεθῶν κατανέμονται ὡς ἑξῆς περίπου καὶ εἰς στρογγυλοὺς ἀριθμούς.

Μεγέθους	2ου,	3ου,	4ου,	5ου,	6ου
ἀστέρες	50,	150,	500,	1600,	4800.

Ὡστε διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνονται τὸ ὅλον 7000 περίπου ἀστέρες ἀπὸ ὅλους μαζί τοὺς τέπους τῆς Γῆς.

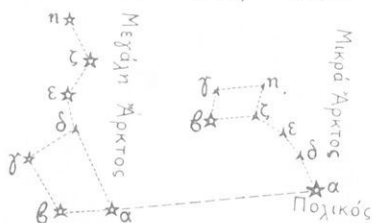
Πρὸς εὐκόλουν ἀναγνώρισιν τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων κατέταξαν αὐτοὺς εἰς διαφόρους ομάδας, τὰς ὁποίας καλοῦμεν **αστερισμούς**.

Ἐάν π.χ. στραφῶμεν πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ὀρίζοντος, διακρίνομεν εὐκόλως καὶ καθ' οἴκνηποτε ὥραν ἀνεφέλου νυκτὸς ἓνα λαμπρὸν ἀστερισμὸν, τοῦ ὁποίου οἱ κυριώτεροι ἀστέρες εἶναι 7. Οἱ 4 ἀπὸ αὐτοὺς αποτελοῦσι τὰς κορυφὰς ἑνὸς τετραπλεύρου, οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι εἶναι κορυφαὶ μιᾶς τεθλασμένης γραμμῆς. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος (σχ. 1) λέγεται **Μεγάλη Ἄρκτος**. Οἱ ρηθέντες ἀστέρες αὐτῆς εἶναι 2ου μεγέθους, πλὴν τοῦ δ, ὁ ὁποῖος εἶναι 3ου μεγέθους. Τὸ τετράπλευρον λέγεται **σῶμα**, ἡ δὲ τεθλασμένη γραμμὴ λέγεται **οὐρά** τῆς ἄρκτου.

Ἐάν νοερώς προσεκτείνωμεν τὴν πλευρὰν βα τῆς Μεγάλης Ἄρκτου κατὰ τὴν φορὰν β πρὸς α, ἀνευρίσκομεν ἓνα ἀστέρα 2ου μεγέθους.

Οὗτος λέγεται **πολικὸς ἀστήρ**. Οὗτος εἶναι τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς ἑνὸς ἄλλου ἀστερισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ σχῆμα τῆς Μεγάλης Ἄρκτου καὶ ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸ καίμενον. Εἶναι ὅμως ὁ ἀστερισμὸς οὗτος μικρότερος καὶ ἀμυδρότερος ἀπὸ τὴν Μεγάλην Ἄρκτον. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος λέγεται **Μικρὰ Ἄρκτος**.

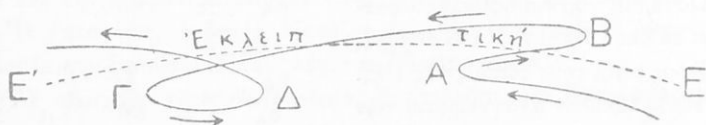
Βραδύτερον θὰ γνωρίσωμεν καὶ τοὺς σπουδαιότερους τῶν ἄλλων ἀστερισμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὁρατοὶ ἀπὸ τοὺς τέπους μας.



Σχ. 1.

4. Πλανῆται. — Διὰ προσεκτικῆς καὶ ἐπὶ πολλὰς νύκτας παρατηρήσεως τῶν ἀστέρων διακρίνομεν ὅτι μερικοὶ ἀπὸ αὐτοῦς ἀλλάσσουσι θέσιν ἐν μέσῳ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. Διὰ τοῦτο οὗτοι λέγονται **πλανῆται** ἀστέρες ἢ συνηθέστερον **πλανῆται**.

Ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως ἐκάστου πλανῆτου ἐν τῷ Οὐρανῷ γίνεται ὡς ἐξῆς. Ἐπὶ πολὺν χρόνον βλέπομεν ὅτι οὗτος κινεῖται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ἐπειτα φαίνεται ὅτι ἴσταται ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἔπειτα κινεῖται ἐπὶ τινα χρόνον ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ἰσταται ἐκ νέου· ἔπειτα ἐξακολουθεῖ κινούμενος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς: "Ὡστε ἡ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ φαινόμενη τροχιά ἐκάστου πλανῆτου ἀποτελεῖται ἐκ σειρᾶς τόξων (σχ. 2). Ἐκ τούτων τὰ γραφύ-



Σχ. 2. Φαινόμενη τροχιά πλανήτου.

μενα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς εἶναι μεγαλύτερα τῶν ἄλλων, τὰ ὅποια γράφονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πλανῆτου ἐξ Α πρὸς Δ.

Τὰ σημεῖα Α, Β, Γ, Δ κ.τ.λ., εἰς τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ἴσταται ὁ πλανήτης, διὰ τὴν ἀλλαγὴν φορὰν κινήσεως, λέγονται **στηριγμοί**.

Ὅσοι πλανῆται εἶναι ὁρατοὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνονται ὡς φωτεινὰ σημεῖα. Διὰ καταλλήλου ὅμως τηλεσκοπίου οἱ μεγαλύτεροι ἀπὸ αὐτοῦς φαίνονται ὡς φωτεινοὶ δίσκοι, ἐνίοτε δὲ τινες ἀπὸ αὐτοῦς φαίνονται καὶ ὡς τμήματα φωτεινῶν δίσκων. Τὸ δὲ φῶς τῶν πλανητῶν εἶναι ἡρεμον, ἥτοι δὲν ὑφίσταται στίλβην.

Οἱ κυριώτεροι πλανῆται ὀνομάζονται **Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη** (κοινῶς **Αὐγερινός**), **Ἄρης, Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός, Ποσειδῶν, Πλούτων**. Ἀπὸ αὐτοῦς φαίνονται διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος. Ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ἑρμῆς ὑπὸ εὐνοϊκᾶς μόνον συνθήκας φαίνονται διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Σημείωσις. Εἰς τοὺς 8 τούτους πλανῆτας κατατάσσεται καὶ ἡ Γῆ, ὡς θὰ μάθωμεν βραδύτερον.

5. Κομήται. — Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν ἐμφανίζονται εἰς τὸν Οὐρανὸν ἄστρα διαφόρου μορφῆς τῶν ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν. Ἐκαστον

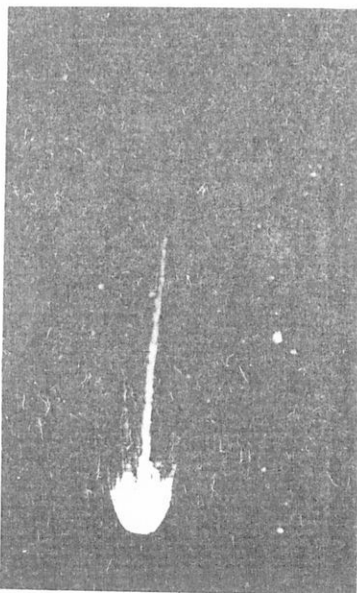
τῶν ἀστρῶν τούτων ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνα φωτεινὸν πυρῆνα, ὁ ὁποῖος περιβλήσεται ἀπὸ ἀμυδροτέρων φωτεινῶν νεφελῶν προεκτεινομένην εἰς μίαν συνήθως νεφελώδη οὐράν (σχ. 3). Τὰ ἀστρα ταῦτα λέγονται **κομήται**. Οἱ κομήται ταχύτερα μεταβάλλουσι θέσιν ἐν μέσῳ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.

6. **Νεφελώματα ἢ νεφελοειδεῖς ἀστέρες.**—Ὅλοι ἔχομεν ἴδει πολλάκις εἰς τὸν Οὐρανὸν κατὰ τὰς ἀσελήσους νύκτας μίαν μακράν, στενὴν καὶ ὑπόλευκον ταινίαν, ἣ ὁποία προχωρεῖ ἀπὸ τὰ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ἀπὸ τινος διγάζεται. Αὕτη λέγεται **Γαλαξίας**. Τοιαῦτα ὑπόλευκα καὶ νεφελώδη ἀστρα ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα εἰς τὸν Οὐρανόν. Λέγονται δὲ ταῦτα **Νεφελώματα ἢ νεφελοειδεῖς ἀστέρες**. Αἱ **Πλειάδες** π.χ. (κοινῶς Πούλια) εὐρίσκονται μέσα εἰς ἓν νεφέλωμα. Ἐκτὸς 3 - 4 νεφελωμάτων τὰ ὁποῖα εἶναι ὁρατά, τὰ ἄλλα εἶναι ἀόρατα διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

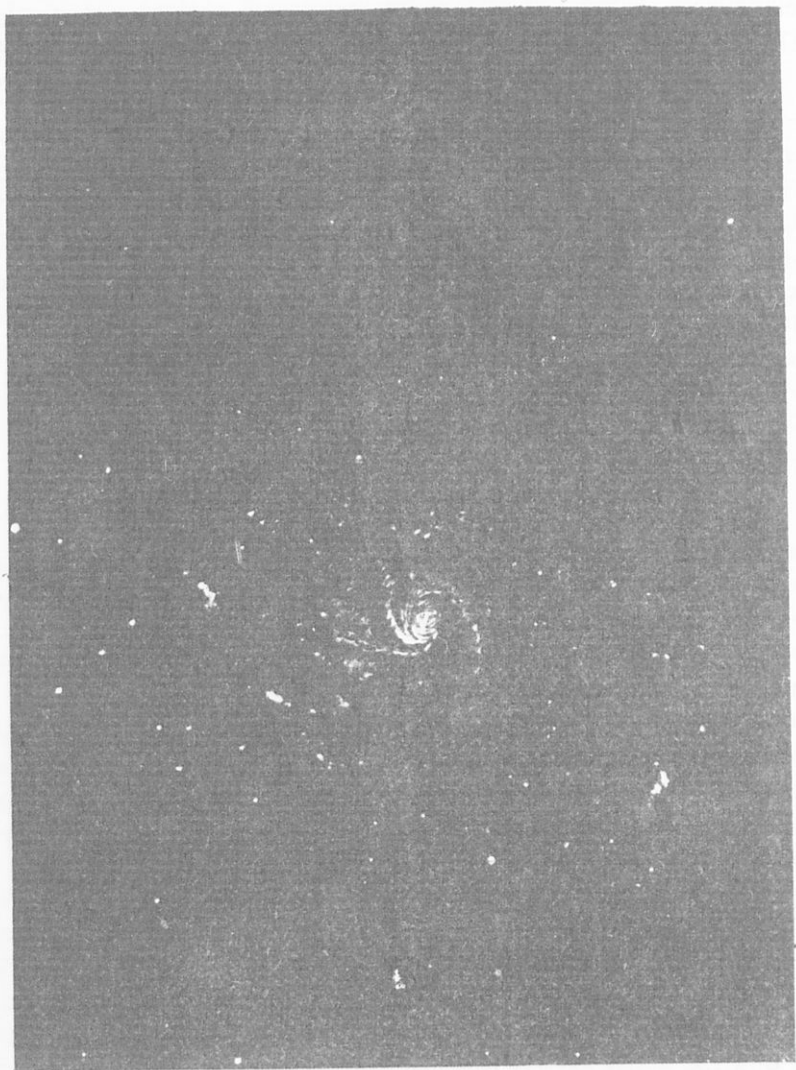
7. **Οὐράνιος σφαῖρα.** Φαινόμενη κίνησις αὐτῆς. — Οἱ ἀστέρες φαίνονται ὅτι ἀπέχουσιν ἴσον ἀπὸ ἡμῶν, ὥς νὰ ἔκκειντο ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας μιᾶς παμμεγίστης σφαίρας, ἣ ὁποία ἔχει κέντρον τὸν ὀφθαλμὸν μας. Αὕτη λέγεται **οὐράνιος σφαῖρα**, δὲν ὑπάρχει δὲ πράγματι. Ἐν τούτοις, χάριν ἀπλοποιήσεως τῆς σπουδῆς τῶν κινήσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων, θὰ υποθέσωμεν ὅτι αὕτη ὑπάρχει. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς δὲ ἐπιφανείας αὐτῆς θὰ νοῶμεν κειμένους τοὺς ἀστέρας, πλὴν προφανῶς τῆς Γῆς.

Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀντικαθιστῶμεν τὰς πραγματικὰς ἐν τῷ χώρῳ θέσεις τῶν ἀστέρων Σ, Σ' κ.τ.λ. διὰ τῶν φαινομένων θέσεων σ, σ' κ.τ.λ. αὐτῶν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας (σχ. 4).

Αἱ φαινόμεναι δὲ αὗται θέσεις τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὀρίζοντα ἡμῶν καθ' ὅλην



Σχ. 3. Κομήτης τοῦ 1881.



Σπειροειδές νεφέλωμα Μεγάλης Άριτου.

τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου. Ὁ ἥλιος π.χ. ἀνατέλλει καθ' ἐκάστην πρωΐαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ὀρίζοντος, ἀνέρχεται βαθμὴδὸν εἰς τὸν Οὐρανὸν μέχρι τῆς μεσημβρίας. Ἐπειτα ἄρχεται κατερχόμενος πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ὀρίζοντος καὶ τέλος δύνει ὑπ' αὐτόν. Ὅμοιαν κίνησιν φαίνεται ὅτι ἔχει ἡ Σελήνη καὶ οἱ ἄλλοι ἀστέρες, τοὺς ὁποίους ἔχομεν ἐνώπιόν μας, ὅταν εἴμεθα ἐστραμμένοι πρὸς νότον. Ἄν δὲ στραφῶμεν πρὸς βορρᾶν, βλέπομεν ὅτι οἱ ἔμπροσθεν ἡμῶν ἀστέρες κινουῦνται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς οὐδέποτε δύνουσι. Λέγονται δὲ οὗτοι **ἀειφανεῖς** ἀστέρες. Π.χ. οἱ ἀστέρες τῆς Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Ἄρκτου εἶναι ὅλοι ἀειφανεῖς ἀστέρες.

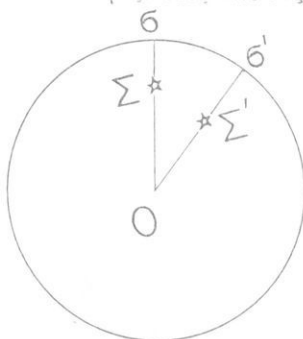
Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες διατηροῦσι τὴν αὐτὴν πρὸς ἀλλήλους θέσιν (§ 3), ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ ἐξ Α πρὸς Δ κίνησις ὅλων τῶν ἀπλανῶν φαίνεται ὅτι γίνεται, ὅπως θὰ ἐφαίνετο, ἂν οὗτοι ἦσαν προσηλωμένοι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς Οὐρανίου σφαίρας, αὕτη δὲ ἐστρέφετο ἐξ Α πρὸς Δ περὶ μίαν διάμετρον αὐτῆς.

Διὰ τοῦτο τὴν κίνησιν ταύτην λέγομεν **φαινομένην κίνησιν τῆς οὐρανίου σφαίρας**.

Ἀπὸ τὴν κίνησιν αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι ἐσχημάτισαν τὴν ἐσφαλμένην γνώμην ὅτι ἡ Γῆ εἶναι τὸ κέντρον τοῦ Κόσμου καὶ ὅτι περὶ αὐτὴν στρέφονται ὅλα τὰ οὐράνια σώματα.

Σημείωσις. Ὑπέροχ ὅμως φιλοσοφικὰ καὶ ἀστρονομικὰ τινὰ πνεύματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διέγνωσαν τὸ ἐσφαλμένον τῆς δοξασίας ταύτης καὶ ἐδίδασκον τὰς ἀληθεῖς κινήσεις, ὡς βραδύτερον θὰ μάθομεν.

8. Ἰδία κινήσεις τοῦ Ἠλίου καὶ τῆς Σελήνης. — Ὅλοι θὰ ἔχομεν προσέξει ὅτι ὁ ἥλιος δὲν ἀνατέλλει ἀπὸ τὸ αὐτὸ πάντοτε σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ἐπίσης κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐκάστης ἡμέρας ὁ ἥλιος εὐρίσκεται εἰς τὸν Οὐρανὸν ὑψηλότερον τὸ θέρος καὶ χαμηλότερον τὸν χειμῶνα. Ἐὰν δὲ παρακολουθήσωμεν ἐπὶ ἓν ἔτος τοὺς ἀστερισμούς, οἱ ὅποιοι ἀνατέλλουσιν ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἠλίου, θὰ ἴδωμεν ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε οἱ ἴδιοι. Ἀπὸ



Σχ. 4.

μῆνα εἰς μῆνα καὶ ἀπὸ τοῦ Μαΐου προηγούνται ἀμέσως τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου κατὰ σειρὰν οἱ ἐξῆς ἀστερισμοί :

Κριός, Ταῦρος, Δίδυμοι, Καρκίνος, Λέων, Παρθένος, Ζυγός, Σκορπίος, Τοξότης, Αἰγόκερως, Ὑδροχόος, Ἰχθύες.

Ὡστε τὸν Ἀπρίλιον φαίνεται ὁ Ἥλιος κατέχων τὴν θέσιν τῆς οὐρανίου σφαίρας, εἰς τὴν ὁποίαν τότε φαίνεται ὁ Κριός. Τὸν Μάιον φαίνεται ἐπὶ τοῦ Ταύρου καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

Οἱ ἀνωτέρω δώδεκα ἀστερισμοὶ λέγονται **ζώδια**. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος τούτων κεῖται ἀνατολικώτερον τοῦ ἀμέσως προηγούμενου, ἔπεται ὅτι ὁ Ἥλιος, ἐν ᾧ μετέχει τῆς ἐξ Α πρὸς Δ κινήσεως τῆς Οὐρανίου σφαίρας, φαίνεται ὅτι ἔχει καὶ ἰδίαν κίνησιν ἐν μέσῳ τῶν ζωδίων πάντοτε ἐκ Δ πρὸς Α.

Κατὰ τὴν φαινομένην ταύτην κίνησιν του, τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου διαγράφει μίαν γραμμὴν, ἡ ὁποία διασχίζει τὰ ζώδια. Ἡ γραμμὴ αὕτη λέγεται **Ἑκλειπτική**. (Βλέπε χάρτην τῶν ζωδίων).

Μὲ ἀναλόγους παρατηρήσεις βεβαιούμεθα ὅτι καὶ ἡ Σελήνη ἔχει καὶ ἰδίαν κίνησιν ἐκ Δ πρὸς Α.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον παρατηρήσει τὰς ἰδίας ταύτας κινήσεις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης ἐν μέσῳ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. Διὰ τοῦτο δὲ κατέτασσον τὰ σώματα ταῦτα μεταξὺ τῶν πλανητῶν.

9. Τὸ Πτολεμαϊκὸν σύστημα.—Ἀνάκαθεν οἱ διάφοροι Φιλόσοφοι καὶ παρατηρηταὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἀφ' ὅτου ἰδίᾳ ἤρχισαν νὰ διακρίνωσι καὶ νὰ παρακολουθῶσι συστηματικώτερον τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, προσεπάθουν νὰ ἐξηγήσωσι ταύτας. Προσεπάθουν δηλαδὴ νὰ ἀνεύρωσι τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ κινήσεις αὗται φαίνονται ὅτι γίνονται οὕτως.

Πρῶτος ὁ Πυθαγόρειος Φιλόλαος (500-420 π.Χ.) ἔρριψε τὴν ἰδέαν τῆς περιστροφικῆς κινήσεως τῆς Γῆς καὶ τῆς περιφερικῆς κατὰ περιφέρειαν κύκλου οὐχὶ ὅμως περὶ τὸν Ἥλιον.

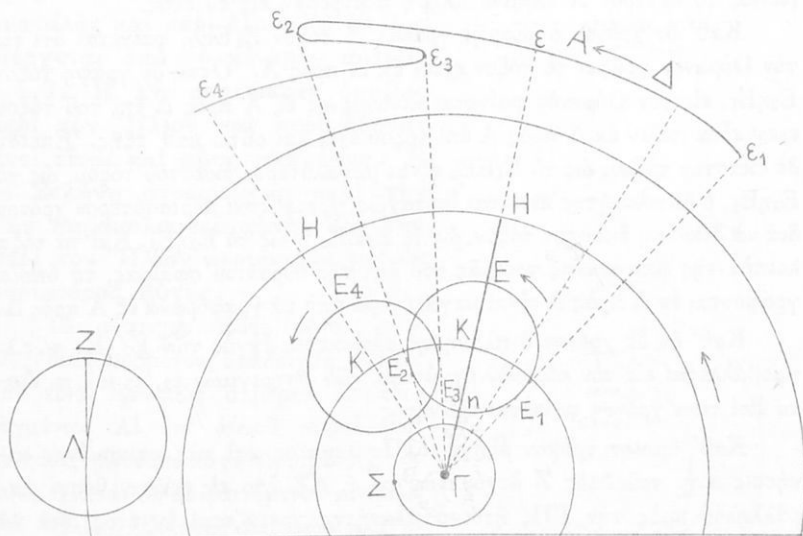
Ὁ δὲ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος (310-250 π.Χ.) ἐδίδασκεν ὅτι ἡ Γῆ στρέφεται περὶ ἄξονα καὶ περιφέρεται περὶ τὸν Ἥλιον, ὁ ὁποῖος μένει ἀκίνητος, ὅπως καὶ οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες.

Αἱ γνώμαι ὅμως αὗται τῶν Ἑλλήνων τούτων φιλοσόφων δὲν ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων μέχρι τοῦ Κοπερνίκου (1473-1543 μ.Χ.).

Καὶ τὴν μὲν ἐξ Α πρὸς Δ ὁμοίωμορον κίνησιν τῶν ἀστέρων ἔθε-

ώρουν οὔτοι ὡς πραγματικὴν τοιαύτην, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν. Βραδύτερον δὲ παρατήρησαντες τὴν ἰδίαν κίνησιν τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης παρεδέχθησαν ὅτι πράγματι τὰ σώματα ταῦτα ἐκινούντο περὶ τὴν Γῆν καὶ ἐκ Δ πρὸς Α.

Ἐφ' ὅσον ὅμως ἀκριβέστερον ἐμελετῶντο αἱ ἴδιαι τῶν ἀστέρων τούτων κινήσεις, ἔβλεπον ὅτι ἡ ἀπλὴ αὕτη παραδοχὴ τῆς περὶ τὴν Γῆν



Σχ. 5. Πτολεμαϊκὸν σύστημα.

κινήσεως δὲν ἐξήγει ἐπαρκῶς τὰς κινήσεις ταύτας. Τὴν ἀνεπάρκειαν ταύτην ἐπληρῆξε περισσότερον ἢ παρατήρησις τῶν παλινδρομικῶν πρὸς Α καὶ πρὸς Δ φαινόμενων ἰδίων κινήσεων τῶν πλανητῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἰσοταχὴς κυκλικὴ κίνησις ἦτο ἡ τελειότερα κίνησις, ἐπίστευον ὅτι ταύτην ἠκολούθουν τὰ οὐράνια σώματα.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντιλήψεως ταύτης καὶ τῆς ἐμμόνου ιδέας ὅτι ἡ Γῆ εἶναι κέντρον τοῦ Κόσμου κατέληξαν νὰ παραδεχθῶσι τὸ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου⁽¹⁾ ὑποδειχθὲν σύστημα.

Κατὰ τοῦτο τὰ κέντρα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης γράφουσι πε-

1. Ὁ Πτολεμαῖος (108 - 168 μ.Χ.) ἦτο μετὰ τὸν Ἰππαρχόν ὁ μεγαλύτερος τῶν ἀστρονόμων τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς. Τὸ Πτολεμαϊκὸν σύστημα ἐκτίθεται ἐν τῇ «Μαθηματικῇ Συντάξει» ἢ «Ἀλμαγέστη» αὐτοῦ.

ριφερείας ἰσοταχῶς περὶ τὴν Γῆν. Ἐκαστος πλανήτης γράφει ἰσοταχῶς ἰδίαν περιφέρειαν κύκλου, ὅστις ἐλέγετο **ἐπικύκλος**. Τὸ κέντρον δὲ ἐκάστου ἐπικύκλου γράφει περὶ τὴν Γῆν σταθερῶς πρὸς Α περιφέρειαν ἄλλου κύκλου, ὅστις ἐλέγετο **ἔκκεντρος** (σχ. 5). Διὰ τὴν ἐξηγήσῃ δὲ ὁ Πτολεμαῖος τὴν φαινομένην κίνησιν π.χ. τοῦ Ἑρμοῦ ἐδέχετο ὅτι τὸ κέντρον Κ τοῦ ἐπικύκλου αὐτοῦ εὐρίσκετο πάντοτε ἐπὶ τῆς ΓΗ καὶ ἐπομένως τὸ κέντρον Κ ἔκαμνε πλήρη περιφορὰν εἰς ἓν ἔτος.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἑρμῆς γράφει τὸ τόξον E_1EE_2 , φαίνεται ὅτι εἰς τὸν Οὐρανὸν γράφει τὸ τόξον e_1e_2 ἐκ Δ πρὸς Α. Ὅταν δὲ γράφῃ τόξον $E_2\eta E_1$, εἰς τὸν Οὐρανὸν φαίνεται κινούμενος ἐξ Α πρὸς Δ ἐπὶ τοῦ τόξου e_2e_3 · εἴτα πάλιν ἐκ Δ πρὸς Α ἐπὶ τόξου e_3e_4 καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον τόξον, ὡς τὸ E_1EE_2 εἶναι μεγαλύτερον ἐκάστου τόξου, ὡς τὸ $E_2\eta E_1$, ὁ δὲ πλανήτης κινεῖται ἰσοταχῶς, χρειάζεται περισσότερον χρόνον διὰ τὴν διανύσῃ ἕκαστον τόξον, ὡς τὸ E_1EE_2 ἢ ὡς τὸ $E_2\eta E_1$. Καὶ τὰ τόξα λοιπὸν τῆς φαινομένης τροχιάς του ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, τὰ ὅποια γράφονται ἐκ Δ πρὸς Α εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ γραφόμενα ἐξ Α πρὸς Δ.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ πλανήτης εὐρίσκεται ἐγγὺς τῶν E_2, E_3 , κ.τ.λ. προβάλλεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἐγγύτατα τῶν στηριγμῶν e_2, e_3 κ.λ.π. ὥστε ἐπὶ τινὰ χρόνον φαίνεται ἀκίνητος.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξήγει ὁ Πτολεμαῖος καὶ τὰς φαινομένας κινήσεις π.χ. τοῦ Διὸς Ζ δεχόμενος ὅτι ἡ ΑΖ ἦτο εἰς πᾶσαν θέσιν παράλληλος πρὸς τὴν ΓΗ, ἥτοι ὁ πλανήτης χρειάζεται ἓν ἔτος, διὰ τὴν γράψῃ τὴν περιφέρειαν Α.

Ἐφ' ὅσον ὅμως αἱ παρατηρήσεις ἐγίνοντο ἀκριβέστεραι, ἠναγκάζοντο νὰ αὐξάνωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπικύκλων, ὅπως τὸ σύστημα ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων κινήσεων. Οὕτω δὲ τὸ σύστημα ἐγίνετο βαθμηδὸν πολυπλοκώτερον, ἀδιακόπως δὲ παρουσιάζοντο νέαι δυσκολίαι.

10. Κοπερνίκειον σύστημα.—Ὁ Πολωνὸς μοναχὸς Κοπέρνικος ἐφρόνει ὅτι ἐν τῇ φύσει δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικρατῇ τοιοῦτον πολυπλοκὸν σύστημα κινήσεων. Ἀφ' οὗ τοῦτο ἄλλως τε δὲν ἐξήγει ἐπαρκῶς ὅλα τὰ φαινόμενα. Ἀναγνώσας δὲ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ Πλούταρχον τὰς ἀνωτέρω ἰδέας τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐπεχείρησε νὰ ἐξετάσῃ, ἂν ἡ διπλῇ κίνησις τῆς Γῆς καὶ ἡ κίνησις τῶν πλανητῶν περὶ τὸν Ἥλιον ἡδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ ἐπαρκῶς τὰς φαινομένας κινήσεις τῶν

οὐρανίων σωμάτων. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ παρατήρησεν ὅτι αὐταὶ ἐξηγοῦνται μὲ θρυμασίαν ἀπλότητα.

Μετὰ τριακονταετῆς δὲ ἐπιμόνους παρατηρήσεις καὶ μελέτας διετύπωσε τὸ ἀκόλουθον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς σύστημα:

1. Ὁ Ἥλιος καὶ πάντες οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες εἶναι ἀκίνητοι.

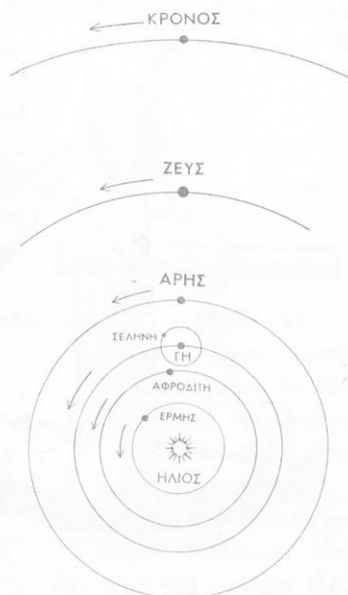
2. Οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν Ἥλιον ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, συγχρόνως δὲ ἕκαστος στρέφεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ περὶ ἄξονα, ὁ ὁποῖος διέρχεται ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτοῦ.

3. Ἡ Γῆ στρέφεται ὁμοίως περὶ τὸν Ἥλιον καὶ περὶ ἄξονα, ἥτοι εἶναι καὶ αὕτῃ πλανήτης. Ἡ δὲ Σελήνη στρεφομένη περὶ τὴν Γῆν παρακολουθεῖ αὐτὴν εἰς τὴν περὶ τὸν Ἥλιον περιφορὰν τῆς ὥς δορυφόρος αὐτῆς.

Τὸ σύστημα τοῦτο οὕτω γενικῶς διατυπούμενον ἀπεδείχθη ἀληθές καὶ εἶναι γενικῶς σήμερον παραδεγμένον. Αἱ ὑπ' αὐτοῦ παραδεκταὶ κινήσεις γίνονται κατὰ ὀρισμένους νόμους. Πᾶσαι δὲ αἱ φαινόμεναι κινήσεις τοῦ Ἥλιου, Σελήνης καὶ τῶν πλανητῶν ἐξηγοῦνται κατ' αὐτὸ τελείως.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὅμως πάντα ταῦτα, πρέπει πρῶτον νὰ σπουδάσωμεν λεπτομερέστερον τὰς φαινομένας τῶν ἀστέρων τούτων κινήσεις. Διὰ δὲ τὴν σπουδὴν ταύτην πρέπει νὰ μάθωμεν πῶς οἱ ἀστρονόμοι ὀρίζουσι τὴν θέσιν ἑκάστου ἀστέρος ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας εἰς ἑκάστην στιγμὴν καὶ πῶς μετροῦσιν οὕτοι τὸν χρόνον. Καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τῶν θεμάτων τούτων χρειάζονται προκαταρκτικαὶ τινες γνώσεις καὶ λεπτομερὲς γνώσεις τῶν νόμων τῆς φαινομένης κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας.

Θὰ ἀρχίσωμεν λοιπὸν ἀμέσως τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων τούτων εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

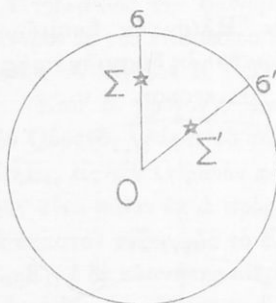


Σχ. 6. Καπερνίκειον σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΘΕΣΙΣ ΑΣΤΕΡΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΟΥ ΣΦΑΙΡΑΣ

11. Γωνιώδης απόστασις δύο ἀστέρων.—Ἐστω O ὁ ὀφθαλμὸς ἑνὸς παρατηρητοῦ καὶ OS , OS' αἱ ὀπτικαὶ ἀκτῖνες, αἱ ὁποῖαι διευθύνονται πρὸς δύο ἀστέρας Σ καὶ Σ' (σχ. 7).

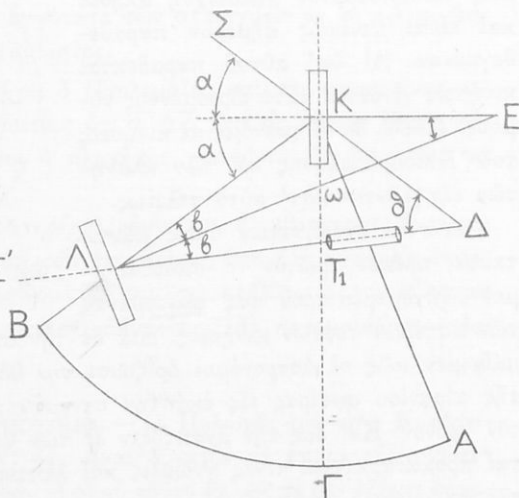


Σχ. 7.

Ἡ γωνία $\Sigma OS'$ τῶν ἀκτίνων τούτων λέγεται γωνιώδης ἀπόστασις τῶν ἀστέρων τούτων. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι $\widehat{\Sigma OS'} = \widehat{\sigma \sigma'}$, ἔπεται ὅτι : Ἡ γωνιώδης ἀπόστασις δύο ἀστέρων δὲν μεταβάλλεται, ἂν ἀντὶ τῶν πραγματικῶν ἐν τῷ διαστήματι θέσεων αὐτῶν θεωρῶμεν τὰς φαινομένης θέσεις αὐτῶν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας.

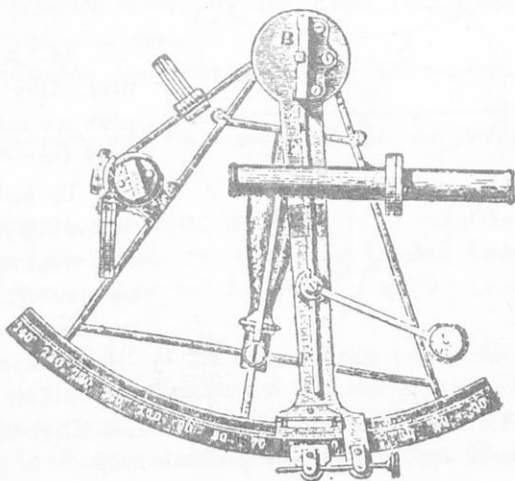
12. Ἐξῆς.—Τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν δύο ἀστέρων ἢ δύο οἰωνδῆποτε σημείων δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν δι' ὄργανου, τὸ ὁποῖον λέγεται ἐξῆς.

Τὸ ὄργανον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μεταλλικὸν κυκλικὸν τομέα KAB περίπου 60° (σχ. 8). Περί τὸ κέντρον K τοῦ τομέως στρέφεται ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ τομέως κανὼν $K\Gamma$. Φέρει δὲ οὗτος κατὰ τὸ ἄκρον K κάτοπτρον κάθετον ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ τομέως καὶ στρεφόμενον μετὰ τοῦ κανόνος $K\Gamma$. Εἰς δὲ τὴν ἀκτῖνα KB τοῦ τομέως στερεοῦται καθέτως πρὸς τὸν τομέα ἄλλο κάτοπτρον Λ παράλληλον πρὸς τὴν ἀκτῖνα KA . Τοῦ κατόπτρου τούτου



Λ μόνον τὸ κατώτερον ἡμισυ εἶναι ἐπηργυρωμένον. Οὕτω δὲ διὰ διόπτρας Τ, ἥ ὅποια κεῖται ἔμπροσθεν τοῦ Λ, βλέπομεν ἄλλα ἀντικείμενα ἀμέσως διὰ τοῦ μὴ ἐπηργυρωμένου ἡμίσεος καὶ ἄλλα δι' ἀνακλάσεως τοῦ φωτὸς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐπηργυρωμένου ἡμίσεος.

Διὰ νὰ μετρήσωμεν δὲ τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν θ δύο ἀστέρων Σ καὶ Σ', ἐργαζόμεθα ὡς ἐξῆς: Κρατοῦμεν τὸ ὄργανον οὕτως, ὥστε νὰ ἴδωμεν διὰ τῆς διόπτρας καὶ διὰ μέσου τοῦ μὴ ἐπηργυρωμένου μέρους τοῦ Λ τὸν ἓνα ἀστέρα Σ'. Ἐπειτα στρέφομεν τὸν κανόνα, μέχρις οὗ τὸ εἶδωλον τοῦ Σ διὰ δύο διαδοχικῶν ἀνακλάσεων ἐπὶ τῶν κατόπτρων Κ καὶ Λ συμπέσῃ μὲ τὸ εἶδωλον τοῦ Σ'. Ἀναγινώσκουμεν ἔπειτα ἐπὶ τοῦ διηρημένου τόξου ΑΓ τὸ μέτρον αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι καὶ μέτρον τῆς γωνίας ω . Διπλασιάζοντες δὲ αὐτὸ εὐρίσκομεν τὸ μέτρον τῆς γωνίας θ . Πράγματι, ἂν ΚΕ καὶ ΛΕ εἶναι ἀντιστοίχως κάθετοι ἐπὶ τὰ κατόπτρα Κ καὶ Λ εἰς τὰ σημεῖα προσπτώσεως, θὰ εἶναι $2\alpha = \theta + 2\beta$ καὶ $\alpha = \beta + E$. Ἐκ τούτων δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $\theta = 2E$. Ἐπειδὴ δὲ $E = \omega$, ἔπεται ὅτι $\theta = 2\omega$. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ διπλασιασμοῦ, τὸ τόξον ΑΒ τοῦ τομέως εἶναι διηρημένον εἰς ἡμισείας μοίρας, αἱ ὅποια ἀναγινώσκονται ὡς ἀκέραιαι μοῖραι.



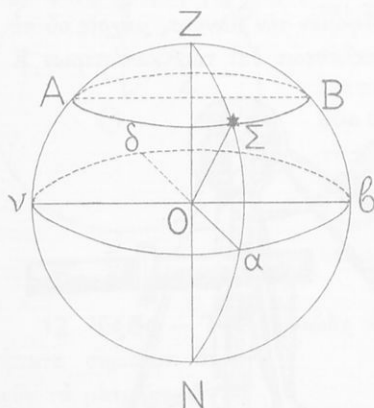
Σχ. 8.

13. Κατακόρυφος τόπου καὶ κατακόρυφοι κύκλοι. — Κατακόρυφος ἑνὸς τόπου λέγεται ἡ διεύθυνσις τῆς βαρύτητος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ἡ κατακόρυφος ἐκάστου τόπου τέμνει τὴν οὐράνιον σφαῖραν εἰς δύο ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενα σημεῖα. Τὸ ἓν τούτων κεῖται ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ παρατηρητοῦ καὶ λέγεται **Ζενιθ ἢ **κατακόρυφον** σημεῖον, τὸ δὲ ἄλλο λέγεται **Ναδιρ** ἢ **ἀντικόρυφον** σημεῖον.**

*Αν π.χ. Ο παριστᾷ ἓνα τόπον, τὸ μὲν ζενιθ αὐτοῦ παρίσταται ὑπὸ τοῦ Ζ, τὸ δὲ ναδιρ ὑπὸ τοῦ Ν (σχ. 9). Πᾶν δὲ ἐπίπεδον διερχόμενον διὰ τῆς κατακορύφου ἐνὸς τόπου λέγεται **κατακόρυφον** ἐπίπεδον.

Τὰ κατακόρυφα ἐπίπεδα ἐκάστου τόπου τέμνουσι τὴν οὐράνιον σφαῖραν κατὰ μεγίστους κύκλους. Οὗτοι λέγονται **κατακόρυφοι κύκλοι**. Τὸ κατακόρυφον ἡμικύκλιον, τὸ ὁποῖον περιέχει ἓνα ἀστέρα ἢ ἄλλο σημεῖον τῆς οὐρανίου σφαίρας λέγεται ἰδιαιτέρως **κατακόρυφος** τοῦ

ἀστέρος ἢ τοῦ σημείου τούτου. Π.χ. τοῦ ἀστέρος Σ κατακόρυφος εἶναι τὸ ἡμικύκλιον ΖΣΝ (σχ. 9).



Σχ. 9.

14. Αἰσθητὸς ὀρίζων τόπου. Πᾶν ἐπίπεδον κάθετον ἐπὶ μίαν κατακόρυφον λέγεται **ὀριζόντιον** ἐπίπεδον.

Τὸ ὀριζόντιον ἐπίπεδον τὸ ὁποῖον διέρχεται διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνὸς παρατηρητοῦ, τέμνει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς οὐρανίου σφαίρας κατὰ περιφέρειαν μεγίστου κύκλου αὐτῆς. Ἡ περιφέρεια αὕτη λέγεται **αἰσθητὸς ὀρίζων** τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁ-

ποῖον εὐρίσκεται ὁ παρατηρητῆς οὗτος. Π.χ. τοῦ τόπου Ο (σχ. 9) αἰσθητὸς ὀρίζων εἶναι ἡ περιφέρεια ανδβ.

Σημείωσις. Εἰς τὸ ἐξῆς, ὅταν θὰ λέγωμεν ἀπλῶς ὀρίζοντα, θὰ ἐννοῶμεν τὸν αἰσθητὸν ὀρίζοντα.

Οἱ κύκλοι τῆς οὐρανίου σφαίρας, οἱ ὁποῖαι εἶναι παράλληλοι πρὸς τὸν αἰσθητὸν ὀρίζοντα ἐνὸς τόπου, λέγονται **ὀριζόντιοι κύκλοι** ἢ **ἄλμικανταράτοι**. Ὁ κύκλος π.χ. ΑΣΒ (σχ. 9) εἶναι ἄλμικανταράτος.

Ἀσκήσεις

1) Νὰ εὑρητε πόσοι κατακόρυφοι διέρχονται ἀπὸ τὴν κατακόρυφον ἐκάστου τόπου.

2) Νὰ εὑρητε πόσοι ἄλμικανταράτοι διέρχονται ἀπὸ ἕκαστον σημεῖον τῆς κατακορύφου ἐνὸς τόπου.

3) Νὰ εὔρητε τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον οἱ κατακόρυφοι κύκλοι εἶναι μέγιστοι κύκλοι τῆς οὐρανίου σφαίρας.

4) Νὰ ἐξετάσητε, ἂν οἱ ἀλμικανταράτοι εἶναι μέγιστοι ἢ μικροὶ κύκλοι τῆς Οὐρανίου σφαίρας.

5) Νὰ ἀποδείξητε ὅτι εἰς ἕκαστον τρόπον οἱ κατακόρυφοι κύκλοι εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὀρίζοντος αὐτοῦ.

6) Νὰ ἀποδείξητε ὅτι ἡ κατακόρυφος ἐκάστου τρόπου εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν τομὴν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὀρίζοντος καὶ τυχόντος κατακορύφου τοῦ κύκλου τοῦ αὐτοῦ τρόπου.

7) Νὰ εὔρητε τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν τοῦ Ζενιθ ἐνὸς τρόπου καὶ τυχόντος σημείου τοῦ ὀρίζοντος αὐτοῦ.

8) Νὰ εὔρητε τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν τοῦ Ναδιρ καὶ τυχόντος σημείου τοῦ ὀρίζοντος.

9) Νὰ εὔρητε τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν τοῦ Ζενιθ καὶ τοῦ Ναδιρ ἐνὸς τρόπου.

15. Ζενιθία ἀπόστασις καὶ ὕψος ἀστέρος.—Ἡ γωνιώδης ἀπόστασις ἀστέρος καὶ τοῦ Ζενιθ καλεῖται ἰδιαιτέρως **ζενιθία ἀπόστασις** (z) τοῦ ἀστέρος τούτου. Οὕτω τοῦ ἀστέρος Σ (σχ. 9) ζενιθία ἀπόστασις εἶναι ἡ γωνία $ZO\Sigma$.

Ταύτης μέτρον εἶναι τὸ τόξον $Z\Sigma$ τοῦ κατακορύφου τοῦ ἀστέρος τούτου. Μετρεῖται ὅθεν ἡ ζενιθία ἀπόστασις ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ κατακορύφου ἐκάστου ἀστέρος ἀπὸ τοῦ Ζενιθ καὶ ἀπὸ 0° ἕως 180° .

Τὸ συμπλήρωμα τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως ἀστέρος καλεῖται **ὕψος** (u) τοῦ ἀστέρος τούτου.

Τὸ ὕψος μετρεῖται ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ κατακορύφου ἐκάστου ἀστέρος ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος, θετικῶς μὲν πρὸς τὸ Ζενιθ, ἀρνητικῶς δὲ πρὸς τὸ Ναδιρ καὶ μεταβάλλεται ἀπολύτως ἀπὸ 0° ἕως 90° .

16. Θεοδόλιχος. Τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν, κατ' ἀκόλουθίαν δὲ καὶ τὸ ὕψος ἀστέρος, μετροῦμεν δι' ὄργάνου, τὸ ὁποῖον καλεῖται **Θεοδόλιχος**.

Ἀποτελεῖται δὲ κυρίως ὁ Θεοδόλιχος ἀπὸ δύο κύκλους HH' καὶ KK' , τῶν ὁποίων αἱ περιφέρειαι εἶναι διηρημέναι εἰς μοίρας κ.τ.λ. καὶ ἀπὸ ἓν ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον TT' (1) (σχ. 10).

1. Ἐκαστον ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο φακῶν, ὧν ὁ μὲν καλεῖται **προσοφθάμιος**, ὁ δὲ **ἀντικειμενικός**. Μεταξὺ τούτων καὶ ἐν τῷ

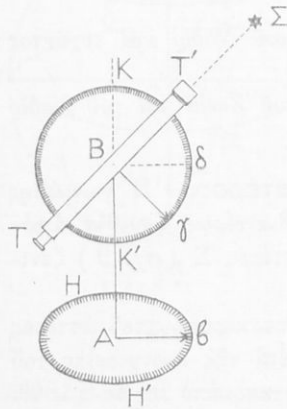
Ὁ κυκλικὸς δίσκος HH' στηρίζεται ἐπὶ τριῶν ἰσοπεδωτικῶν κο-
χλιῶν, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ καταστῇ ὀριζόντιος. Εἰς τὸ κέντρον
τοῦ δίσκου τούτου καὶ καθέτως πρὸς αὐτὸν στερεοῦται ἄξων AB, ὁ
ὁποῖος περιβάλλεται ἀπὸ ἕνα τὸ μῆκος του ὑπὸ κοίλου σωλῆνος, ὁ
ὁποῖος δύναται νὰ στρέφηται περὶ τὸν ἄξονα AB ἐλευθέρως καὶ ἀνευ
αἰσθητῆς τριβῆς.

Μετά τοῦ κοίλου δὲ τούτου σωλῆνος καὶ κατὰ τὸ κατώτατον ἄκρον Α αὐτοῦ συνάπτεται βελόνη β κάθετος ἐπὶ τὸν ἄξονα ΑΒ.

Ο δίσκος ΚΚ' συνάπτεται κατά τὸ κέντρον του στερεῶς μετὰ τῆς

κυρτῆς ἐπιφανείας τοῦ κοίλου σωλῆνος καὶ
 παραλλήλως πρὸς τὴν βελόνην β στρέφεται
 δὲ μετ' αὐτοῦ περὶ τὸν ἄξονα AB, πρὸς τὸν
 ὅποιον εἶναι πάντοτε παράλληλος. Κατὰ
 τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ἡ βελὼν β στρέφε-
 ται περὶ τὸν πόδα A τοῦ ἄξονος AB, μένου-
 σα πάντοτε ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ δίσκου HH'.

Τὸ τηλεσκόπιον ΤΤ' στρέφεται πρὸ τοῦ δίσκου ΚΚ' περὶ ἄξονα διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ὁ ὀπτικὸς ἄξων αὐτοῦ μένει πάντοτε παράλληλος πρὸς τὸν δίσκον τοῦτον καὶ ἐν τῷ αὐτῷ μετὰ τῆς βελόνης β ἐπιπέδῳ. Μετὰ τοῦ τηλεσκοπίου δὲ συνάπτεται στερεῶς καὶ στρέφεται μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ δίσκου ΚΚ' βε-

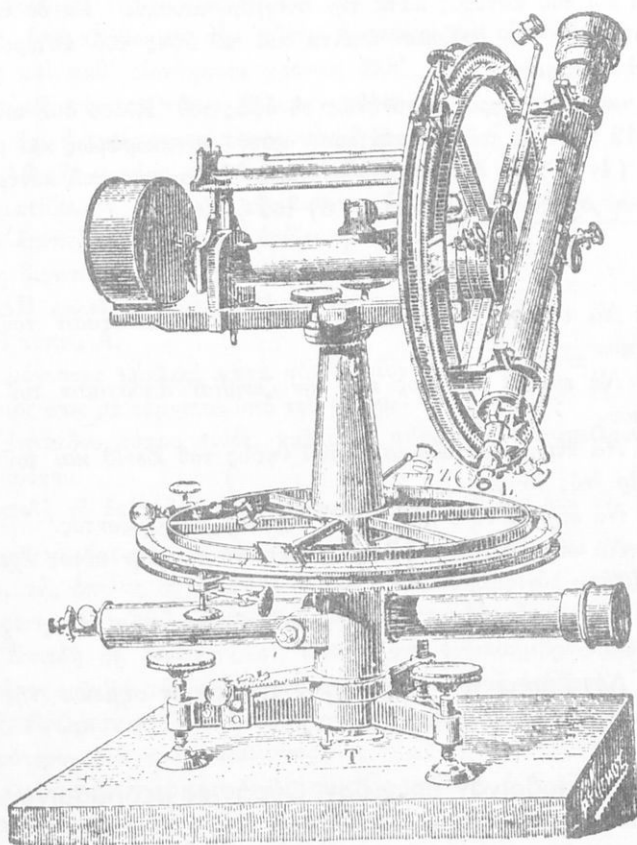
 $\Sigma\chi. 10.$

λόνη γ κάθετος ἐπὶ τὸν ἄξονα τοῦ τηλεσκοπίου.

Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην, ὅταν ὁ δίσκος HH' καταστῇ ὀριζόντιος, ὁ δίσκος KK' γίνεται κατακόρυφος, καὶ ὁ ὀπτικὸς ἄξων τοῦ τηλεσκοπίου γράφει ἐπίπεδον παράλληλον πρὸς τὸν δίσκον KK' , ὅταν τὸ

ἑστικῶς ἐπιπέδῳ τοῦ ἀντικειμενικοῦ τίθεται τὸ διάφραγμα, ἥτοι κυκλικὸς δίσκος ἐκ μεταλλοῦ φέρων κυκλικήν ὀπήν. Δύο λεπτότατα νήματα ἰσοῦ ἀράχνης ἢ λευκοκρούσου τεινόμενα ἐπὶ τοῦ διαφράγματος διασταυροῦνται καθέτως κατὰ τὸ κέντρον τῆς κυκλικῆς ὀπῆς τοῦ διαφράγματος καὶ ἀποτελοῦσι τὸ σταυρόνημα τοῦ τηλεσκοπίου. Ἡ εὐθεΐα, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ κοινοῦ σημείου τῶν σημάτων καὶ τοῦ ὀπτικοῦ κέντρου τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ, καλεῖται ὀπτικὸς ἄξων τοῦ τηλεσκοπίου. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν τὸ εἶδωλον ἀστέρος σχηματίζεται εἰς τὸ κοινὸν σημεῖον τῶν νημάτων, ὁ ἀστὴρ οὗτος κεῖται ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τοῦ τηλεσκοπίου.

τηλεσκόπιον στρέφεται πρὸ αὐτοῦ. Προφανῶς δὲ ἡ ἀπόστασις τῶν παραλλήλων τούτων ἐπιπέδων εἶναι ἐλάχιστη, σχεδὸν μηδαμινὴ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῆς οὐρανοῦ σφαίρας. Διὰ τοῦτο τὰ ἐπίπεδα ταῦτα θεωροῦνται ταυτιζόμενα.



Θεοδολίχος.

17. Μέτρησις τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως καὶ τοῦ ὕψους ἀστέρος. Διὰ νὰ ὀρίσωμεν τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν ἀστέρος κατὰ τινα στιγμήν, ἐργαζόμεθα ὡς ἐξῆς: Καθιστῶμεν τὸν δίσκον HH' τοῦ Θεοδολίχου ὀριζόντιον καὶ ὀρίζομεν τὴν θέσιν $B\delta$ τῆς βελόνης γ , ὅταν ὁ ὀπτικὸς ἄξων τοῦ τηλεσκοπίου καταστῇ κατακόρυφος, ὁ δὲ ἀντικει-

μενικὸς φακὸς αὐτοῦ εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸ Ζενίθ. Στρέφομεν ἔπειτα τὸν δίσκον ΚΚ' καὶ τὸ τηλεσκόπιον, μέχρις οὗ τὸ εἶδωλον τοῦ ἀστέρος σχηματισθῇ εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυρονήματος. Ἡ γωνία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστράφη ἡ βελὸν γ ἀπὸ τῆς θέσεως Βδ, εἶναι ἡ ζενιθία ἀπόστασις (z) τοῦ ἀστέρος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Ἐκ δὲ τῆς ἰσότητος $u = 90^\circ - z$ ὀρίζομεν ἔπειτα καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἀστέρος κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν.

Οἱ ναυτικοὶ μετροῦσι συνήθως τὸ ὕψος τοῦ Ἡλίου διὰ τοῦ ἐξάντος (§ 12). Πρὸς τοῦτο διαθέτουσιν αὐτὸν κατακορύφως καὶ μετροῦσιν, ὥς (ἐν § 12) ἐλέχθη, τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου καὶ σημείου τινὸς Σ' (σχ. 8) τοῦ ὀρίζοντος.

Ἀσκήσεις

10) Νὰ εὑρητε τὸ ὕψος καὶ τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν τοῦ Ζενίθ ἐνὸς τόπου.

11) Νὰ εὑρητε τὸ ὕψος καὶ τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν τοῦ Ναδὶρ ἐνὸς τόπου.

12) Νὰ εὑρητε τὸ ἄθροισμα τοῦ ὕψους τοῦ Ζενίθ καὶ τοῦ ὕψους τοῦ Ναδὶρ ἐνὸς τόπου.

13) Νὰ εὑρητε τὸ u καὶ z ἐνὸς σημείου τοῦ ὀρίζοντος.

14) Νὰ εὑρητε τὴν z ἀστέρος, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἔχει $u = 35^\circ 36' 40''$.

15) Νὰ εὑρητε τὸ u ἀστέρος, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἔχει $z = 105^\circ 35' 40''$.

16) Νὰ ὀρίσητε τὸν γεωμετρικὸν τόπον τῶν σημείων τῆς οὐρανίου σφαίρας, ὧν ἕκαστον ἔχει ὕψος 30° .

18. Μεσημβρινὸν ἐπίπεδον. Οὐράνιος μεσημβρινός.—Ἄς υποθέσωμεν ὅτι κατεστήσαμεν τὸν δίσκον ΗΗ' τοῦ Θεοδολίου ὀρίζοντιον καὶ κατηυθύναμεν τὸ τηλεσκόπιον αὐτοῦ πρὸς τινὰ ἀστέρα Σ, ὅστις εὑρίσκεται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα καὶ βαίνει ἀπομακρυνόμενος αὐτοῦ. Ἐστὼ δὲ Ασ (σχ. 11) ἡ θέσις τῆς βελόνης β καθ' ἣν στιγμὴν τὸ εἶδωλον τοῦ ἀστέρος σχηματίζεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυρονήματος καὶ z_0 ἡ ζενιθία ἀπόστασις αὐτοῦ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἄν δὲ παρακολουθῶμεν τὴν κίνησιν τοῦ ἀστέρος τούτου στρέφοντες καταλλήλως τὸν κύκλον ΚΚ' περὶ τὸν ἄξονα ΑΒ καὶ τὸ τηλεσκόπιον περὶ τὸ

κέντρον τοῦ KK' , βλέπομεν ὅτι ἡ ζενιθία αὐτοῦ ἀπόστασις βαίνει ἐπὶ τινα χρόνον θ συνεχῶς ἐλαττουμένη μέχρι ἐλαχίστης τινὸς τιμῆς z' . Ἐπειτα δὲ αὕτη ἄρχεται πάλιν αὐξανομένη καὶ μετὰ χρόνον θ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης γίνεται πάλιν ἴση πρὸς τὴν ἀρχικὴν z_0 .

Ἐστω δὲ As' ἡ θέσις τῆς βελόνης β κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ An ἡ διχοτόμος τῆς γωνίας sAs' .

Ἐὰν ἐπαναλάβωμεν τὴν αὐτὴν ἐργασίαν μὲ οἰουσδήποτε ἄλλους ἀστέρας καὶ καθ' οἷονδήποτε χρόνον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ πάντοτε τόπῳ, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι ἀνευρίσκομεν τὴν αὐτὴν διχοτόμον nAb τῆς γωνίας, τὴν ὁποίαν ἐκάστοτε σχηματίζουν αἱ θέσεις τῆς βελόνης β .

Τὸ ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ὀρίζει ἡ κοινὴ αὕτη διχοτόμος nAb μετὰ τῆς κατακορύφου AB καλεῖται **μεσημβρινὸν ἐπίπεδον** τοῦ τόπου A .

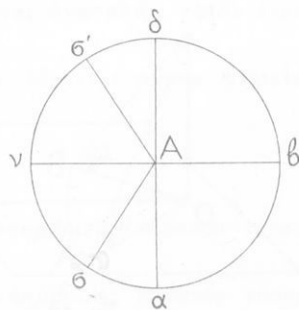
Ὁ μέγιστος κύκλος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ οὐράνιος σφαῖρα τέμνεται ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ἐπιπέδου τόπου τινός, καλεῖται **οὐράνιος μεσημβρινὸς** τοῦ τόπου τούτου.

Ἐπειδὴ τὸ ἐπίπεδον τοῦ κύκλου A εἶναι κάθετον ἐπὶ τὴν κατακόρυφον, αἱ γωνίαι sAn , $s'An$ εἶναι αἱ ἀντίστοιχοι ἐπίπεδοι τῶν διέδρων γωνιῶν, τὰς ὁποίας σχηματίζει ὁ οὐράνιος μεσημβρινὸς μετὰ τῶν κατακορύφων τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος, καθ' ὅς στιγμὰς οὗτος ἔχει τὸ αὐτὸ ὕψος. Ἐπειδὴ δὲ $sAn = nAs'$, ἔπεται ὅτι ὁ μεσημβρινὸς διχοτομεῖ τὴν διέδρον γωνίαν τῶν ρηθέντων κατακορύφων τοῦ ἀστέρος.

19. Γνώμων.— Τὴν θέσιν τοῦ μεσημβρινοῦ ἐπιπέδου ὀρίζομεν προχειρότερον διὰ τοῦ **γνώμονος**.

Καλεῖται δὲ **γνώμων** πᾶς σκιερὸς στῦλος, ὁ ὁποῖος στερεοῦται κατακορύφως ἐπὶ ὀριζοντίου ἐπιπέδου καὶ εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας.

Τοιοῦτους γνώμονας μετεχειρίζοντο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Σῖναι, Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι. Ἀπὸ τούτων δὲ παρέλαβον αὐτοὺς καὶ οἱ Ἕλληνες⁽¹⁾.

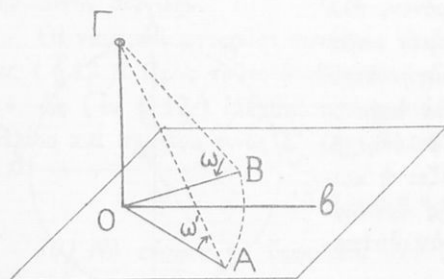


Σχ. 11.

1. Ὁ Ἀναξίμανδρος (610 - 546 π.Χ.) φέρεται ὡς εἰσαγαγὼν τὸν γνῶμονα εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Βραδύτερον οἱ γνώμονες ἐτελειοποιήθησαν διὰ τῆς προσαρμογῆς δίσκου μὲ μικράν ὀπὴν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ στύλου. Διὰ ταύτης εἰς τὸ ἄκρον τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος σχηματίζεται μικρὸν φωτεινὸν εἶδωλον τοῦ Ἡλίου. Τὸ εἶδωλον δὲ τοῦτο καθιστᾷ καταφανῆ τὴν θέσιν τοῦ πέρατος τῆς σκιᾶς τοῦ στύλου.

Διὰ νὰ ὀρίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ μεσημβρινοῦ ἐπιπέδου μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ γνώμονος, ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ



Σχ. 12.

Ἡλίου, καὶ ἐν ᾧ οὗτος ἐξακολουθεῖ ἀνερχόμενος εἰς τὸν Οὐρανόν, χαράσσομεν τὴν διεύθυνσιν ΟΒ τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος ΟΓ ἐπὶ τοῦ ὀριζοντίου ἐπιπέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οὗτος στηρίζεται (σχ. 12). Μὲ κέντρον δὲ τὸν πόδα τοῦ γνώμονος καὶ ἀκτῖνα τὸ μῆκος ΟΒ τῆς σκιᾶς αὐτοῦ γράφομεν περιφέρειαν ἐπὶ τοῦ ὀριζοντίου

ἐπιπέδου τῆς σκιᾶς. Παρατηροῦμεν ἔπειτα ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ Ἡλιος ἀνέρχεται, τὸ μῆκος τῆς σκιᾶς αὐτοῦ ἐλαττοῦται τὸ δὲ ἄκρον αὐτῆς εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ κύκλου, τὸν ὅποιον ὀρίζει ἡ γραφεῖσα περιφέρεια. Ὄταν δὲ ὁ Ἡλιος ἀρχίσῃ νὰ κατέρχεται, ἡ σκιά αὐτοῦ γίνεται βαθμὴν μεγαλυτέρα καὶ κατὰ τινὰ στιγμὴν τὸ ἄκρον αὐτῆς Α εὐρίσκεται πάλιν ἐπὶ τῆς χαραχθείσης περιφερείας. Σημειοῦμεν τὴν θέσιν Α καὶ ἀφοῦ χαράζωμεν τὴν δεύθυνσιν ΟΑ τῆς σκιᾶς, διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΒΟΑ.

Ἡ διχοτόμος Οβ καὶ ὁ γνώμων ΟΓ ὀρίζουσι τὸ μεσημβρινὸν ἐπίπεδον. Πράγματι ἐκ τῶν ἴσων ὀρθογωνίων τριγώνων ΟΓΑ, ΟΓΒ προκύπτει ὅτι $\omega = \omega'$, ἥτοι ὁ Ἡλιος ἔχει τὸ αὐτὸ ὕψος κατὰ τὰς θεωρηθείσας στιγμὰς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐπίπεδον ΓΟβ διχοτομεῖ τὴν διέδρον γωνίαν ΑΟΓΒ τῶν κατακορύφων τοῦ Ἡλίου κατὰ τὰς στιγμὰς ταύτας, ἔπεται ὅτι ΓΟβ εἶναι τὸ ἐπίπεδον τοῦ οὐρανοῦ μεσημβρινοῦ (§18).

20. Κύρια σημεῖα τοῦ ὀριζοντος.—Ἡ εὐθεῖα νβ (σχ. 11), κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὀριζοντος τέμνεται ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ἐπιπέδου ἐνὸς τόπου Α, λέγεται **μεσημβρινὴ γραμμὴ** τοῦ τόπου τούτου.

Ἡ δὲ διάμετρος ἀδ τοῦ ὀρίζοντος, ἡ ὁποία εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν μεσημβρινὴν γραμμὴν, λέγεται **ἄξων τοῦ μεσημβρινοῦ**.

Τὸ ἄκρον β τῆς μεσημβρινῆς γραμμῆς, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἑμ-προσθεν παρατηρητοῦ βλέποντος πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ὀρίζοντος, λέγεται **βορρᾶς**. Τὸ ἄλλο ἄκρον γ αὐτῆς λέγεται **νότος**.

Τὸ ἄκρον α τοῦ ἄξονος τοῦ μεσημβρινοῦ, τὸ ὁποῖον κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ρηθέντος παρατηρητοῦ, λέγεται **ἀνατολή**, τὸ δὲ ἄλλο ἄκρον δ αὐτοῦ λέγεται **δύσις**.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα σημεῖα, α, β, δ, γ λέγονται **κύρια σημεῖα** τοῦ ὀρίζοντος.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

17) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ οὐράνιος μεσημβρινὸς ἐκάστου τόπου εἶναι κατακόρυφος κύκλος.

18) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ οὐράνιος μεσημβρινὸς ἐκάστου τόπου εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν ὀρίζοντα αὐτοῦ.

19) Πόση εἶναι ἡ γωνιώδης ἀπόστασις τῆς ἀνατολῆς καὶ τοῦ βορρᾶ ἐνὸς τόπου; Πόση δὲ τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς δύσεως;

20) Πόση εἶναι ἡ ξενιθία ἀποστάσις καὶ τὸ ὕψος ἐκάστου τῶν κυρίων σημείων τοῦ ὀρίζοντος;

21) Νὰ ἀποδείξετε ὅτι ὁ ἄξων τοῦ μεσημβρινοῦ εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν Οὐράνιον μεσημβρινόν.

21. Νόμοι τῆς φαινομένης ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐ-ρανίου σφαίρας.—Ἡ ἐξ Α πρὸς Δ φαινομένη κίνησις τῶν ἀστέρων (§ 7) γίνεται κατὰ ὠρισμένους νόμους. Τούτους εὐρίσκομεν ὡς ἐξῆς:

Α') Διευθύνομεν κατὰ τινα στιγμὴν τὸν ὀπτικὸν ἄξονα τοῦ τηλε-σκοπίου τοῦ Θεοδολίχου πρὸς τινὰ ἀπλανῆ ἀστέρα καὶ στερεοῦμεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην τὸν Θεοδολίχον καὶ τὸ τηλεσκόπιον αὐτοῦ. Τὴν ἐπο-μένην ἡμέραν βλέπομεν ὅτι ἔρχεται στιγμὴ, καθ' ἣν ὁ ὀπτικὸς ἄξων διέρχεται πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος· τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁμοίως καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Εἰς δὲ σημειώσωμεν τὰς ὑπὸ ἀκριβοῦς ὥρολογίου δεικνυόμενας ὥρας κατὰ τὰς ρηθείσας στιγμὰς, παρατηροῦμεν ὅτι με-ταξὺ δύο διαδοχικῶν τοιούτων στιγμῶν περιέχεται ὁ αὐτὸς χρόνος, με-οιονδῆποτε ἀστέρα καὶ ἂν ἐργασθῶμεν.

Ἄρα : Ὁ χρόνος ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχι-

σκοπίου διευθύνεται διαρκῶς πρὸς τὸν ἀστέρα, ἐφ' ὅσον οὗτος εὐρίσκεται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα εἰς διαφόρους θέσεις, Σ , Σ' , Σ'' κ.λ.π. τῆς τροχιάς του. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γωνίαι $\Pi B \Sigma$, $\Pi B \Sigma'$, $\Pi B \Sigma''$, $\Pi B \Sigma'''$ κ.τ.λ. εἶναι ἴσαι, ἔπεται ὅτι καὶ τὰ τόξα $\Pi \Sigma$, $\Pi \Sigma'$, $\Pi \Sigma''$ κ.τ.λ. εἶναι ἴσα. Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι ἡ τροχιά $\Sigma \Sigma' \Sigma''$ τοῦ ἀστέρος εἶναι περιφέρεια, ἡ ὁποία ἔχει πόλον τὸ σημεῖον Π .

Ὡστε: Αἱ τροχιαί τῶν ἀστέρων εἶναι περιφέρειαι κύκλων καθέτων ἐπὶ ὠρισμένην καὶ τὴν αὐτὴν διάμετρον τῆς οὐρανίου σφαίρας.

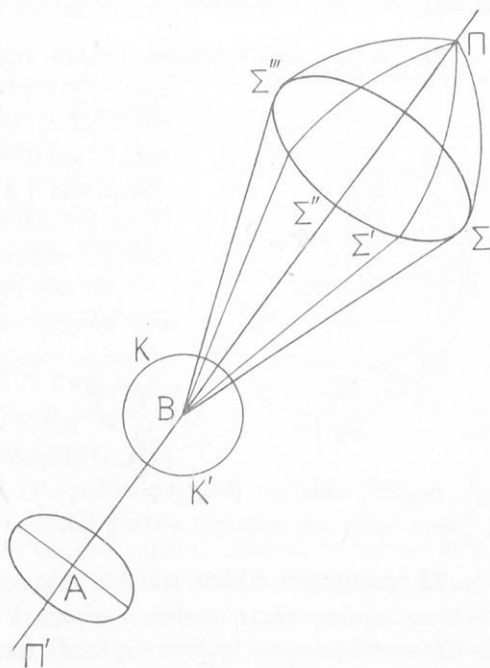
Γ') Ἐπειδὴ ὁ ὀπτικὸς ἄξων τοῦ Θεοδολίου κατὰ τὴν ρηθεῖσαν τοποθέτησιν αὐτοῦ στρέφεται ἐξ A πρὸς Δ ἰσοταχῶς περὶ τὴν εὐθεΐαν AB , ἔπεται ὅτι καὶ πᾶς ἀστὴρ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ ὀπτικὸς οὗτος ἄξων κατευθύνεται, κινεῖται ὁμοίως.

Ὡστε: Ἐκαστος ἀστὴρ κινεῖται ἰσοταχῶς, ἥτοι εἰς ἴσους χρόνους διανύει ἴσα τόξα τῆς τροχιάς αὐτοῦ.

Δ') Ἐὰν μετρήσωμεν κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ἀπὸ διαφόρων τόπων τὴν γωνιώδη ἀπόστασιν δύο οἰωνδῆποτε ἀπλανῶν ἀστέρων, βεβαιούμεθα ὅτι αὕτη μένει ἀμετάβλητος.

Ὡστε: Αἱ γωνιώδεις ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ἀνὰ δύο λαμβανομένων μένουσιν ἀμετάβλητοι.

Ἐκ τῶν νόμων τούτων γίνεται φανερόν ὅτι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες κινεῖνται, ὡς ἐὰν οὗτοι ἦσαν προσηλωμένοι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς οὐρανίου σφαίρας, αὕτη δὲ ἐστρέφετο ἰσοταχῶς περὶ ὠρισμένην διάμετρον αὐτῆς ἐξ A πρὸς Δ καὶ συνεπλήρως μίαν περιστρο-



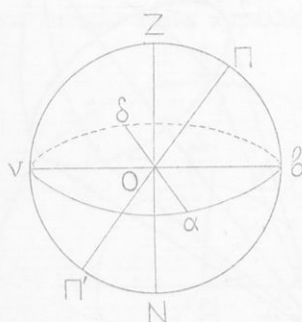
Σχ. 14.

φὴν εἰς μίαν ἀστρικὴν ἡμέραν. Ἔνεκα τούτου ἡ κίνησις αὕτη τῶν ἀστέρων λέγεται **φαινομένη ἡμερησία κίνησις τῆς οὐρανίου σφαίρας**.

Ἡ ἐξ Α πρὸς Δ φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι γίνεται ἡ ἡμερησία κίνησις, καλεῖται **ἀνάδρομος** φορά, ἡ δὲ ἐκ Δ πρὸς Α καλεῖται **ὀρθή** φορά.

Σημείωσις. Πλὴν τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀνατέλλουσι καὶ δύουσιν, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἀνέρχονται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ἡμῶν. Οὗτοι δὲ καλοῦνται ἀφανεῖς ἀστέρες.

22. Ἄξων τοῦ κόσμου. Πόλοι τοῦ οὐρανοῦ. — Ἡ διάμε-



Σχ. 15.

τρος τῆς οὐρανίου σφαίρας, περὶ τὴν ὁποίαν αὕτη φαίνεται στρεφομένη ἐξ Α πρὸς Δ, καλεῖται **ἄξων τοῦ κόσμου**. Προηγούμενως (§ 21 Β') εἶδομεν πῶς ὀρίζεται ἡ διεύθυνσις τοῦ ἄξονος τούτου εἰς ἕκαστον τόπον.

Τὰ δύο σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἄξων τοῦ κόσμου τέμνει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς οὐρανίου σφαίρας, καλοῦνται **πόλοι** τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ πόλος Π (σχ. 15), ὁ ὁποῖος κεῖται ἔμπροσθεν ἡμῶν, ὅταν βλέπωμεν πρὸς βορρᾶν, καλεῖται **βόρειος πόλος**. Ὁ δὲ ἄλλος Π' κεῖται ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα ἡμῶν καὶ καλεῖται **νότιος πόλος**.

23. Διάφοροι ἄλλοι κύκλοι τῆς οὐρανίου σφαίρας. — Ὁ μέγιστος κύκλος τῆς οὐρανίου σφαίρας, ὁ ὁποῖος εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου, λέγεται **οὐράνιος ἰσημερινός**. Ὁ οὐράνιος ἰσημερινός ΓΓ' (σχ. 16) διαιρεῖ τὴν οὐράνιον σφαῖραν εἰς δύο ἡμισφαίρια. Τὸ ἐν τούτων ΓΠΠ' περιέχει τὸν βόρειον πόλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ λέγεται **βόρειον ἡμισφαίριον**. Τὸ δὲ ἄλλο ΓΠ'Π' περιέχει τὸν νότιον πόλον καὶ λέγεται **νότιον ἡμισφαίριον**.

Ὁ οὐράνιος ἰσημερινός τέμνει τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὀρίζοντος κατὰ διάμετρον αδ αὐτοῦ (σχ. 15). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὀρίζων καὶ ὁ οὐράνιος ἰσημερινός εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸν οὐράνιον μεσημβρινόν, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ τομὴ ἐκείνων αδ εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν οὐράνιον μεσημβρινόν εἰς τὸ Ο. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ αδ εἶναι κάθετος καὶ ἐπὶ τὴν μεσημβρινὴν γραμ-

μήν νβ καὶ διὰ τοῦτο συμπίπτει μὲ τὸν ἄξονα τοῦ μεσημβρινοῦ (§20).
 "Ωστε : **Ὁ οὐράνιος ἡσημερινὸς τέμνει τὸν ὀρίζοντα ἐκάστου τόπου κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτοῦ.**

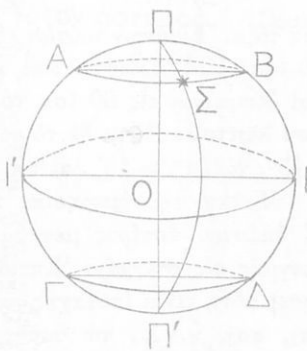
Οἱ παράλληλοι πρὸς τὸν οὐράνιον ἡσημερινὸν κύκλοι τῆς οὐρανοῦ σφαίρας λέγονται **παράλληλοι κύκλοι** αὐτῆς. Π.χ. οἱ μικροὶ κύκλοι ΑΣΒ, ΓΔ (σχ. 16) εἶναι παράλληλοι κύκλοι. Ἐὰν δὲ ἐνθυμηθῶμεν τὸν Β' νόμον (§21) τῆς φαινομένης ἡμερησίας κινήσεως τῶν ἀστέρων, ἐννοοῦμεν, ὅτι οἱ ἀστέρες κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην γράφουσι παραλλήλους κύκλους.

Οἱ μέγιστοι κύκλοι τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, οἱ ὅποιοι διέρχονται ἀπὸ τοὺς πόλους αὐτῆς λέγονται **ὠριαῖοι κύκλοι ἢ κύκλοι ἀποκλίσεως**. Τὸ ὠριαῖον ἡμικύκλιον, τὸ ὅποιον περιέχει ἓνα ἀστὲρ ἢ ἐν οἷονδήποτε σημεῖον τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, λέγεται ἰδιαίτερος **ὠριαῖος** τοῦ ἀστέρος ἢ τοῦ σημείου τούτου. Π.χ. ὠριαῖος τοῦ ἀστέρος Σ εἶναι τὸ ἡμικύκλιον ΠΣΠ' (σχ. 16).

Ὁ ὠριαῖος κύκλος ΠΖΠ'Ν (σχ. 15), ὁ ὁποῖος διέρχεται ἀπὸ τὸ Ζενίθ ἐνὸς τόπου, εἶναι ὁ οὐράνιος μεσημβρινὸς τοῦ τόπου τούτου. (Διατί ;)

Ἡ Ἐκλειπτικὴ τέμνει τὴν περιφέρειαν τοῦ οὐρανοῦ ἡσημερινοῦ εἰς δύο σημεῖα. Ἀπὸ τὸ ἐν τούτων διέρχεται ὁ ἥλιος, ὅταν μεταβαίνῃ ἀπὸ τὸ νότιον εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς οὐρανοῦ σφαίρας. Τοῦτο σημειώνεται μὲ τὸ γράμμα γ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο γ' διέρχεται ὁ ἥλιος, ὅταν μεταβαίνῃ ἀπὸ τὸ βόρειον εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον τῆς οὐρανοῦ σφαίρας.

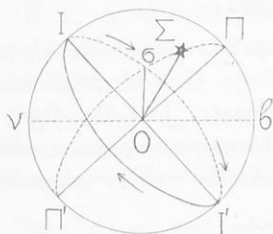
Ὁ ὠριαῖος τοῦ σημείου γ λέγεται ἰδιαίτερος **κόλουρος τῶν ἡσημερινῶν**. (Βλέπε χάρτην τῶν ζωδίων).



Σχ. 16.

24. Ὦριαία γωνία ἀστέρος. — Ὁ ὠριαῖος ΠνΠ' τοῦ νότου ἐνὸς τόπου Ο (σχ. 17) καὶ ὁ ὠριαῖος ΠΣΠ' ἀστέρος κατὰ τινὰ στιγμήν σχηματίζουσι διέδρον γωνίαν νΠΠ'Σ. Αὕτη λέγεται **ὠριαία γωνία** (H) τοῦ ἀστέρος Σ. Ταύτης ἀντίστοιχος ἐπίπεδος εἶναι ἡ γωνία ΙΘσ, ἡ ὁποία βαίνει ἐπὶ τοῦ τόξου Ισ τοῦ οὐρανοῦ ἡσημερινοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ὠριαία γωνία μετρεῖται ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ οὐρανόφωτου ἰσημερινοῦ καὶ κατὰ συνθήκην κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν. Λαμβάνεται δὲ ὡς ἀρχὴ ἡ τομὴ I τῆς περιφερείας τοῦ οὐρανόφωτου ἰσημερινοῦ καὶ τοῦ ὠριαίου τοῦ νότου.



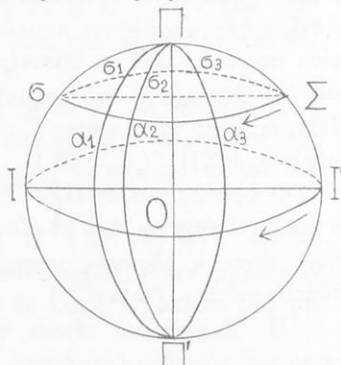
Σχ. 17.

Ἡ ὠριαία γωνία μεταβάλλεται ἀπὸ 0° ἕως 360° .

Συνήθως ὅμως τὴν H μετροῦσιν εἰς ὥρας, πρῶτα καὶ δευτέρα λεπτὰ καὶ ἀπὸ O ἕως 24 ὥρας. Πρὸς τοῦτο νοοῦσι τὴν περιφέρειαν τοῦ ἰσημερινοῦ διηρημένην εἰς 24

ἴσα τόξα. Ἐκαστον τούτων λέγεται **τόξον μιᾶς ὥρας** καὶ διαιρεῖται εἰς 60 ἴσα τόξα. Ἐκαστον ἀπὸ αὐτὰ λέγεται **τόξον ἐνὸς πρώτου λεπτοῦ** καὶ διαιρεῖται εἰς 60 ἴσα **τόξα δευτέρου λεπτοῦ**. Εἶναι δὲ τὸ τόξον 1 ὥρας $= 15^\circ$, τόξ. $1^\pi = 15'$ καὶ τόξ. $1^\delta = 15''$.

Ἐνεκα τῆς ἡμερησίας κινήσεως ἡ H ἐκάστου ἀστέρος μεταβάλλεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κίνησις αὕτη εἶναι ἰσοταχής, τὰ τόξα $\sigma_1, \sigma_2, \sigma_3$, κ.τ.λ., τὰ ὅποια διανύονται ὑπὸ ἀστέρος τινός, εἶναι ἀνάλογα πρὸς τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους διανύονται (σχ. 18). Καὶ τὰ ἀντίστοιχα δὲ πρὸς ταῦτα τόξα $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ κ.τ.λ. τοῦ οὐρανόφωτου ἰσημερινοῦ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τοὺς χρόνους. Ἐκ τούτων ἐννοοῦμεν ὅτι: Ἡ ὠριαία γωνία ἐκάστου ἀπλανοῦς ἀστέρος μεταβάλλεται ἀναλόγως πρὸς τὸν χρόνον.



Σχ. 18.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

22) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ ὠριαῖοι κύκλοι εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν.

23) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ οὐράνιος μεσημβρινὸς ἐκάστου τόπου εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν.

24) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ οὐράνιος ἰσημερινὸς καὶ ὁ ὀριζὼν ἐκάστου τόπου διχοτομοῦνται.

25) Νὰ εὗρητε τὴν ὠριαίαν γωνίαν ἐκάστου τῶν κυρίων σημείων τοῦ ὁρίζοντος.

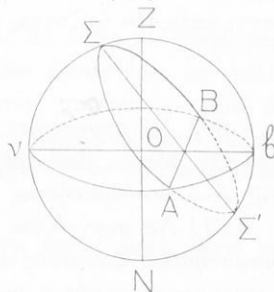
26) Νὰ εὗρητε τὸν γεωμετρικὸν τόπον τῶν σημείων τῆς οὐρανίου σφαίρας, τὰ ὅποια ἔχουσιν $H = 6$ ὥρας.

27) Νὰ εὗρητε τὸν γεωμετρικὸν τόπον τῶν σημείων, τὰ ὅποια ἔχουσιν $H = 18$ ὥρας.

28) Ποῖα σημεῖα τῆς οὐρανίου σφαίρας ἔχουσιν $H < 12$ ὥρῶν καὶ ποῖα ἔχουσιν $H > 12$ ὥρῶν ;

29) Ποῖα σημεῖα τῆς οὐρανίου σφαίρας ἔχουσιν $H = 12$ ὥρας ;

25. Ἡμερήσιον καὶ νυκτερινὸν τόξον ἀστέρος. — Ἐστω $\Sigma\Sigma'$ ἡ τροχιά ἀστέρος καὶ AB ἡ τομὴ τοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος (σχ. 19). Τὸ ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα τόξον $A\Sigma B$ τῆς τροχίᾳς ταύτης καλεῖται **ἡμερήσιον** τόξον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα τόξον $B\Sigma'A$ καλεῖται **νυκτερινὸν** τόξον τοῦ ἀστέρος τούτου. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι ἅπανα ἡ τροχιά ἐκάστου ἀειφανοῦς ἀστέρος εἶναι ἡμερήσιον τόξον, ἐκάστου δὲ ἀφανοῦς εἶναι νυκτερινὸν τόξον.



Σχ. 19.

26. Ἰδιότητες τοῦ οὐρανίου μεσημβρινοῦ.— Α') Τὸ κέντρον ἐκάστου παραλλήλου τῆς οὐρανίου σφαίρας κεῖται ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου. Ὁ δὲ οὐράνιος μεσημβρινὸς περιέχων τὸν ἄξονα τοῦτον περιέχει καὶ τὰ κέντρα τῶν παραλλήλων κύκλων. Ἄρα:

Ὁ Οὐράνιος μεσημβρινὸς τέμνει ἕκαστον τῶν παραλλήλων κύκλων τῆς οὐρανίου σφαίρας κατὰ διάμετρον τοῦ παραλλήλου τούτου.

Β') Ἐστω $\Sigma\Sigma'$ ὁ ὑπὸ ἀστέρος γραφόμενος παράλληλος καὶ AB ἡ τομὴ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος. Ἐπειδὴ ὁ ὁρίζων καὶ ὁ παράλληλος εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸν οὐράνιον μεσημβρινὸν καὶ ἡ τομὴ αὐτῶν AB εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν οὐράνιον μεσημβρινόν· ἄρα καὶ ἐπὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ κειμένην διάμετρον $\Sigma\Sigma'$ τοῦ παραλλήλου. Τὰ ὑπὸ τῆς χορδῆς ὅθεν AB ὑποτείνόμενα τόξα $A\Sigma B$, $B\Sigma'A$ διχοτομοῦνται ὑπὸ τῆς διαμέτρου $\Sigma\Sigma'$, ἥτοι εἶναι τόξ. $A\Sigma =$ τόξ. ΣB καὶ τόξ. $B\Sigma' =$ τόξ. $\Sigma'A$.

Ἄρα : Ὁ Οὐράνιος μεσημβρινὸς διχοτομεῖ τὰ ἡμερήσια καὶ νυκτερινὰ τόξα τῶν ἀστέρων.

27. Μεσουρανήσεις τῶν ἀστέρων. — Αἱ χρονικαὶ στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς ἀστήρ διέρχεται διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ, λέγονται μεσουρανήσεις τοῦ ἀστέρος τούτου. Ἐκ τούτων ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀστήρ διέρχεται διὰ τοῦ ὠριαίου τοῦ ζηνίθ, καλεῖται ἄνω μεσουράνησις, ἡ δὲ ἄλλη κάτω μεσουράνησις.

Ἀμφοτέραι αἱ μεσουρανήσεις τῶν μὲν ἀειφανῶν ἀστέρων γίνονται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, τῶν δὲ ἀφανῶν ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα τοῦ τόπου τῆς παρατηρήσεως. Τῶν ἄλλων ἀστέρων ἡ μὲν ἄνω μεσουράνησις γίνεταί ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, ἡ δὲ κάτω ὑπ' αὐτόν.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

30) Νὰ συγκρίνητε τὸν χρόνον ἀπὸ τῆς ἄνω μεσουρανήσεως μέχρι τῆς δύσεως ἀπλανοῦς ἀστέρος πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς ἄνω μεσουρανήσεως τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος χρόνον.

31) Νὰ συγκρίνητε τὸν χρόνον ἀπὸ τῆς ἄνω μέχρι τῆς κάτω μεσουρανήσεως ἀπλανοῦς ἀστέρος πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς κάτω μέχρι τῆς ἄνω μεσουρανήσεως αὐτοῦ χρόνον.

32) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ μεσουρανεῖ κάτω 6 ὥρας μετὰ τὴν δύσιν του. Μετὰ πόσας ὥρας ἀπὸ τῆς κάτω μεσουρανήσεως θὰ ἀνατείλῃ ; Ἐπὶ ποίῳ δὲ παραλλήλῳ κινεῖται ;

33) Ἀπλανῆς ἀστήρ διαμένει 18 ὥρας ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα. Μετὰ πόσας ὥρας ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μεσουρανεῖ ἄνω εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ;

28. Ἀστρικὴ ἡμέρα. Ἀστρικὸς χρόνος. Ἀστρικὰ ἐκκρεμῆ. — Ἐὰν κατὰ τινα στιγμὴν ἀπλανῆς ἀστήρ ἢ ἄλλο ὠρισμένον σημεῖον τῆς οὐρανοῦ σφαίρας μεσουρανήῃ ἄνω εἰς ἓνα τόπον, ἢ ἀκόλουθος ἄνω μεσουράνησις αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον θὰ γίνῃ μετὰ σταθερὸν χρόνον, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη ἀστρικὴ ἡμέρα (§ 21 Α').

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα ὀρίζεται, ὡς ἐξῆς :

Ἀστρικὴ ἡμέρα καλεῖται ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀπλανοῦς ἀστέρος ἢ ἄλλου ὠρισμένου σημείου τῆς οὐρανοῦ σφαίρας.

Ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς 24 ἀστρικὰς ὥρας, ἡ ἀστρικὴ ὥρα εἰς 60 ἀστρικὰ λεπτὰ καὶ ἕκαστον τούτων εἰς 60 ἀστρικὰ δευτερόλεπτα.

Ὡς ἀρχὴ τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας λαμβάνεται εἰς ἕκαστον τόπον ἡ στιγμή τῆς ἄνω μεσουρανήσεως τοῦ γ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

Ἐὰν εἷς τινα στιγμὴν ἀστρικῆς ἡμέρας τὸ γ ἔχη ὠριαίαν γωνίαν H^0 , ὁ παρελθὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμέρας ταύτης χρόνος εἶναι $\frac{H^0}{15^0}$ ἀστρικαὶ ὥραι. Ἄλλ' ὁ χρόνος οὗτος δηλοῖ καὶ τὴν ὠριαίαν γωνίαν τοῦ γ εἰς ὥρας κ.τ.λ. κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν.

Διὰ τοῦτο καλοῦμεν **ἀστρικὸν χρόνον ἢ ἀστρικὴν ὥραν τόπου κατὰ τινα στιγμὴν, τὴν H τοῦ γ (εἰς ὥρας κ.τ.λ.) κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν.**

Ἡ ἀστρικὴ ὥρα μεταβάλλεται ἀπὸ 0 ἕως 24 ὥρας καὶ παρέχεται ἐν τοῖς ἀστεροσκοπείοις ὑπὸ ἀκριβῶν ἐκκρεμῶν ὥρολογίων, τὰ ὅποια καλοῦνται **ἀστρικὰ ἐκκρεμῆ**. Ἐκαστον τούτων παράγει εἰς μίαν ἀστρικὴν ἡμέραν $60 \times 60 \times 24 = 86400$ κτύπους καὶ κανονίζεται, οὕτως ὥστε νὰ δεικνύῃ 0 ὥρ. 0 π. 0 δ. κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ μεσουρανήσεως τοῦ γ .

Σημειώσεις. Ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι λέγοντες ἀπλῶς ὥρας, λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα θὰ νοώμεν ἀστρικὰ τοιαῦτα.

Ἀσκήσεις

34) Κατὰ ποίαν ὥραν δύνει καὶ κατὰ ποίαν ἀνατέλλει τὸ γ εἰς ἓνα τόπον ;

35) Κατὰ ποίαν ὥραν ἀνατέλλει καὶ κατὰ ποίαν δύνει τὸ γ' εἰς ἓνα τόπον ;

36) Κατὰ ποίαν ὥραν τὸ γ μεσουρανεῖ κάτω εἰς ἓνα τόπον ; Πόσῃν H ἔχει τότε τὸ γ' ;

37) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν γράφει τὸν οὐράνιον ἡμεμερινόν. Νὰ εὑρητε πόσον χρόνον μένει ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ἐνὸς τόπου καὶ πόσον ὑπ' αὐτόν.

38) Νὰ εὑρητε πόσαι ὥραι μεσολαβοῦσι μεταξὺ τῆς ἄνω καὶ τῆς κάτω μεσουρανήσεως εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀπλανοῦς ἀστέρος, ὅστις γράφει τὸν οὐράνιον ἡμεμερινόν.

39) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ μεσουρανεῖ ἄνω συγχρόνως μὲ τὸ γ καὶ παραμένει 8 ὥρας καὶ 20 π. ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα τόπου τινός. Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ὥραν δύνει οὗτος.

40) Μετά πόσας ώρας από τῆς ἄνω μεσουρανήσεως θὰ δύσῃ ἀπλανὴς ἀστήρ, ὅστις μένει ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα 14 ώρας καὶ 20π ;

41) Μετά πόσας ώρας από τῆς κάτω μεσουρανήσεως θὰ ἀνατείλῃ ἀπλανὴς ἀστήρ, ὅστις διανύει τὸ ἡμερήσιον τόξον του εἰς 13 ώρας 20 π 38δ ;

42) Εἰς ἀπλανὴς ἀστήρ μεσουρανεῖ κάτω μετὰ 6 ὥρ. 25π. 58δ ἀπὸ τῆς δύσεώς του. Νὰ εὑρῇτε εἰς πόσον χρόνον διανύει τὸ ἡμερήσιον καὶ εἰς πόσον τὸ νυκτερινὸν τόξον τῆς τροχιάς του.

43) Εἰς ἀπλανὴς ἀστήρ ἀνατέλλει εἰς ἓνα τόπον τὴν 8 ὥραν 15π καὶ μεσουρανεῖ ἄνω τὴν 17 ὥραν 21π 30δ. Κατὰ ποίαν ὥραν δύει καὶ εἰς πόσον χρόνον διανύει τὸ νυκτερινὸν τόξον αὐτοῦ ;

44) Νὰ εὑρῇτε κατὰ ποίαν ὥραν μεσουρανεῖ ἄνω εἰς ἓνα τόπον ἀπλανὴς ἀστήρ, ὅστις ἀνατέλλει εἰς αὐτὸν τὴν 10 ὥραν καὶ δύει τὴν 20 ὥραν 40 π. 24δ ;

45) Εἰς ἀπλανὴς ἀστήρ ἀνατέλλει εἰς ἓνα τόπον τὴν 17 ὥραν καὶ δύει τὴν 7 ὥραν τῆς ἀκολουθοῦν ἀστρικῆς ἡμέρας. Νὰ εὑρῇτε πόσῃν H ἔχει κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας ταύτης.

46) Εἰς ἀπλανὴς ἀστήρ ἀνατέλλει εἰς ἓνα τόπον τὴν 4 ὥραν καὶ δύει τὴν 12 ὥραν. Νὰ εὑρῇτε κατὰ ποίαν ὥραν θὰ ἔχῃ $H = 12$ ὥρας.

47) Εἰς ἀπλανὴς ἀστήρ δύει εἰς ἓνα τόπον τὴν 10 ὥραν 30π καὶ ἀνατέλλει τὴν 0 ὥρ. 16π τῆς ἀκολουθοῦν ἀστρικῆς ἡμέρας. Νὰ εὑρῇτε κατὰ ποίαν ὥραν θὰ ἔχῃ $H = 12$ ὥρ. καὶ κατὰ ποίαν $H = 0$ ὥρ.

29. Ὅρισμός τῆς θέσεως ἀστέρος κατὰ τινα στιγμήν.—

Ἄν γνωρίζωμεν τὸν παράλληλον ἑνὸς ἀστέρος καὶ τὸν ὠριαῖον αὐτοῦ κατὰ τινα στιγμήν, ὀρίζομεν τὴν θέσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην. Διότι οὗτος εὐρίσκεται εἰς τὴν τομὴν τῶν περιφερειῶν τούτων.

Α') Ἐστω Σ (σχ. 20) ἡ θέσις ἀστέρος κατὰ τινα στιγμήν καὶ AB ὁ παράλληλος, τὸν ὅποιον γράφει κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν τῆς οὐρανίου σφαίρας. Τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ περιεχόμενον τόξον $\sigma\Sigma$ τοῦ ὠριαίου τοῦ Σ εἶναι σταθερὸν διὰ τὸν ἀστέρα τοῦτον. Ἐπὶ τοῦ τόξου δὲ τούτου βαίνει ἡ γωνία- $\Sigma\Theta\sigma$, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ ἀκτὶς $O\Sigma$ μὲ τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν. Ἡ γωνία αὕτη $\Sigma\Theta\sigma$ λέγεται **ἀπόκλισις** (δ) τοῦ ἀστέρος Σ .

Ἡ ἀπόκλισις ἐκάστου ἀστέρος μετρεῖται ἐπὶ τοῦ ὠριαίου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ θετικῶς μὲν πρὸς τὸν βόρειον, ἀρνητικῶς δὲ

πρὸς τὸν νότιον πόλον τοῦ Οὐρανοῦ. Περιέχονται λοιπὸν αἱ ἀποκλίσεις τῶν ἀστέρων τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου τοῦ Οὐρανοῦ μεταξύ 0° καὶ 90° , τοῦ δὲ νοτίου μεταξύ 0° καὶ -90° .

Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀστὴρ γράφει κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἔπεται ὅτι ἡ ἀπόκλισις αὐτοῦ δὲν μεταβάλλεται μετὰ τοῦ τόπου, οὐδὲ μετὰ τοῦ χρόνου. Ἄν λοιπὸν μετρήσωμεν ἅπαξ τὴν ἀπόκλισιν ἑνὸς ἀστέρος, θὰ γνωρίζωμεν τὸν παράλληλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται οὗτος εἰς πᾶσαν χρονικὴν στιγμήν.

Τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀποκλίσεως ἑνὸς ἀστέρος λέγεται **πολικὴ ἀπόστασις** (P) αὐτοῦ. Οὕτως ὁ ἀστὴρ Σ (σχ. 20) ἔχει $P = (\widehat{\Pi\hat{O}\Sigma}) = (\widehat{\Pi\Sigma})$. Μετρεῖται δὲ ἡ πολικὴ ἀπόστασις ἀστέρος ἐπὶ τοῦ ὠριαίου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου Π. Περιέχονται λοιπὸν αἱ πολικαὶ ἀποστάσεις τῶν ἀστέρων ἀπὸ 0° μέχρις 180° .

Β') Ὁ κύλινδρος τῶν ἰσημεριῶν ΠΓΠ' καὶ ὁ ὠριαῖος ΠΣΠ' ἑνὸς ἀστέρος Σ κατὰ τινὰ στιγμήν σχηματίζουν διέδρον γωνίαν $\gamma\Pi\P'\Sigma$. Αὕτη λέγεται **ὀρθὴ ἀναφορὰ** (α) τοῦ ἀστέρος Σ.

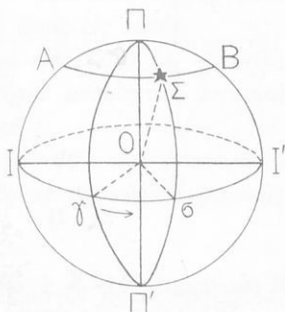
Ἀντίστοιχος ἐπίπεδος γωνία αὐτῆς εἶναι ἡ γωνία $\gamma\hat{O}\sigma$, ἡ ὁποία βαίνει ἐπὶ τοῦ τόξου γσ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ ἐκάστου ἀστέρος μετρεῖται εἰς ὥρας κ.τ.λ. ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ ἀπὸ τοῦ σημείου γ καὶ κατὰ συνθήκην κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν. Κυμαίνεται δὲ ἡ α τῶν ἀστέρων ἀπὸ 0 μέχρις 24 ὥρων.

Ἐπειδὴ ὁ κύλινδρος τῶν ἰσημεριῶν καὶ ὁ ὠριαῖος ἐκάστου ἀστέρος μετέχοντες τῆς ἡμερησίας κινήσεως στρέφονται μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα, ἡ διέδρος γωνία αὐτῶν δὲν μεταβάλλεται μετὰ τοῦ χρόνου.

Ἐκ τούτων ἐννοοῦμεν ὅτι: **Ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ ἐκάστου ἀπλανοῦς ἀστέρος εἶναι σταθερά.**

Ἄν λοιπὸν μετρήσωμεν ἅπαξ τὴν α ἑνὸς ἀπλανοῦς ἀστέρος, θὰ γνωρίζωμεν πάντοτε τὴν θέσιν τοῦ ὠριαίου αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν κύλινδρον τῶν ἰσημεριῶν.

Ἡ ἀπόκλισις καὶ ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ ἑνὸς ἀστέρος λέγονται ὁμοῦ

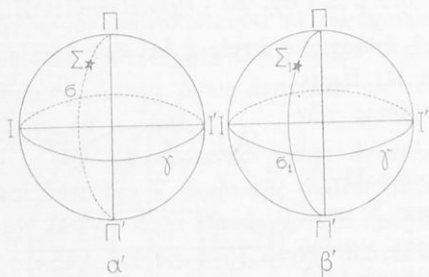


Σχ. 20.

οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι τοῦ ἀστέρος τούτου. Ἐκ τῶν προηγουμένων ἔπεται ὅτι, διὰ νὰ ὀρίσωμεν τὴν θέσιν ἑνὸς ἀστέρος ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, πρέπει νὰ μετρήσωμεν τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας αὐτοῦ. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν δὲ τὸν τρόπον τῆς μετρήσεως αὐτῶν, εἶναι ἀπαραίτητοι μερικαὶ ἄλλαι γνώσεις, τὰς ὁποίας θὰ μάθωμεν πρῶτον.

30. Σχέσεις μεταξύ α , H ἑνὸς ἀστέρος καὶ ἀστρικοῦ χρόνου X κατὰ τινα στιγμὴν. Α') Ἐστω Σ εἷς ἀστὴρ (σχ. 21 α'),

ὁ ὁποῖος ἔχει $H = \widehat{I\sigma}$, $\alpha = \widehat{\gamma\Gamma'\sigma}$, καθ' ἣν στιγμὴν εἶναι $\widehat{I\Gamma'\gamma} = X$.



Σχ. 21.

Ἐπειδὴ $\widehat{I\Gamma'\gamma} = \widehat{I\sigma} + \widehat{\sigma\Gamma'\gamma}$, ἔπεται ὅτι $X = H + \alpha$ (1).

Διὰ τὸν ἀστὴρα Σ_1

(σχ. 21β') εἶναι $H = \widehat{I\Gamma'\sigma_1}$,

$\alpha = \widehat{\gamma\Gamma'\sigma_1}$ καὶ ἐπομένως

$\sigma_1\gamma = 24$ ὥρ.— α . Ἐπειδὴ δὲ

$\widehat{I\Gamma'\gamma\sigma_1} = \widehat{I\Gamma'\gamma} + \widehat{\gamma\sigma_1}$ καὶ

$\widehat{I\Gamma'\gamma} = X$, ἔπεται ὅτι

$H = X + 24 - \alpha$. Ἐκ ταύτης

δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $X + 24 = H + \alpha$ (2).

Β') Ὅταν εἷς ἀστὴρ μεσουρανῇ ἄνω εἰς ἕνα τόπον, ἔχει $H = 0$, ἡ δὲ (1) γίνεται $X = \alpha$ (3). Ἦτοι: Ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ ἐκάστου ἀστέρος ἰσοῦται πρὸς τὸν ἀστρικὸν χρόνον ἑνὸς τόπου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἄνω μεσουρανήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ τόπῳ.

Σημείωσις. Ἡ ἰσότης (2) δὲν ἰσχύει διὰ $H = 0$, διότι δίδει $\alpha > 24$ ὥρῶν, ὅπερ ἀδύνατον.

Ἀσκήσεις

48) Νὰ ὀρίσητε τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας τοῦ γ καὶ τοῦ γ' .

49) Νὰ ὀρίσητε τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἑνὸς τόπου, ὅταν τὸ γ μεσουρανῇ ἄνω ἐν τῷ-τόπῳ τούτῳ.

50) Νὰ ὀρίσητε τὴν ὀρθὴν ἀναφορὰν τοῦ νότου ἑνὸς τόπου κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

51) Νὰ ὀρίσητε τὴν α τοῦ βορρᾶ ἑνὸς τόπου, ὅταν τὸ γ ἀνατέλλῃ ἐν αὐτῷ.

52) Νὰ ὀρίσητε τὴν α τῆς δύσεως καὶ τῆς ἀνατολῆς ἐνὸς τόπου τὴν θ ην καὶ ἔπειτα τὴν 12 ην ἀστρικήν ὥραν τοῦ τόπου τούτου.

53) Νὰ ὀρίσητε τὴν α ἐνὸς ἀπλανοῦς ἀστέρος, ὁ ὁποῖος μεσουρανεῖ ἄνω εἰς ἓνα τόπον, ὅταν τὸ γ μεσουρανεῖ κάτω εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.

54) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχων $P = 90^\circ$ μεσουρανεῖ ἄνω εἰς τινα τόπον, ὅταν τὸ γ ἀνατέλλῃ εἰς τὸν τόπον τοῦτον. Νὰ εὑρητε τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας αὐτοῦ.

55) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις τὴν 12 ὥρ. 20π . 15δ . Νὰ εὑρητε τὴν α αὐτοῦ.

56) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχει $\alpha = 8$ ὥρ. Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ἀστρικήν ὥραν ἐνὸς τόπου ἔχει οὗτος $H = 5$ ὥρ. 40π . εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.

57) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχει $\alpha = 13$ ὥρ. 25π . Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ἀστρικήν ὥραν ἐνὸς τόπου ἔχει $H = 15$ ὥρας εἰς αὐτόν.

58) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχει $\delta = 0^\circ$ καὶ ἀνατέλλει ἐν Ἀθήναις τὴν 8 ὥρ. 25π . 35δ . Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ὥραν μεσουρανεῖ ἄνω καὶ κατὰ ποίαν δύει ἐν Ἀθήναις. Πόση δὲ ἡ α αὐτοῦ ;

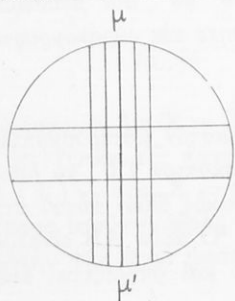
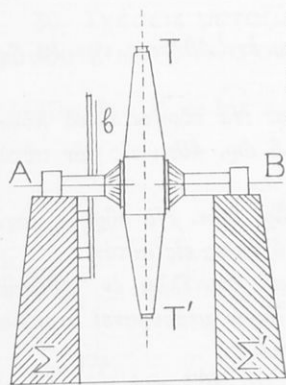
59) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχει $P = 12^\circ 10' 40''$ καὶ μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις τὴν 18 ὥρ. 40π . 42δ . Νὰ εὑρητε τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας αὐτοῦ.

31. Μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον.—“Ἐκαστον ἀστεροσκοπεῖον, πλὴν ἄλλων ὀργάνων, ἔχει ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον TT' , τὸ ὁποῖον εἶναι διατεθειμένον ὡς ἐξῆς: (σχ. 22). Ὁ ὀπτικὸς ἄξων αὐτοῦ στρέφεται περὶ ἄλλον ἄξονα AB κάθετον ἐπ' αὐτόν. Ὁ ἄξων AB εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸν οὐράνιον μεσημβρινὸν τοῦ τόπου καὶ στηρίζεται ἀκλονήτως ἐπὶ δύο κατακορύφωσις στύλων Σ, Σ' .

Ἐνεκα τῆς τοιαύτης διατάξεως ὁ ὀπτικὸς ἄξων στρεφόμενος περὶ τὸν AB γράφει τὸν μεσημβρινὸν τοῦ τόπου. Διὰ τοῦτο τὸ τηλεσκόπιον τοῦτο λέγεται **μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον**.

Παραπλύρως τοῦ τηλεσκοπίου τούτου κεῖται κατακόρυφος κύκλος, ὁ ὁποῖος στερεοῦται κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ἐπὶ τοῦ ἄξονος AB . Ἐν τῷ ἐπιπέδῳ δὲ τοῦ κύκλου τούτου στρέφεται περὶ τὸ κέντρον τοῦ καὶ συγχρόνως μὲ τὸν ἄξονα τοῦ τηλεσκοπίου μία βελὸν β . Ταύτης τὸ κινητὸν ἄκρον διατρέχει τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου, ἥτις εἶναι διηρημένη εἰς μοίρας κ.τ.λ. Τὸ σταυρόνημα τοῦ τηλεσκοπίου τούτου ἀποτε-

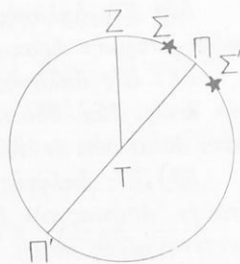
λείται από δύο οριζόντια νήματα και από 5 άλλα, τὰ ὅποια εἶναι κάθετα ἐπὶ τὰ πρῶτα καὶ εὐρίσκονται εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων (σχ. 23). Τὸ μεσαῖον τούτων κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ οὐρανοῦ (σχ. 23). Τὸ μεσαῖον τούτων κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ οὐρανοῦ μεσημβρινοῦ καὶ λέγεται διὰ τοῦτο **μεσημβρινὸν νῆμα**. Τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς ἀστὴρ διέρχεται πρὸ τοῦ μεσημβρινοῦ νήματος, οὗτος μεσουρανεῖ ἄνω. Διὰ νὰ ὀρίσῃσι δὲ οἱ ἀστρονόμοι μὲ ἀκρίβειαν τὴν χρονικὴν ταύτην στιγμὴν, σημειώνουσι τὰς ὥρας κατὰ τὰς διαβάσεις αὐτοῦ πρὸ ἐκάστου τῶν 5 νημάτων καὶ λαμβάνουσι τὸν μέσον ὅρον αὐτῶν.



Σχ. 22-23.

35. Χρῆσις τοῦ μεσημβρινοῦ τηλεσκοπίου. — Διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τηλεσκοπίου οἱ ἀστρονόμοι ἐκτελοῦσι τὰς ἀκολουθοῦσας ἐργασίας:

- 1ον. **Ὅρίζουσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου.**



Σχ. 24.

Πρὸς τοῦτο ἐργάζονται ὡς ἐξῆς ἐν

Ἀστεροσκοπεῖῳ τοῦ βορείου π.χ. ἡμισφαίριου. Καθιστῶσι κατακόρυφον τὸν ὀπτικὸν ἄξονα τοῦ τηλεσκοπίου μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν φακὸν πρὸς τὸ Zenith καὶ σημειώνουσι τὴν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου τοῦ ὀργάνου, μὲ τὴν ὁποίαν συμπίπτει τότε ἡ βελὸν β αὐτοῦ. Ἐπειτα στρέφουσι τὸ μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον πρὸς ἓνα ἀειφανῆ ἀστὲρα, μεσουρανοῦντα πρὸς βορρᾶν τοῦ Zenith, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος μεσουρανεῖ ἄνω. Προφανῶς ἡ γωνία, καθ' ἣν ἐστράφη ἡ βελὸν εἶναι ἡ ζενιθία ἀπόστασις $\Sigma Z = z_1$ τοῦ ἀστέρος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην (σχ. 24).

Μετὰ 12 ὥρας μετροῦσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν $Z\Sigma' = z_2$ τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος. Ἄν δὲ Π εἶναι ὁ βόρειος πόλος τοῦ Οὐρανοῦ, θὰ εἶναι $Z\P = Z\S + \Sigma\P$ καὶ $Z\P = Z\S' - \Pi\S'$. Προσθέτοντες τὰς ἰσότητας ταύτας κατὰ μέλη καὶ παρατηροῦντες ὅτι

$\Sigma\Pi = \Pi\Sigma'$, εύρισκομεν ὅτι $Z\Pi = \frac{z_1 + z_2}{2}$. Μετὰ ταῦτα στρέφουσιν τὸν ὀπτικὸν ἄξονα, μέχρις οὗ ἡ βελὸν β σχηματίζει γωνίαν $\frac{z_1 + z_2}{2}$ μετὰ τὴν ἀρχικῶς σημειωθεῖσαν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ ὀπτικὸς ἄξων διευθύνεται πρὸς τὸν πόλον Π , ἥτοι ἔχει τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐργάζονται καὶ ἀπὸ τόπου τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου.

2ον. Μετροῦσι τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας οἰουδήποτε ἀστέρος Σ ἐργαζόμενοι, ὡς ἐξῆς : Ὅριζουσι τὴν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου τοῦ ὄργανου, μετὰ τὴν ὁποίαν συμπίπτει ἡ βελὸν β, ὅταν ὁ ὀπτικὸς ἄξων ἔχῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου. Στρέφουσιν ἔπειτα τὸν ὀπτικὸν ἄξονα τοῦ μεσημβρινοῦ τηλεσκοπίου πρὸς τὸν ἀστέρα Σ καὶ προσδιορίζουσι μετὰ τὴν βοήθειαν παρακειμένου ἀστρικοῦ ἐκκρεμοῦς τὴν ἀκριβῆ ὥραν τῆς διαβάσεως αὐτοῦ πρὸ τοῦ μεσημβρινοῦ νήματος. Ἡ ὥρα αὕτη εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀναφορά τοῦ ἀστέρος (§ 30, 3).

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνχινώσκουσιν ἐπὶ τοῦ κύκλου τοῦ ὄργανου τὴν γωνίαν ω , καθ' ἣν ἐστράφη ἡ βελὸν β. Ἐπειδὴ δὲ προφανῶς εἶναι $\omega = P$ καὶ ὡς γνωστὸν $\delta = 90^\circ - P$, ἔπεται ὅτι $\delta = 90^\circ - \omega$.

Ἀ σ κ ή σ ε ι ς

60) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχει $\alpha = 2$ ὥρας 42π. 35δ. καὶ δύνει εἰς ἓνα τόπον τὴν 8 ὥραν 42π. 35δ. Νὰ εὑρητε τὴν ἀπόκλισιν αὐτοῦ καὶ τὴν ὥραν, καθ' ἣν οὗτος μεσουρανεῖ κάτω εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.

61) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἀνατέλλει εἰς ἓνα τόπον τὴν 3 ὥραν καὶ δύνει-τὴν 12 ὥραν. Νὰ εὑρητε τὴν α αὐτοῦ.

62) Εἰς ἀφανῆς ἀστήρ ἔχει ζενιθίαν ἀπόστασιν $25^\circ 30'$ κατὰ τὴν ἄνω μεσουράνησιν καὶ $45^\circ 20'$ κατὰ τὴν κάτω μεσουράνησιν εἰς ἓνα τόπον. Νὰ εὑρητε τὴν πολικὴν ἀπόστασιν τοῦ ζενιθ τοῦ τόπου τούτου.

63) Εἰς ἀειφανῆς ἀστήρ ἔχει ζενιθίαν ἀπόστασιν $50^\circ 52' 40''$ κατὰ τὴν ἄνω μεσουράνησιν ἐν Ἀθήναις καὶ $53^\circ 10' 40''$ κατὰ τὴν κάτω μεσουράνησιν· ἔγιναν δὲ καὶ αἱ δύο μεσουρανῆσεις πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ ζενιθ. Νὰ εὑρητε τὸ ὕψος (ἔξαγμα) τοῦ βορείου πόλου ἐν Ἀθήναις.

64) Τὸ ζενιθ ἐνὸς τόπου ἔχει $P = 48^\circ 10'$. Εἰς-δὲ ἀφανῆς ἀστήρ κατὰ τὴν ἄνω μεσουράνησιν του εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἔχει $z = 29^\circ 10' 30''$. Νὰ εὑρητε τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν αὐτοῦ κατὰ τὴν κάτω μεσουράνησιν του εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΗΛΙΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

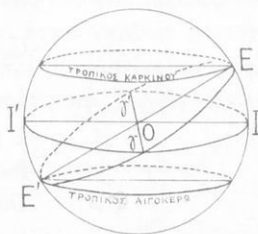
ΦΑΙΝΟΜΕΝΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

33. Σχήμα καὶ θέσις τῆς ἐκλειπτικῆς. — Ἰσημερίαι καὶ τροπαί. Ἐμάθομεν (§8) ὅτι ἡ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν φαίνεται γράφον τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν ἰδίαν φαινομένην κίνησιν του λέγεται, Ἐκλειπτικὴ. Διὰ τὰ γνωρίσωσιν οἱ ἀστρονόμοι τὸ σχῆμα τῆς Ἐκλειπτικῆς καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἐργάζονται ὡς ἐξῆς : Ἐπὶ μιᾷ τεχνητῆς σφαίρας χαράσσουσι τὰς περιφερείας δύο μεγίστων κύκλων καθέτων πρὸς ἀλλήλους. Ὅρίζουσι δὲ ὅπως ὁ εἷς ἐκ τούτων παριστᾷ τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν, ἐν δὲ ὠρισμένον ἡμισυ τοῦ ἄλλου τὸν κόλουρον τῶν ἰσημεριῶν. Μετροῦσιν ἔπειτα (§32) τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου καθ' ἑκάστην ἄνω μεσουράνησιν αὐτοῦ ἐπὶ ἓν ἔτος. Σημειοῦσι δὲ ἐπὶ τῆς τεχνητῆς σφαίρας τὰ ἀντίστοιχα σημεῖα αὐτῆς. Ἐνοῦντες ταῦτα διὰ συνεχοῦς γραμμῆς βλέπουσιν ὅτι αὕτη εἶναι περιφέρεια μεγίστου κύκλου. Παρατήρησαν δὲ ὅτι ἀπὸ τὰς τιμὰς τῆς ἀποκλίσεως τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου ἡ μεγίστη εἶναι $23^{\circ} 27'$, ἡ δὲ ἐλαχίστη — $23^{\circ} 27'$. Ἐκ τούτων ἐννοοῦμεν ὅτι : Ἡ Ἐκλειπτικὴ εἶναι περιφέρεια μεγίστου κύκλου τῆς οὐρανίου σφαίρας. Τὸ δὲ ἐπίπεδον αὐτῆς σχηματίζει μὲ τὸ ἐπίπεδον τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ γωνίαν $23^{\circ} 27'$.

Ἡ γωνία αὕτη λέγεται λόξωσις τῆς Ἐκλειπτικῆς.

Ὅταν ὁ Ἡλιος διέρχεται ἀπὸ τὰς τομὰς γ καὶ γ' τῆς Ἐκλειπτικῆς καὶ τῆς περιφερείας τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ, γράφει τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος διχοτομεῖται ὑπὸ τοῦ ὀρίζοντος παντὸς τόπου, τὸ ἡμερήσιον καὶ τὸ νυκτερινὸν τόξον τοῦ Ἡλίου εἶναι ἴσα εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς Γῆς. Διὰ

τοῦτο αἱ χρονικαὶ αὐταὶ στιγμαὶ λέγονται **ισημερίαι**, τὰ σημεῖα, γ, γ' λέγονται **ισημερινὰ σημεῖα** καὶ ἡ διάμετρος γγ' λέγεται **ισημερινὴ γραμμὴ**. Τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ "Ἡλιος εὐρίσκεται εἰς τὸ γ (σχ. 25) ἀρχίζει τὸ ἔαρ. Τὴν δὲ στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ "Ἡλιος εὐρίσκεται εἰς τὸ γ', ἀρχίζει τὸ φθινόπωρον. Δι' αὐτὰ αἱ στιγμαὶ αὗται λέγονται ἀντιστοίχως **ἔαρινή ισημερία** ἢ μία καὶ **φθινοπωρινή ισημερία** ἢ ἄλλη. Τὸ δὲ γ λέγεται ἰδιαίτερος **ἔαρινόν ισημερινόν σημεῖον** καὶ τὸ γ' **φθινοπωρινόν ισημερινόν σημεῖον**. Ἡ διάμετρος ΕΕ' τῆς Ἐκλειπτικῆς, ἡ ὁποία εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν ισημερινὴν γραμμὴν, καλεῖται **γραμμὴ τῶν ἡλιοστασίων** ἢ τῶν **τροπῶν**. Τὰ ἄκρα αὐτῆς Ε καὶ Ε' καλοῦνται **ἡλιοστάσια** ἢ **σημεῖα τῶν τροπῶν**. Καὶ ἡλιοστάσια μὲν λέγονται, διότι πλησίον αὐτῶν ὁ "Ἡλιος φαίνεται ἐπὶ τινα χρόνον μὴ κινούμενος κατ' ἀπόκλινιν· σημεῖα δὲ τῶν τροπῶν λέγονται, διότι ἀπ' αὐτῶν ὁ "Ἡλιος τρέπεται πρὸς τὸν ισημερινόν. Τὸ ἄκρον Ε, τὸ ὁποῖον κεῖται εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τοῦ Οὐρανοῦ, καλεῖται ἰδιαίτερος **θερινόν ἡλιοστάσιον**· τὸ δὲ Ε', τὸ ὁποῖον κεῖται εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον, καλεῖται **χειμερινόν ἡλιοστάσιον**. Διότι τὰς στιγμάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ "Ἡλιος εὐρίσκεται εἰς ταῦτα, ἀρχίζει ἀντιστοίχως τὸ θέρος καὶ ὁ χειμὼν. Αἱ χρονικαὶ στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ "Ἡλιος διέρχεται διὰ τῶν ἡλιοστασίων, καλοῦνται **τροπαὶ** καὶ ἀντιστοίχως, ἡ μία τούτων καλεῖται **θερινὴ τροπή**, ἡ δὲ ἄλλη **χειμερινὴ τροπή**. Ὁ παράλληλος τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, ὁ ὅποιος διέρχεται διὰ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου, καλεῖται **τροπικὸς τοῦ Καρκίνου**· ὁ δὲ διερχόμενος διὰ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου καλεῖται **τροπικὸς τοῦ Αἰγόκερω**.



Σχ. 25.

Ἀσκήσεις

65) Νὰ ὁρίσητε τὴν ἀπόκλινιν τοῦ θερινοῦ καὶ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου.

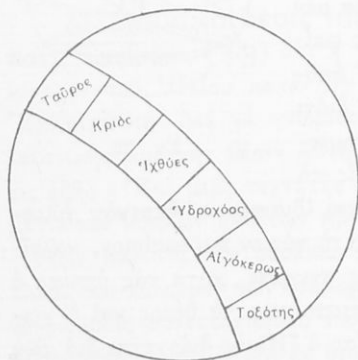
66) Νὰ ὁρίσητε τὴν ἀπόκλινιν σημείου τινὸς τοῦ τροπικοῦ τοῦ Καρκίνου καὶ εἰτα σημείου τοῦ τροπικοῦ τοῦ Αἰγόκερω.

67) Νὰ ὁρίσητε τὴν πολικὴν ἀπόστασιν τοῦ θερινοῦ καὶ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου.

68) *Νὰ ὁρίσητε τὴν πολικὴν ἀπόστασιν τῶν σημείων τοῦ τροπικοῦ τοῦ Καρκίνου καὶ τοῦ τροπικοῦ τοῦ Αἰγίουκερω.*

69) *Νὰ ὁρίσητε τὴν ὀρθὴν ἀναφορὰν τῆς θερινῆς καὶ χειμερινῆς τροπῆς.*

34. Δωδεκατημόρια. Ζωδιακός.— Τὴν Ἐκλειπτικὴν νοοῦμεν διηρημένην ἀπὸ τοῦ σημείου γ εἰς 12 ἴσα τόξα. Ἐκαστον τούτων καλεῖται **δωδεκατημόριον**. Ἐκαστον δωδεκατημόριον φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ζώδιου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατεῖχeto ἐπὶ Ἰππάρχου (2ος αἰὼν π.Χ.), ἥτοι τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν καλεῖται δωδεκατημόριον τοῦ Κριοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὰ ζώδια ἐκτείνονται ἐκατέρωθεν τῆς Ἐκλειπτικῆς μέχρις ἀποστάσεως 80° . Ἐνεκα τούτου ἡ ζώνη τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, τῆς ὁποίας αἱ βάσεις εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν Ἐκλειπτικὴν καὶ ἀπέχουσιν ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἀνὰ 80° καλεῖται **Ζωδιακός**. Οἱ μέγιστοι κύκλοι τῆς οὐρανοῦ σφαίρας, οἱ ὁποῖοι διέρχονται ἀπὸ τὰ ἄκρα τῶν δωδεκατημορίων εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὴν Ἐκλειπτικὴν, διαιροῦσι τὸν Ζωδιακὸν εἰς 12 ἴσα μέρη. Ἐκαστον τούτων κατέχεται ὑπὸ ἑνὸς τῶν ἀστερισμῶν, τοὺς ὁποίους καλοῦμεν ζώδια. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ Ζωδιακοῦ καλοῦμεν **ζώδια**.



Σχ. 26.

Ἐκαστον ζώδιον τοῦ Ζωδιακοῦ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ δωδεκατημορίου, τὸ ὁποῖον περιέχει. Οὕτω τὸ ζῳδιον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ δωδεκατημόριον τοῦ Κριοῦ, λέγεται καὶ αὐτὸ ζῳδιον τοῦ Κριοῦ. Τὸ ἐπόμενον πρὸς ἀνατολὰς λέγεται ζῳδιον τοῦ Ταύρου καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

35. Φαινομένη διάμετρος ἀστέρος.— Ἐστω Σ τὸ κέντρον ἑνὸς ἀστέρος, Γ ἓν σημεῖον τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς καὶ $\Lambda\Delta\text{B}$ τομὴ τοῦ ἀστέρος ὑπὸ ἐπιπέδου διερχομένου διὰ τῆς $\Gamma\Sigma$ (σχ. 27). Αἱ ἐφαπτόμεναι $\Gamma\Lambda$, ΓB τῆς τομῆς ταύτης σχηματίζουν τὴν γωνίαν $\Lambda\Gamma\text{B}$, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ Γ βλέπομεν τὸν ἀστέρα Σ . Διὰ τοῦτο ἡ γωνία αὕτη λέγεται **φαινομένη διάμετρος** τοῦ Σ . Ἐνεκα τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου

ΑΓΣ είναι $(\Lambda\Sigma) = (\Gamma\Sigma) \cdot \eta\mu(\widehat{\Lambda\Gamma\Sigma})$. Ἄν δὲ θέσωμεν $(\Lambda\Sigma) = P$
 $(\Gamma\Sigma) = \alpha$ καὶ $\widehat{\Lambda\Gamma\text{B}} = \Delta$, ἡ ἰσότης αὕτη γίνεται $P = \alpha \cdot \eta\mu\left(\frac{\Delta}{2}\right)$.
 Ἐκ ταύτης δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $\alpha = \frac{P}{\eta\mu\left(\frac{\Delta}{2}\right)}$ (1). Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦς

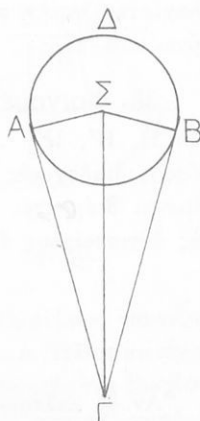
πλείστους τῶν ἀστέρων ἡ γωνία Δ εἶναι πολὺ μικρά, τὸ $\eta\mu\left(\frac{\Delta}{2}\right)$ ἐλά-

χιστα διαφέρει τοῦ μέτρου $\frac{\Delta}{2}$ (εἰς ἀκτίνια) τῆς
 γωνίας ταύτης. Διὰ τοῦτο ἄνευ αἰσθητοῦ σφάλ-
 ματος ἡ ἰσότης (1) γίνεται $\alpha = \frac{2P}{\Delta}$ (2).

Ἐκ ταύτης βλέπομεν ὅτι : **Ἡ ἀπόστασις ἀ-
 στέρος ἀπὸ τῆς Γῆς εἶναι ἀντιστρόφως ἀνά-
 λογος πρὸς τὴν φαινομένην διάμετρον αὐτοῦ.**

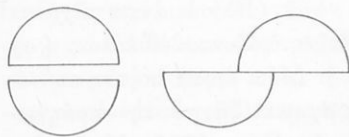
36. Φαινομένη διάμετρος τοῦ Ἡλίου.

Ἡ μέτρησις τῆς φαινομένης διαμέτρου τοῦ Ἡλίου
 δι' ἀκριβῶν ὀργάνων (1) ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη
 μεταβάλλεται ἐντὸς τοῦ ἔτους κυμαινομένη μετα-
 ξὺ ἐλαχίστης καὶ μεγίστης τιμῆς αὐτῆς.
 Οὕτω τὴν 1ην Ἰουλίου εἶναι ἐλαχίστη (31' 32").
 Ἐκτοτε δὲ βαίνει συνεχῶς αὐξανομένη καὶ γίνε-
 ται μεγίστη (32' 36'', 2) τὴν 1ην Ἰανουαρίου. Εἴτα ἄρχεται πάλιν



Σχ. 27.

1. Παλαιότερον ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο διὰ τοῦ ἡλιομέτρου τοῦ Bougeur
 (σχ. 28). Τοῦτο εἶναι ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον ἄνευ διαφράγματος, οὗ ὁ ἀν-



Σχ. 28.

τικειμενικὸς φακὸς εἶναι διηρημένος εἰς δύο
 ἴσα μέρη. Τούτων τὸ ἓν εἶναι ἀμετάθετον, τὸ
 δὲ ἄλλο δύναται νὰ μετατίθεται κατὰ μῆκος
 τοῦ ἐπιπέδου τοῦ χωρισμοῦ διὰ μικρομετρι-
 κοῦ κοχλίου. Ὅταν τὰ δύο μέρη εἶναι συνη-
 νωμένα εἰς ἓνα πλήρη φακόν, βλέπομεν ἓν εἰ-
 δωλὸν ἐκάστου ἀστέρος, τὸν ὁποῖον δι' αὐτοῦ
 παρατηροῦμεν. Ὅταν δὲ τὸ ἓν τούτων μετατεθῇ ὀλίγον, βλέπομεν δύο εἰδωλα. Ἐάν
 τὰ δύο εἰδωλα ἐφάπτωνται ἀλλήλων, ἡ ἐπιτευχθεῖσα μετάθεσις μετρεῖ τὴν φαινο-
 μένην διάμετρον τοῦ ἀστέρος. Σήμερον δι' ἄλλων λεπτοτάτων καὶ ἀκριβεστάτων
 ὀργάνων κατορθώνουσιν οἱ ἀστρονόμοι νὰ μετρῶσι τὰς φαινομένας διαμέτρους τῶν
 ἀστέρων, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουσιν αἰσθητὸν ὅπωςδήποτε δίσκον.

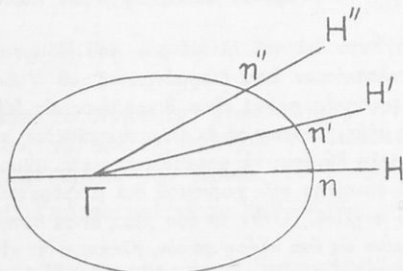
ἐλαττωμένη μέχρι τῆς 1ης 'Ιουλίου καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἡ μέση τιμὴ τῆς φαινομένης διαμέτρου τοῦ 'Ηλίου εἶναι 32' 44'', 1.

37. Μεταβολὴ τῆς ἀποστάσεως τοῦ 'Ηλίου. — Ἡ μεταβολὴ τῆς φαινομένης διαμέτρου τοῦ 'Ηλίου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀποδεικνύει (§ 35) ὅτι ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν δὲν εἶναι σταθερά. Αὕτη εἶναι μεγίστη κατὰ τὴν 1ην 'Ιουλίου· ἔκτοτε ἄρχεται ἐλαττωμένη βαθμιαίως μέχρι τῆς 1ης 'Ιανουαρίου, ὅτε αὕτη λαμβάνει τὴν ἐλαχίστην τιμὴν αὐτῆς. Ἐπειτα ἄρχεται βαθμιαίως αὐξανομένη καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

38. Φαινομένη τροχιά τοῦ 'Ηλίου ἐν τῷ χώρῳ. — Ἐστωσαν $H, H', H'', \dots$ αἱ μεσημβριναὶ θέσεις τοῦ 'Ηλίου κατὰ διαφόρους διαδοχικὰς ἡμέρας καὶ $\Delta, \Delta', \Delta'' \dots$ αἱ ἀντίστοιχοι φαινόμενοι διάμετροι αὐτοῦ. Ἐὰν παραστήσωμεν διὰ $\alpha, \alpha', \alpha'' \dots$ τὰς ἀντιστοίχους ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις τοῦ 'Ηλίου θὰ εἶναι (§ 35).

$$\frac{\alpha}{\Delta} = \frac{\alpha'}{\Delta'} = \frac{\alpha''}{\Delta''} = \dots$$

Ἄν δὲ καλέσωμεν λ τὴν κοινὴν τιμὴν τῶν λόγων τούτων, εὐρίσκωμεν ὅτι $\alpha = \frac{\lambda}{\Delta}, \alpha' = \frac{\lambda}{\Delta'}, \dots$. Ἄν ἤδη ἐπὶ φύλλου χάρτου χαράξωμεν εὐθεῖαν MH καὶ ὀρίσωμεν, ὅπως τὸ μὲν Γ παριστᾷ τὴν $\Gamma\eta$, ἡ δὲ



Σχ. 29.

εὐθεῖα ΓH τὴν ἐκ τῆς $\Gamma\eta$ πρὸς τὴν θέσιν H τοῦ 'Ηλίου κατεύθυνσιν, αἱ εἰς τὰς θέσεις $H', H'' \dots$ τοῦ 'Ηλίου ἀντιστοιχοῦσαι εὐθεῖαι ὀρίζονται εὐκόλως (σχ. 29). Διότι ἀρκεῖ ἐκάστη τούτων νὰ σχηματίζῃ μὲ τὴν προηγουμένην γωνίαν 1° , ὅση δηλ. εἶναι περίπου ἡ πρὸς ἀνατολὰς ἡμερησία μετάθεσις τοῦ 'Ηλίου ἐν τῷ

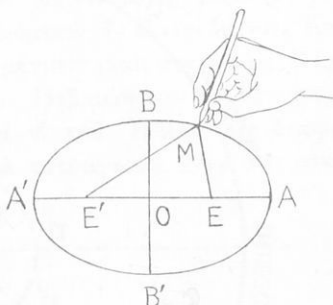
Οὐρανῷ. Τούτων γενομένων, ἂς δώσωμεν εἰς τὸν λ ὀρισμένην τινὰ τιμὴν π.χ. 2 καὶ ἂς λάβωμεν ἐπὶ τῶν $\Gamma H, \Gamma H', \Gamma H'' \dots$ τμήματα $\Gamma\eta, \Gamma\eta', \Gamma\eta'' \dots$ ἀντιστοίχως ἴσα πρὸς $\frac{2}{\Delta}, \frac{2}{\Delta'}, \frac{2}{\Delta''} \dots$. Ἐὰν

ἤδη ἐνώσωμεν μὲ συνεχῇ γραμμῇ τὰ ἄκρα η , η' , η'' ... τῶν τμημάτων τούτων, βλέπομεν ὅτι αὕτη εἶναι ἑλλειψίς (σχ. 30), τῆς ὁποίας μία ἐστία εἶναι τὸ Γ. Ἄν ἔπειτα ἐργασθῶμεν ὁμοίως μὲ ἄλλην τιμὴν τοῦ λ, εὐρίσκομεν ἄλλην ἑλλειψιν, τῆς ὁποίας μία ἐστία εἶναι πάλιν τὸ Γ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὁφείλομεν λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὰς πραγματικὰς ἐν τῷ χώρῳ θέσεις τοῦ Ἡλίου. Ἄρα :

Ὁ Ἥλιος φαίνεται κινούμενος ἐν τῷ χώρῳ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ ἑλλείψεως, τῆς ὁποίας τὴν μίαν τῶν ἐστιῶν κατέχει ἡ Γῆ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο συμβιβάζεται καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἐν τῷ Οὐρανῷ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ζῳδίων μεταθέσιν τοῦ Ἡλίου καὶ τὴν περιοδικὴν μεταβολὴν τῆς ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς ρηθείσεως ἑλλείψεως ταυτίζεται μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἐκλειπτικῆς. Πράγματι : "Ὅταν ὁ Ἥλιος κατέχη ἐν τῇ τοιαύτῃ τροχιᾷ τὴν θέσιν η (σχ. 31), εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν, φαίνεται ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας κατὰ τὴν διεύθυνσιν Γη ἐπὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Τοξότου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης συνεχῶς κινούμενος ἐπὶ τῆς τροχιᾶς του ἀπομακρύνεται τῆς Γῆς, μεταβάλλει δὲ καὶ θέσιν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας. Οὕτω μετὰ ἓνα περὶπου μῆνα φθάνει εἰς τὸ σημεῖον η' καὶ φαίνεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Αἰγόκερω. Μετὰ ἕξ δὲ μῆνας φθάνει εἰς τὸ ἀπώτατον σημεῖον Η τῆς τροχιᾶς του καὶ φαίνεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῶν Διδύμων. Ἐκτοτε διέρχεται διὰ θέσεων τῆς τροχιᾶς του, αἱ ὁποῖαι κεῖνται βαθμὴδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πλησιέστερον πρὸς τὴν Γῆν, ἐν ᾧ ἐν τῷ Οὐρανῷ φαίνεται κατὰ σειρὰν ἐν μέσῳ τῶν ἀστερισμῶν Καρκίνου, Λέοντος κ.τ.λ.

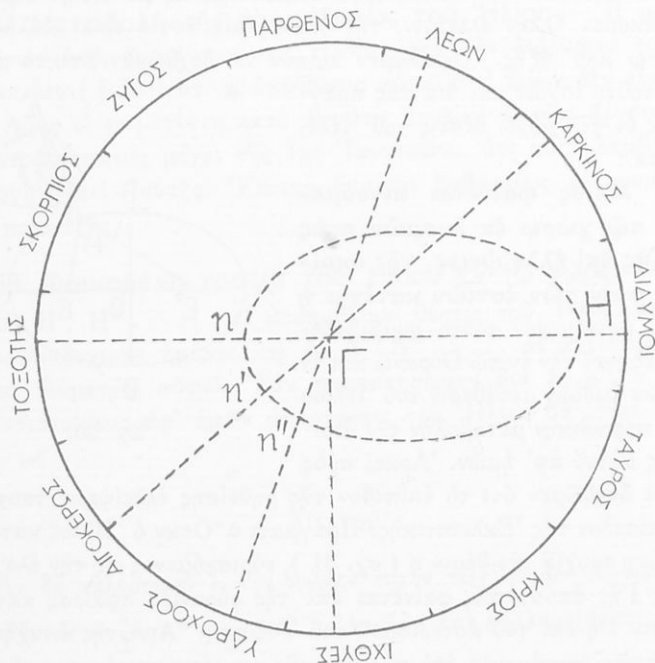
Ὁ μέγας ἄξων ηH τῆς ἑλλείψεως ταύτης καλεῖται **γραμμὴ τῶν ἀψίδων**. Τὸ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Γῆν κείμενον ἄκρον η τῆς γραμμῆς τῶν ἀψίδων καλεῖται **περίγειον**, τὸ δὲ ἀπώτατον Η καλεῖται **ἀπόγειον**.

Ἡ γραμμὴ τῶν ἀψίδων σχηματίζει μὲ τὴν γραμμὴν τῶν ἡλιοστασιῶν ἐλαφρῶς μεταβλητὴν γωνίαν, ἥτις σήμερον εἶναι 12° περίπου.



Σχ. 30.

Τῆς ἐλλείψεως ταύτης ὁ μέγας ἄξων ὀλίγον διαφέρει τοῦ μικροῦ κατ' ἀκολουθίαν ἢ ἐλλειψις αὕτη ὀλίγον διαφέρει περιφερείας κύκλου.



Σχ. 31

Ἀσκήσεις

70) Πόση εἶναι ἡ γωνιώδης ἀπόστασις τοῦ γ καὶ τοῦ ἀπογείου μετρομένη ἀπὸ τοῦ γ κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν;

71) Πόση εἶναι ἡ γωνιώδης ἀπόστασις τοῦ γ καὶ τοῦ περιγείου μετρομένη ἀπὸ τοῦ γ κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν;

39. Γωνιώδης ταχύτης τοῦ Ἡλίου.— Ἡ γωνία, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς μίαν χρονικὴν μονάδα στρέφεται ἡ ἐπιβατικὴ ἀκτίς, ἡ ὁποία συνδέει τὸ κέντρον τῆς Γῆς μετὰ τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου, λέγεται **γωνιώδης ταχύτης τοῦ Ἡλίου**. Ἡ ταχύτης αὕτη δὲν εἶναι σταθερά. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἔχει τὴν μεγίστην τιμὴν $1^{\circ} 1' 10''$ τὴν ἡμέραν. Ἐκτοτε

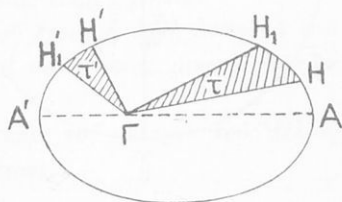
βαίνει συνεχῶς ἐλαττουμένη καὶ περὶ τὴν 1ην Ἰουλίου λαμβάνει τὴν ἐλαχίστην τιμὴν $57' 11''$ καθ' ἡμέραν. Ἐκτοτε δὲ βαίνει αὐξανόμενη, μέχρις οὗ λάβῃ πάλιν τὴν μεγίστην $1^{\circ} 1' 10''$ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Παραβάλλοντες τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς γωνιώδους ταχύτητος τοῦ Ἥλιου πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς φαινομένης διαμέτρου αὐτοῦ (§ 36) βλέπομεν ὅτι, ὅταν τὸ ἐν τῶν στοιχείων τούτων βαινῇ αὐξανόμενον ἢ ἐλαττούμενον καὶ τὸ ἄλλο βαίνει αὐξανόμενον ἢ ἐλαττούμενον. Κατ' ἀκολουθίαν ταῦτα γίνονται συγχρόνως μέγιστα καὶ συγχρόνως ἐλάχιστα. Διὰ προσεκτικῶν δὲ παρατηρήσεων ἐβεβαιώθησαν οἱ ἀστρονόμοι ὅτι: **Αἱ γωνιώδεις ταχύτητες τ καὶ τ' τοῦ Ἥλιου εἰς διαφόρους ἐποχὰς εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ τετράγωνα τῶν ἀντιστοιχῶν διαμέτρων Δ , Δ' αὐτοῦ.**

$$\text{Εἶναι δηλ. } \frac{\tau}{\tau'} = \frac{\Delta^2}{\Delta'^2}.$$

Ἀσκήσεις

72) Νὰ ἐξετάσητε, ἂν κατὰ τὸ ἀπογεῖον ἢ κατὰ τὸ πρῶγεον κινεῖται ταχύτερον ὁ Ἥλιος.

40. Νόμος τῶν ἐμβαδων.—Ἐστώσαν H καὶ H' αἱ θέσεις τοῦ Ἥλιου ἐπὶ τῆς φαινομένης ἐν τῷ χώρῳ τροχιάς του εἰς διαφόρους χρονικὰς στιγμὰς. Ἐστώσαν δὲ α , α' αἱ ἀντίστοιχοι ἀποστάσεις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς $\Gamma\etaς$, Δ , Δ' αἱ φαινόμεναι διάμετροι αὐτοῦ, καὶ τ , τ' αἱ γωνιώδεις ταχύτητες αὐτοῦ κατ' ἀστρικήν ἡμέραν. Μετὰ μίαν ἀστρικήν ἡμέραν ὁ Ἥλιος μεταβαίνει ἐκ μὲν τῆς θέσεως H εἰς ἄλλην H_1 , ἐκ δὲ τῆς H' εἰς τὴν H'_1 (σχ. 32). Ἐπειδὴ αἱ ταχύτητες τ καὶ τ' εἶναι πολὺ μικραὶ (§ 39), δυνάμεθα ἄνευ αἰσθητοῦ σφάλματος νὰ δεχθῶμεν ὅτι $\Gamma H = \Gamma H_1$ καὶ $\Gamma H' = \Gamma H'_1$. Κατ' ἀκολουθίαν οἱ τομεῖς $H\Gamma H_1$, $H'\Gamma H'_1$, ἑξομοιοῦνται πρὸς κυκλικούς τομεῖς. Ἐὰν δὲ παραστήσωμεν τὰ ἐμβαδὰ αὐτῶν διὰ E, E' , θὰ εἶναι $E = \pi \alpha^2 \cdot \frac{\tau}{360}$ καὶ $E' = \pi \alpha'^2 \cdot \frac{\tau'}{360}$.



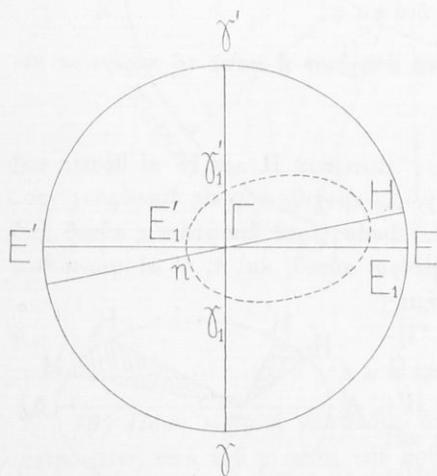
Σχ. 32.

Ἐὰν δὲ διαιρέσωμεν ταύτας κατὰ μέλη, εὐρίσκομεν ὅτι $\frac{E}{E'} = \frac{\alpha^2 \cdot \tau}{\alpha'^2 \cdot \tau'}.$

Ἐπειδὴ δὲ $\frac{\alpha}{\alpha'} = \frac{\Delta'}{\Delta}$ (§ 35) καὶ $\frac{\tau}{\tau'} = \frac{\Delta^2}{\Delta'^2}$ (§ 39), ἔπεται ὅτι $\frac{E}{E'} = \frac{\Delta'^2}{\Delta^2} \cdot \frac{\Delta^2}{\Delta'^2} = 1$. Εἶναι ἄρα $E = E'$, ἵτοι ἡ ἐπιβατική ἀκτὶς ΓΗ γράφει ἰσοδυναμούς ἐπιφανείας εἰς ἴσους χρόνους. Κατ' ἀκολουθίαν εἰς διπλάσιον, τριπλάσιον κ.τ.λ. χρόνον γράφει ἐπιφανείας μὲ διπλάσιον, τριπλάσιον κ.τ.λ. ἐμβαδόν. Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι :

Τὰ ἐμβαδὰ τῶν ἐπιφανειῶν, τὰς ὁποίας γράφει ἡ τὸ κέντρον τῆς Γῆς μὲ τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου συνδέουσα ἐπιβατική ἀκτὶς, εἶναι ἀνάλογα πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς γράφονται αἱ ἐπιφάνειαι αὗται. Ἡ ιδιότης αὕτη λέγεται νόμος τῶν ἐμβαδῶν.

41. Ὁραι τοῦ ἔτους—Τὰ ἡσημερινὰ σημεῖα καὶ τὰ ἡλιοστάσια διαιροῦσι τὴν Ἐκλειπτικὴν εἰς τέσσαρα ἴσα τόξα γΕ, ΕΓ', γ'Ε', Ε'γ (σχ. 33). Οἱ χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ἡλιος φαίνεται διανύων



Σχ. 33.

τὰ τόξα ταῦτα, λέγονται κατὰ σειράν: **Ἑαρ, Θέρος, Φθινόπωρον, Χειμῶν**. Πάντες δὲ ὁμοῦ οἱ χρόνοι οὗτοι λέγονται **ὥραι τοῦ ἔτους**. Τὰ τόξα γΕ, ΕΓ', γ'Ε', Ε'γ τῆς Ἐκλειπτικῆς εἶναι προφανῶς προβολαὶ ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν τόξων γ₁Ε₁, Ε₁γ'₁, γ'₁Ε'₁, Ε'₁γ₁, εἰς τὰ ὁποῖα διαιρεῖται ἡ ἑλλειπτικὴ τροχιά τοῦ Ἡλίου ὑπὸ τῆς ἡσημερινῆς γραμμῆς καὶ τῆς γραμμῆς τῶν τροπῶν. Αἱ διάρκειαι ἄρα Ε, Θ, Φ, Χ τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους εἶναι ἀντιστοίχως ἴσαι πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Ἡλιος διανύει κατὰ σειράν τὰ 4 ταῦτα τόξα

τῆς τροχίᾳς αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὸν νόμον τῶν ἐμβαδῶν (§ 40) εἶναι

$$\frac{(\gamma_1\Gamma\epsilon_1)}{E} = \frac{(E_1\Gamma\gamma_1)}{\Theta} = \frac{(\gamma'_1\Gamma\epsilon'_1)}{\Phi} = \frac{(E'_1\Gamma\gamma'_1)}{X}. \quad (1).$$

Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Γῆ δὲν κατέχει τὸ κέντρον τῆς ἑλλειπτικῆς τροχίᾳς τοῦ Ἡλίου καὶ ὅτι ὁ μέγας ἄξων αὐτῆς δὲν συμ-

πίπτει μὲ τὴν γραμμὴν τῶν ἡλιοστασιῶν, ἐννοοῦμεν εὐκόλως ὅτι :

$$(E_1\Gamma\gamma'_1) > (\gamma_1\Gamma E_1) > (\gamma'_1\Gamma E'_1) > (E'_1\Gamma\gamma_1) \quad (2)$$

Ἐκ τῶν σχέσεων τούτων (1) καὶ (2) ἔπεται ὅτι $\Theta > E > \Phi > X$, ἤτοι :

Αἱ ὥραι τοῦ ἔτους εἶναι ἄνιστοι, ἡ δὲ τάξις μεγέθους αὐτῶν ἀπὸ τῆς μεγίστης, εἶναι ἡ ἀκόλουθος : Θέρος, Ἑαρ, Φθινόπωρον, Χειμῶν. Πράγματι δὲ τὸ Ἑαρ ἄρχεται τὴν 21 Μαρτίου καὶ λήγει τὴν 21 Ἰουνίου διαρκοῦν οὕτω 92 ἡμέρας καὶ 19,7 ὥρας. Τὸ θέρος ἄρχεται τὴν 21 Ἰουνίου καὶ λήγει τὴν 22 Σεπτεμβρίου διαρκοῦν 93 ἡμέρας καὶ 14,8 ὥρας. Τὸ φθινόπωρον ἄρχεται τὴν 22 Σεπτεμβρίου καὶ λήγει τὴν 22 Δεκεμβρίου διαρκοῦν 89 ἡμέρας καὶ 18,7 ὥρας. Τέλος ὁ χειμῶν ἄρχεται τὴν 22 Δεκεμβρίου καὶ λήγει τὴν 21 Μαρτίου διαρκοῦν 89 ἡμέρας καὶ 0,6 ὥρας.

Σημείωσις. Τὸ Ἑαρ καὶ τὸ Θέρος ὁμοῦ ἔχουσι 7 ἡμέρας καὶ 15,2 ὥρας περισσοτέρας τοῦ Φθινοπώρου καὶ τοῦ Χειμῶνος. Ὡστε ὁ ἥλιος μένει ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαίριῳ τοῦ Οὐρανοῦ 7 ἡμέρας καὶ 15,2 ὥρας περισσότερο ἢ ἐν τῷ νοτίῳ. (Διατί ;)

Ἀσκήσεις

73) Νὰ σπουδάσητε τὴν μεταβολὴν τῆς ἀποκλίσεως τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἑαρος καὶ ἐξῆς.

74) Νὰ σπουδάσητε τὴν μεταβολὴν τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἑαρος καὶ ἐξῆς.

75) Νὰ ὀρίσητε κατὰ ποίας ὥρας τοῦ ἔτους ἡ ἀπόκλισις τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου εἶναι θετικὴ καὶ κατὰ ποίας εἶναι ἀρνητικὴ ;

76) Νὰ ὀρίσητε κατὰ ποίας ὥρας τοῦ ἔτους ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου εἶναι μεγαλυτέρα καὶ κατὰ ποίας μικροτέρα τῶν 12 ὥρων ;

77) Νὰ ὀρίσητε τὴν πολικὴν ἀπόστασιν τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστης τῶν ὥρων τοῦ ἔτους.

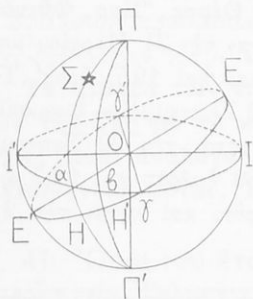
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΜΕΤΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

42. Ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα.— Ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου, λέγεται **ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα**.

Ἀληθὴς ἡλιακὸς χρόνος ἢ ἀληθὴς ἡλιακὴ ὥρα τόπου τινὸς κατὰ τινα στιγμὴν λέγεται ἡ ὠριαία γωνία τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην.

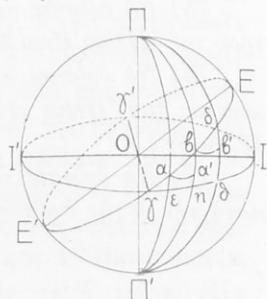
Ἐπειδὴ ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων κανονίζονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ Ἡλίου, ἡ ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα θὰ ᾔτο ἡ φυσικωτέρα μονὰς πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου. Δὲν δύναται ὅμως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τοιαύτη μονὰς, διότι δὲν εἶναι σταθερά. Περὶ τούτου βεβαιούμεθα ὡς ἑξῆς :



Σχ. 34.

Ἄς υποθέσωμεν ὅτι εἷς ἀπλανὴς ἀστὴρ Σ μεσουρανεῖ ἄνω κατὰ τινα στιγμὴν συγχρόνως μὲ τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου εἰς ἓνα τόπον Ο (σχ. 34). Μετὰ μίαν ἀστρικήν ἡμέραν ὁ ἀστὴρ Σ μεσουρανεῖ πάλιν εἰς τὸν τόπον Ο, ἐν ᾧ ὁ

Ἡλιος εὐρίσκεται ἀνατολικώτερον εἰς θέσιν Η' ἕνεκα τῆς ἰδίας πρὸς ἀνατολὰς κινήσεώς του. Διὰ νὰ μεσουρανήσῃ δὲ οὗτος καὶ συμπληρωθῇ οὕτω μία ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα, πρέπει ὁ ὠριαῖος $\angle \Pi H' \Pi'$ τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου νὰ στραφῇ πρὸς δυσμὰς κατὰ τὴν δίδεδρον γωνίαν $H' \Pi \Pi' \Sigma$. Θὰ παρέλθῃ λοιπὸν ἀκόμη χρόνος ἴσος πρὸς τὸν μετροῦντα τὸ τόξον αβ τοῦ οὐρανοῦ Ἰσημερινοῦ, ἥτοι ἴσος πρὸς τὴν αὐξήσιν τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν ἡλιακὴν ταύτην ἡμέραν. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι : **Ἐκάστη ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα ὑπερβαίνει τὴν ἀστρικήν κατὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν ἡλιακὴν ταύτην ἡμέραν.** Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τῆς ἀληθοῦς ἡλιακῆς ἡμέρας ἀπὸ τὴν ἀστρικήν δὲν εἶναι σταθερά. Διότι, ἕνεκα τῆς ἀνωμάλου κινήσεως τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τῆς Ἐκλειπτικῆς καὶ τῆς λοξώσεως αὐτῆς, εἰς τὰ εἰς ἴσους χρόνους διανυόμενα τόξα γα, αβ, βδ κ.τ.λ. (σχ. 35) ἀντιστοιχοῦσιν ἄνισα τόξα γε, εη, ηθ κ.τ.λ. τοῦ Ἰσημερινοῦ. Ἐπεταὶ λοιπὸν ὅτι ἡ ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα εἶναι ἄλλοτε ὀλιγώτερον καὶ ἄλλοτε περισσότερον μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν σταθερὰν ἀστρικήν ἡμέραν. **Εἶναι ἄρα αἱ ἀληθεῖς ἡλιακαὶ ἡμέραι ἄνισοι.**



Σχ. 35.

Κατὰ μέσον ὅρον ἡ ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ἀστρικὴν κατὰ $3^{\text{π}} 56^{\text{δ}}$ καὶ κυμαίνεται ἡ διαφορὰ τῶν ἡμερῶν τούτων μεταξὺ μεγίστης τιμῆς $3^{\text{π}} 56^{\text{δ}} + 20^{\text{δ}} = 4^{\text{π}} 16^{\text{δ}}$ καὶ ἐλαχίστης $3^{\text{π}} 56^{\text{δ}} - 20^{\text{δ}} = 3^{\text{π}} 36^{\text{δ}}$.

43. Μέσος ἡλιακὸς χρόνος.—Ἄν ὁ "Ἡλιος ἐκινεῖτο ἰσοταχῶς καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρ. Ἰσημερινοῦ, αἱ ἀληθεῖς ἡλιακαὶ ἡμέραι θὰ ᾔσαν ἴσαι. Διότι ἡ ὑπεροχὴ ἐκάστης ἀπὸ τὴν ἀστρικὴν θὰ ᾔτο σταθερά. Ὁδηγούμενοι ἐκ τούτου οἱ ἀστρονόμοι φαντάζονται ἓνα πλαστὸν "Ἡλιον, ὁ ὁποῖος κινεῖται ἰσοταχῶς ἐπὶ τοῦ οὐρανίου Ἰσημερινοῦ καὶ διατρέχει αὐτὸν εἰς ὅσον χρόνον ὁ ἀληθὴς "Ἡλιος διατρέχει τὴν Ἐκλειπτικὴν. Ὁ πλαστὸς οὗτος "Ἡλιος λέγεται **μέσος ἡλιος**. Ὁ δὲ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων εἰς ἓνα τόπον τοῦ μέσου Ἡλίου, λέγεται **μέση ἡλιακὴ ἡμέρα**.

Ἡ στιγμή τῆς ἄνω μεσουρανήσεως εἰς ἓνα τόπον τοῦ μέσου Ἡλίου λέγεται **μέση μεσημβρία**, ἡ δὲ στιγμή τῆς κάτω μεσουρανήσεως αὐτοῦ λέγεται **μέσον μεσονύκτιον**.

Ἡ μέση ἡλιακὴ ἡμέρα ἄρχεται διὰ μὲν τοὺς ἀστρονόμους τὴν μέσην μεσημβρίαν, διὰ δὲ τὸν κοινὸν βίον τὸ μέσον μεσονύκτιον. Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ μέση ἡλιακὴ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς δύο ἡμίση, ἐν **πρὸ μεσημβρίας** καὶ τὸ ἄλλο **μετὰ μεσημβρίαν**. Ἡ μέση ἡλιακὴ ἡμέρα εἶναι σταθερὰ καὶ ἴση πρὸς τὴν μέσην διάρκειαν τῶν ἀληθῶν ἡλιακῶν ἡμερῶν ἐνὸς ἔτους.

Ἡ ὠριαία γωνία τοῦ μέσου Ἡλίου κατὰ τινὰ στιγμήν εἰς ἓνα τόπον λέγεται **μέσος ἡλιακὸς χρόνος** ἢ **μέση ἡλιακὴ ὥρα** τοῦ τόπου κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην.

Τὰ ὠρολόγια ἡμῶν δεικνύουσι μέσην ἡλιακὴν ὥραν.

44. Ἐξίσωσις τοῦ χρόνου.—Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀληθοῦς χρόνου X_{α} ἀπὸ τὸν μέσον X_{μ} κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν καλεῖται **ἐξίσωσις** τοῦ χρόνου (ϵ). Εἶναι δηλ. $\epsilon = X_{\mu} - X_{\alpha}$ καὶ ἐπομένως.

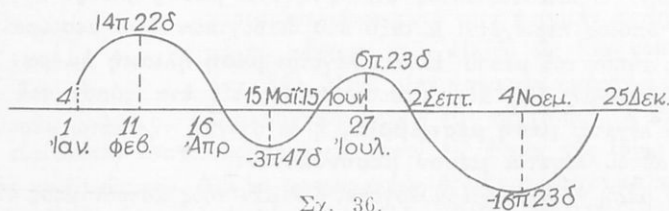
$$X_{\mu} = X_{\alpha} + \epsilon. \quad (1)$$

Ἡ ἰσότης αὕτη διὰ τὴν ἀληθῆ μεσημβρίαν γίνεται $X_{\mu} = \epsilon$, ἂν λαμβάνηται ὡς ἀρχὴ τῆς μετρήσεως τοῦ ἀληθοῦς χρόνου ἢ ἀληθὴς μεσημβρία ἡ δὲ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου εἶναι θετική.

Υπολογίζουσι δὲ τὴν ϵ οἱ ἀστρονόμοι διὰ μεθόδου, τὴν ὁποίαν διδάσκει ἡ οὐράνιος Μηχανικὴ, καὶ ἀναγράφουσιν εἰς τὰς ἀστρονομικὰς

ἐφημερίδας τὴν τιμὴν αὐτῆς δι' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ἴνα δὲ ἐν ὥρολόγιον δεικνύῃ μέσον χρόνον τόπου τινός, ἀρχεῖ νὰ κανονισθῇ οὕτως, ὥστε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνω ἐν αὐτῷ μεσουρανήσεως τοῦ κέντρου τοῦ ἀληθοῦς Ἡλίου, νὰ δεικνύῃ ὥραν ἴσην πρὸς τὴν τιμὴν τῆς ἐξίσωσως τοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου εἶναι ἄλλοτε θετικὴ καὶ ἄλλοτε ἀρνητικὴ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι προηγεῖται ἄλλοτε ὁ μέσος καὶ ἄλλοτε ὁ ἀληθής Ἡλιος. Περὶ τὴν 16ην Ἀπριλίου, 15ην Ἰουνίου, 2αν Σεπτεμβρίου καὶ 25ην Δεκεμβρίου ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου γίνεται μηδέν. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ ἀληθής καὶ ὁ μέσος Ἡλιος μεσουρανοῦσι συγχρόνως.



Τὸ σχ. 36 δεικνύει πῶς μεταβάλλεται ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Οὕτω τὴν μεγίστην τιμὴν $14^m 22^s$ λαμβάνει αὕτη τὴν 11ην Φεβρουαρίου, τὴν δὲ ἐλαχίστην $-16^m 23^s$ λαμβάνει τὴν 4ην Νοεμβρίου.

Ὅταν τὰ ὥρολόγια δεικνύουσι μέσον χρόνον τοῦ τόπου, ἡ δὲ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου εἶναι θετικὴ, κατὰ τὴν ἀληθῆ μεσημβρίαν ἡ μέση ὥρα εἶναι προχωρημένη κατὰ τὴν ἐξίσωσιν τοῦ χρόνου ε. Κατ' ἀκολουθίαν χρόνος ε ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸ προμεσημβρινὸν τμήμα τῆς ἡμέρας καὶ προστίθεται εἰς τὸ μεταμεσημβρινόν· οὕτω δὲ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἡμέρας φαίνεται μεγαλύτερον τοῦ προμεσημβρινοῦ κατὰ χρόνον 2ε. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει, ὅταν ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου εἶναι ἀρνητικὴ.

Ἀ σ κ ή σ ε ι ς

78) Ὅταν τὰ ὥρολόγια ἡμῶν ἐδείκνυν μέσον χρόνον Ἀθηνῶν, νὰ ὀρίσητε ποῖον τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀληθοῦς μεσημβρίας τμημάτων τῆς 11ης Φεβρουαρίου ἐφαίνετο μεγαλύτερον καὶ κατὰ πόσον.

79) Τὸ αὐτὸ διὰ τὴν 15ην Μαΐου, 27ην Ἰουλίου καὶ 4ην Νοεμβρίου.

80) Νὰ ὀρίσητε τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ δύο τμήματα ἐκάστης ἐφαίνοντο ἀκριβῶς ἴσα.

Ἐπίσημος ὥρα.—Εἶναι φανερόν ὅτι, ἂν τόπος Α κεῖται ἀνατολικώτερον ἄλλου τόπου Β, ὁ μέσος ἥλιος μεσουρανεῖ πρῶτον εἰς τὸν Α καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Β. Τὴν αὐτὴν λοιπὸν στιγμήν οἱ δύο οὗτοι τόποι ἔχουσι διάφορον μέσσην ὥραν. Ἡ τεραστία ὅμως ἀνάπτυξις, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ σιδηροδρομικὴ, τηλεγραφικὴ, τηλεφωνικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία, καθιστᾷ ὠφέλιμον τὴν ἀναγνώρισιν κοινῆς ὥρας δι' ὅλους τοὺς τόπους ἐνὸς κράτους μικρᾶς τοῦλάχιστον ἐκτάσεως. Ἐνεκα τούτου τὰ πλεῖστα πεπολιτισμένα κράτη παρεδέχθησαν ἀπὸ κοινοῦ τὸν ἀκόλουθον τρόπον καθορισμοῦ τῆς ὥρας δι' ἕκαστον τούτων.

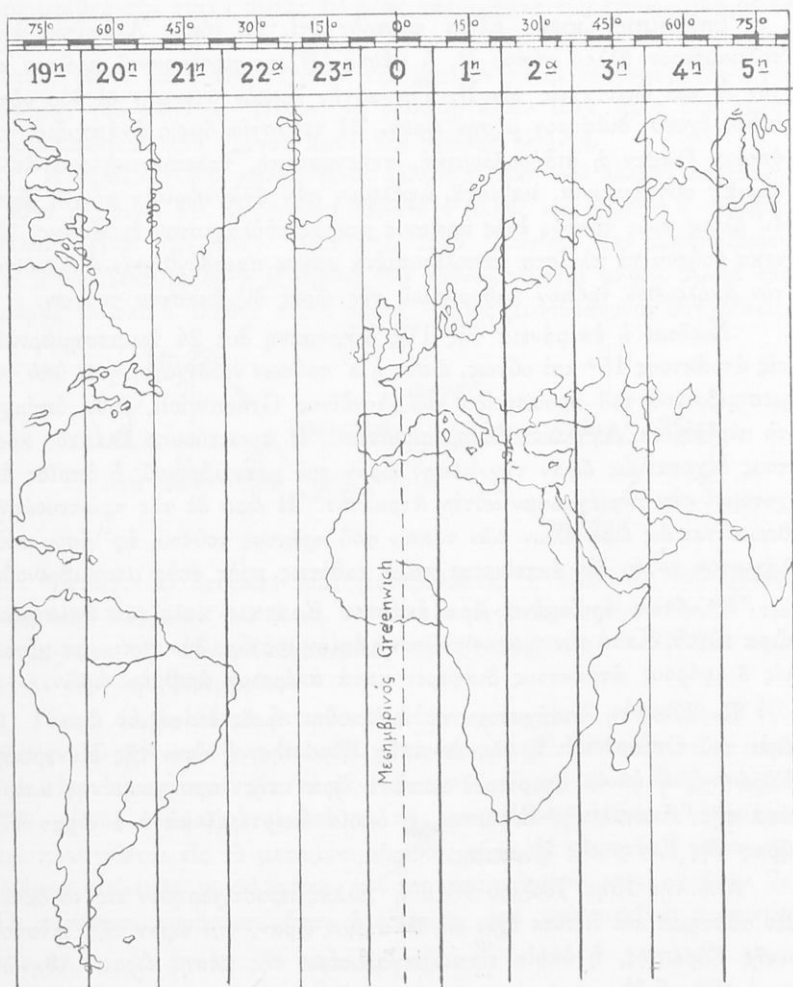
Νοεῖται ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς διηρημένη διὰ 24 ἡμιμεσημβρινῶν εἰς ἀτράκτους 15^ο καὶ οὕτως, ὥστε ἡ α' τούτων νὰ διχοτομῇται ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ προαστείου τοῦ Λονδίνου Greenwich, ἔνθα ὑπάρχει τὸ περίφημον Ἀγγλικὸν ἀστεροσκοπεῖον. Ἡ πρωτεύουσα ἐκάστου κράτους δέχεται ὡς ὥραν τὴν μέσσην ὥραν τοῦ μεσημβρινοῦ, ὁ ὁποῖος διχοτομεῖ τὴν περιέχουσαν αὐτὴν ἄτρακτον. Ἡ ὥρα δὲ τῆς πρωτεύουσας θεωρεῖται ὡς ὥρα ὅλων τῶν τόπων τοῦ κράτους τούτου, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον τοῦτο δὲν ἐκτείνεται πολὺ καθέτως πρὸς τοὺς μεσημβρινούς.

Ἡ οὕτως ὀριζομένη ὥρα ἐκάστου Κράτους καλεῖται **ἐπίσημος ὥρα** αὐτοῦ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ ἐπίσημος ὥρα δύο τόπων κειμένων εἰς διαφόρους ἀτράκτους διαφέρει κατὰ ἀκέραιον ἀριθμὸν ὥρων.

Ἐν Εὐρώπῃ ὑπάρχουσιν αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς ἐπίσημοι ὥραι: Ἡ ὥρα τοῦ Greenwich ἢ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὥρα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ὑπερτερεῖ κατὰ 1 ὥραν τῆς προηγούμενης καὶ ἡ ὥρα τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ὑπερτερεῖ κατὰ 1 ὥραν τῆς ὥρας τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τῆς 15ης Ἰουλίου 1916 ἡ Ἑλλὰς προσεχώρησεν εἰς τὸ ἐκτεθὲν σύστημα καὶ ἔκτοτε ἔχει ὡς ἐπίσημον ὥραν, τὴν ὥραν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μέσης ὥρας Ἀθηνῶν κατὰ 25^π 5,1^δ.

Ἡ εἰσαγωγὴ παρ' ἡμῶν τῆς ἀνω ρηθείσης ἐπισήμου ὥρας ἐτροποποίησε τὰ φαινόμενα τῆς ἀνισότητος τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀληθοῦς μεσημβρίας τμημάτων ἐκάστης ἡμέρας. Πρὸς κατανόησιν τούτου ἂς καλέσωμεν X_e τὴν ἐπίσημον ὥραν κατὰ τινα στιγμήν, X_m τὴν μέσσην ὥραν τῶν Ἀθηνῶν καὶ X_a τὴν ἀληθῆ ἡλιακὴν ὥραν κατὰ τὴν αὐτὴν



Ώριαῖαι ἄτρακτοι.

Αἱ σημειούμεναι ὥραι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐν Greenwich ἡ ὥρα εἶναι 0. Αἱ μεγαλύτεραι τῶν 12 ὥραι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὴν προηγούμενην ἡμέραν.

στιγμήν. Ἐπειδὴ, ὡς εἵπομεν προηγουμένως, εἶναι $X_e = X_\mu + 25^\pi 5,1^\delta$ ἂφ' ἐτέρου δὲ (§ 44) εἶναι $X_\mu = X_\alpha + \varepsilon$, ἔπεται ὅτι

$$X_e - X_\alpha = \varepsilon + 25^\pi 5,1^\delta.$$

Ἡ ἰσότης αὕτη διὰ τὴν ἀληθῆ μεσημβρίαν γίνεται $X_e = \varepsilon + 25^\pi 5,2^\delta$.

Ἐπειδὴ δὲ (§ 44) ἡ ἀπόλυτος τιμὴ τοῦ ε εἶναι πάντοτε μικροτέρα τῶν $25^\pi 5,1^\delta$, ἔπεται ὅτι πάντοτε εἶναι $X_e > 0$. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν ἀληθῆ μεσημβρίαν ἡ ἐπίσημος ὥρα, ἣν δεικνύουσι τὰ ὠρολόγια ἡμῶν, εἶναι προχωρημένη κατὰ $\varepsilon + 25^\pi 5,1^\delta$ ὑπὲρ τὴν ἀληθῆ. Φαίνεται ἄρα τὸ μεταμεσημβρινὸν τμήμα τῆς ἡμέρας μεγαλύτερον τοῦ προμεσημβρινοῦ κατὰ χρόνον $(\varepsilon + 25^\pi 5,1^\delta) \times 2$.

Ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι σημαντική, ὅταν ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου εἶναι θετική· λαμβάνει δὲ ἡ διαφορὰ αὕτη τὴν μεγίστην τιμὴν τῆς τὴν 11ην Φεβρουαρίου, ὅτε γίνεται $(14^\pi 22^\delta + 25^\pi 5,1^\delta) \times 2 = 1$ ὥρα $18^\pi 54,2^\delta$. Τὴν δὲ ἐλαχίστην τιμὴν ἔχει ἡ διαφορὰ αὕτη τὴν 4ην Νοεμβρίου, ὅτε γίνεται $(-16^\pi 23^\delta + 25^\pi 5,1^\delta) \times 2 = 17^\pi 24,2^\delta$.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

81) Νὰ εὑρητε πόσον φαίνεται μεγαλύτερον τὸ μεταμεσημβρινὸν ἀπὸ τὸ προμεσημβρινὸν τμήμα τῆς 1ης Ἰανουαρίου ἐν Ἀθῆναις.

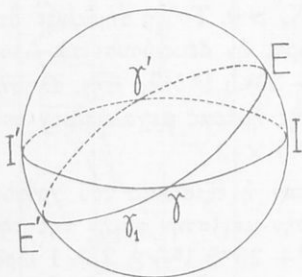
82) Τὸ αὐτὸ διὰ τὴν 15ην Μαΐου, 27ην Ἰουλίου καὶ 4ην Νοεμβρίου.

83) Τὸ αὐτὸ διὰ τὴν 16ην Ἀπριλίου, 15ην Ἰουνίου, 2αν Σεπτεμβρίου καὶ 25ην Δεκεμβρίου.

46. Τροπικόν, ἀστρικόν καὶ πολιτικόν ἔτος. — Τροπικόν ἔτος καλεῖται ὁ χρόνος ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἀποκαταστάσεων τοῦ κέντρου τοῦ Ἥλιου εἰς τὸ σημεῖον γ. Ὁ χρόνος οὗτος εἶναι σχεδὸν σταθερός· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ πολυετῶν παρατηρήσεων ὑπελογίσθη εἰς 366,242217 ἀστρικάς ἡμέρας. Ὁ ὑπολογισμὸς γίνεται ὡς ἐξῆς : Διαιρεῖται ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο λίαν μεμακρυσμένων ἔαρινων ἰσημεριῶν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἄλλων ἰσημεριῶν, αἱ ὁποῖαι κατ' αὐτὸν συνέβησαν, ἡῤῥημένον κατὰ 1. Οὕτως, ἂν μεταξὺ ἔαρινῆς ἰσημερίας, ἥτις λαμβάνεται πρώτη καὶ τῆς 25ης ἀπ' αὐτῆς παρῆλθον α ἀστρικάς ἡμέραι, ἡ διάρκεια τοῦ τροπικοῦ ἔτους εἶναι $\frac{\alpha}{24}$ ἀστρικάς ἡμέραι. Ἐντὺς ἐνὸς τροπικοῦ ἔτους τὸ σημεῖον γ ἔνεκα τῆς ἡμερησίας κινήσεως γράφει τόξον $360^\circ \times 366,242217$.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ μέσος ἥλιος διαγράφει κατὰ φορὰν ἀντίθετον 360° . Γράφει ἄρα οὗτος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τόξον $360^\circ.366,242217 - 360^\circ = 360^\circ.365,242217$. Ὡστε τὸ τροπικὸν ἔτος ἔχει $365,242217$ μέσας ἡλιακὰς ἡμέρας.

Ἄστροικὸν ἔτος καλεῖται ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μετα-



Σχ. 37.

ξὺ δύο διαδοχικῶν ἀποκαταστάσεων τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τῆς Ἐκλειπτικῆς. Ἄν τὸ σημεῖον γ ἔμενεν ἀκίνητον ἐπὶ τῆς Ἐκλειπτικῆς, τὸ ἀστροικὸν καὶ τὸ τροπικὸν ἔτος θὰ ᾔσαν ἴσα. Ἄλλ' ὁ Ἕλλην ἀστρονόμος Ἰππαρχος (2ος αἰὼν π.Χ.) ἀνεκάλυψεν ὅτι τὸ σημεῖον γ ὡς καὶ τὸ γ' μετατοπίζονται ἐπὶ τῆς Ἐκλειπτικῆς ἐξ Α πρὸς Δ κατὰ τόξον $\gamma\gamma_1 = 50'', 26$ ἐτησίως. Ἔνεκα τούτου μετὰ πάροδον ἑνὸς τροπικοῦ ἔτους

ὁ ἥλιος εὐρίσκεται εἰς τὸ γ_1 (σχ. 37). Ἴνα δὲ ἔλθῃ εἰς τὴν θέσιν γ καὶ συμπληρωθῇ οὕτως ἓν ἀστροικὸν ἔτος, πρέπει νὰ παρέλθῃ χρόνος τις, κατὰ τὸν ὁποῖον νὰ διανύσῃ τὸ $\gamma_1\gamma$. Εἶναι δὲ ὁ χρόνος οὗτος $0,014157$ μέσης ἡλιακῆς ἡμέρας.

Τὸ ἀστροικὸν ἔτος λοιπὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ $365,242217 + 0,014157 = 365,256374$ μέσας ἡλιακὰς ἡμέρας.

Τὸ τροπικὸν καὶ ἀστροικὸν ἔτος δὲν εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν χρονολογιῶν. Διότι ἀποτελοῦνται ἐξ ἀκεραίου καὶ κλασματικοῦ ἀριθμοῦ ἡμερῶν· ἐπομένως, ἂν ἔν τούτων ἐλαμβάνετο ὡς μονάς, θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ λήγῃ ἓν ἔτος καὶ νὰ ἀρχίξῃ τὸ ἐπόμενον κατὰ τινα στιγμὴν μιᾶς ἡμέρας πρὸ τῆς λήξεώς της. Ἐν δηλ. μέρος τῆς ἡμέρας ταύτης θὰ ἀνῆκεν εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἓν εἰς τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Διὰ τοῦτο λαμβάνεται ὡς μονάς ἕτερον ἔτος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκέραιον ἀριθμὸν μέσων ἡλιακῶν ἡμερῶν. Τὸ ἔτος δὲ τοῦτο καλεῖται **πολιτικὸν ἔτος**.



Ἰππαρχος
ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας.

47. Ἡμερολόγια.—Τὸ πολιτικὸν ἔτος πρέπει νὰ συμφωνῇ, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, μὲ τὸ τροπικὸν ἔτος. Διότι πρέπει νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὰς αὐτὰς πάντοτε ἡμερομηνίας αἱ ὥραι τοῦ ἔτους, αἱ ὁποῖαι κανονίζουσι τὰ γεωργικὰ ἔργα καὶ ἐξασκουσι μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν συμφωνίας μεταξὺ τροπικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἔτους ἐγένετο διαδοχικῶς χρῆσις διαφόρων **ἡμερολογίων**.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ 700 μέχρι τοῦ 44 π.Χ. μετεχειρίζοντο τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Νουμᾶ, τὸ ὁποῖον εἶχε 354 ἡμέρας. Ἐπειδὴ δὲ ἐφρόνουν ὅτι τὸ τροπικὸν ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας, εἰς ἕκαστον δεύτερον ἔτος προσέθετον καὶ ἓνα συμπληρωματικὸν μῆνα μὲ 22 ἡμέρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνόμιζον ὅτι ἤρετο ἡ μεταξὺ τροπικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἔτους διαφορά. Πράγματι ὅμως καὶ μὲ τὸν συμπληρωματικὸν μῆνα τὸ ἔτος τοῦ ἡμερολογίου τούτου ἦτο μικρότερον τοῦ τροπικοῦ κατὰ 0,242217 μέσης ἡλιακῆς ἡμέρας. Ἐνεκα τούτου αἱ ἡμερομηνίαι προχωροῦν ταχύτερον τοῦ δέοντος. Μέχρι δὲ Ἰουλίου Καίσαρος εἶχον προχωρήσει τοσοῦτον, ὥστε αἱ ἑορταὶ τοῦ θερισμοῦ ἐωρτάζοντο εἰς τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος.

Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐπεχείρησε κατὰ τὸ 45 π.Χ. νὰ ἄρῃ τὴν ἀσυμφωνίαν ταύτην καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ ἡμερολόγιον οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ αὕτη εἰς τὸ μέλλον. Πρὸς τοῦτο μετεκάλεσεν ἐξ Ἀλεξανδρείας τὸν ἀστρονόμον Σωσιγένην καὶ κατὰ τὰς ὑποδείξεις αὐτοῦ προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην.

Καὶ κατὰ πρῶτον ἐπεξέτεινε τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τῆς μεταρρυθμίσεως (45 π.Χ. ἢ 709 ἀπὸ κτίσεως τῆς Ρώμης) εἰς 445 ἡμέρας, ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔτους ὀρίσθη εἰς τοιαύτην ἐποχὴν, ὥστε αἱ διάφοροι ἑορταὶ νὰ ἐορτάζωνται εἰς τὰς καταλλήλους ὥρας τοῦ ἔτους. Τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ἐκλήθη ἔτος συγχύσεως.

Ἐδωκε δὲ ἔπειτα εἰς τὸ πολιτικὸν ἔτος μέσσην διάρκειαν 365,25 ἡμερῶν, ὅση ἐπὶ Ἰππάρχου ἐπιστεῦετο ἡ διάρκεια τοῦ τροπικοῦ ἔτους. Πρὸς τοῦτο διέταξεν, ὅπως ἐκ τεσσάρων διαδοχικῶν ἐτῶν τὰ μὲν τρία πρῶτα ἔτη περιέχωσιν ἀνὰ 365 ἡμέρας ἕκαστον, τὸ δὲ τέταρτον 366 ἡμέρας.

Ἡ πρόσθετος ἡμέρα ἐκάστου τετάρτου ἔτους περνετιέθeto μεταξύ 24ης καὶ 25ης Φεβρουαρίου καὶ ἐκαλεῖτο δις ἕκτη πρὸ τῶν Καλενδῶν τοῦ Μαρτίου, διότι ἡ 24η Φεβρουαρίου ἐκαλεῖτο ἕκτη πρὸ τῶν Κα-

λενδῶν τοῦ Μαρτίου. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τῆς προσθέτου ταύτης ἡμέρας τὰ ἔτη, τὰ ὅποια περιέχουσιν αὐτήν, ἐκλήθησαν δίσεκτα ἔτη.

Τὴν σήμερον ἡ πρόσθετος αὕτη ἡμέρα ἀκολουθεῖ τὴν 28ην Φεβρουαρίου· οὕτω δὲ οὗτος ἔχει 28 μὲν ἡμέρας διὰ τὰ κοινὰ ἔτη, 29 δὲ διὰ τὰ δίσεκτα.

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἐκλήθη **Ἰουλιανόν** ἡμερολόγιον ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἃν καὶ οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ Σωσιγένους. Τοῦτο ἴσχυσε κατ' ἀρχὰς καθ' ἅπασαν τὴν Ρωμαϊκὴν ἐπικράτειαν καὶ ἀκολούθως εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς χώρας.

Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ VI μ.Χ. αἰῶνος οἱ Χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσιν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρατηρήθη δὲ ὅτι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀπὸ ταύτης μετρομένων ἐτῶν 1,2,3,4... ἕκαστον τέταρτον ἔτος διαιρεῖται διὰ 4, καθιερώθη ὁ ἐξῆς κανὼν : **Κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον δίσεκτα εἶναι τὰ ἔτη, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι διαιρετὸς διὰ τοῦ 4.**

Ἐπειδὴ τὸ τροπικὸν ἔτος ἀποτελεῖται ἀκριβῶς ἐκ 365,242217 μέσων ἡλιακῶν ἡμερῶν, ἡ μέση διάρκεια τοῦ πολιτικοῦ ἔτους τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου ὑπερέχει τοῦ τροπικοῦ κατὰ $365,25 - 365,242217 = 0,007783$ μ. ἡλ. ἡμέρας. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐντὸς 400 ἐτῶν ἀνέρχεται εἰς $0,007783 \times 400 = 3,1132$ μ. ἡλ. ἡμέρας. Ἡ ἡμερομηνία ἄρα ὑστερεῖ κατὰ 3,1132 μ. ἡλ. ἡμέρας ἀνὰ 400 ἔτη.

Ἡ ἐν Νικαίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 325 μ.Χ. συνελθοῦσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐθέσπισε κανόνα (1) πρὸς ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ὅστις εἶχεν ὡς προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἑαρινὴ ἰσημερία θὰ συνέβαινεν πάντοτε τὴν 21ην Μαρτίου, ὡς κατὰ τὸ ἔτος 325 συνέβη. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς ρηθείσης βραδύτητος τῶν χρονολογιῶν μετὰ 128 ἔτη περίπου ἡ ἰσημερία αὕτη συνέβη τὴν 20ην Μαρτίου, εἴτα τὴν 19ην καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1582, ἥτοι 1257 ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἡ ἑαρινὴ ἰσημερία συνέβη 10 ἡμέρας ἐνωρίτερον, ἥτοι τὴν 11ην Μαρτίου, ἐν ᾧ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ὠρίζετο, ὡς ἂν ἡ ἰσημερία αὕτη συνέβαινε τὴν 21ην Μαρτίου.

1. Κατὰ τοῦτον τὸ Πάσχα ἐορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἥτις συμβαίνει κατὰ ἢ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν. Ἐὰν δὲ ἡ πανσέληνος συμβῇ κατὰ Κυριακὴν, τὸ Πάσχα ἐορτάζεται τὴν ἐπομένην Κυριακὴν.

"Ινα διορθώση τὸ σφάλμα τοῦτο ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΓ', βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Καλαβρίας ἀστρονόμου Lilio διέταξεν, ὅπως ἡ μετὰ τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1582 ἡμέρα κληθῇ 15η Ὀκτωβρίου καὶ οὐχὶ 5η Ὀκτωβρίου. "Ινα δὲ μὴ εἰς τὸ μέλλον ἐπαναληφθῇ τὸ σφάλμα τοῦτο, ὥρισεν ὅπως ἐντὸς 400 ἐτῶν μὴ λαμβάνωνται 100 δίσεκτα ἔτη, ὡς κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἀλλὰ μόνον 97. Οὕτω δὲ ἡ χρονολογία ὑστερεῖ ἐντὸς 400 ἐτῶν μόνον κατὰ 0,1132 μ. ἡλ. ἡμέρας καὶ πρέπει νὰ παρέλθωσι 4000 ἔτη, ὅπως ἡ χρονολογία ὑστερήσῃ κατὰ 1,132 μ. ἡμ.

Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ὥρισεν, ὅπως τὰ ἔτη τῶν αἰώνων (π.χ. 1600, 1700, 1800) μὴ ᾧσι δίσεκτα, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκατοντάδων διαιρεῖται διὰ 4. Οὕτω τὸ ἔτος 1600 ἦτο δίσεκτον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ 1700, 1800, 1900.

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο, **Γρηγοριανὸν** ἡμερολόγιον κληθέν, ἐγένετο διαδοχικῶς ἀσπαστὸν ὑπὸ τῶν πλείστων λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο χρονολογία προηγεῖται ἤδη τῆς κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν κατὰ 13 ἡμέρας. Διότι κατὰ 10 ἡμέρας προηγέθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1582, ἀνὰ μίαν ἡμέραν προηγέθη κατὰ τὰ 1700, 1800, 1900, τὰ ὅποια ἦσαν δίσεκτα μὲν κατὰ τὸ Ἰουλιανόν, κοινὰ δὲ κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

Διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 25ης Ἰανουαρίου 1923 ἐθεσπίσθη, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν ἡ μετὰ τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1923 ἡμέρα κληθῇ 1 Μαρτίου. Οὕτω εἰσέχθη καὶ παρ' ἡμῖν πολιτικῶς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Τὸ δὲ Ἰουλιανὸν παρέμεινε μόνον ὡς θρησκευτικὸν ἡμερολόγιον, μέχρι τῆς 23ης Μαρτίου 1924, ὅτε ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Ἐκτοτε μόνον αἱ κινήται ἑορταὶ κανονίζονται ἔτι κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

Ἀ σ κ ή σ ε ι ς

84) Νὰ εὑρητε ποίαν ἡμερομηνίαν τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ἔφερεν ἡ 1η Ἰανουαρίου 1583 κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

85) Νὰ εὑρητε ποίαν ἡμερομηνίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου ἔφερεν ἡ 8η Μαρτίου 1632 τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

86) Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ἡμερομηνίαν τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ἐκηρύχθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

87) Νὰ εὔρητε ποίαν ἡμερομηνίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου θὰ φέρῃ ἡ 14ῃ Μαρτίου τοῦ ἔτους 2100 τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

88) Ἐγεννήθη τις τὴν 20ῃν Μαρτίου 1904 κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον. Νὰ εὔρητε πόσην ἡλικίαν εἶχε τὴν 1ην Αὐγούστου 1931 κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΣΥΣΤΑΣΙΣ, ΑΠΟΣΤΑΣΙΣ, ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΟΣ ΗΛΙΟΥ

48. Φυσικὴ σύστασις τοῦ Ἡλίου. — 1) **Φωτόσφαιρα**. Ὁ Ἡλιος δι' ἀσθενοῦς ὁρώμενος τηλεσκοπίου φαίνεται ὡς κυκλικὸς δίσκος λευκοῦ καὶ θαμβοῦντος φωτὸς φέρων εἰς διάφορα μέρη σπάνια μελανὰ σημεῖα.

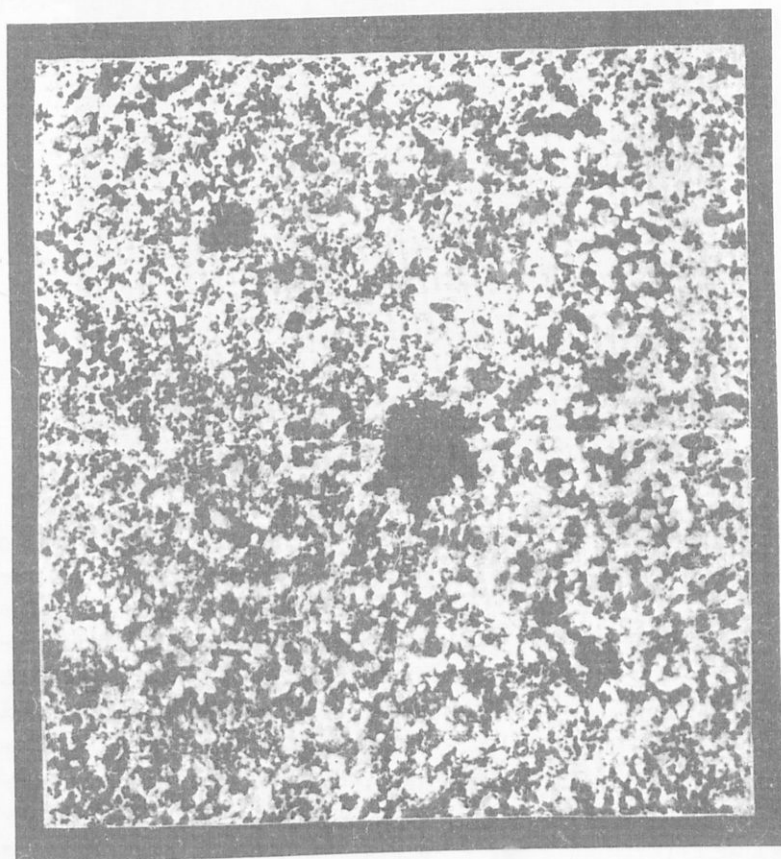
Δι' ἰσχυροῦ ὅμως ὁρώμενος τηλεσκοπίου παρουσιάζει ὅλως διάφορον ὄψιν. Ἡ ἡλιακὴ ἐπιφάνεια φαίνεται γενικῶς κοκκώδης. Οἱ ἐπ' αὐτῆς παρατηρούμενοι κόκκοι εἶναι στρογγύλοι ὡς κόκκοι ὀρύζης, ἐξόχως λαμπροὶ καὶ φαίνονται ὅτι αἰωροῦνται ἐντὸς ρευστοῦ, τὸ ὅποῖον εἶναι ὀλιγώτερον φωτεινὸν ἀπὸ ἐκείνους. Εἶναι δὲ οἱ κόκκοι οὗτοι λίαν εὐκίνητοι καὶ ἐντὸς 2 - 3 λεπτῶν ἐξαφανίζονται παραχωροῦντες τὴν θέσιν των εἰς ἄλλους. Τὸ κοκκῶδες τοῦτο μέρος τοῦ Ἡλίου εἶναι τὸ λαμπρότερον μέρος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἐκπέμπει τὸ περισσότερον μέρος τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος, τὰ ὅποια παρὰ τοῦ Ἡλίου δεχόμεθα. Τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας βλέπομεν, καλεῖται **φωτόσφαιρα**.

Οἱ κόκκοι, ἐξ ὧν φαίνεται ἀποτελουμένη ἡ φωτόσφαρα, θεωροῦνται γενικῶς ὡς εἶδος νεφῶν, τὰ ὅποια σχηματίζονται διὰ τῆς συμπυκνώσεως διαπύρων ἀερίων, τὰ ὅποια προέρχονται ἐξ ἐσωτέρας μάξης.

Ἡ ἐπικρατεστέρα σήμερον γνώμη εἶναι ὅτι ἡ φωτόσφαιρα διατελεῖ ἐν ἀεράδει καταστάσει. Ἡ δὲ φασματοσκοπικὴ ἐξέτασις ἀπέδειξεν ὅτι ἐν τῇ φωτοσφαίρᾳ ὑπάρχουσιν εἰς ἀέριον κατάστασιν πλεῖστα τῶν ἐπὶ τῆς Γῆς ἀπαντῶντων στοιχείων, οἷον σίδηρος, κάλλιον, μαγνήσιον, σόδιον, ἀερίά τινα, πρὸ πάντων ὕδρογόνον. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι δὲν ἀνευρέθησαν ἐν αὐτῇ πολύτιμα μέταλλα.

Κη λ ῑ δ ε ς. Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι, ὅταν βλέπωμεν τὸν

Ἡλιον διὰ μετρίου τηλεσκοπίου, παρατηροῦμεν ἐπ' αὐτοῦ σπάνια μελανὰ στίγματα. Ταῦτα ὁρώμενα δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου φαίνονται ὡς σκοτεινὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα κατέχουσιν ἱκανὴν ἔκτασιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου. Καλοῦνται δὲ ταῦτα **κηλίδες**.



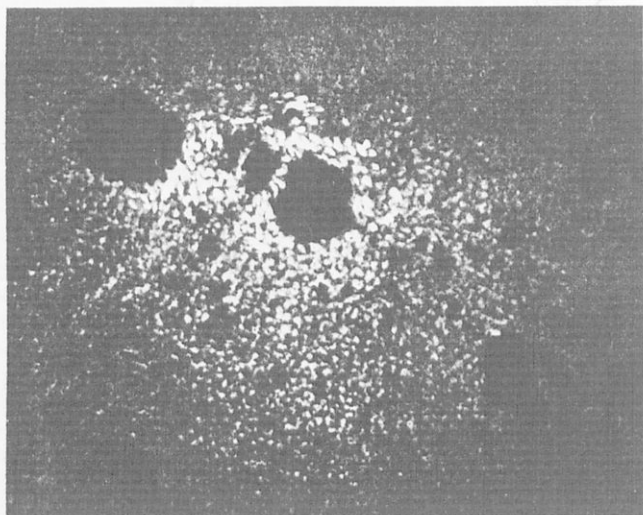
Φωτογραφία μέρους τοῦ Ἡλιακοῦ δίσκου.

Ἐκάστη κηλὶς ἀποτελεῖται ἐκ κεντρικοῦ σκοτεινοῦ πυρῆνος, ὅστις καλεῖται **σκιὰ** καὶ ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν καὶ ὀλιγώτερον σκοτεινοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον καλεῖται **σκιόφως ἢ περισκίασμα**.

Τὸ μέγεθος καὶ σχῆμα τῶν κηλίδων εἶναι λίαν εὐμετάβλητα. Πα-

ρετηρήθησαν κηλίδες, τῶν ὁποίων ἡ διάμετρος ἦτο πενταπλασία τῆς γήινης διαμέτρου.

Ἡ ἐμφάνισις πολυαρίθμων καὶ μεγάλων κηλίδων παρατηρήθη, ὅτι



Φωτογραφία ἡλιακῆς κηλίδος.

γίνεται περιοδικῶς ἀνὰ 11 ἔτη συμπίπτουσα μὲ τὰς σημαντικωτέρας διαταράξεις τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Μετὰ 6 περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς πα-



Σχ. 38.

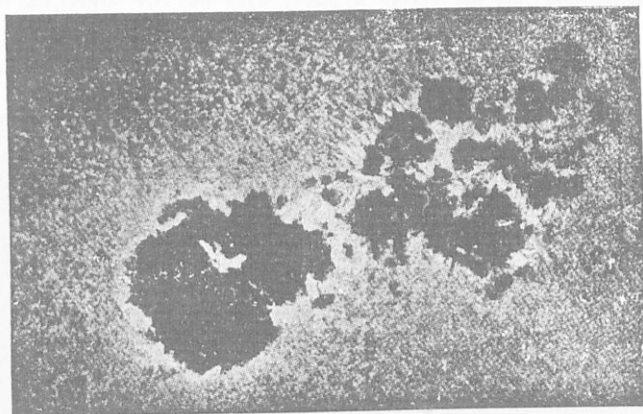
εἰς τὸ ὁποῖον ἐξαφανίζονται, ἵνα πάλιν μετὰ τινος ἡμέρας ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸ ἀνατολικὸν χεῖλος καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, μέχρις οὗ διαλυθῶσιν (σχ. 38).

ρουσίας πολυαρίθμων κηλίδων ἄρχεται περίοδος, καθ' ἣν ἐλάχιστα ἀναφαίνονται κηλίδες. Κατὰ ταύτην εἶναι δυνατόν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας νὰ μὴ παρατηρηθῇ οὔτε μία κηλίς.

Αἱ κηλίδες δὲν μένουσιν ἀκίνητοι ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου, ἀλλὰ φαίνονται πᾶσαι κινούμεναι ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ πρὸς τὸ δυτικὸν χεῖλος αὐτοῦ,

Ἀκριβεῖς παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι πᾶσαι αἱ κηλίδες φαίνονται κινούμεναι ἐπὶ τροχιῶν παραλλήλων, ὧν τὰ ἐπίπεδα εἶναι κεκλιμένα πρὸς τὴν Ἑκλειπτικὴν κατὰ $60^\circ 58'$. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν περὶ ἄξονα, ὅστις σχηματίζει μετὰ τῆς Ἑκλειπτικῆς γωνίαν $83^\circ 2'$.

Ἡ τομὴ τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ διερχομέ-



Φωτογραφία ομάδος ἡλιακῶν κηλίδων.

νου διὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ καὶ καθέτου ἐπὶ τὸν ἄξονα στροφῆς ἀπὸ τελεῖ τὸν ἡλιακὸν ἰσημερινόν.

Αἱ κηλίδες παρατηροῦνται συνήθως ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἡλιακῶν ἡμισφαιρίων καὶ ἐπὶ πλάτους $10^\circ - 35^\circ$.

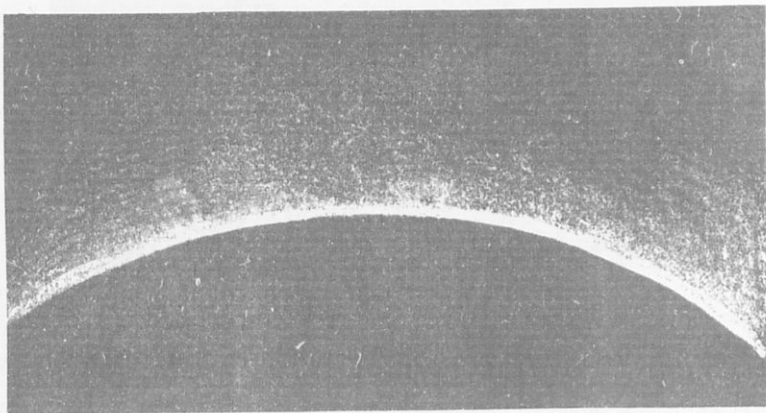
Ἄλλοτε αἱ κηλίδες ἐθεωροῦντο κοιλότητες ἐντὸς τῆς φωτοσφαίρας πλήρεις ἀερίων καὶ ἀτμῶν ψυχροτέρων τῶν παρακειμένων μερῶν τῆς φωτοσφαίρας καὶ ἐπομένως ὀλιγώτερον φωτεινῶν. Σήμερον ὅμως αὐτὰ θεωροῦνται ὡς ἀποτέλεσμα βιαιοτάτων καὶ τεραστίων στροβίλων, οἱ ὅποιοι ἀπορροφῶσιν ἀέρια ἐκ βαθυτέρων ἡλιακῶν στρωμάτων. Τὰ ἀέρια ταῦτα ἀνέρχονται πολὺ ὑπεράνω τῆς φωτοσφαίρας καὶ διαστέλλονται περισσύτερον. Ἔνεκα δὲ τούτου ἡ θερμοκρασία αὐτῶν κατέρχεται μέχρι 4000°K περίπου. Ἀφ' οὗ δὲ πέσωσιν ἐπὶ τῆς φωτοσφαίρας φαίνονται ὡς σκοτειναὶ περιοχαὶ ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τὴν λαμπρότεραν φωτόσφαιραν.

Εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ ὄρους Wilson τῆς Ἀμερικῆς ἐπέτυ-

χον μονοχρωματικὰς φωτογραφίας κηλίδων, εἰς τὰς ὑποίας φαίνεται τοιαύτη στροβιλοειδὴς κίνησις τῆς ὕλης.

2) **Ἀπορροφητικὴ στιβάς.** Ἐνίοτε κατὰ τὰς ὀλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου παρατηρεῖται ὑπὲρ τὴν φωτόσφαιραν ἀερῶδες στρώμα λεπτότατον (μόλις 700 χιλιομέτρων πάχους) καὶ σχετικῶς σκοτεινόν.

Τὸ στρώμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀτμῶν πολλῶν ἐκ τῶν γνωστῶν μετάλλων καὶ ἐκ τινων ἀερίων, ἔχει δὲ τὴν ιδιότητα νὰ ἀπορροφᾷ τινὰς τῶν ἀκτίνων τῆς φωτοσφαίρας καὶ παράγῃ οὕτω τὰς ραβδώσεις τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ στρώμα τοῦτο καλεῖται **ἀπορροφητικὴ στιβάς.**



Φωτογραφία ἡλιακῶν προεξοχῶν καὶ χρωμοσφαίρας κατὰ μίαν ἡλιακὴν ἐκλείψιν.

3) **Χρωμόσφαιρα.** Κατὰ τὰς ὀλικὰς ἐπίσης ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου παρατηρεῖται ὑπὲρ τὴν ἀπορροφητικὴν στιβάδα ἑτέρα ἀερῶδης καὶ ροδόχρους στιβάς, ἥτις ἔχει πάχος ὑπερδεκαπλάσιον τῆς ἀπορροφητικῆς στιβάδος καὶ καλεῖται **χρωμόσφαιρα.**

Ἡ χρωμόσφαιρα ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ διαπύρου ὕδρογόνου καὶ ἐν ἐλάσσονι ποσότητι ἐξ ἄλλου τινὸς ἀερίου ἐπ' αὐτῆς τὸ πρῶτον παρατηρηθέντος, ὅπερ διὰ τοῦτο ἐκλήθη **ἥλιον.** Ἀνεκαλύφθησαν ἐπίσης ἐν τῇ χρωμοσφαίρᾳ ἀτμοὶ ἀνθρακος, σοδίου, μαγνησίου, καλίου.

Ἐκ τῆς χρωμοσφαίρας ἀνυψοῦνται ἐνίοτε τεράστια φλόγες, αἱ καλοῦμεν **προεξοχάς.** Αἱ προεξοχαὶ ὑψοῦνται ἐνίοτε εἰς ὕψος εἴκοσι

καὶ τριάκοντα χιλιάδων λευγῶν μετὰ ταχύτητος πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Κατὰ τὰς ὀλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου αἱ προεξοχαὶ φαίνονται ὡς τεράστιοι πτεροθύσανοι. Αὗται ὀφείλονται εἰς ἐκρήξεις αἰρίων, ὧν ἐπικρατέστερον τὸ ὑδρογόνον. Ἀπὸ τοῦ 1868 χάρις εἰς τὴν ἀπλὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν συγχρόνως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἀλλήλων ὑπέδειξαν οἱ Janssen καὶ Lockyer, εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρῶνται καὶ σπουδάζωνται αἱ προεξοχαὶ ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν ἐκλείψεων τοῦ Ἡλίου. Καταλληλότατον δὲ πρὸς τοῦτο



Αἱ ὀφειες μεταλλίου κοπέντος πρὸς τιμὴν τῶν Janssen καὶ Lockyer διὰ τὴν ὥραιαν ἀνακάλυψίν των.

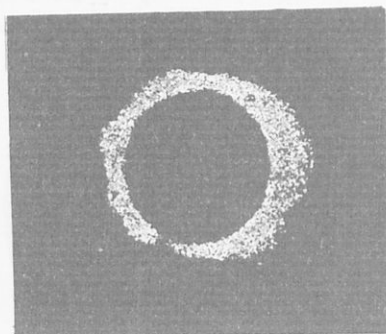
ὄργανον εἶναι ὁ φασματοηλιογράφος τοῦ διαπρεποῦς Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Halle.

4) **Στέμμα.** Ὑπὲρ τὴν χρωμόσφαιραν ὑπάρχει ἄλλο ἀερῶδες στρώμα ὁρατὸν ἐπίσης κατὰ τὰς ὀλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου, ὅπερ καλεῖται στέμμα. Τὸ σχῆμα τούτου ἀποτελεῖται ἐξ ἀκτινωτῶν ταινιῶν καὶ εἶναι ἀκανόνιστον μὲν κατὰ τὴν περίοδον τῆς παρουσίας ἐλαχίστου ἀριθμοῦ κηλίδων, κανονικώτερον, δὲ κατὰ τὴν περίοδον τῶν πολυαριθμῶν κηλίδων. Τὸ δὲ φῶς αὐτοῦ εἶναι ἀμυδρότερον τοῦ φωτὸς τῆς χρωμοσφαίρας, ἀλλ' ἐντονώτερον τοῦ τῆς Πανσελήνου.

Κατὰ τὰς κρατούσας σήμερον ἀντιλήψεις, τὸ κατώτερον μέρος τοῦ στέμματος ἀποτελεῖται ἐξ ἰονισμένων ἀτόμων, τὸ δὲ ἀνώτερον ἐξ ἐλαφροτάτων ἡλεκτρονίων. Ταῦτα δὲ διαχέουσι τὸ φωτοσφαιρικὸν φῶς

καὶ ἔνεκα τούτου τὸ φάσμα τοῦ στέμματος εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ ἡλιακὸν φάσμα. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης συστάσεως τοῦ στέμματος, τοῦτο εὑρίσκεται εἰς ἀρχιοτάτην κατάστασιν. Δι' ὃ κομήτης τις κατὰ τὸ ἔτος 1843 διελθὼν διὰ μέσου τοῦ στέμματος οὐδεμίαν ὑπέστη ἀλλοίωσιν.

Σημείωσις. Εἰς τὸ φάσμα τοῦ στέμματος παρατηροῦνται καὶ τινες φωτειναὶ γραμμαὶ μὴ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς οὐδὲν γήϊον στοιχεῖον. Ἄλλοτε ἀπέδιδον αὐτὰς εἰς νέον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζον Κορώνιον. Κατὰ νεωτέρας ὁμως ἐρεῦνας αἱ φωτειναὶ αὗται γραμμαὶ ὀφείλονται εἰς πολλαπλῶς ἰονισμένα ἄτομα γνωστῶν στοιχείων, π.χ. σιδήρου, νικελίου εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν.



Φωτογραφία ἡλιακοῦ στέμματος.

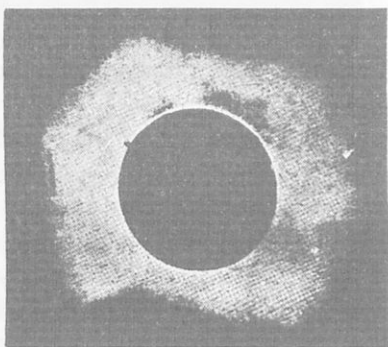
Ὅπως ἡ ἀπορροφητικὴ στιβὰς καὶ ἡ χρωμόσφαιρα, οὕτω καὶ τὸ στέμμα εἶναι ἀόρατον ὑπὸ τὰς συνθήκας συνθήκας. Διότι τὸ φῶς αὐτοῦ ἀποπνίγεται ἐν μέσῳ τοῦ ἰσχυροτέρου φωτὸς τῆς φωτοσφαίρας. Δι' αὐτὸ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ στέμμα παρετηρεῖτο μόνον κατὰ τὰς ὀλίκας ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου. Σήμερον ὁμως διὰ τοῦ **στεματογράφου** τοῦ Lyot παρατηρεῖται καὶ σπουδάζεται τοῦτο καὶ ἐκτὸς τῶν ἐκλείψεων.

Διότι δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἀληθῆς τεχνητὴ ὀλικὴ ἡλιακὴ ἐκλείψις

Ἐπὶ μακρὸν δὲ αἱ προεξοχαὶ καὶ τὸ στέμμα ἐθεωροῦντο ὡς φαινόμενα προκαλούμενα ὑπὸ σεληνιακῆς ἀτμοσφαίρας. Κατὰ τὸ 1851 τὸ πρῶτον παρετήρησεν ὅτι ἡ Σελήνη ἐφαίνετο ὅτι ἀπέκρυπτε τὰς προεξοχὰς κατὰ τὴν φορὰν τῆς φαινομένης ἐν τῷ Οὐρανῷ κινήσεώς της καὶ ἀπεκάλυπτεν αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου μέρους. Συνεπέρανον ὅθεν ἐκ τούτου ὅτι αἱ προεξοχαὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἡλίον.

5) Κεντρικὸς πυρὴν. Ἐσώθεν

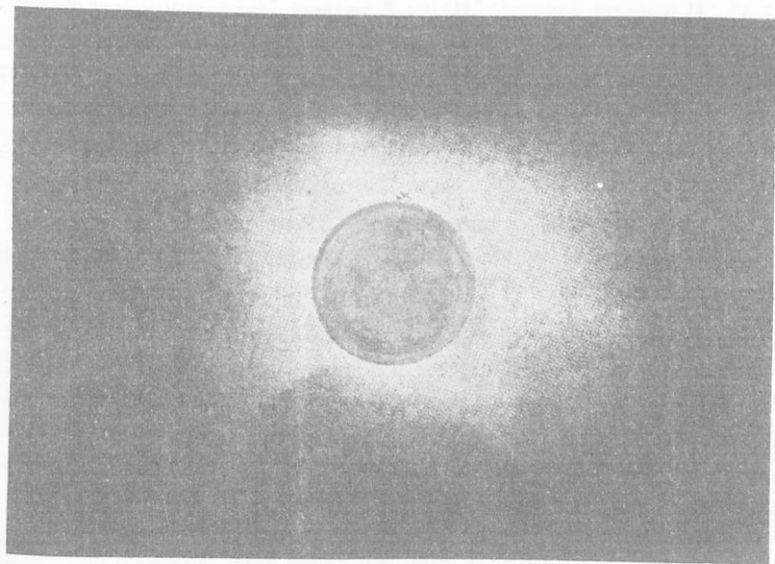
τῆς φωτοσφαίρας κεῖται ὁ κεντρικὸς πυρὴν τοῦ Ἡλίου, ὅστις ἀποτελεῖ



Φωτογραφία ἡλιακοῦ στέμματος.

τά $\frac{9}{10}$ τῆς ὅλης ἡλιακῆς μάζης. Ὁ πυρὴν οὗτος εἶναι διάπυρος, ἡ δὲ θερμοκρασία αὐτοῦ ὑπολογίζεται εἰς 18 - 20 ἑκατομμύρια βαθμῶν Κελσίου. Κατὰ τινὰς δὲ διατελεῖ ἐν ἀερώδει καταστάσει. Κατὰ τὰ προειρημένα ὁ Ἥλιος ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν μερῶν :

- 1) Ἐκ τοῦ κεντρικοῦ πυρῆνος. 2) Ἐκ τῆς φωτοσφαίρας.
- 3) Ἐκ τῆς ἀπορροφητικῆς στιβάδος. 4) Ἐκ τῆς χρωμοσφαίρας. 5) Ἐκ τοῦ στέμματος.



Φωτογραφία ἡλιακοῦ στέμματος.

49. Ἡ θερμοκρασία καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἥλιου. Ἡ θερμοκρασία τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἥλιου ὑπολογίζεται εἰς 5000 βαθμοὺς Κελσίου περίπου. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς θερμότητος λαμβάνουσι μέρος ἐν μέρει καὶ ὀλίγον βαθύτερα στρώματα ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας, ὑπολογίζουν εἰς 6000 περίπου βαθμοὺς τὴν θερμοκρασίαν τῆς ὅλικῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας.

Ἐνεκα τῆς τεραστίας ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας εἰς φῶς καὶ θερμότητα εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ ρηθεῖσα θερμοκρασία ἔπρεπε νὰ κατέρχεται συνεχῶς. Ὑπελογίσθη δὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπέρχεται πτώσις τῆς θερμοκρασίας

τοῦ Ἡλίου κατὰ $10,5 \text{ K}$ κατ' ἔτος. Ἐν τούτοις ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἡ ἐκ τῆς θερμοκρασίας τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἐξαρτωμένη μέση ἔτησία θερμοκρασία τῆς Γῆς δὲν μετεβλήθη.

Προκύπτει λοιπὸν ἐκ τούτου τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡλίου ἀκτινοβολουμένη θερμότης δὲν μετεβλήθη κατὰ τὸν χρόνον τούτον. Κατ' ἀκολουθίαν πρέπει ἡ ἐκλυομένη θερμότης τοῦ Ἡλίου νὰ ἀναπληροῦται. Πιθανώτερα δὲ αἷτια συντελοῦντα εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν ταύτην θεωροῦνται σήμερον τὰ ἀκόλουθα.

Α'. Ἡ πτώσις ἐπὶ τοῦ Ἡλίου διαφόρων ξένων σωματίων ἀναλόγων πρὸς τοὺς εἰς τὴν Γῆν πίπτοντας μετεωρολίθους καὶ διάττοντας ἀστέρας. Προφανῶς ἡ μεγάλη ἐλκτική δύναμις τοῦ Ἡλίου προκαλεῖ πτώσιν ἐπ' αὐτοῦ πολλῶν τοιούτων σωμάτων. Ἡ δὲ ἕνεκα τῆς πτώσεως αὐτῶν ἀναπτυσσομένη θερμότης ἀναπληρῶνει μικρὸν ποσοστὸν τῆς ἐκλυομένης θερμότητος.

Β'. Ἐνεκα βαθμιαίας συστολῆς τοῦ Ἡλίου τὰ διάφορα μέρη αὐτοῦ πλησιάζοντα πρὸς τὸ κέντρον ὑφίστανται τριβήν. Ἐνεκα δὲ ταύτης ἀναπτύσσεται θερμότης.

Γ'. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀκτινεργὰ καλούμενα σώματα, ὡς τὸ ράδιον, οὐράνιον, φθόριον αὐτομάτως καὶ συνεχῶς μετασχηματίζονται εἰς ἄλλα σώματα. Κατὰ τὸν μετασχηματισμὸν δὲ τοῦτον ἀκτινοβολεῖται θερμότης ἀπ' αὐτῶν. Ἄν λοιπὸν, ὡς πιστεύεται, ὑπάρχῃσι τοιαῦτα σώματα εἰς τὸν Ἥλιον, οὗτος λαμβάνει τὴν παρ' αὐτῶν ἐκλυομένην θερμότητα.

Δ'. Ἡ σημαντικωτέρα πηγὴ θερμότητος εἶναι ἡ πρὸ ὀλίγων ἔτων (1938 - 1939) βεβαιωθείσα ἐνδοατομικὴ δρᾶσις. Κατ' αὐτὴν ἕνεκα τῆς λίαν ὑψηλῆς θερμοκρασίας τοῦ Ἡλίου τὸ ὕδρογόνον αὐτοῦ μετασχηματίζεται εἰς ἥλιον, ἐν ᾧ μέρος τῆς μάζης τοῦ ὕδρογόνου ἐμφανίζεται ὡς ἐνέργεια ὑπὸ μορφήν θερμότητος, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἡ ἡλιακὴ μᾶζα. Ὑπελογίσθη δὲ ὅτι μόνη ἡ πηγὴ αὕτη δύναται νὰ διατηρήσῃ τὴν ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν ἐπὶ 100 - 115 περίπου δισεκατομμύρια ἔτη. Ἡ σημαντικὴ αὕτη αὔξησις τῆς θερμότητος τοῦ Ἡλίου ἀναπληρῶνει τὴν ἀκτινοβολουμένην καὶ συντελεῖ εἰς λίαν μὲν, βραδεῖαν, ἀλλὰ συνεχῇ αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ Ἡλίου. Διὰ τοῦτο ὑπολογίζεται ὅτι μετὰ 10 περίπου δισεκατομμύρια ἔτη ἡ ἐκ τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἐξαρτωμένη θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς Γῆς θὰ ἀνέλθῃ εἰς 200° , πιθανῶς δὲ καὶ εἰς

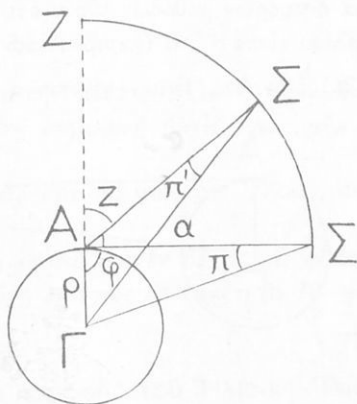
300° K. 'Επομένως ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς Γῆς θὰ ἐκλείψῃ ἐξ ὑπερβολικῆς θερμότητος καὶ οὐχὶ ἐκ ψύξεως, ὡς ἐπιστεύετο ἄλλοτε.

"Όταν δὲ ὅλον τὸ ὕδρογόνον τοῦ 'Ηλίου μετατραπῇ εἰς ἥλιον, θὰ στειρεύσῃ ἡ πηγὴ αὕτη τῆς θερμότητος, ὁ δὲ "Ηλιος ἔνεκα τῆς συνεχιζομένης ἀκτινοβολίας θὰ ψύχῃται συνεχῶς. 'Απὸ δὲ θερμοκρασίας 2700° K περίπου καὶ κάτω θὰ παύσῃ νὰ ἀκτινοβολῇ, βαθμηδὸν δὲ ψυχόμενος θὰ καταστῇ σκοτεινὸν σῶμα.

50. Παράλλαξις ἀστέρος. — "Εστω ΓΑ μία ἀκτὶς τῆς Γῆς (σχ. 39) καὶ π' ἡ γωνία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν αὕτη φαίνεται ἐκ τοῦ κέντρου ἀστέρος Σ', ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα τόπου Α εἰς ζενιθίαν ἀπόστασιν z.

Ἡ γωνία π' λέγεται **παράλλαξις ὕψους τοῦ ἀστέρος Σ'** ὁρωμένου ἐκ τοῦ τόπου Α.

"Αν ὁ ἀστὴρ εὐρίσκηται εἰς θέσιν Σ ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος τοῦ τόπου Α, ἡ γωνία π, ὑπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ἐξ αὐτοῦ ἡ ἀκτὶς ΓΑ, λέγεται **ὀριζοντία παράλλαξις** τοῦ ἀστέρος Σ.



Σχ. 39.

"Αν ὁ τόπος Α κεῖται ἐπὶ τοῦ γηγίνου 'Ισημερινοῦ, ἡ ὀριζοντία παράλλαξις ἀστέρος λέγεται **ιδιαιτέρως ὀριζοντία ἰσημερινῇ παράλλαξις**.

"Αν θέσωμεν $(ΓΑ) = \rho$ καὶ $(ΓΣ') = \alpha$, εὐρίσκομεν ἐκ τοῦ τριγώνου ΑΓΣ' ὅτι $\frac{\rho}{\eta\mu\pi'} = \frac{\alpha}{\eta\mu\phi}$. 'Επειδὴ δὲ $\eta\mu\phi = \eta\mu z$, αὕτη γίνεται $\frac{\rho}{\eta\mu\pi'} = \frac{\alpha}{\eta\mu z}$. 'Εκ ταύτης δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $\eta\mu \pi' = \frac{\rho}{\alpha} \eta\mu z$. (1)

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἡ παράλλαξις ὕψους ἀστέρος ὁρωμένου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τόπου Α μεταβάλλεται, ὅταν ἡ ζενιθία ἀπόστασις αὐτοῦ μεταβάλληται.

"Αν ὁ ἀστὴρ εὐρίσκηται εἰς τὸν ὀρίζοντα, θὰ εἶναι $\eta\mu z = 1$, ἡ δὲ ἰσότης (1) γίνεται $\eta\mu\pi = \frac{\rho}{\alpha}$ (2)

'Εκ ταύτης δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $\alpha = \frac{\rho}{\eta\mu\pi}$. (3)

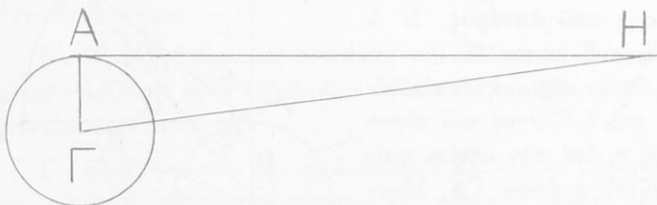
Διὰ τῆς ἰσότητος (3), εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἀστέρος ἀπὸ τῆς Γῆς συναρτήσας τῆς ἀκτίνος ρ τῆς Γῆς, ἂν γνωρίζωμεν τὴν ὀριζοντίαν παράλλαξιν τοῦ ἀστέρος.

Ἐκ τῶν ἰσοτήτων (1) καὶ (2) εὐρίσκομεν ὅτι

$$\eta\mu\pi' = \eta\mu\pi \cdot \eta\mu\zeta. \quad (4)$$

Ἐπειδὴ δὲ συνήθως αἱ γωνίαι π καὶ π' εἶναι πολὺ μικραί, δυνάμεθα ἄνευ αἰσθητοῦ σφάλματος νὰ δεχθῶμεν ὅτι $\eta\mu\pi = \pi$ ἀκτίνια καὶ $\eta\mu\pi' = \pi'$ ἀκτίνια. Ἡ δὲ ἰσότης (4) γίνεται $\pi' = \pi\eta\mu\zeta$. (5)

51. Ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῆς Γῆς. — Οἱ ἀστρονόμοι διὰ διαφόρων μεθόδων εὗρον ὅτι ἡ ὀριζοντία ἡμεμερινὴ παράλλαξις τοῦ Ἡλίου εἶναι $8''$, 8 (ἀκριβέστερον $8''$, 806). Ἡ ἀνωτέρω λοιπὸν ἰσότης (3) διὰ τὸν Ἡλίον γίνεται $\alpha = \frac{\rho}{\eta\mu\delta''{,}8}$.



Σχ. 40.

Ἐκ ταύτης εὐρίσκομεν κατὰ σειράν

$$\frac{\alpha}{\rho} = \frac{1}{\eta\mu\delta''{,}8}, \quad \log \left(\frac{\alpha}{\rho} \right) = \log \eta\mu\delta''{,}8 = 4,36995.$$

Ἐξ ταύτης δὲ προκύπτει ὅτι $\frac{\alpha}{\rho} = 23440$ καὶ $\alpha = 23440\rho$.

Εἰς τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο φθάνομεν καὶ ὡς ἐξῆς ἄνευ τῆς χρήσεως λογαριθμικῶν πινάκων.

Τρέπομεν τὸ μέτρον $8''$, 8 τῆς παραλλάξεως τοῦ Ἡλίου εἰς ἀκτίνια καὶ εὐρίσκομεν ὅτι ἰσοῦται πρὸς $\frac{\pi \cdot 8,8}{180 \cdot 60 \cdot 60} = \frac{\pi}{73636}$. Ἦδη παρατηροῦμεν ὅτι ἕνεκα τῆς σμικρότητος τῆς παραλλάξεως ΑΗΓ (σχ. 40) δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ τρίγωνον ΗΑΓ ὡς ἰσοσκελὲς καὶ τὸ τόξον ΓΑ τῆς περιφέρειας (Η, ΗΓ) ὡς ἴσον πρὸς τὴν ἀκτῖνα ΓΑ ἄνευ αἰσθητοῦ σφάλματος. Μετὰ ταῦτα σκεπτόμεθα ὡς ἐξῆς.

Ὀλόκληρος ἡ περιφέρεια (Η, ΗΓ) ἦτοι τόξον 2π ἀκτίνιων ἔχει

μῆκος $2\pi \cdot (ΗΓ)$, τόξον δὲ 1 ἀκτινίου τῆς περιφερείας ταύτης ἔχει μῆκος $\frac{2\pi(ΗΓ)}{2\pi}$ καὶ τόξον $\frac{\pi}{73636}$ ἀκτινίων ἔχει μῆκος

$\frac{2\pi(ΗΓ)}{2\pi} \cdot \frac{\pi}{73636}$. Εἶναι λοιπὸν $(ΓΑ) = (\widehat{ΓΑ}) = (ΗΓ) \cdot \frac{\pi}{73636}$

ἢ $\rho = (ΗΓ) \cdot \frac{\pi}{73636}$. Ἐκ ταύτης εὐρίσκομεν ὅτι

$$(ΗΓ) = \frac{73636}{\pi} \rho = 23440\rho.$$

Ἡ ἀπόστασις λοιπὸν τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τὴν Γῆν εἶναι ἴση πρὸς 23440 γήινας ἰσημερινὰς ἀκτῖνας.

Ἀσκήσεις

89) Νὰ ἐκτιμήσῃτε εἰς χιλιόμετρα τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῆς Γῆς ἔχοντες ὅπ' ὄψιν ὅτι ἡ γήινη ἰσημερινὴ ἀκτίς ἔχει μῆκος 6 378 388 μέτρα.

90) Νὰ εὕρῃτε πόσον χρόνον χρειάζεται τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γῆν.

91) Νὰ εὕρῃτε πόσον χρόνον θὰ ἐχρειάζετο ἓν βλήμα νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Ἡλίον, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ τρέχῃ συνεχῶς μὲ ταχύτητα 12 χιλιόμετρων τὸ δευτερόλεπτον.

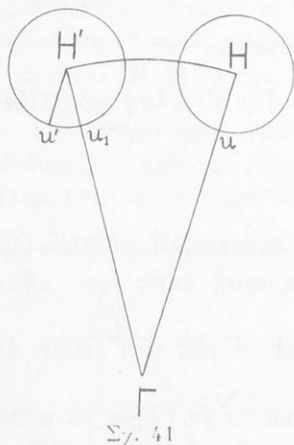
52. Διάρκεια τῆς περὶ ἄξονα στροφῆς τοῦ Ἡλίου.—Ἐμάθομεν ὅτι ἡ ὁμοιόμορφος κίνησις τῶν κηλίδων ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ πρὸς τὸ δυτικὸν χειλὸς τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἥλιος στρέφεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς περὶ ἄξονα, ὅστις σχηματίζει μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς Ἐκλειπτικῆς γωνίαν $83^{\circ} 2'$. Ὁ χρόνος δὲ μίᾶς πλήρους τοιαύτης στροφῆς ὑπολογίζεται ὡς ἑξῆς :

Ἐν πρώτοις παρετηρήθη ὅτι κηλὶς τις κειμένη πλησίον τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ ἐπανέρχεται εἰς τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου θέσιν μετὰ 27 ἡμέρας καὶ 3 ὥρας. Ἐὰν ἄρα κηλὶς τις κ φαίνεται κατὰ τινὰ στιγμὴν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου (σχ. 41), ἦτοι κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΓΗ, μετὰ 27 ἡμέρας καὶ 3 ὥρας θὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ δίσκου θέσιν.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Ἥλιος μετετοπίσθη εἰς τὴν θέσιν Η' τῆς Ἐκλειπτικῆς, ἡ κηλὶς φαίνεται εἰς τὴν θέσιν κ₁ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΓΗ'. Ἐν ϕ , ἂν ὁ Ἥλιος ἐστρέφετο περὶ ἄξονα κάθετον ἐπὶ

τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἑκλειπτικῆς καὶ κατὰ 3600, ἡ ἀκτὶς $H\kappa$ θὰ ἤρχετο εἰς τὴν θέσιν $H'\kappa'$ παράλληλῳ τῇ $H\kappa$ καὶ ἡ κηλὶς δὲν θὰ ἐφαίνετο εἰς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου, ἀλλ' εἰς θέσιν τινὰ κ' ἀνατολικώτερον τοῦ κέντρου κειμένην.

Ἵνα ἄρα ἡ κηλὶς φανῇ εἰς τὸ κ_1 , πρέπει ὁ ἥλιος νὰ στραφῇ ἀκόμῃ κατὰ γωνίαν $\kappa'H'\kappa_1 = H'GH$. Ἡ γωνία αὕτη βαίνει ἐπὶ τοῦ τόξου HH' καὶ ἔχει μέτρον ἴσον πρὸς τὸ μέτρον αὐτοῦ.



Ἀλλὰ τὸ τόξον HH' εἶναι περίπου 270,125, διότι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ ἥλιος διανύει τόξον περίπου 10 ἐπὶ τῆς Ἑκλειπτικῆς. Ὡστε κατὰ τὸ διάστημα τῶν 27 ἡμερῶν καὶ 3 ὥρων ὁ ἥλιος στρέφεται περὶ ἄξονα κατὰ $3600 + 270,125 = 3870,125$ περίπου.

Ἵνα δὲ στραφῇ μόνον κατὰ 3600 χρειάζεται $\frac{27,125}{387,125} \cdot 360 = 25$ ἡμέρας 5 ὥρας 23 π .

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἰσχύει διὰ τὰ ἐγγύς τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ σημεῖα, διότι αἱ πλησίον τοῦ ἰσημερινοῦ κηλῖδες ἐπανέρχονται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου μετὰ 27 ἡμέρας καὶ 3 ὥρας. Αἱ ἀπώτερον τοῦ ἰσημερινοῦ κείμεναι κηλῖδες χρειάζονται περισσότερον χρόνον, ἡ δὲ περιστροφή τῶν μερῶν τούτων τοῦ ἥλιου γίνεται εἰς μεγαλύτερον χρόνον. Εὗρέθη π. χ. ὅτι μακρὰν τοῦ ἰσημερινοῦ κατὰ 400 ἡ στροφή γίνεται εἰς 27 ἡμέρας περίπου. Ὡστε ὁ ἥλιος δὲν στρέφεται περὶ ἄξονα ὥς στερεὸν σῶμα.

Καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν φαίνεται ὅτι ἡ φωτόσφαιρα δὲν δύναται νὰ εἶναι στερεὸν σῶμα.

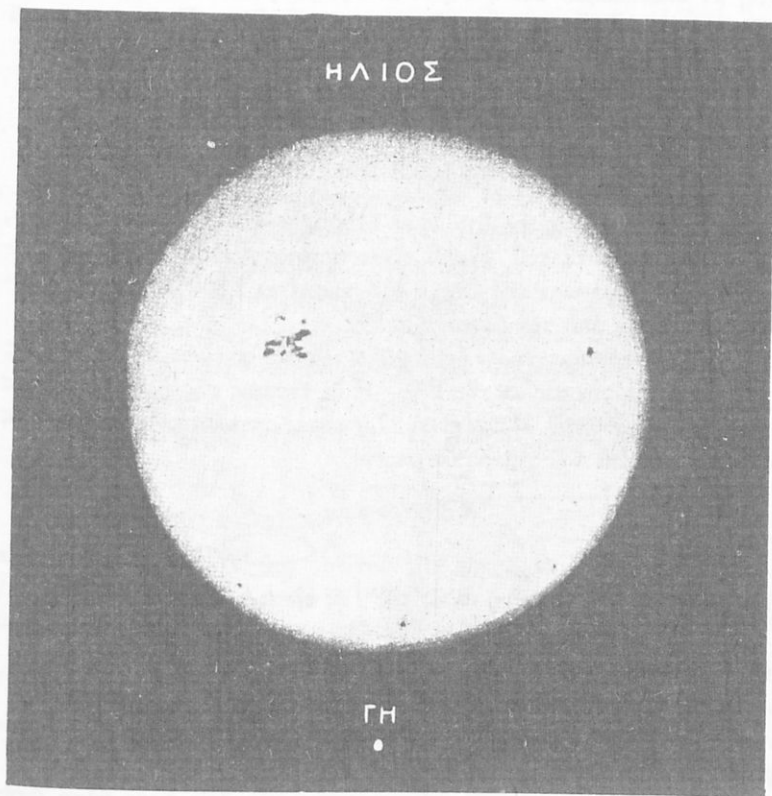
53. Σχήμα τοῦ ἥλιου. — Δι' ἀκριβῶν μετρήσεων κατεδείχθη ὅτι καθ' ἑκάστην μεσημβρίαν πᾶσαι αἱ διάμετροι τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου εἶναι ἴσαι πρὸς ἀλλήλας.

Εἶναι λοιπὸν ὁ δίσκος οὗτος πάντοτε κύκλος, ἂν καὶ ἔνεκα τῆς περ ἄξονα στροφῆς αὐτοῦ ὁ ἥλιος παρουσιάζῃ πρὸς ἡμᾶς διάφορα ἐντὸς 2 ἡμερῶν μέρη αὐτοῦ.

Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι σφαῖρα.

54. Ἀκτὶς τοῦ Ἡλίου.—Ἐστω P ἡ ἀκτὶς τῆς ἡλιακῆς σφαίρας Δ ἡ φαινόμενη διάμετρος αὐτῆς, α ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τῆς Γῆς, ρ ἡ ἡμεμερινὴ ἀκτὶς τῆς Γῆς καὶ π ἡ ὀριζοντία ἡμεμερινὴ παράλλαξις τοῦ Ἡλίου.

*Ἀν ἐν τῇ ἰσότητι $\alpha = \frac{\rho}{\eta\mu\pi}$ (§ 50) θέσωμεν π ἀντὶ ἡμπ, δι' ὃν



Συγκριτικὸν μέγεθος Ἡλίου καὶ Γῆς.

εἴπομεν (§ 50) λόγον, αὕτη γίνεται $\alpha = \frac{\rho}{\pi}$. Ἐκ ταύτης δὲ καὶ τῆς
 $\alpha = \frac{2P}{\Delta}$ (§ 35) εὐρίσκομεν $P = \frac{\Delta\alpha}{2\pi} = \frac{(32'4'')\rho}{2 \cdot (8'',8)} = 109,3\rho$ περίπου. Ἡ

ἀκτὶς λοιπὸν τοῦ Ἡλίου εἶναι περίπου 109,3 φορές μεγαλυτέρα τῆς σημερινῆς ἀκτίνος τῆς Γῆς.

55. Ἐπιφάνεια. Μᾶζα. Ὅγκος τοῦ Ἡλίου.—Ἡ Γεωμετρία διδάσκει ὅτι δύο σφαιρῶν αἱ μὲν ἐπιφάνειαι εἶναι πρὸς ἀλλήλας ὡς τὰ τετράγωνα τῶν ἀκτίνων αὐτῶν, οἱ δὲ ὄγκοι ὡς οἱ κύβοι τῶν ἀκτίνων. Ὡστε, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Γῆ εἶναι σφαιρική καὶ καλέσωμεν E τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἡλίου, e τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, Σ τὸν ὄγκον τοῦ Ἡλίου καὶ σ τὸν τῆς Γῆς, θὰ εἶναι :

$$\frac{E}{e} = \frac{(109,3\rho)^2}{\rho^2} = (109,3)^2 = 11\,946,5 \text{ καὶ}$$

$$\frac{\Sigma}{\sigma} = \frac{(109,3\rho)^3}{\rho^3} = (109,3)^3 = 1\,305\,751,3$$

Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι $E = 11946,5e$ καὶ $\Sigma = 1305751,3\sigma$, ἤτοι ἡ μὲν ἐπιφάνεια τοῦ Ἡλίου εἶναι περίπου 12000 φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, ὁ δὲ ὄγκος εἶναι 1 300 000 φορές περίπου μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς Γῆς.

Οἱ ἀστρονόμοι εὗρον ὅτι ἡ μᾶζα τοῦ Ἡλίου εἶναι 332 000 φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν μᾶζαν τῆς Γῆς. Ἡ δὲ ἔντασις τῆς ἡλιακῆς ἑλξεως ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ τοῦ Ἡλίου εἶναι 27,9 φορές μεγαλυτέρα τῆς ἐντάσεως τῆς βαρύτητος ἐπὶ τοῦ γηγένου ἰσημερινοῦ.

Ἀσκήσεις

92) Νὰ εὗρητε τὸ μῆκος τῆς ἀκτίνος τοῦ Ἡλίου εἰς χιλιόμετρα γνωρίζοντες ὅτι ἡ ἰσημερινὴ ἀκτὶς τῆς Γῆς εἶναι 6 378 388 μέτρα.

93) Νὰ εὗρητε τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας εἰς τετραγωνικὰ μυριάμετρα.

94) Νὰ εὗρητε τὸν ὄγκον τοῦ Ἡλίου εἰς κυβικὰ μυριάμετρα.

95) Νὰ εὗρητε τὴν πυκνότητα τοῦ Ἡλίου συναρτήσῃ τῆς πυκνότητος τῆς Γῆς.

96) Γνωρίζοντες ὅτι ἡ μέση πυκνότης τῆς Γῆς πρὸς ὕδωρ ἀπεσταλμένον $40^\circ K$ εἶναι 5,52 νὰ εὗρητε τὴν μέσην πυκνότητα τοῦ Ἡλίου

97) Νὰ εὗρητε τὸ βάρος τοῦ Ἡλίου εἰς τόννους.

BIBΛION TPITON

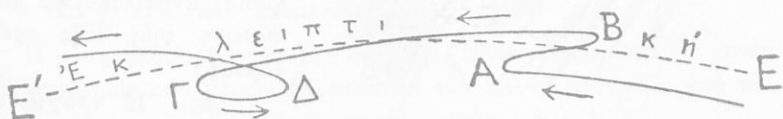
ΟΙ ΠΛΑΝΗΤΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΛΑΝΗΤΩΝ

56. Αἱ κινήσεις τῶν πλανητῶν. Νόμοι τοῦ Κεπλέρου.—'Εμάθομεν (§4) ὅτι οἱ πλανῆται φαίνονται κινούμενοι ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐν μέσῳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ὅτι ἡ φαινόμενη τροχιά ἐκάστου πλανήτου ἀποτελεῖται ἐκ σειρᾶς τόξων (σχ. 42), τὰ ὅποια γράφονται ὑπ' αὐτοῦ παλινδρομικῶς ἐκ Δ πρὸς Α καὶ ἐξ Α πρὸς Δ. "Όταν δὲ πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ φορὰν κινήσεως, φαίνεται ἰστάμενος ἐπὶ τινι χρόνῳ εἰς τοὺς στηριγμοὺς Α, Β, Γ, Δ κ.τ.λ.

Ἡ παρατήρησις δεικνύει ὅτι αἱ τροχιαί αὗται ὅλων σχεδὸν τῶν



Σχ. 42.

πλανητῶν (πλὴν μικρῶν τινῶν) κεῖνται ἐντὸς τοῦ ζωδιακοῦ ἐλάχιστα ἀφιστάμενα τῆς Ἑκλειπτικῆς. Διὰ τὴν ἐξηγήσιν τῶν φαινομένων τούτων κινήσεων εἶδομεν ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐδέχθη ὅτι οὗτοι κινοῦνται ἐκ Δ πρὸς Α περὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ περιφερειῶν κύκλων. Ἰνα δὲ οὗτος ἐξηγήσῃ τὰς ἀνωμαλίας τῶν φαινομένων κινήσεων αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀποστάσεως τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ ἥλιου, ἐδέχθη ὅτι τὰ κέντρα τῶν κύκλων τούτων ἔκειντο ἐκτὸς τοῦ ἥλιου.

Ὁ Γερμανὸς ἀστρονόμος Κέπλερος εὐτυχῆσας νὰ συνεργασθῇ ἐν Πράγῃ τῆς Βοημίας ἐπὶ τινι χρόνῳ (1600 μ.Χ.) μὲ τὸν ἐξοχὸν παρατηρητὴν τοῦ οὐρανοῦ Tycho - Brahe καὶ εἶτα νὰ κληρονομήσῃ τὴν

πολύτιμον συλλογήν τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς πραγματικοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν περὶ τὸν "Ἡλιον.

Μελετῶν οὗτος τὰς κινήσεις τοῦ πλανήτου "Αρεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συστήματος τοῦ Κοπερνίκου εὗρεν ὅτι ὑπῆρχε διαφορὰ 8' περίπου μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔδιδον αἱ παρατηρήσεις τοῦ Tycho - Brahé. Πεισιμένος δὲ ὅτι αἱ παρατη-



Κέπλερος (1571-1630)

ρήσεις αὗται δὲν περιεῖχον σφάλμα μεγαλύτερον τοῦ 1' ἀπέδωκε τὴν ἀσυμφωνίαν εἰς ἀνακρίβειαν τῆς θεωρίας. Οὕτω δὲ ἀπέριψε τὴν κυκλικὴν κίνησιν τῶν πλανητῶν καὶ ἐδοκίμασε μήπως ὁ "Αρης ἐκινεῖτο ἐπὶ ἑλλείψεως, τῆς ὁποίας αἱ ἰδιότητες ἦσαν γνωσταὶ ἀπὸ τοῦ "Απολλωνίου (260 — 210 π. Χ.).

Μετὰ πολυετεῖς δὲ ἐργασίας ἀνεκάλυψε καὶ διέτύπωσε τοὺς ἐξῆς τρεῖς νόμους :

1ος. Ἡ τροχιά ἐκάστου πλανήτου εἶναι ἑλλείψις, τῆς ὁποίας

τὴν μίαν τῶν ἐστιῶν κατέχει ὁ "Ἡλιος (σχ. 43).

Τὰ ἐπίπεδα τῶν ἑλλείψεων τούτων σχηματίζουν μικρὰς γωνίας μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἑκλειπτικῆς. Αἱ ἑλλείψεις δὲ αὗται ἐλάχιστα διαφέρουσι περιφερειῶν κύκλων.

Ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ μεγάλου ἄξονος ΑΑ' τὸ μὲν Α' τὸ ἐγγύτερον πρὸς τὸν "Ἡλιον λέγεται περιήλιον· τὸ δὲ ἀπώτερον Α καλεῖται ἀφήλιον.

2ος. Ἡ ἐπιβατικὴ ἀκτίς, ἡ ὁποία συνδέει τὸ κέντρον πλανήτου τινὸς καὶ τὸ κέντρον τοῦ "Ἡλίου, γράφει ἐμβαδὰ ἀνάλογα τοῦ χρόνου.

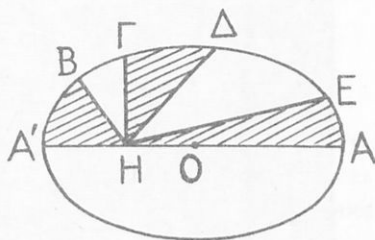
Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἡ ταχύτης ἐκάστου πλανήτου βαίνει αὐ-

ξανομένη, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐκ τοῦ ἀφῆλιου Α βαίνει πρὸς τὸ περιήλιον Α' καὶ τὰνάπαλιν βαίνει ἐλαττωμένη ἐκ τοῦ περιηλίου πρὸς τὸ ἀφῆλιον.

3ος. Τὰ τετράγωνα τῶν χρόνων τῶν περιφορῶν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον εἶναι ἀνάλογα πρὸς τοὺς κύβους τῶν μεγάλων ἡμιάξωνων τῶν τροχιῶν αὐτῶν.

Ἄν Χ, Χ' εἶναι οἱ χρόνοι τῶν περιφορῶν δύο πλανητῶν Π, Π' καὶ α, α' οἱ μεγάλοι ἡμιάξονες αὐτῶν, κατὰ τὸν νόμον τοῦτον θὰ εἶναι

$$\frac{X^2}{X'^2} = \frac{\alpha^3}{\alpha'^3} \quad (1)$$



Σχ. 43.

Ὁ μέγας ἡμιάξων τῆς τροχιᾶς ἐκάστου πλανήτου παριστᾷ τὸν μέσον ὅρον τῶν ἀπὸ τοῦ ἥλιου ἀποστάσεων τοῦ πλανήτου, ὅταν οὗτος εὑρίσκηται εἰς τὸ ἀφῆλιον καὶ εἰς τὸ περιήλιον τῆς τροχιᾶς του. Ὁ μέσος οὗτος ὅρος λέγεται **μέση ἀπόστασις** τοῦ πλανήτου ἀπὸ τοῦ ἥλιου. Πράγματι, ἂν Ο εἶναι τὸ μέσον τοῦ μεγάλου ἄξονος ΑΑ' (σχ. 43), θὰ εἶναι $HA = HO + OA$, $HA' = OA' - OH$. Ἐκ τούτων διὰ προσθέσεως κατὰ μέλη εὑρίσκομεν $OA + OA' = HA + HA'$ ἢ

$$2a = HA + HA' \text{ καὶ ἐπομένως } a = \frac{HA + HA'}{2}.$$

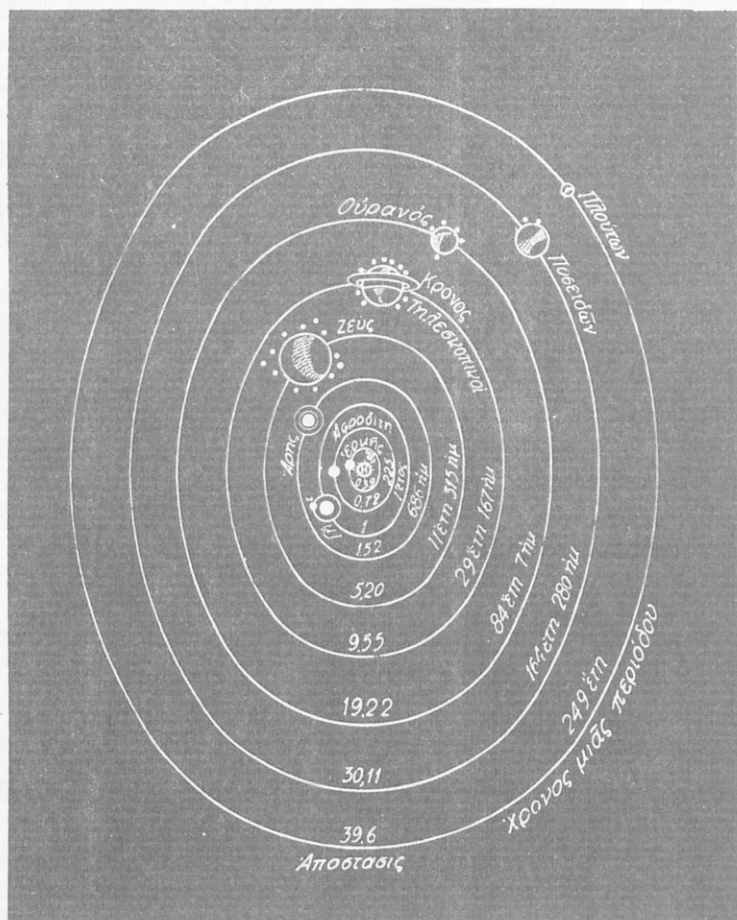
Ἡ μέση ἀπόστασις τῆς Γῆς ἀπὸ τὸν ἥλιον λαμβάνεται ὡς μονὰς πρὸς ἐκτίμησιν τῶν μέσων ἀποστάσεων τῶν ἄλλων πλανητῶν ἀπὸ τὸν ἥλιον. Λέγεται δὲ αὕτη **ἀστρονομικὴ μονὰς** (ἀ. μ.).

Ἄν ὁ πλανήτης Π' εἶναι ἡ Γῆ, Χ' θὰ εἶναι 1 ἔτος καὶ α' ἡ ἀ. μ. Ἡ δὲ προηγουμένη ἰσότης (1) γίνεται $X^2 = 1 \cdot \left(\frac{\alpha}{\alpha'}\right)^3$. Ἐκ ταύτης δὲ εὑρίσκομεν ὅτι: $X = 1 \cdot \sqrt{\left(\frac{\alpha}{\alpha'}\right)^3} = \sqrt{\left(\frac{\alpha}{\alpha'}\right)^3}$ ἔτη.

Ἄν π.χ. εἰς πλανήτης ἀπέχη ἀπὸ τὸν ἥλιον 5,2α', θὰ εἶναι δι' αὐτὸν $X = 1 \cdot \sqrt{5,2^3} = 11,857$ ἔτη.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Κεπλέρου δύνανται νὰ ὀρίξωσι τὴν θέσιν ἐκάστου πλανήτου ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας. Ἡ ταυτότης δὲ σχεδὸν τῶν θέσεων τούτων πρὸς τὰς πράγματι παρατηρουμένας ἀποτελεῖ τὴν ἰσχυροτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν νόμων τούτων.

57. Μεγάλοι πλανῆται. Ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Δορυφόροι αὐτῶν. Ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι πλανῆται. Οἱ κυριώτεροι πλανῆται τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι οἱ ἄ-



Σημείωσις. Οἱ δύο πρῶτοι νόμοι τοῦ Κεπλέρου ἐδημοσιεύθησαν τὸ ἔτος 1609, ὁ δὲ τρίτος τὸ 1618.

κόλουθοι έννέα : 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, Γῆ, 'Αρης, Ζεύς, Κρόνος, Οὐρανός, Ποσειδῶν καὶ Πλούτων. Αἱ ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου μέσαι ἀποστάσεις αὐτῶν εἶναι κατὰ προσέγγισιν 0,01 αἰ ἀκόλουθοι, λαμβανομένης ὡς μονάδος τῆς ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου ἀποστάσεως τῆς Γῆς.

'Ερμῆς,	'Αφροδίτη,	Γῆ,	'Αρης,	Ζεύς,
0,39	0,72	1	1,52	5,20
Κρόνος,	Οὐρανός,	Ποσειδῶν,	Πλούτων, (1)	
9,54	19,19	30,07	39,52	

'Ο 'Ερμῆς καὶ ἡ 'Αφροδίτη ὡς ἀπέχοντες ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου ἀπόστασιν μικροτέραν ἢ ἡ Γῆ καλοῦνται κατώτεροι ἢ ἐσωτερικοὶ πλανῆται.

Οἱ ἄλλοι (πλὴν τῆς Γῆς) καλοῦνται ἀνώτεροι ἢ ἐξωτερικοὶ πλανῆται.

1. Νόμος τοῦ Bode. Κατὰ τὸ ἔτος 1772 ὁ ἀστρονόμος Titius τῆς Βιτεμβέργης εὔρε ἀρκετὰ περλεργον καὶ ὅλως ἐμπειρικὸν νόμον. Οὗτος παρέχει περίπου τὰς ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου ἀποστάσεις τῶν γνωστῶν τότε πλανητῶν συναρτήσῃ τῆς ἀ.μ.

Προσθέσας ὁ Titius εἰς ἕκαστον ὅρον τῆς σειρᾶς 0, 3, 6, 12, 24, 48, 96 τὸν ἀριθμὸν 4 εὔρε τὴν σειρὰν 4, 7, 10, 16, 28, 52, 100. Διαίρσας εἴτα πάντας τούτους διὰ 10 εὔρε τοὺς ἀριθμούς : 0,4 0,7 1 1,6 2,8 5,2 10, οἵτινες πλὴν τοῦ 2,8 ἐκφράζουσι περίπου τὰς ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου ἀποστάσεις τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστῶν πλανητῶν συναρτήσῃ τῆς ἀ.μ. Τὸν νόμον τοῦτον ὑπεστήριξεν ὁ Bode Διευθυντῆς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου τόσον ζωηρῶς, ὥστε συνήθως λέγεται νόμος τοῦ Bode.

'Ο νόμος οὗτος ἐκίνησε πολὺ τὴν περιέργειαν τῶν ἀστρονόμων καὶ πολλοὶ τούτων διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι ὀφείλει καὶ εἰς τὴν ἀπόστασιν 2,8 ἦτοι μεταξὺ 'Αρεως καὶ Διός, νὰ ὑπάρχῃ ἕτερος πλανήτης, ἦν γνώμην καὶ πρὸ τῆς διατυπώσεως τοῦ ρηθέντος νόμου εἶχε ρίψει ὁ Κέπλερος.

Βραδύτερον ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἐπεβεβαιώθη, διότι ἀνεκαλύφθησαν οἱ ἀστεροειδεῖς πλανῆται, οἵτινες κεῖνται ὅντως εἰς μέσῃ ἀπὸ τοῦ 'Ηλίου ἀπόστασιν 2,8.

Αὐξανομένης ἔτι τῆς σειρᾶς τοῦ Bode προκύπτουσιν οἱ ἀριθμοὶ 19,6 38,8 καὶ 77,2, ὧν ὁ πρῶτος ἐκφράζει περίπου τὴν ἀπόστασιν τοῦ βραδύτερου ἀνακαλυφθέντος Οὐρανῦ. Οἱ ἄλλοι ὅμως οὐσιωδῶς διαφέρουσι τῶν ἀποστάσεων τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος.

Ἐκ τῶν ἐννέα τούτων πλανητῶν οἱ ἐσωτερικοὶ στεροῦνται δορυφόρων. Ἡ Γῆ ἔχει ἓνα (τὴν Σελήνην), ὁ Ἄρης δύο, ὁ Ζεὺς δώδεκα, ὁ Κρόνος ἐννέα, ὁ Οὐρανὸς πέντε καὶ ὁ Ποσειδῶν δύο.

Ἐξ ὧν τούτων τῶν δορυφόρων μόνον ἡ Σελήνη εἶναι ὁρατὴ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Οἱ μικρότεροι τῶν ἄλλων ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δι' ἰσχυροτάτων τηλεσκοπιῶν ἢ καὶ διὰ τῆς φωτογραφίας.

Ἐκαστος τῶν δορυφόρων πλανήτου κινεῖται περὶ ἑαυτὸν καὶ περὶ τὸν πλανήτην τοῦτον γράφων ἑλλειψιν, τῆς ὁποίας τὴν μίαν ἐστίαν κατέχει ὁ πλανήτης οὗτος. Γίνεται δὲ ἡ κίνησις αὕτη κατὰ τοὺς ἄλλους δύο νόμους τοῦ Κεπλέρου.

58. Τηλεσκοπικοὶ πλανῆται.— Πλὴν τῶν 9 μεγάλων πλανητῶν περιφέρονται περὶ τὸν ἥλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι μικροὶ πλανῆται. Αἱ τροχиаὶ τῶν πλείστων τούτων περιέχονται μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διὸς.

Οἱ τοιοῦτοι πλανῆται λέγονται **τηλεσκοπικοὶ** ἢ καὶ **ἀστεροειδεῖς πλανῆται**. Ἡ μέση ἀπόστασις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἥλιου εἶναι 2,8 περίπου.

Ὁ πρῶτος τῶν πλανητῶν τούτων ἀνεκαλύφθη τῷ 1801. Κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἦσαν γνωστοὶ 11, κατὰ τὸ 1870 ἡριθμοῦντο εἰς 110, κατὰ δὲ τὸ 1891 ἀνῆρχοντο εἰς 323. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς φωτογραφίας εἰς τὴν ἀστρονομίαν ἡ ἀνακάλυψις νέων τοιούτων πλανητῶν γίνεται μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον ἀπλότητος. Καὶ ἤδη οὗτοι ἀριθμοῦνται εἰς ὑπὲρ 1600.

Κατὰ τὸ ἔτος 1898 ὁ Γερμανὸς ἀστρονόμος Witt ἀνεκάλυψεν ἀστεροειδῆ τινα πλανήτην, οὗ ἡ ἀπὸ τοῦ ἥλιου ἀπόστασις περιέχεται μεταξὺ τῆς ἀποστάσεως τῆς Γῆς καὶ τῆς τοῦ Ἄρεως ἀπὸ τοῦ ἥλιου. Τοῦτον δὲ ὠνόμασεν **Ἑρῶτα**.

Εὐάριθμοὶ τινες ἄλλοι **Τρωϊκοὶ** λεγόμενοι κεῖνται πέραν τοῦ Διὸς.

Ἀσκήσεις

98) Νὰ εὑρητε πόσον χρόνον χρειάζεται τὸ φῶς τοῦ ἥλιου, ἵνα μεταβῇ ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ποσειδῶνα.

99) Νὰ εὑρητε ποσάκις ἡ μονὰς τῆς ἐπιφανείας Ἑρμοῦ θὰ ἐφωτίζετο ὑπὸ τοῦ ἥλιου ἐντατικώτερον ἢ τῆς Γῆς, ἂν ὑφίσταντο ἐπ' ἀμφοτέρων αἱ αὐταὶ ἀτμοσφαιρικαὶ συνθήκαι.

100) Νὰ εὕρητε ποσάκις ἡ μονὰς τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ποσειδῶνος θὰ ἐφωτίζεται ἀσθενέστερον ἢ τῆς Γῆς, ἂν εὐρίσκοντο ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἀτμοσφαιρικὰς συνθήκας.

101) Νὰ εὕρεθῇ ὁ χρόνος τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς τοῦ Ἀρεως καὶ τοῦ Διός.

102) Τὸ αὐτὸ διὰ τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Ἀφροδίτην.

103) Τὸ αὐτὸ διὰ τὸν Ἑρμῆν, Πλούτωνα καὶ Κρόνον.

59. Σύνοδος, ἀντίθεσις, καὶ ἀποχή πλανήτου. — Ἐμάθομεν ὅτι τὰ ἐπίπεδα τῶν πλανητικῶν τροχιῶν σχηματίζουν μικρὰς γωνίας μὲ τὴν Ἐκλειπτικὴν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ ἀκόλουθα χάριν μεγαλύτερας ἀπλότητος θὰ θεωρῶμεν ὅτι τὰ ἐπίπεδα τῶν πλανητικῶν τροχιῶν συμπίπτουσι μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἐκλειπτικῆς. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον εἶναι δυνατὸν ὁ Ἥλιος, ἡ Γῆ καὶ ἄλλος τις πλανήτης νὰ εὐρεθῶσι ποτὲ ἐπὶ εὐθείας.

Ἐὰν ἡ Γῆ εὐρίσκηται μεταξὺ Ἥλιου καὶ τοῦ ἄλλου πλανήτου, λέγομεν ὅτι ὁ πλανήτης οὗτος εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν. Π.χ. ὁ Ζεὺς εἰς τὴν θέσιν Ζ (σχ. 44) εἶναι εἰς ἀντίθεσιν.

Ἐὰν δὲ ὁ Ἥλιος ἢ ὁ ἄλλος πλανήτης εὐρίσκηται μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων σωμάτων, λέγομεν ὅτι ὁ πλανήτης εὐρίσκεται εἰς σύνοδον. Π.χ. ὁ Ζεὺς εἰς τὴν θέσιν Ζ' εὐρίσκεται εἰς σύνοδον.

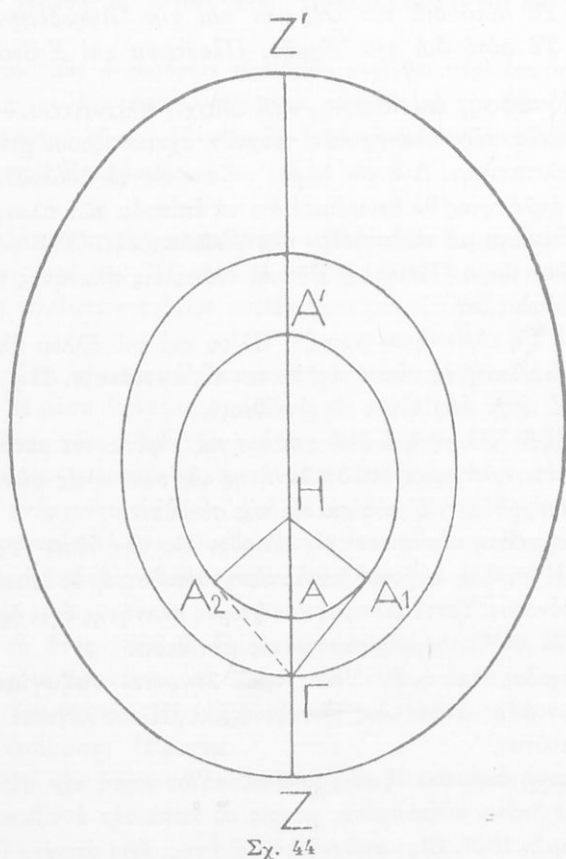
Ἡ Ἀφροδίτη εὐρίσκεται εἰς σύνοδον εἰς τὴν θέσιν Α καὶ εἰς τὴν θέσιν Α'. Ἡ πρώτη λέγεται κατωτέρα σύνοδος, ἡ δὲ δευτέρα λέγεται ἀνωτέρα σύνοδος. Ὡστε ἕκαστος κατώτερος πλανήτης ἔχει δύο συνόδους προφανῶς δὲ οὐδέποτε εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν.

Ἡ σύνοδος καὶ ἡ ἀντίθεσις ὁμοῦ λέγονται συζυγίαι.

Ἡ γωνιάδης ἀπόστασις πλανήτου καὶ Ἥλιου λέγεται ἀποχή τοῦ πλανήτου τούτου.

Ἡ ἀποχὴ ἐκάστου ἐξωτερικοῦ πλανήτου κατὰ τὴν σύνοδον αὐτοῦ εἶναι 00 καὶ βαίνει αὐξανομένη, μέχρις οὗ κατὰ τὴν ἀντίθεσιν λάβῃ τὴν μεγίστην τιμὴν 1800. Εἷς κατώτερος πλανήτης, ἔχει ἀποχὴν 00 κατὰ τὴν κατωτέραν σύνοδον. Ἐπειτα ἡ ἀποχὴ βαίνει αὐξανομένη μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ εὐρεθῇ εἰς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῆς ἐκ τοῦ Γ ἐφαπτομένης τῆς τροχιάς τοῦ πλανήτου. Ἄν ἡ τροχιά αὕτη ᾗτο περιφέρεια κύκλου, ἡ γωνία $HA_1\Gamma$ θὰ ᾗτο ἄρα ὀρθή. Θὰ ᾗτο ἄρα εἰς τὴν θέσιν ταύτην $\eta\mu\widehat{H\Gamma A_1} = \frac{HA_1}{HI}$. Διὰ τὴν Ἀφροδίτην π.χ. θὰ ᾗτο $\eta\mu (\widehat{H\Gamma A_1}) = 0,72$.

Ἐκ ταύτης δὲ εὐρίσκομεν ὅτι $\widehat{H\Gamma A_1} = 46^\circ$. Ἐπειδὴ ὁμῶς οἱ προηγούμενοι ὅροι δὲν πληροῦνται ἀκριβῶς, ἡ μεγίστη αὕτη ἀποχὴ τῆς Ἀφροδίτης φθάνει τὰς 49° . Ἐπειτα ἡ ἀποχὴ βαίνει ἐλαττουμένη, μέχρις οὗ κατὰ τὴν ἀνωτέραν σύνοδον γίνῃ 0° . Ἀρχεται πάλιν αὐξανόμενη καὶ



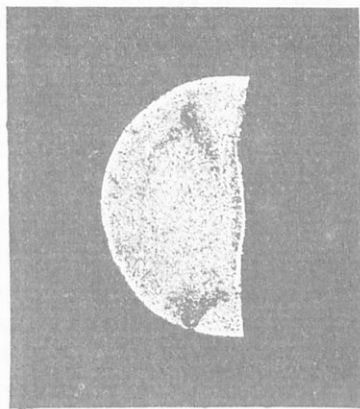
γίνεται 49° εἰς θέσιν A_2 συμμετρικὴν τῆς A_1 πρὸς τὴν $H\Gamma$. Μετὰ ταῦτα βαίνει ἐλαττουμένη μέχρι τοῦ 0° καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν τὴν Ἀφροδίτην πάντοτε πλησίον τοῦ Ἡλίου.

Ὁμοίως εὐρέθη ὅτι ἡ μεγίστη ἀποχὴ τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι 29° . Ὁ Ἑρ-

μῆς λοιπὸν φαίνεται πάντοτε ἀκόμῃ πλησιέστερον ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην πρὸς τὸν ἥλιον. Διὰ τοῦτο μόνον ὑπὸ εὐνοϊκᾶς ἀτμοσφαιρικᾶς συνθήκας φαίνεται διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

60. Ἐξήγησις τῶν φαινομένων κινήσεων τῶν πλανητῶν. — Αἱ φαινόμεναι ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τροχιαὶ τῶν πλανητῶν ἐξηγοῦνται διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Κοπερνικείου συστήματος ὡς ἐξῆς :

Α'. Ἐστω πρῶτον εἰς ἑσωτερικὸς πλανήτης π. χ. ἡ Ἀφροδίτη. Ἄν X εἶναι ὁ χρόνος τῆς περὶ τὸν ἥλιον περιφορᾶς αὐτῆς, α ὁ μέγας ἡμιᾶξων τῆς τροχιάς της, X' , α' τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τῆς $\Gamma\etaς$, θὰ



Ἡ Ἀφροδίτη κατὰ τὸ α' τέταρτον.

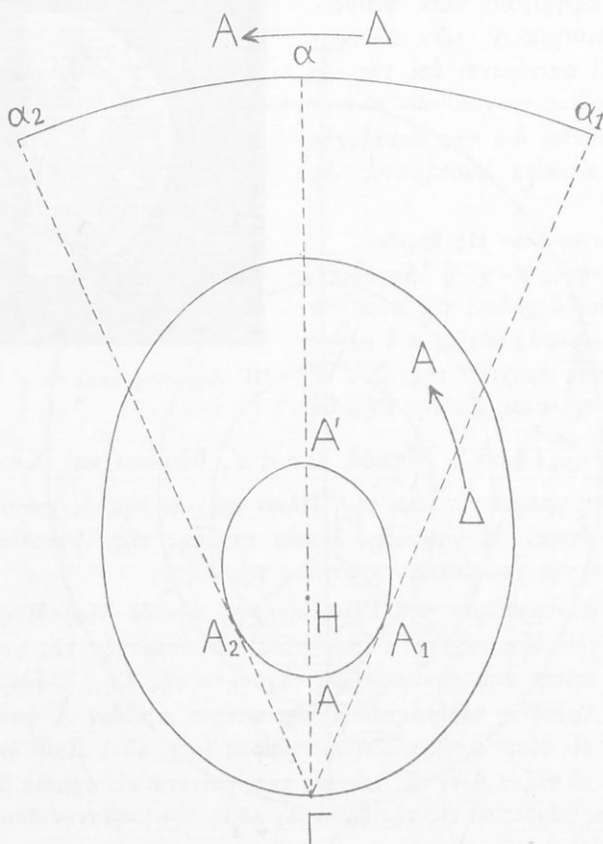
εἶναι $\frac{X^2}{X'^2} = \frac{\alpha^3}{\alpha'^3}$ (§ 56). Ἐπειδὴ δὲ $\alpha < \alpha'$, θὰ εἶναι καὶ $X < X'$, ἥτοι ἡ Ἀφροδίτη γράφει τὴν περὶ τὸν ἥλιον τροχίαν της εἰς χρόνον μικρότερον τοῦ ἔτους. Ἡγωνιώδης λοιπὸν ταχύτης τῆς Ἀφροδίτης εἶναι μεγαλύτερα τῆςγωνιώδους ταχύτητος τῆς $\Gamma\etaς$.

Ἐὰν φαντασθῶμεν τὴν $\Gamma\etaν$ ἀκίνητον, τὴν δὲ Ἀφροδίτην κινουμένην μετὰγωνιώδη ταχύτητα ἴσην πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆςγωνιώδους ταχύτητος αὐτῆς ἀπὸ τὴνγωνιώδη ταχύτητα τῆς $\Gamma\etaς$, βλέπομεν ὅτι : Ὅταν ἡ Ἀφροδίτη εὐρίσκηται εἰς κατωτέραν σὺνοδον A φαίνεται ἐκ τῆς $\Gamma\etaς$ Γ εἰς θέσιν α τῆς οὐρανίου σφαίρας (σχ. 45). Καθ' ὃν δὲ χρόνον γράφει τὸ τόξον AA_1 τῆς τροχιάς της, φαίνεται εἰς σημεῖα βραθυμερῶς δυτικώτερα, μέχρις οὗ εἰς τὴν θέσιν A_1 λάβῃ τὴν μεγίστην ἀποχὴν, ὅτε φαίνεται εἰς τὸ α_1 .

Καθ' ὃν δὲ χρόνον γράφει τὸ τόξον $A_1A'A_2$, φαίνεται ὅτι ἐν τῷ Οὐρανῷ γράφει τὸ τόξον $\alpha_1\alpha_2$, ἥτοι φαίνεται κινουμένη πάλιν ἐκ Δ πρὸς A καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἐπειδὴ τὸ ἐπίπεδον τῆς τροχιάς τῆς Ἀφροδίτης δὲν συμπίπτει μετὰ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἐκλειπτικῆς, τὰ ἐξ A πρὸς Δ γραφόμενα τόξα $\alpha_2\alpha_1$ δὲν συμπίπτουσι μετὰ τὰ ἐκ Δ πρὸς A γραφόμενα τόξα $\alpha_1\alpha_2$. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τόξον A_2AA_1 διαγράφει εἰς χρόνον βραχύτερον

ἢ τὸ $A_1 A_2$, ἔπεται ὅτι ἐπὶ τῆς Οὐρανίου σφαίρας φαίνεται διαγρά-
φουσα τόξα μικρότερα ἐξ A πρὸς Δ καὶ μεγαλύτερα ἐκ Δ πρὸς A .

Ὅταν ἡ Ἀφροδίτη εὐρίσκηται εἰς θέσεις λίαν ἐγγὺς τῶν A_1, A_2 ,
αἱ φαινόμεναι ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας θέσεις αὐτῆς εὐρίσκονται τόσον



Σχ. 45.

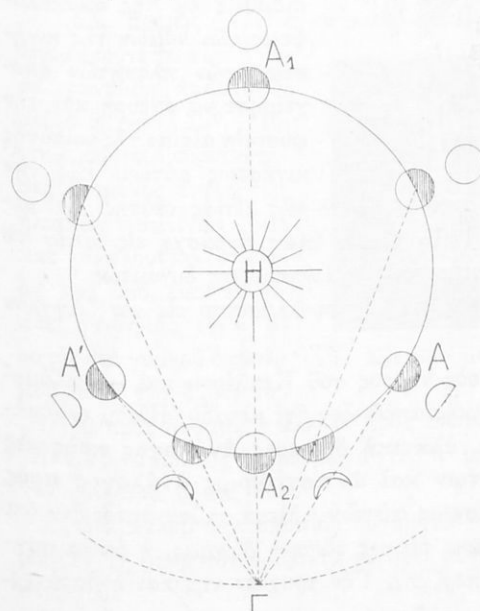
ἐγγὺς τῶν $\alpha_1 \alpha_2$, ὥστε ἐπὶ τινὰ χρόνον φαίνονται ἀμετάβλητοι. Ἐξη-
γοῦνται οὕτως οἱ στηριγμοὶ τοῦ πλανήτου.

Κατὰ τὴν ἐξήγησιν ταύτην ὑπετέθη ἡ $\Gamma\eta$ ἀκίνητος. Ἄν δὲ λάβω-
μεν ὑπ' ὄψιν τὴν κίνησιν αὐτῆς καὶ τὴν πραγματικὴν γωνιώδη ταχύτητα

τῆς Ἀφροδίτης, τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα δὲν μεταβάλλονται, μόνον τὰ ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας διάφορα τόξα $\alpha_1\alpha_2$, $\alpha_2\alpha_1$ ἀλλάσσουσιν συνεχῶς θέσιν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, ὡς πράγματι συμβαίνει.

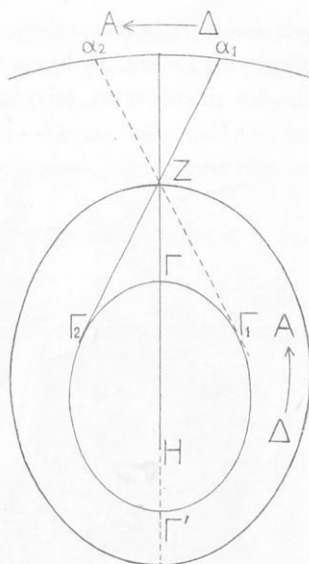
Β'. Ὁμοίως ἐξηγεῖται καὶ ἡ φαινόμενη τροχιά ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐνὸς ἐξωτερικοῦ πλανήτου π. χ. τοῦ Διός. Ἀρκεῖ μόνον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὗτος ἔχει μικροτέραν γωνιώδη ταχύτητα ἀπὸ τὴν $\Gamma\eta$. Πρέπει λοιπὸν νὰ νοήσωμεν τὸν μὲν Δία ἀκίνητον εἰς σημεῖον Z τῆς τροχιάς αὐτοῦ, τὴν δὲ $\Gamma\eta$ κινουμένην μὲ γωνιώδη ταχύτητα ἴσην πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς γωνιώδους ταχύτητος αὐτῆς ἀπὸ τὴν γωνιώδη ταχύτητα τοῦ Διός. (σχ. 46).

61. Φάσεις τῶν πλανητῶν.—Πρῶτος ὁ Γαλιλαῖος κατὰ τὸ 1610 παρετήρησεν ὅτι ἡ Ἀφροδίτη παρουσιάζει φάσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς τῆς Σελήνης.



Σχ. 47.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς



Σχ. 46.

Οὕτως, ὅταν ἡ Ἀφροδίτη εὐρίσκηται εἰς τὴν θέσιν A_2 , τὸ πρὸς τὴν $\Gamma\eta$ ν ἐστραμμένον ἥμισυ αὐτῆς δὲν φωτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡλίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀόρατον (σχ. 47).

Ἐὰν δὲ νοήσωμεν τὴν $\Gamma\eta$ ν ἀκίνητον, τὴν δὲ Ἀφροδίτην κινουμένην μὲ τὴν διαφορὰν τῶν γωνιωδῶν ταχυτήτων αὐτῆς καὶ τῆς $\Gamma\eta$ ς, βλέπομεν ὅτι : Ἐφ' ὅσον ἡ Ἀφροδίτη βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπομακρύνεται τῆς θέσεως A_2 καὶ τείνει νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν A_1 , ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον στρέφει πρὸς τὴν $\Gamma\eta$ ν μεῖζον μέ-

ρος τοῦ φωτιζομένου αὐτῆς μέρους καὶ φαίνεται (διὰ τηλεσκοπίου) κατ' ἀρχὰς ὡς λεπτὸς μηνίσκος στρέφων τὸ κυρτὸν πρὸς τὸν "Ἡλιον καὶ βαθμὸν μεγεθύνεται, μέχρις οὗ καταστῇ πλήρης φωτεινὸς δίσκος. Ἀπὸ



Ἰσαάκ Νεύτων (1642 - 1727)

τῆς στιγμῆς ταύτης ἀναλαμβάνει κατ' ἀντίστροφον τάξιν τὰ αὐτὰ σχήματα, μέχρις οὗ πάλιν καταστῇ ἀόρατος.

Ὁμοίως φάσεις παρουσιάζει καὶ ὁ Ἑρμῆς.

Ἀπὸ δὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς πλανήτας μόνον ὁ Ἄρης παρουσιάζει αἰσθητὰς φάσεις.

62. Νόμος τῆς παγκοσμίου ἑλξεως.— Ὁ Κέπλερος τὰ μέγιστα ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν νόμων τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν ἐπεχείρησε νὰ ἀνεύρῃ καὶ τὴν φυσικὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης κινήσεως αὐτῶν. Εἰς τὴν

τοιαύτην δὲ προσπάθειάν του σχεδὸν ἤψατο τῆς αἰτίας ταύτης. Δὲν εἶχεν ὅμως προχωρήσει ἢ ἐπιστήμῃ τόσον, ὅπως παράσχη εἰς αὐτὸν τὰ ἀπαιτούμενα μέσα διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ζητουμένης δυνάμεως.

Ἡ δόξα τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς ἐπεφυλλάσσετο εἰς τὸν Ἀγγλον **Ἰσαάκ Νεύτωνα.**

Οὗτος ἔχων ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους τοῦ Κεπλέρου καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας Μηχανικῆς ἀπέδειξεν ὅτι μεταξὺ Ἡλίου καὶ ἐκάστου πλανῆτου ἀναπτύσσεται ἑλκτική δύναμις ἀνάλογος πρὸς τὰς μάζας τῶν σωμάτων τούτων καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα ἀπέδειξεν ὅτι μερικαὶ περιπτώσεις τῆς ἑλξεως ταύτης εἶναι ἡ δύναμις, ἡ ὁποία συκρατεῖ τὴν Σελήνην εἰς τὴν περὶ τὴν Γῆν τροχίαν τῆς καὶ ἡ βαρύτης.

Βλέπων δὲ ὅτι ἡ βαρύτερης ἐνεργεῖ ἐπὶ οἰωνδήποτε ὑλικῶν μορίων συνεπέρανεν ὅτι τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἔλξιν. Οὕτω δὲ ἐπαγωγικῶς κατέληξεν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀκολουθοῦ νόμου :

‘**Ἡ ὕλη ἔλκει τὴν ὕλην κατ’ εὐθὺν λόγον τῶν μαζῶν καὶ κατ’ ἀντίστροφον λόγον τῶν τετραγώνων τῶν ἀποστάσεων αὐτῶν.**

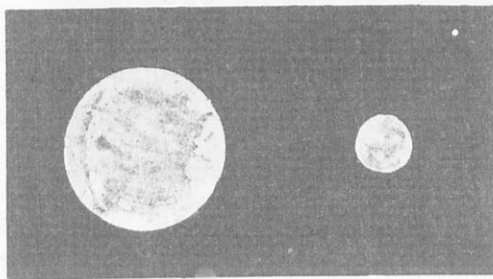
‘Ο νόμος οὗτος λέγεται νόμος τῆς παγκοσμίου ἔλξεως ἢ καὶ νόμος τοῦ Νεύτωνος.

‘Ἡ οὐράνιος Μηχανικὴ ἀποδεικνύει ἀντιστρόφως ὅτι : “**Ἄν ἀληθεύῃ ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος, πρέπει κατ’ ἀνάγκην οἱ πλανῆται νὰ κινοῦνται κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Κεπλέρου.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β’

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΠΛΑΝΗΤΩΝ

63. ‘Ερμῆς.— ‘Ο ἐγγύτατος τῷ ‘Ηλίῳ πλανῆτης ‘Ερμῆς οὐδέποτε ἀπομακρύνεται αὐτοῦ κατὰ γωνιώδη ἀπόστασιν μείζονα τῶν 29°. “Ενεκα τούτου εὐρίσκεται βεβυθισμένος ἐντὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ κατ’ ἀκολουθίαν σπανίως καὶ ὑπὸ λίαν εὐνοϊκὰς συνθήκας εἶναι ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ‘Ηλίου πρὸς δυσμὰς ἢ ἄλλοτε πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ‘Ηλίου λάμπων ὡς ὑπέρυθρος ἀστὴρ α’ μεγέθους, ἔνεκα τοῦ μικροῦ ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ὕψους αὐτοῦ.



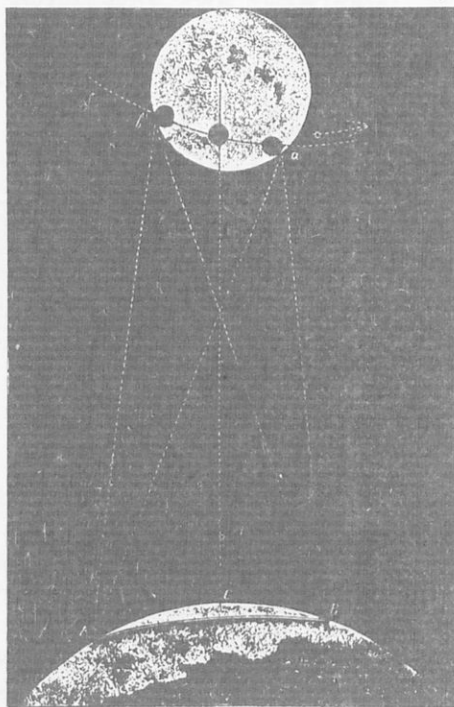
Σχετικὸν μέγεθος τῆς γῆς καὶ τοῦ ‘Ερμοῦ

Διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου δυνάμεθα νὰ παρακαλουθῶμεν τὸν ‘Ερμῆν ἐν τῇ ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα κινήσει αὐτοῦ καὶ νὰ διακρίνωμεν τὰς φάσεις του.

Ὑπελογίσθη ὅτι ὁ πλανήτης οὗτος δέχεται φῶς καὶ θερμότητα ἑπταπλασίως περίπου ἐντατικώτερα τῶν τῆς Γῆς.

Ὁ ὄγκος του εἶναι περίπου τὸ $\frac{1}{20}$ τοῦ ὄγκου τῆς Γῆς.

Ἡ μᾶζα αὐτοῦ εἶναι τὰ 0.056 περίπου τῆς γῆινης, ἡ δὲ πυκνότης αὐτοῦ εἶναι 1,1 περίπου τῆς γῆινης.



Διάβασις τῆς Ἀφροδίτης πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου.

Ἡ διάρκεια τῆς περὶ τὸν ἥλιον περιφορᾶς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 88 περίπου ἡμέρας.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παρατηροῦνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἑρμοῦ κηλίδες τινες σκοτειναὶ σχετικῶς. Ἐπειδὴ δὲ αὗται τηροῦσιν ἀμετάβλητον θέσιν ὡς πρὸς τὴν γραμμὴν, ἣτις χωρίζει τὸ φωτιζόμενον ἀπὸ τὸ μὴ μέρος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, συνάγεται ὅτι ὁ Ἑρμῆς στρέφει πρὸς τὸν ἥλιον τὸ αὐτὸ πάντοτε ἡμισφαίριον. Κατ' ἀκολουθίαν στρέφεται περὶ ἄξονα εἰς 88 ἡμέρας.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Lowell οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει νέφος, οὐδὲ πολικαὶ χιόνες. Στερεῖται ἄρα οὗτος

παχείας ὅπωςδὴποτε ἀτμοσφαίρας καὶ ὕδατος.

Ὁ Ἑρμῆς στερεῖται δορυφόρου.

64. Ἀφροδίτη.—Ὡς ὁ Ἑρμῆς, οὕτω καὶ ἡ Ἀφροδίτη συνοδεύει τὸν ἥλιον ἐν τῇ ἡμερησίᾳ αὐτοῦ κινήσει, ἄλλοτε μὲν προηγουμένη αὐτοῦ, ὅτε φαίνεται πρὸς ἀνατολὰς τὴν πρώτην πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου (Ἑωσφόρος, κοινῶς Αὐγερινός), ἄλλοτε δὲ ἐπομένη αὐτοῦ, ὅτε φαίνεται πρὸς δυσμὰς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (Ἑσπερος).

Ἐνίοτε κατὰ τὴν μεγίστην ἀποχὴν φαίνεται καὶ τὴν ἡμέραν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου διακρίνομεν εὐχερῶς τὰς φάσεις αὐτῆς.

Ὁ ὄγκος τῆς Ἀφροδίτης εἶναι περίπου ἴσος πρὸς τὰ 0,90 τοῦ ὄγκου τῆς Γῆς, ἡ δὲ μᾶζα αὐτῆς ἰσοῦται πρὸς τὰ 0,82 τῆς γήινης μάζης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ πυκνότης αὐτῆς εἶναι μικρότερα τῆς γήινης ἰσουμένη πρὸς τὰ 0,91 περίπου αὐτῆς.

Ἡ ἀστρική περιφορὰ αὐτῆς εἶναι περίπου 225 (ἀκριβέστερον 224,701) ἡμέραι. Ἡ δὲ μελέτη ὥρῶν τινων λεπτομερειῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου αὐτῆς κατέδειξεν ὅτι ἡ Ἀφροδίτη στρέφεται περὶ ἄξονα εἰς 225 ἡμέρας, ὡς πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ Schiaparelli. Συνεπῶς καὶ αὕτη στρέφει πρὸς τὸν ἥλιον τὸ αὐτὸ πάντοτε ἡμισφαίριον.

Ἡ Ἀφροδίτη περιβάλλεται ὑπὸ ἀτμοσφαίρας παχύτερας τῆς ἡμετέρας. Ἡ φασματοσκοπικὴ ἐξέτασις ἀπέδειξεν τὴν παρουσίαν ἀφθόνου ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας ταύτης. Ἀντιθέτως οὐδ' ἔχνος ὀξυγόνου καὶ ὕδρατμῶν ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτήν. Καὶ ὁ πλανήτης οὗτος στερεῖται δορυφόρου.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη παρεντίθενται μεταξὺ Γῆς καὶ Ἡλίου εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς Ἐκλειπτικῆς ἀπόστασιν. Τότε δὲ ἕκαστος τῶν πλανητῶν τούτων φαίνεται ὡς μικρὰ μέλαινα κηλὶς διερχομένη πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου. Αἱ διαβάσεις αὗται τῆς Ἀφροδίτης ἔχουσι μεγάλην ἀξίαν διὰ τοὺς ἀστρονόμους, διότι ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπ' αὐτῶν διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς παραλλάξεως τοῦ Ἡλίου. Ἡ τελευταία διάβασις τῆς Ἀφροδίτης ἐγίνε τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1882, ἡ δὲ προσεχὴς θὰ γίνῃ τὴν 7ην Ἰουνίου 2004.

65. Ἄρης.— Ὅταν ὁ πλανήτης οὗτος εἶναι ἀρκούντως μεμακρυσμένος τοῦ Ἡλίου, λάμπει ἐν τῷ Οὐρανῷ ὡς ὠραῖος ὑπέρυθρος ἀστήρ α' μεγέθους.

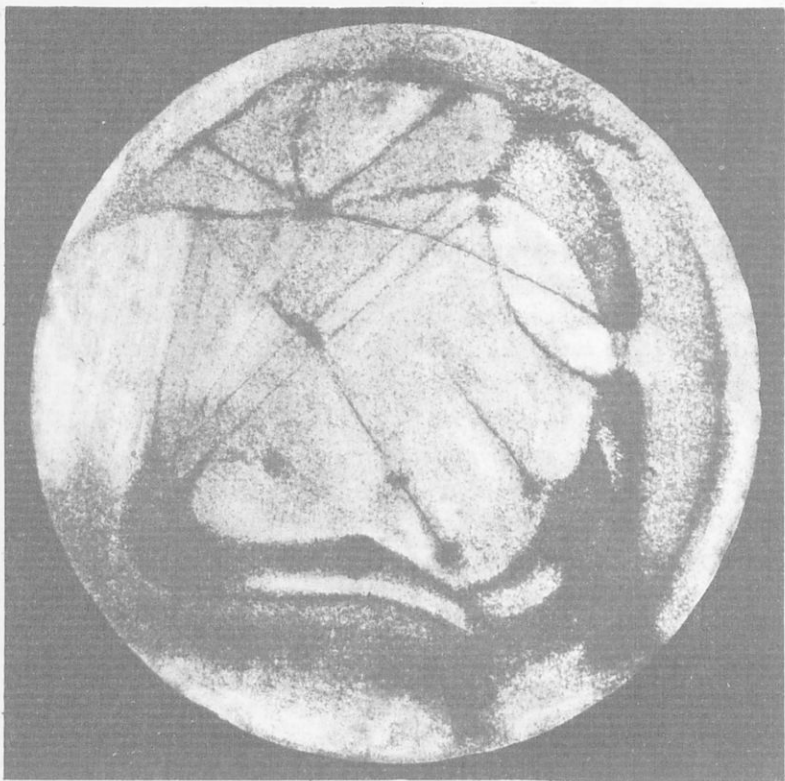
Ὁ ὄγκος αὐτοῦ ἰσοῦται πρὸς 0,157 τοῦ τῆς Γῆς, ἡ μᾶζα πρὸς τὰ 0,108 τῆς γήινης καὶ ἡ πυκνότης πρὸς 0,69 τῆς πυκνότητος τῆς Γῆς.

Στρέφεται δὲ περὶ τὸν ἥλιον εἰς 686,98 ἡμέρας καὶ περὶ ἄξονα εἰς 2 ὥρ. 37π 23δ.

Ὁ ἰσημερινὸς αὐτοῦ σχηματίζει μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς του γωνίαν κυμαινομένην μεταξὺ 4° καὶ 5° περίπου. Ἐκ τούτων ἀγόμεθα

εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐπὶ τοῦ "Αρεως αἱ ἡμέραι εἶναι ἴσαι σχεδὸν πρὸς τὰς ἡμετέρας καὶ αἱ ὥραι τοῦ ἔτους διαδέχονται ἀλλήλας ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐκάστη τούτων εἶναι μακροτέρα, διότι τὸ ἔτος ἐκεῖ ἔχει 687 περίπου ἡμέρας.

"Όταν κατὰ τὴν διὰ τοῦ περιηλίου διάβασιν τοῦ "Αρεως ἡ γωνιώ-

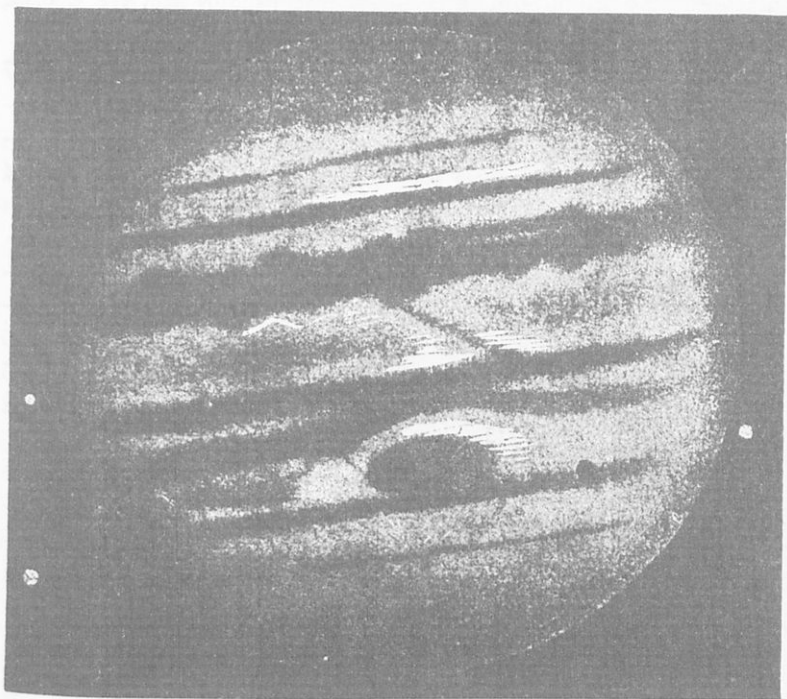


Μεγέθυνσις τηλεσκοπικῆς ἀπόψεως τοῦ "Αρεως

δης ἀπόστασις αὐτοῦ εἶναι 180° , ἡ ἀπόστασις τοῦ "Αρεως ἀφ' ἡμῶν ἔχει τὴν ἐλαχίστην τιμὴν (56000000 χιλιόμ. περίπου). Κατ' ἀκολουθίαν ἡ φαινομένη διάμετρος αὐτοῦ ἔχει τότε τὴν μεγίστην τιμὴν καὶ ἡ θέσις αὕτη εἶναι λίαν εὐνοϊκὴ διὰ τὴν παρατήρησιν διὰ μεγάλων τηλεσκοπίων τοπογραφικῶν λεπτομερειῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπανέρχεται δὲ εἰς τὴν εὐνοϊ-

κὴν ταύτην θέσιν ὁ πλανήτης οὗτος ἀνὰ 15 καὶ ἀνὰ 17 ἔτη. Ἡ προσεχὴς τοιαύτη ἀντίθεσις θὰ συμβῇ τὴν 11ην Αὐγούστου 1971.

Διὰ τηλεσκοπίου διακρίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἑρως χῶ-
ραι ὑπέρυθροι καὶ ἄλλαι σκοτεινότεραι καὶ ὑποπράσιναι. Αἱ πρῶται θε-
ωροῦνται ὡς ἀποξηραμένοι στερεαὶ ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἐρήμους τῆς Γῆς
καὶ καλοῦνται ἡπειροί. Τῶν ἄλλων τὸ χρῶμα μεταβάλλεται κατὰ ἐπο-



Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ κυριώτεροι δορυφόροι του. Ὁ εἰς διερχόμενος
πρὸ τοῦ δίσκου τοῦ Διὸς ρίπτει ἐπ' αὐτοῦ σκιάν.

χὰς καὶ θεωροῦνται χῶραι καλυπτόμεναι ὑπὸ ἀτελῶν φυτῶν ὡς εἶναι
τὰ φύκη καὶ βρύα. Τέλος αἱ πολιτικαὶ χῶραι φαίνονται ὡς λευκαὶ κηλίδες
λαμπρότεραι τοῦ λοιποῦ δίσκου, ἐκάστης τῶν ὑποίων τὸ μέγεθος μετα-
βάλλεται κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Αἱ κηλίδες αὗται θεωροῦνται ὅτι
εἶναι χιῶν καὶ πάγος ἢ ἄλλη οὐσία, ἥτις πήγνυται ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ
τήκεται ἢ ἐξατμίζεται ὑπὸ τῆς θερμότητος.

Ἐπίσης ὁ Ἄρης περιβάλλεται ὑπὸ ἀραιοτάτης ἀτμοσφαίρας, εἰς τὴν ὁποίαν σπανιώτατα παρατηροῦνται νέφη.

Τὸ περιεργότερον δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως παρατηρουμένων φαινομένων εἶναι σκοτειναὶ γραμμαί, αἵτινες διασχίζουν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ συνενοῦμεναι ἀποτελοῦσι δίκτυον ἀρκετὰ κανονικόν. Αἱ γραμμαὶ αὗται καλοῦνται διώρυγες, ὥς τὸ πρῶτον (1877) ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Schiaparelli, εἰ καὶ οὐδὲν εἶναι βέβαιον περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ὁ Ἄρης ἔχει δύο δορυφόρους ἀνακαλυφθέντας κατὰ τὸ ἔτος 1877 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Hall. Τούτων ὁ μὲν **Φόβος** στρέφεται κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν περὶ τὸν Ἄρην εἰς 7^{ωρ.} 39^π 14^δ, ὁ δὲ μικρότερος καὶ ἀπὸ τοῦ πλανήτου ἀπώτερος **Δεῖμος** εἰς 30^{ωρ.} καὶ 18^π. Κατὰ



Γαλιλαῖος (1564 - 1642)

τινας ὅθεν νύκτας ὁ Ἄρης φωτίζεται ὑπ' ἀμφοτέρων συγχρόνως τῶν δορυφόρων του· ὁ δὲ Φόβος στρεφόμενος περὶ τὸν πλανήτην κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν εἰς χρόνον μικρότερον τοῦ χρόνου τῆς περὶ ἄξονα στροφῆς τοῦ Ἄρεως λαμβάνει ἐν ἐκάστη νυκτὶ ὅλας τὰς φάσεις.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ δορυφόρος οὗτος θὰ φαίνεται ἀπὸ τοῦ Ἄρεως κινούμενος κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν, ἥτοι ἀνατέλλων ἐκ δυσμῶν καὶ δύων πρὸς ἀνατολάς.

66. ΖΕΥΣ.— Ὁ πλανήτης οὗτος ἔχει ἴσην σχεδὸν πρὸς τὴν Ἀφροδίτην λαμπρότητα.

Εἶναι δὲ ὁ μεγαλύτερος τῶν πλανητῶν ἔχων ὄγκον 1295 περίπου φορὰς μείζονα τοῦ ὄγκου τῆς Γῆς, μᾶζαν 318,36 φορὰς μείζονα τῆς γῆινης καὶ πυκνότητα ὀλίγον μεγαλυτέραν τῶν 0,24 τῆς γῆινης.

Στρέφεται περὶ ἄξονα εἰς 10 ὥρας περίπου (ἀκριβῶς 9^{ωρ.} 50^π 30^δ) καὶ περὶ τὸν Ἥλιον εἰς 11 ἔτη καὶ 315 ἡμέρας.

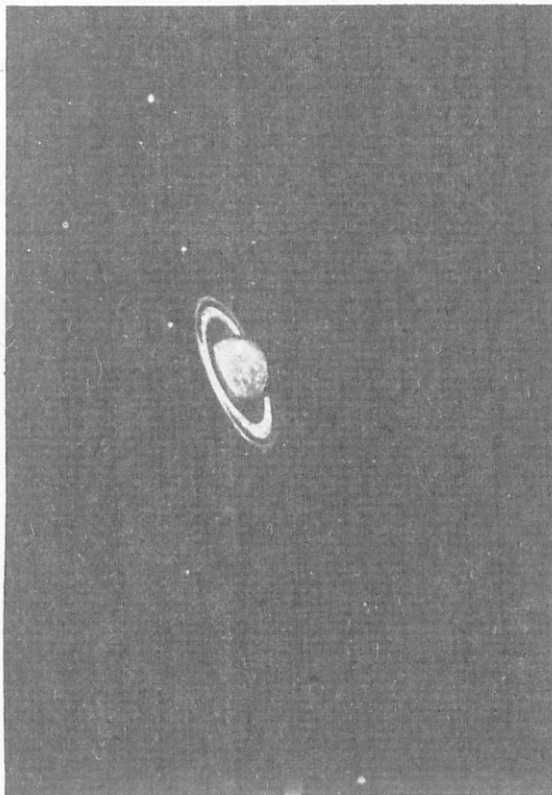
Ἐνεκα τῆς ταχείας αὐτοῦ περιστροφικῆς κινήσεως ἔχει λίαν αἰσθητὴν καὶ εὐκόλως ὀρωμένην διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου ἰσημερινὴν ἐξόγ-

κωσιν. "Ωστε ὁ Ζεὺς ἔχει σχῆμα πεπιεσμένον περὶ τοὺς πόλους του καὶ ἐξωγικωμένον περὶ τὸν ἰσημερινόν. Ὁ λόγος τῆς διαφορᾶς τῆς ἰσημερινῆς ἀκτῖνος ἀπὸ τὴν πολικὴν πρὸς τὴν ἰσημερινὴν ἀκτῖνα εἶναι $\frac{1}{16}$. Ὁ λόγος οὗτος λέγεται πλάτυνσις τοῦ Διός. Ὁ ὑπολογισμὸς δεικνύει ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐντατικώτερα τῶν παρατηρουμένων.

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς διαφορᾶς ταύτης παραδέχονται ὅτι ἡ πυκνότης τοῦ Διὸς βαίνει ταχέως αὐξανόμενη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ.

Ἡ παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ζεὺς περιβάλλεται ὑπὸ ἀτμοσφαίρας ἀφθόνου ὕδρογόνου καὶ σχεδὸν πάντοτε πεφορτισμένης μεγάλων νεφῶν μεθανίου καὶ ἀμμωνίας.

Διὰ τηλεσκοπίου ἀρκούντως ἰσχυροῦ βλέπομεν ἐπὶ τοῦ δίσκου αὐτοῦ ζώνας ἐναλλάξ σκοτεινὰς καὶ λαμπράς, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται πα-



Ὁ Κρόνος καὶ οἱ δορυφόροι του.

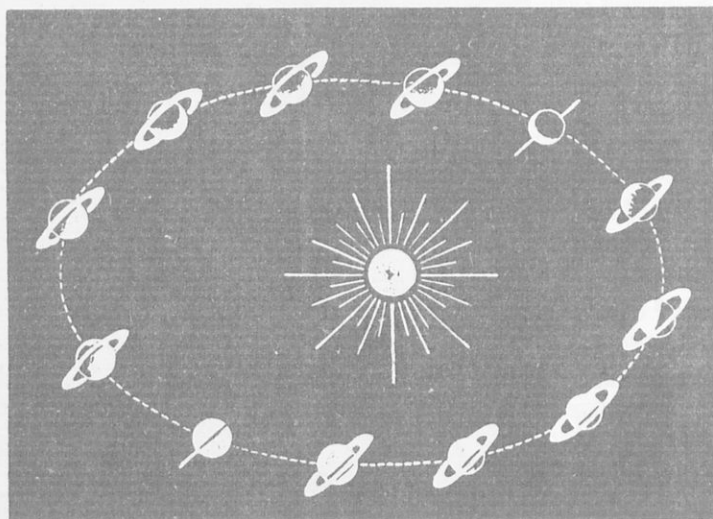
ραλλήλως πρὸς τὸν ἰσημερινόν αὐτοῦ. Αἱ ζῶναι αὗται ὀφείλονται πιθανῶς εἰς νέφη περιβάλλοντα τὸν Δία ἢ, κατ' ἄλλην ὑπόθεσιν, εἰς τὴν κατάστασιν τῆς μερικῆς αὐτοῦ στερεοποιήσεως.

Μεγάλαι τινὲς κηλίδες παρατηρούμεναι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ὀφείλονται εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἀνακάλυψις τοῦ τηλεσκοπίου ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν εὐθὺς ἀμέσως νὰ παρατηρήσῃ τοὺς τέσσαρας μεγαλύντερος ἐκ τῶν 12 δορυφόρων τοῦ Διὸς (1610).

Ἡ περὶ τὸν Δία κίνησις τῶν δορυφόρων ὑπῆρξε διὰ τὸν Γαλιλαῖον θαυμάσιον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ συστήματος τοῦ Κοπερνίκου, καθ' ὅσον καθίστατο πλέον δῆλον ὅτι ὑπῆρχον οὐράνια σώματα μὴ στρεφόμενα περὶ τὴν Γῆν, ἣν οἱ πολέμιοι τοῦ Κοπερνίκου ἐθεώρουν ὡς κέντρον τοῦ κόσμου.

Ὁ πέμπτος δορυφόρος ἀνεκαλύφθη τὸ ἔτος 1892 εἰς τὸ Ἀστεροσκο-



Μεταβολὴ τῆς ἀπόψεως τοῦ Κρόνου ὡραμένου ἀπὸ τῆς Γῆς.

πεῖον Lich τῆς Καλιφορνίας· οἱ ἄλλοι δὲ ἀνεκαλύφθησαν βραδύτερον διὰ τῆς φωτογραφίας. Ὁ δέκατος καὶ ἐνδέκατος ἀνεκαλύφθησαν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1938.

Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι τρεῖς ἀπὸ τοὺς μικροὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς στρέφονται περὶ τὸν Δία κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν.

67. Κρόνος.— Ὁ πλανήτης οὗτος φαίνεται διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς ἀστὴρ α' μεγέθους. Εἶναι 745 φορές ὀγκωδέστερος τῆς Γῆς, ἔχει μᾶζαν 95,22 φορές μείζονα τῆς γηίνης καὶ πυκνότητα ὀλίγον μικρότεραν

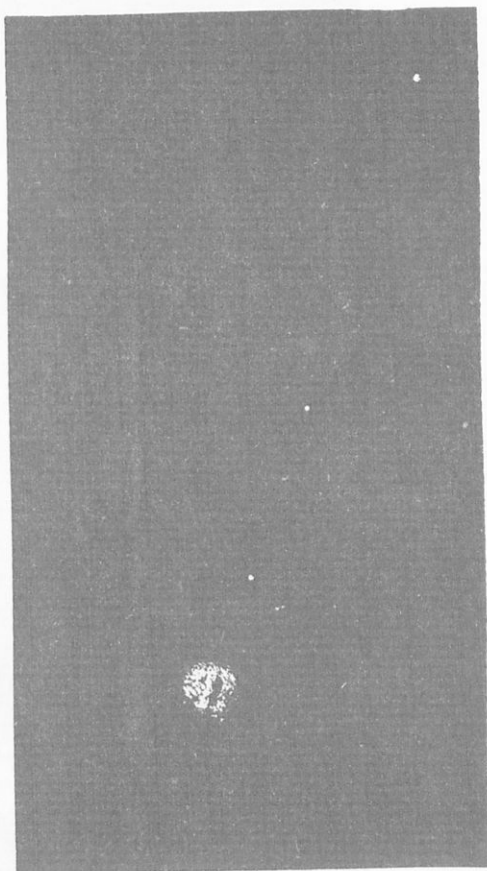
τῶν 0,13 τῆς γῆνης, περίπου δὲ τὰ 0,7 τῆς πυκνότητος τοῦ ὕδατος. Εἶναι λοιπὸν οὗτος ἀραιότερος τοῦ ὕδατος. Παραδέχονται δὲ σήμερον ὅτι καὶ τοῦ Κρόνου ἡ πυκνότης βαίνει αὐξανομένη πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ πλάτυνσις αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον τῆς τοῦ Διὸς αἰσθητή, ἰσομένη πρὸς $\frac{1}{10}$ περίπου.

Δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου διακρίνομεν ἐπ' αὐτοῦ ζώνας ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ Διὸς καὶ πολικὰς χώρας ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Ἄρεως.

Ὁ Κρόνος περιβάλλεται ὑπὸ ἀτμοσφαίρας, ἐφ' ἧς ἡ φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις κατέδειξε τὴν παρουσίαν ὕδρατμῶν, μεθανίου καὶ ἀμμωνίας.

Ὁ Κρόνος ἔχει 9 δορυφόρους, ὧν οἱ δύο νεώτεροι κατὰ τὴν χρονολογίαν τῆς ἀνακαλύψεως, ἀνεκαλύφθησαν διὰ τῆς φωτογραφίας, (1878, 1904) ὑπὸ τοῦ W. Pickering. Ὁ ὀγκωδέστερος τῶν δορυφόρων τούτων λέγεται **Τιτάν** καὶ εἶναι ὀλίγον ὀγκωδέστερος τῆς Σελήνης.

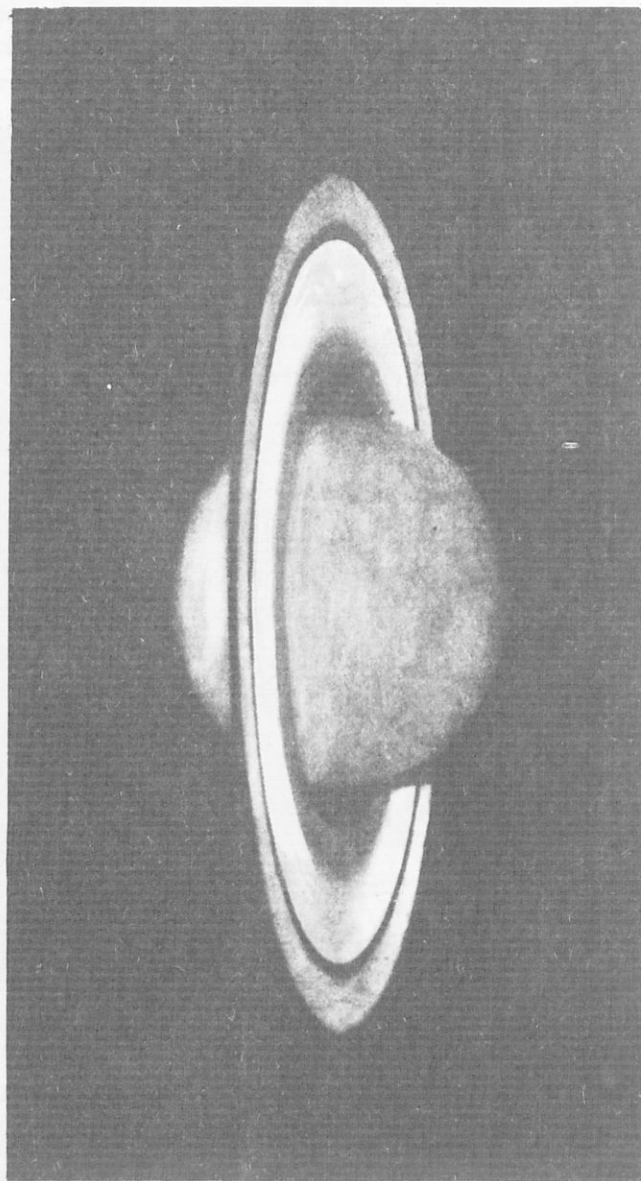


Ὁ Οὐρανὸς καὶ οἱ 4 ἀπὸ τοὺς δορυφόρους του.

Ἀξιοπαρατήρητον ἀκόμη εἶναι ὅτι ὁ ἀπώτατος δορυφόρος τοῦ Κρόνου στρέφεται περὶ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνὰδρομον φορὰν.

Ἴδιον τοῦ Κρόνου χαρακτηριστικὸν εἶναι λεπτὸς καὶ πλατὺς δακτύλιος, ὅστις περιβάλλει χωρὶς νὰ ἐγγίξῃ αὐτόν. Ὁ Γαλιλαῖος, ὅστις παρέτηρσεν αὐτόν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1610, ἐπίστευεν ὅτι ὁ πλανήτης οὐ-

Ο Πλανήτης Κρόνος



τος ἦτο τριπλοῦς. Διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔβλεπεν αὐτὸν ὡς συνοδευόμενον ὑπὸ δύο λαβῶν ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένων.

Ὁ Huygens (1657) κατέδειξε τὴν ὑπαρξίν δακτυλίου κυκλοῦντος τὸν Κρόνον. Διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου ὁ δακτύλιος διχάζεται εἰς δύο χωρίζομένους διὰ κενοῦ διαστήματος, ὅπερ φαίνεται σκοτεινόν. Τὸ κενὸν τοῦτο καλεῖται διαίρεσις τοῦ Cassini πρὸς τιμὴν τοῦ παρατηρήσαντος αὐτὸ πρῶτον ἀστρονόμου Jean Dominique Cassini (1675).

Δι' ἰσχυροῦ δὲ τηλεσκοπίου διακρίνομεν καὶ ἕτερον δακτύλιον ἐσώτερον τῶν ἄλλων καὶ σκοτεινόν. Ἡ παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δακτύλιοι ρίπτουσι σκιὰν ἐπὶ τοῦ πλανήτου καὶ οὗτος ρίπτει σκιὰν ἐπ' αὐτῶν. Ἐκ τούτων ἐπε-
ται ὅτι οἱ δακτύλιοι δὲν ἔχουσιν ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἀνακλῶσι τὸ ἥλια-
κὸν φῶς. Παραδέχονται σήμερον ὅτι οἱ δακτύλιοι οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐκ πλήθους μικρῶν δορυφόρων ἐγ-
γύτατα ἀλλήλων κειμένων.



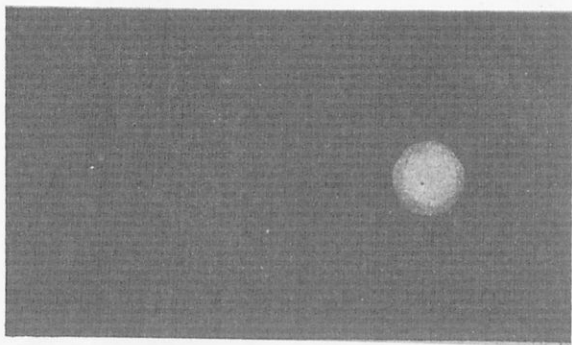
William Herschel (1738-1822)

28. Οὐρανός.—Ὁ πλανήτης οὗτος ἀνεκαλύφθη τυχαίως ὑπὸ τοῦ W. Herschel κατὰ τὸ ἔτος 1781 (13 Μαρτίου).

Ὁ μέγας οὗτος ἀστρονόμος ἐρευνῶν μέρος τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν Διδύμων πρὸς ἀνεύρεσιν διπλῶν ἀστέρων παρετήρησεν ἀστέρα τινὰ παρουσιάζοντα αἰσθητὸν δίσκον. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι ἦτο κομήτης καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνήγγειλεν αὐτόν. Διὰ συστηματικῆς δὲ καὶ ἐπὶ τινὰ ἔτη παρακολουθήσεως αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἦτο νέος πλανήτης.

Οὗτος λάμπει ὡς ἀστὴρ βου μεγέθους καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὑπὸ εὐνοϊκᾶς συνθήκας εἶναι ὁρατὸς καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἔχει ὄγκον 63 φορές μείζονα τοῦ γηίνου, μᾶζαν 14,58 φορές μείζονα τῆς γηίνης καὶ πυκνότητά τὰ 0,23 περίπου τῆς γηίνης. Περιφέρεται δὲ περὶ τὸν Ἥλιον εἰς 84 ἔτη καὶ 7 ἡμέρας.

Δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου διακρίνομεν ἐπ' αὐτοῦ ζώνας ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Διὸς. Κατὰ τὸν Schiaparelli ἡ πλάτυνσις τοῦ Οὐρανοῦ εἶναι περίπου $\frac{1}{11}$ καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὗτος στρέφεται ταχύτατα περὶ τὸν



Ὁ Ποσειδῶν καὶ εἰς δορυφόρος του.

ἄξονα αὐτοῦ. Ὁν-
τως δὲ ὑπελογίσθη
ὅτι οὗτος στρέφε-
ται περὶ ἄξονα εἰς
10 ὥρας καὶ 42π.

Ὁ Οὐρανὸς ἔχει
5 δορυφόρους, ὧν
οἱ δύο ἀπώτεροι
παρετηρήθησαν ὑ-
πὸ τοῦ W. Hers-
chel κατὰ τὸ ἔτος
1787, οἱ 2 ἄλλοι
ὑπὸ τοῦ Lassel

κατὰ τὸ 1851 καὶ ὁ 5ος ἀνεκαλύφθη φωτογραφικῶς τὸν Φεβρουάριον
τοῦ 1948 ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου Mac-
Donalt εἰς Τέξας. Οἱ 4 πρῶτοι δορυφόροι
κινοῦνται περὶ τὸν Οὐρανὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
σχεδὸν ἐπιπέδου, ὅπερ σχηματίζει μετὰ
τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς τοῦ Οὐρανοῦ
γωνίαν 98° περίπου. Δι' ἡ κίνησις τού-
των φαίνεται ἀνδρομος.



Le Verrier (1811-1877)

69. Ποσειδῶν. — Ὁ πλανήτης οὗτος
εἶναι ἀόρατος εἰς γυμνὸν ὀφθαλμὸν, διὰ δὲ
τοῦ τηλεσκοπίου φαίνεται ὡς ἀστήρ ὀγδόου
μεγέθους. Εἶναι 44άκις ὀγκωδέστερος τῆς
Γῆς· ἔχει μᾶζαν 17,26 φθῶρας μείζονα τῆς
γῆτινός καὶ πυκνότητά τὰ 0,22 περίπου τῆς
γῆτινός. Κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον εἰς 164
ἔτη καὶ 280 ἡμέρας.

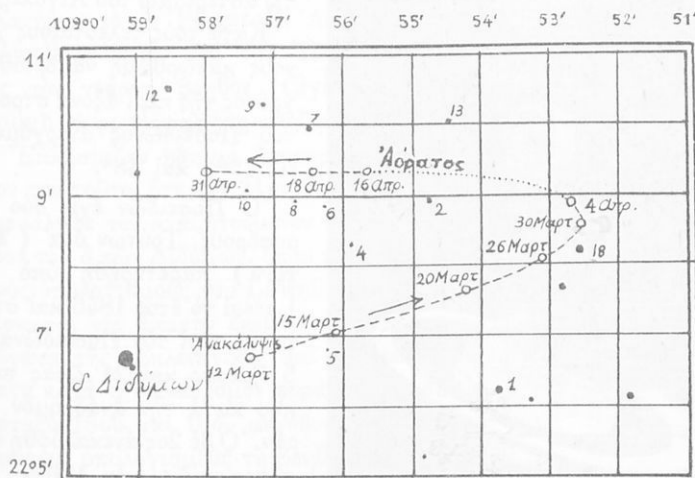
Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Ποσειδῶνος (1846) ὀφειλομένη εἰς τὸν Γάλλον
ἀστρονόμον Le Verrier συνεκίνησε μεγάλως τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον,
διότι αὕτη ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερον τῶν θριάμβων τῶν θεωριῶν τῆς

Ἀστρονομίας, ἥτις δικαίως θεωρεῖται ἡ ἀκριβεστέρα καὶ θετικωτέρα τῶν ἐπιστημῶν.

Ἰδοὺ ἐν συνόψει πῶς ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις αὕτη :

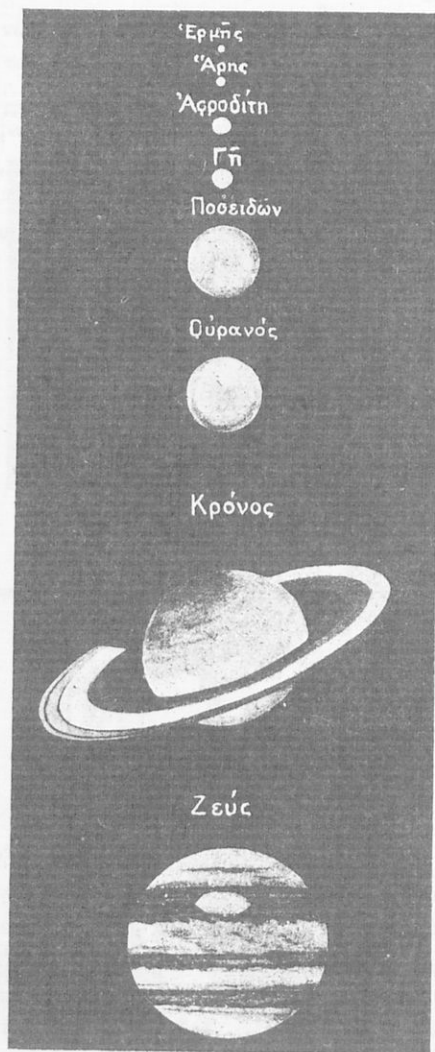
Εἴπομεν ὅτι οἱ πλανῆται γράφουσιν ἐλλείψεις, ἐκάστης τῶν ὁποίων, ὁ ἥλιος κατέχει τὴν μίαν τῶν ἐστιῶν. Τοῦτο θὰ ᾔτο τελείως ἀληθές, ἂν οἱ πλανῆται ὑπέκειντο εἰς μόνην τὴν ἑλξιν τοῦ Ἡλίου.

Ἄλλ' ἔνεκα τῶν ἀμοιβαίων τῶν πλανητῶν ἑλξεων ἡ τροχιά ἐκάστου



Φαινόμενα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τροχιά τοῦ Νηπτούνης κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ.

ἀπομακρύνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ᾔττον τῆς θεωρητικῆς ἐλλείψεως. Ἐν τούτοις οἱ ἀστρονόμοι λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἀμοιβαίας τῶν πλανητῶν ἑλξεις (παρέλξεις) δύνανται νὰ προσδιορίζωσι μετὰ μεγάλης προσεγγίσεως τὰς ἀνωμάλους τροχιάς τῶν πλανητῶν. Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως ὅμως τοῦ Οὐρανοῦ εἶχον παρατηρήσει ἐν τῇ τροχίᾳ αὐτοῦ ἀνωμαλίας, αἵτινες δὲν ἐξηγοῦντο ἐπαρκῶς διὰ τῆς ἑλξεως τῶν λοιπῶν γνωστῶν πλανητῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ Le Verrier τότε ἐσκέφθη ὅτι αἱ ἀνωμαλῖαι αὗται πιθανῶς ὀφείλονται εἰς ἑλξιν ἀγνώστου τινὸς πλανήτου καὶ ἐπεχείρησε νὰ προσδιορίσῃ δι' ὑπολογισμοῦ τὴν μᾶζαν καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Μετὰ διετῇ καθαρῶς θεωρητικῇ ἐργασίᾳ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τὴν ἀκριβῆ ἐν τῷ οὐρανῷ θέσιν τοῦ ἀγνώστου πλανήτου.



Συγκριτικά μεγέθη τῶν μεγάλων πλανητῶν
(πλὴν τοῦ Πλούτωνος)

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν διαφορῶν τούτων ὁ Percival Lowell ἐδέχθη τὴν ὑπαρξιν ἑτέρου πλανήτου πέραν τοῦ Ποσειδῶνος· καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1915

Τρεῖς ἐβδομάδας βραδύτερον ὁ Γερμανὸς ἀστρονόμος Galle, ἅμα τῇ λήψει ἐπιστολῆς τοῦ Le Verrier, ἤρχιζε νὰ ἐξετάζῃ τὸ ὑποδειχθὲν μέρος τοῦ οὐρανοῦ καὶ εὐθὺς παρέτηρσε τὸν νέον πλανήτην (ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Αἰγόκερω).

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατωρθώθη νὰ ὀρισθῇ ὁ χρόνος τῆς περὶ ἄξονα στροφῆς τοῦ Ποσειδῶνος ἀνερχόμενος εἰς 15^ῳ καὶ 48^π.

Ὁ Ποσειδῶν ἔχει δύο δορυφόρους. Τούτων ὁ α' (Τρίτων) παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ Lassell τὸ ἔτος 1846 καὶ στρέφεται περὶ τὸν Ποσειδῶνα εἰς 5 ἡμέρας καὶ 21 ὥρας περίπου κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν. Ὁ δὲ 2ος ἀνεκαλύφθη φωτογραφικῶς τὸν Μάϊον τοῦ 1949 ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Mac-Donalt.

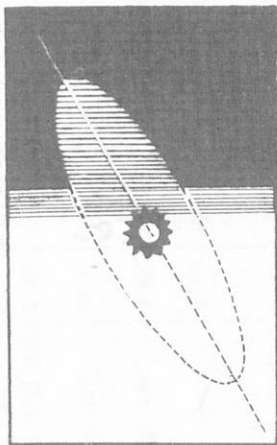
70. Πλούτων. — Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸν ὑπολογισμόν τῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ ἐλκτικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ παρατηρήθη ὅτι αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν πραγματικῶν θέσεων τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ἐκείνων, ἃς ἐδείκνυνεν ὁ ὑπολογισμός, δὲν ἐξέλιπον τελείως.

έδημοσίευσε τὰ πλανητικά στοιχεῖα τοῦ ὑποθετικοῦ πλανήτου.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Lowell ὁ νέος πλανήτης ἔπρεπε νὰ εὐρίσκηται εἰς ἀπόστασιν 43 φορές μείζονα τῆς ἀποστάσεως τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου καὶ νὰ περιφέρηται περὶ τὸν Ἡλίον εἰς 282 ἔτη. Ὁ ὄγκος ἔπρεπε νὰ εἶναι 6,5 φορές μεγαλύτερος τοῦ ὄγκου τῆς Γῆς, ἡ φαινομένη διάμετρος νὰ εἶναι 1" καὶ νὰ εἶναι ἀστὴρ 12ου ἢ 13ου μεγέθους.

Διὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πλανήτου τὸ ἐν Flagstaff Ἀστεροσκοπεῖον Lowell ἀνέθεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1929 εἰς τὸν νεαρὸν βοηθὸν Clyde-W. Tombough νὰ φωτογραφήσῃ τὸν ζωδιακὸν κύκλον.

Ἐπλησίαζεν ἤδη νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον του τοῦτο, ὅτε τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1930 ἀνεκάλυψε τὸν ἀναζητούμενον πλανήτην πλησίον τοῦ δ τῶν Διδύμων, ὅπου πράγματι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Lowell ἔπρεπε νὰ εὐρίσκηται τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εὐρίσκετο ἐγγύτατα τῆς Ἐκλειπτικῆς καὶ ἔβαινε βραδύτατα κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν. Εἶναι ἀστὴρ μεταξύ 15ου καὶ 16ου μεγέθους. Κατὰ προσφάτους ὑπολογισμοὺς τῇ βοηθείᾳ τοῦ γιγαντιαίου κατοπτρικοῦ τηλεσκοπίου τοῦ ἀστεροσκοπεῖου τοῦ ὄρους Palomar ἡ διάμετρος τοῦ Πλούτωνος εἶναι τὰ 0,45 τῆς γηίνης διαμέτρου, ὁ ὄγκος αὐτοῦ τὸ 0,1 τοῦ ὄγκου τῆς καὶ ἡ μᾶζα τὰ τῆς 0,83 γηίνης. Ἡ δὴ ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἐκτιμᾶται εἰς 39,52 περίπου γηίνας ἀποστάσεις καὶ ὁ χρόνος περιφορᾶς εἰς 249 ἀστρικά ἔτη περίπου.



Ζωδιακὸν φῶς.

71. Ζωδιακὸν φῶς.—Περὶ τὴν ἑαρινὴν συνήθως ἰσημερίαν παρατηρεῖται ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ εὐμενεῖς ἀτμοσφαιρικοὺς ὅρους πρὸς δυσμὰς καὶ συγχρόνως μετὰ τῶν ἀστέρων 4ου μεγέθους ἀμυδρὸν φῶς, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ζωδιακοῦ ἐκτενιόμενον καλεῖται ζωδιακὸν φῶς.

Ὅταν τὸ ζωδιακὸν φῶς εἶναι εὐδιάκριτον, ἀναγνωρίζομεν ὅτι τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι μέρος ἐπιμήκους ἐλλείψεως, ἥς τὸ κέντρον κατέχεται ὑπὸ τοῦ δύσαντος Ἡλίου. Τὸ ὁρατὸν ἄκρον τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς ἐλλείψεως ταύτης καλεῖται **κορυφή** τοῦ ζωδιακοῦ φωτός καὶ τὸ ὕψος αὐ-

τοῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἐνίοτε μέχρις 1000. Τὸ πλάτος τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἰς τὸν ὀρίζοντα εἶναι 200 ἕως 300.

Τὸ ζωδιακὸν φῶς βυθίζεται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος κατέρχεται ὑπ' αὐτὸν καὶ τέλος ἐξαφανίζεται.

Τὸ φῶς τοῦτο εἶναι ὁρατὸν παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ πρὸς ἀνατολὰς πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου περὶ τὴν φθινοπωρινὴν συνήθως ἰσημερίαν ἐξαφανιζόμενον συγχρόνως μετὰ τῶν ἀστέρων 4ου μεγέθους. Ἐκ τῶν τόπων τῆς διακεκαυμένης ζώνης τὸ ζωδιακὸν φῶς εἶναι ὁρατὸν καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ ἔτος. Περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς τούτου οὐδὲν εἶναι βέβαιον. Ἡ πιθανωτέρα γνώμη εἶναι ὅτι ὀφείλεται εἰς ἀνάκλασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὑπὸ σμήνους μικρῶν σωματιδίων περιφερομένων περὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐλλείψεω καὶ ἀποτελούντων οὕτως ἐν τῷ συνόλῳ των λεπτὴν φακοειδῆ ἀτμόσφαιραν. Δὲν ἀποκλείεται δὲ ἡ ἀτμόσφαιρα αὕτη νὰ εἶναι προέκτασις τοῦ στέμματος.

ΠΑΛΑΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όνομα πλανήτου	Απόστασις από Ήλιου		Αστραυή περιφορά	Χρόνος στροφής περί άξονα	Κλίσις πρὸς τὴν Ἐκκεντρ.	Διάμετρος εἰς γῆνας διαμέ- τρος	Όγκος εἰς γῆ- νους όγκους	Μάζα εἰς γῆ- νας μάζας	Πυκνότης εἰς γῆνας πυκνό- τητα	Βαρύτης εἰς πᾶσι τῆς ἐπιφανείας εἰς πᾶσι 00	Κλίσις ἰσημερινοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν τροχίαν τοῦ
	Εἰς ἀπόστά- σεως Γῆς ἀπὸ Ήλιου	Εἰς ἑκατομ- μύρια γχιόμετρα									
ΕΡΜΗΣ . .	0,3871	58	μ. ἡλ. ἡμ. 87,969	ἡμ. 87,969	7° 0'	0,37	0,05	0,056	1,1	0,41	—
ΑΦΡΟΔΙΤΗ	0,7233	108	224,701	ἡμ. 224,701	3° 24'	0,97	0,90	0,817	0,91	0,88	—
ΓΗ	1,0000	149,5	365,256	23ῶρ. 56π. 48.	0° 0'	1	1	1	1	1	23° 27'
ΑΡΗΣ . . .	1,5237	228	686,98	24ῶρ. 37π. 23δ.	1° 51'	0,54	0,157	0,108	0,69	0,37	25° 10'
ΖΕΥΣ . . .	5,2026	778	ἔτη ἡμ. 41 315	9ῶρ. 50π. 30δ.	1° 19'	1094	1295	318,63	0,24	2,64	3° 7'
ΚΡΟΝΟΣ .	9,5547	1426	29 167	10ῶρ. 14π. 24δ.	2° 30'	9,04	745	95,22	0,13	1,17	26° 15'
ΟΥΡΑΝΟΣ	19,21	2868	84 7	10ῶρ. 42π.	0° 46'	4,0	63	14,58	0,23	0,92	98°
ΠΟΣΕΙΔΩΝ	30,109	4494	164 280	15ῶρ. 48π.	1° 47'	4,3	44	17,26	0,22	1,12	151°
ΠΛΟΥΤΩΝ	39,51	5905	249 —	—	17° 7'	0,46	0,1	0,93	1,07	—	—

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΓΗ

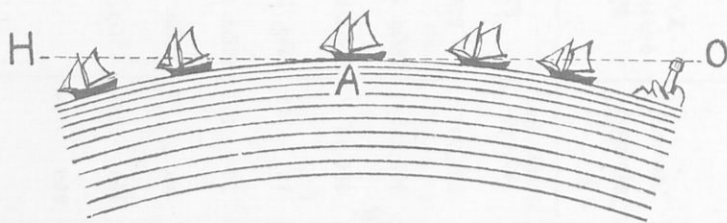
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

72. Τὸ κυρτὸν καὶ σφαιροειδὲς τῆς Γῆς.— Ἡ Γῆ ἐκ πρώτης ὁψέως φαίνεται ὅτι εἶναι ἐπίπεδος. Ἐν ὅμως τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἔπρεπε κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν νὰ φαίνωνται οἱ αὐτοὶ ἀστέρες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Τοῦτο δὲ δὲν συμβαίνει. Ὡστε ἡ Γῆ δὲν εἶναι ἐπίπεδος. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ σχῆμα τῆς Γῆς ;

Διὰ νὰ σχηματίσωμεν μίαν γενικὴν ιδέαν περὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς, ἃς ἐξετάσωμεν προσεκτικώτερα τὰ ἐξῆς φαινόμενα.

Ὅταν ἰστάμεθα ἐπὶ μιᾶς ἀκτῆς καὶ παρατηροῦμεν ἓν πλοῖον νὰ ἀπο-



Σχ. 48

μακρύνεται, βλέπομεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἀποκρύπτεται τὸ σκάφος, ἔπειτα βαθμηδὸν τὰ ἀνώτερα μέρη αὐτοῦ καὶ τέλος αἱ κορυφαὶ τῶν ἰστῶν αὐτοῦ. Ἐξαφανίζεται δηλ. τὸ πλοῖον, ὡς ἂν τοῦτο ἐβυθίζετο βαθμηδὸν εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀντιθέτως, ἂν πλοῖον πλησιάζῃ πρὸς ἡμᾶς, βλέπομεν πρῶτον τὰ ὑψηλότερα μέρη τῶν ἰστῶν αὐτοῦ, ἔπειτα βαθμηδὸν τὰ χαμηλότερα καὶ τέλος τὸ σκάφος.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐξηγοῦνται μόνον, ἂν ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης εἶναι κυρτή.

Πράγματι : "Αν Ο εἶναι ἡ θέσις τοῦ ὀφθαλμοῦ μας, ἐφ' ὅσον τὸ πλοῖον ἀπομακρυνόμενον δὲν ὑπερέβη τὸ σημεῖον Α τοῦ φυσικοῦ ὀρίζοντος, φαίνεται ὁλόκληρον. Εὐθύς δὲ ὡς ὑπερβῇ τὸ Α, πρέπει βαθμιαίως καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων μερῶν νὰ ἐξαφανίζεται, διότι ταῦτα ἀποκρύπτονται ὑπὸ τῆς κυρτότητος τῆς θαλάσσης. Ἀντιθέτως δέ, ὅταν πλησιάζῃ πρὸς ἡμᾶς, ἀρχίζει νὰ φαίνεται βαθμὴδὸν καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρων μερῶν. Μόνον δέ, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ Α, φαίνεται ὁλόκληρον.

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης **κυρτή**.

Ἀνάλογα πρὸς ταῦτα φαινόμενα παρατηροῦμεν καὶ εἰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας, ὅταν π.χ. πλησιάζωμεν ἡ ἀπομακρυνώμεθα μιᾶς πόλεως.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους, βλέπομεν ὅτι καὶ ἡ χέρσος εἶναι **κυρτή**.

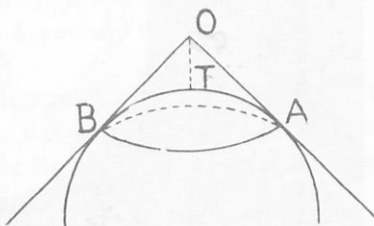
"Ἄλλη σπουδαία ἀπόδειξις τῆς κυρτότητος τῆς Γῆς εἶναι οἱ διάφοροι περίπλοι τῆς Γῆς.

Τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς Γῆς ἔκαμεν ὁ Πορτογάλλος Magellan. Οὗτος ἀνεχώρησε τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1519 ἐκ Saint-Lucar τῶν Γαδεΐρων καὶ πλέων πρὸς δυ-

σμάς συνήντησε τὴν Ἀμερικὴν. Τραπεῖς δὲ πρὸς νότον εἰσῆλθεν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν διὰ τοῦ φερωνύμου πορθμοῦ καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν Φιλιππίνων νήσων, ἔνθα ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν. Οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν πρὸς δυσμὰς καὶ περιπλεύσαντες τὴν Νότιον Ἀφρικὴν ἐπανῆλθον οἱ ἐπιζήσαντες εἰς Saint-Lucar τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1522.

Τὸ Γερμανικὸν ἀερόπλοιοι «Κόμης Ζέππελιν» ἔκαμε κατὰ τὸ ἔτος 1929 τὸν γύρον τῆς Γῆς εἰς 20 περίπου ἡμέρας ἱπτάμενον ἐπὶ 12 ἡμέρας καὶ $14\frac{1}{2}$ ὥρας.

Εὐρίσκόμενοι εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν καὶ εἰς ὕψος ΤΟ δυνάμεθα διὰ καταλλήλου ὀργάνου νὰ μετρήσωμεν τὰς γωνίας τῆς κατακορύφου ΤΟ μὲ τὰς ὀπτικὰς ἀκτῖνας ΟΑ, ΟΒ κ.τ.λ., αἱ ὁποῖαι διευθύνονται πρὸς διάφορα σημεῖα Α, Β, κ.τ.λ. τοῦ φυσικοῦ ὀρίζοντος. Τοιαῦται μετρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι αἱ γωνίαι αὗται εἶναι ἴσαι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.



Σχ. 49.



Ἡ γῆ εἶναι μεμονωμένη εἰς τὸ διάστημα καὶ οὐδαμοῦ στηρίζεται.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Αἱ ἀκτῖνες λοιπὸν αὗται ἀποτελοῦσι τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν κώνου, ἥ ὅποια ἐφάπτεται τῆς θαλάσσης κατὰ τὸν φυσικὸν ὀρίζοντα, δηλαδὴ κατὰ περιφέρειαν κύκλου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κυρτὴ ἐπιφάνεια κώνου μόνον σφαίρας ἐφάπτεται παντοῦ κατὰ περιφέρειαν κύκλου, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης εἶναι τοῦλάχιστον **σφαιροειδής**.

Ἐὰν δὲ ἐργασθῶμεν ὁμοίως καὶ εἰς εὐρείας πεδιάδας, συμπεραίνομεν ὅτι καὶ ἡ χέρσος εἶναι σφαιροειδής, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Γῆ λοιπὸν εἶναι **σφαιροειδής**, αἱ δὲ ἀνωμαλίαι τοῦ ἐδάφους δὲν ἀλλοιοῦσι τὸ σχῆμα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ὅπως αἱ ἀνωμαλίαι πορτοκαλίου δὲν ἀλλοιοῦσι τὸ σχῆμα αὐτοῦ. Διότι καὶ τὸ μέγιστον ὕψος (8840 μ.) καὶ οἱ μεγαλύτεροι ὀρεινοὶ σχηματισμοὶ εἶναι ἐλάχιστοι παραβαλλόμενοι πρὸς τὴν ἀκτῖνα καὶ τὸν ὄγκον τῆς Γῆς.

73. Τὸ μεμονωμένον καὶ πεπερασμένον τῆς Γῆς.—Ἄν ἡ Γῆ ἐστηρίζετο ἐπὶ στηριγμάτων, ταῦτα θὰ παρεκώλυνον τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων ὑπὸ τὴν Γῆν. Κατὰ δὲ τοὺς διαφόρους πλοῦς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις οὐδαμοῦ παρατηρήθησαν τοιαῦτα ὑποστηρίγματα.

Ἡ Γῆ λοιπὸν εἶναι **μεμονωμένη** εἰς τὸ διάστημα καὶ οὐδαμοῦ στηρίζεται. Οἱ δὲ περίπλοι τῆς Γῆς ἀποδεικνύουσιν ὅτι αὕτη εἶναι καὶ πεπερασμένη.

74. Πόλοι καὶ ἄξων τῆς Γῆς.—Ἡ διάμετρος τῆς Γῆς, ππ' (σχ. 50), ἡ ὅποια εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου, καλεῖται **ἄξων τῆς γῆς**. Τὰ δύο σημεῖα π καὶ π', εἰς τὰ ὅποια ὁ ἄξων τῆς Γῆς τέμνει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς, καλοῦνται **πόλοι** τῆς Γῆς.

Ὁ πόλος π, ἀπὸ τὸν ὅποιον φαίνεται ὁ βόρειος πόλος τοῦ Οὐρανοῦ, λέγεται καὶ αὐτὸς **βόρειος πόλος** τῆς Γῆς, ὁ δὲ π' λέγεται **νότιος πόλος** τῆς Γῆς.

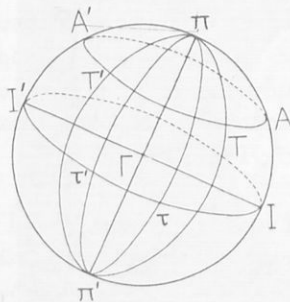
75. Γήινος ἡμερινὸς καὶ γήινοι παράλληλοι.—Ὁ μέγιστος κύκλος II' (σχ. 50) τῆς Γῆς, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπίπεδον εἶναι κάθετον ἐπὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς, καλεῖται **γήινος ἡμερινός**.

Ὁ γήινος ἡμερινὸς διαιρεῖ τὴν Γῆν εἰς δύο ἡμισφαίρια. Τὸ ἐν τούτων περιέχει τὸν βόρειον πόλον τῆς Γῆς καὶ λέγεται **βόρειον ἡμισφαίριον**. Τὸ δὲ ἄλλο, δι' ὅμοιον λόγον, λέγεται **νότιον ἡμισφαίριον**.

Οἱ κύκλοι τῆς Γῆς, οἱ ὁποῖοι εἶναι παράλληλοι πρὸς τὸν γήινον ἰσημερινόν, καλοῦνται **γήινοι παράλληλοι**. Τοιοῦτος π.χ. εἶναι ὁ AA' (σχ. 50).

Τὰ ἐπίπεδα, τὰ ὁποῖα διέρχονται διὰ τῶν πόλων τῆς Γῆς, λέγονται **μεσημβρινά ἐπίπεδα**. Αἱ δὲ τομαὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ὑπὸ μεσημβρινῶν ἐπιπέδων καλοῦνται **γήινοι μεσημβρινοί**. Π.χ. αἱ γραμμαὶ $\pi\Gamma\pi'$, $\pi\tau\pi'$ εἶναι γήινοι μεσημβρινοί.

Ἐκαστος γήινος μεσημβρινὸς διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἄξονος τῆς Γῆς εἰς δύο ἡμίση. Ἐκάτερον δὲ τούτων λέγεται ἰδιαιτέρως **γήινος μεσημβρινὸς** τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους περιέχει. Οὕτως ἡ γραμμὴ $\pi\Gamma\pi'$ καλεῖται γήινος μεσημβρινὸς τοῦ τόπου Γ καὶ παντὸς ἄλλου σημείου αὐτῆς.



Σχ. 50

Εἰς τῶν γήινων μεσημβρινῶν λαμβάνεται κατὰ συνθήκην ὡς πρῶτος μεσημβρινός. Ἄλλοτε ἅπαντα τὰ ἔθνη ἐλάβανον ὡς πρῶτον μεσημβρινὸν τὸν διερχόμενον διὰ τῆς νήσου Φέρου (τῆς δυτικωτέρας τῶν Καναρίων νήσων). Ἦδη ὁμως ἀ-

νεγνωρίσθη διεθνῶς ὡς πρῶτος μεσημβρινός ὁ τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich καὶ ὑπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς Γαλλίας, ἐν ᾗ μέχρις ἐσχάτως ἐλαμβάνετο ὡς τοιοῦτος ὁ μεσημβρινὸς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων. Καὶ παρὰ τῶν ναυτικῶν δὲ ἡμῶν λαμβάνεται ὡς ἀ' μεσημβρινός ὁ τοῦ Greenwich.

76. Γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι ἐνὸς τόπου.—Ἀπὸ ἑκαστον σημεῖον Γ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς διέρχεται ἡ περιφέρεια ἐνὸς παραλλήλου κύκλου $B\Gamma$ τῆς Γῆς καὶ ὁ μεσημβρινὸς $\pi\Gamma\pi'$ (σχ. 51). Προφανῶς δὲ τὸ σημεῖον Γ εἶναι τομὴ τῶν γραμμῶν τούτων. Ἐὰν λοιπὸν γνωρίζωμεν τὴν θέσιν τῶν γραμμῶν τούτων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, θὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν θέσιν τοῦ Γ ἐπ' αὐτῆς. Ἡ δὲ θέσις τῶν γραμμῶν τούτων ὀρίζεται διὰ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους καὶ τοῦ γεωγ. μήκους τοῦ τόπου Γ .

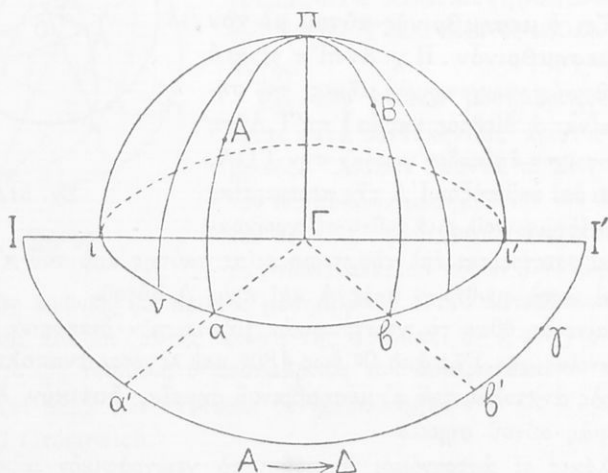
Α') Γεωγραφικὸν πλάτος τόπου τινὸς Γ λέγεται ἡ γωνία φ , τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ κατακόρυφος OTZ τοῦ τόπου Γ μετὰ τὸ ἐπίπεδον τοῦ γήινου ἰσημερινοῦ.

107) Εἷς τόπος ἔχει ἀνατολικὸν μῆκος 105°. Νὰ ἐκτιμηθῇ τοῦτο κατὰ τὸν ἀστρονομικὸν τρόπον μετρούσεως.

108) Εἷς τόπος ἔχει γεωγραφικὸν μῆκος 10 ὥρῶν κατὰ τὸν ἀστρονομικὸν τρόπον. Νὰ καθορίσῃτε, ἂν τοῦτο εἶναι ἀνατολικὸν ἢ δυτικὸν καὶ πόσων μοίρας.

109) Εἷς τόπος ἔχει γεωγραφικὸν μῆκος 17 ὥρῶν. Νὰ καθορίσῃτε, ἂν οὗτος κεῖται πρὸς A ἢ πρὸς Δ τοῦ α' μεσημβρινοῦ καὶ πόσας μοίρας.

110) Εἷς τόπος A ἔχει βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος $25^\circ 10' 40''$, ἕτερος δὲ B ἔχει νότιον γεωγραφικὸν πλάτος $12^\circ 7' 30''$. Νὰ εὑρῇτε πόσας μοίρας κ.λ.π. ὁ B κεῖται νοτιώτερον τοῦ A .



Σχ. 52.

77. Σχέσεις μεταξύ τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν δύο σημείων A, B καὶ τῶν ἀστρικῶν χρόνων αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν.—Ἐστω πν (σχ. 52) ὁ α' μεσημβρινός, $\pi A \alpha$ καὶ $\pi B \beta$ οἱ γήινοι μεσημβρινοὶ τῶν τόπων A καὶ B , οἱ ὁποῖοι ἔχουσιν ἀντιστοίχως γεωγραφικὰ μήκη $M_\alpha = (\widehat{\nu\alpha})$ καὶ $M_\beta = (\widehat{\nu\beta})$ μετρούμενα κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν. Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι $M_\beta - M_\alpha = (\widehat{\alpha\beta})$ (1).

Ἄν δὲ τὰ ἐπίπεδα τῶν μεσημβρινῶν τούτων τέμνωσι τὸν οὐράνιον

ἰσημερινὸν κατὰ τὰς εὐθείας Γα', Γββ' καὶ κληθῶσι X_α , X_β οἱ ἀστρικοὶ χρόνοι τῶν τόπων τούτων κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν, θὰ εἶναι $X_\alpha = (\alpha'\beta'\gamma)$, $X_\beta = (\beta'\gamma)$. ὅθεν $X_\alpha - X_\beta = (\alpha'\beta')$ (2)

Ἐκ δὲ τῶν (1) καὶ (2) ἔπεται ὅτι $M_\beta - M_\alpha = X_\alpha - X_\beta$ (3) ἤτοι:
Ἡ διαφορὰ τῶν μηκῶν δύο τόπων ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν ἀστρικῶν χρόνων αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν.

Σημείωσις. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὑπετέθη τὸ γ κείμενον ἐπὶ τοῦ τόξου β'Γ'. Ὁμοίως δὲ ἐργαζόμεθα καὶ ὅταν τὸ γ κεῖται ἐπὶ τοῦ τόξου Ια'. Ἄν δὲ τὸ γ κεῖται ἐπὶ τοῦ τόξου α' β' ἢ ἰσότης (3) γίνεται $M_\beta - M_\alpha = (X_\alpha + 24 \text{ ὥρ.}) - X_\beta$. Αὕτη σημαίνει ὅτι, ὅταν $X_\alpha < X_\beta$, πρέπει ὁ μειωτέος X_α νὰ ἀυξάνηται κατὰ 24 ὥρας.

78. Μέτρησις τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους τόπου. — Ἄν λύσωμεν πρὸς M_β τὴν ἀνωτέρω ἰσότητα (3) εὐρίσκομεν ὅτι

$$M_{\beta\beta} = M_\alpha + (X_\alpha - X_\beta) \quad (4).$$

Ἐκ δὲ τῆς $M_\beta - M_\alpha = (X_\alpha + 24) - X_\beta$ εὐρίσκομεν ὅτι:

$$M_\beta = M_\alpha + (X_\alpha + 24) - X_\beta.$$

Ὡστε ὁ προσδιορισμὸς τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους τόπου Β ἀνάγεται εἰς τὸν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν προσδιορισμὸν τῶν ἀστρικῶν χρόνων τοῦ τόπου Β καὶ ἄλλου τόπου Α, τοῦ ὁποῦοι γνωρίζομεν τὸ γεωγραφικὸν μήκος. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῶν ἀκολουθῶν μεθόδων.

Α'. Μέθοδος τηλεγραφικῆς. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ δύο τόποι Α καὶ Β συνδέονται διὰ τηλεγραφικῆς γραμμῆς ἢ εἶναι σταθμοὶ ἀσυρμάτου τηλεγράφου καὶ ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τῶν τόπων τούτων εὐρίσκεται παρατηρητῆς ἐφωδιασμένος μὲ ἀκριβὲς ὥρολόγιον, τὸ ὁποῖον ἐρρυθμίσθη, οὕτως ὥστε νὰ δεικνύῃ τὴν ἀστρικήν ὥραν τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται.

Κατὰ τινα στιγμὴν ὁ ἐν τῷ τόπῳ Α παρατηρητῆς πέμπει πρὸς τὸν ἐν τῷ Β τηλεγραφικὸν τι σῆμα, ἐν ᾧ συγχρόνως σημειοῖ τὴν ἀστρικήν ὥραν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποστολῆς. Ὁ παρατηρητῆς τοῦ τόπου Β δεχόμενος τὸ σῆμα τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἔνεκα τῆς μεγάλης ταχύτητος τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος σημειοῖ καὶ οὗτος τὴν ὥραν τὴν ὁποίαν δεικνύει τὸ ὥρολόγιόν του κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς λήψεως τοῦ σήματος.

Διὰ τῆς συγκρίσεως δὲ τῶν σημειωθεισῶν ὥρῶν εὐρίσκεται ἡ διαφορὰ ($X_\alpha - X_\beta$). Πρὸς μείζονα δὲ ἀκρίβειαν ἡ ἐργασία αὕτη ἐπανα-

λαμβάνεται πολλάκις· γίνεται δὲ κατ' ἀντίθετον φοράν, ἤτοι ἐκπέμπονται καὶ ἐκ τοῦ Β πρὸς τὸν Α σήματα καὶ λαμβάνεται ὁ μέσος ὅρος τῶν ὑπολογιζομένων διαφορῶν τῶν ἀστρικῶν χρόνων.

Ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως ὅμως τῆς ραδιοτηλεγραφίας ἡ μέθοδος αὕτη ἠπλοποιήθη μεγάλως. Διότι ἀπὸ πολλοὺς πρωτεύοντας σταθμοὺς ἐκπέμπονται ὠρισμένα σήματα εἰς ὠρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας. Ἄν δὲ παρατηρητὴς τόπου Β δεχθῇ ἐν τοιοῦτον σῆμα ἀπὸ τὸν σταθμὸν τόπου Α, γνωρίζει τὴν ὥραν τοῦ τόπου Α τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Οὕτω δὲ εὐκόλως εὐρίσκει τὴν διαφορὰν $X_{\alpha} - X_{\beta}$.

Β'. Μέθοδος τῶν οὐρανίων φαινομένων. Ἐνίοτε τὰ τηλεγραφικὰ σήματα ἀντικαθίστανται ὑπὸ οὐρανόθεν τινὸς φαινομένου, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁρατὸν ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν τόπων. Σημεῖοι δηλαδὴ ἐκάτερος παρατηρητὴς τὴν ὑπὸ τοῦ ὥρολογίου του παρεχομένην ὥραν, καθ' ἣν στιγμὴν ἀρχεται ἢ λήγει οὐράνιον τι φαινόμενον καὶ οὕτω διὰ συγκρίσεως τῶν σημειωθεισῶν ὥρῶν εὐρίσκεται ἡ ζητούμενη διαφορὰ $X_{\alpha} - X_{\beta}$.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ στιγμὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ἀρχίζει ἢ λήγει οὐράνιον τι φαινόμενον, ἐξαρτᾶται ἀπὸ διάφορα αἷτια (π.χ. ἀπὸ τὴν διαύγειαν τῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὀπτικὴν δύναμιν τοῦ παρατηρητοῦ), ἡ μέθοδος αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἀκρίβειαν τῆς προηγουμένης.

Γ'. Μέθοδος τῶν χρονόμετρων. Χρονόμετρον, ἤτοι ὥρολόγιον, τὸ ὁποῖον εἶναι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας κατασκευασμένον, ἀφ' οὗ ρυθμισθῇ οὕτως, ὥστε νὰ δεικνύῃ ὥραν τοῦ τόπου Α, μεταφέρεται εἰς τὸν τόπον Β. Ἐκεῖ δὲ διὰ παραβολῆς τῆς ὑπ' αὐτοῦ δεικνυομένης ὥρας πρὸς τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν δεικνυομένην ὑπὸ ἐτέρου ὥρολογίου, ὅπερ ἐρυθμίσθη ὥστε νὰ δεικνύῃ ὥραν τοῦ τόπου Β, εὐρίσκεται ἡ ζητούμενη διαφορὰ.

Συνήθως ἀντὶ ἐνὸς μεταφέρονται πλείονα χρονόμετρα πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων ἐκ βλάβης τινὸς τοῦ μεταφερθέντος χρονόμετρου. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1843 πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ γεωγρ. μήκους τῆς Πετροπολέως μετεφέρθησαν εἰς αὐτὴν 68 χρονόμετρα δεικνύοντα ἀστρικὴν ὥραν τοῦ Greenwich.

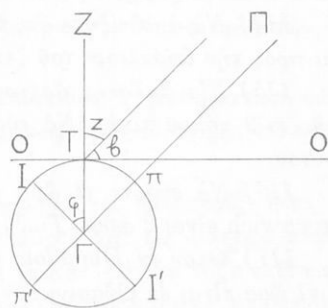
79. Μέτρησις τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους.—Ἐστω Τ (σχ. 53) σημεῖον τι τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς Γ, ΓΤΖ ἢ κατακόρυφος, ΟΟ' ὁ ὀρίζων καὶ φ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος αὐτοῦ.

Ἡ ἐκ τοῦ Τ πρὸς τὸν ὁρατὸν πόλον τοῦ Οὐρανοῦ κατευθυνομένη

οπτική ἀκτίς $ΤΠ$ είναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα $ΓΠΠ$ ἔνεκα τῆς ἀπείρου ἀποστάσεως τοῦ πόλου. Ἡ εὐ-
θεῖα ὅθεν $ΤΠ$ εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν $ΙΙ'$
καὶ κατ' ἀκολουθίαν αἱ γωνίαι $β$ καὶ $φ$
εἶναι ἴσαι.

Ἄρα : Τὸ γεωγραφικὸν πλάτος
τόπου ἰσοῦται πρὸς τὸ ἔξαρμα, ἡ-
τοι τὸ ὕψος τοῦ ὁρατοῦ πόλου ἐν
τῷ τόπῳ τούτῳ.

Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ $β$ καὶ z τοῦ
ὁρατοῦ πόλου ὑφίσταται ἡ σχέσις $β+z$
 $= 90^\circ$, ἔπεται ὅτι $φ = 90^\circ - z$. Ἀνά-
γεται λοιπὸν ἡ εὕρεσις τοῦ $φ$ εἰς μέτρησιν τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως τοῦ
ὁρατοῦ πόλου (§ 32).



Σχ. 35.

Γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι ἀξιοσημειώτων ἀστεροσκοπείων

	Γεωγρ. μῆκος πρὸς Greenwich				Γεωγρ. μῆκος κατ' ἀνδρ. φορὰν πρὸς Greenwich	Γεωγρ. πλάτος
	ὥρ.	π.	δ.			
Ἀθηνῶν	1	34	52,9	A		37° 58' 15'',5 B
Greenwich	0	0	0			51° 28' 38'',2 B
Παρισίων	0	9	20,93	A		48° 50' 11'', B
Ρώμης	0	49	56,34	A		41° 53' 33'',6 B
Βερολίνου	0	53	27,4	A		52° 31' 30'',7 B
Πετρούπολως	2	1	10,82	A		59° 56' 32'',2 B
Ἀκρωτηρίου	1	13	54,6	A		33° 56' 2'',5 N
Tokion	9	18	10,10	A		35° 40' 21'',4 B
Οὐάσιγκτον	5	8	15,78	Δ		38° 55' 14'', B
Ὁρους Wilson	7	52	14,33	Δ		34° 12' 59'',5 B
Palomar	7	47	27,31	Δ		33° 21' 22'',4 B

Ἀσκήσεις

111) Νὰ εὗρεθῇ τῇ βοήθειᾳ τοῦ προηγουμένου πίνακος τὸ γεω-
γραφικὸν μῆκος τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρὸς τὸν μεσημβρινὸν τοῦ Green-
wich κατὰ τὴν ἀνάδρομον φορὰν.

112) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ συμπληρώσῃτε τὴν κενὴν στήλην
τοῦ αὐτοῦ πίνακος.

113) Μετὰ πόσας ὥρας ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἄνω μεσουρανήσεως ἀπλανοῦς ἀστέρος μεσουρανεῖ οὗτος ἄνω ἐν Greenwich:

114) Νὰ ἀποδείξητε ὅτι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος ἐνὸς τόπου ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀπόκλισιν τοῦ ξενιθ τοῦ τόπου τούτου.

115) Εἰς ἀπλανῆς ἀστὴρ ἔχων ἀπόκλισιν $25^{\circ} 12'$ διέρχεται διὰ τοῦ ξενιθ τόπου τινός. Νὰ εὑρητε τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ τόπου τούτου.

116) Νὰ εὑρητε τί ὥρα (ἀστρική) εἶναι ἐν Ἀθήναις, ὅταν ἐν Greenwich εἶναι 2 ὥραι. Τί ὥρα εἶναι τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐν Παρισίοις;

117) Ὅταν ἐν Παρισίοις ἡ ἀστρική ὥρα εἶναι 22 ὥραι, νὰ εὑρητε τί ὥρα εἶναι ἐν Οὐασιγκτῶνι;

118) Νὰ εὑρητε τί ὥρα εἶναι ἐν Πετροπόλει, ὅταν ἐν Ἀθήναις εἶναι 0 ὥραι.

119) Νὰ εὑρητε, τί ὥρα εἶναι ἐν Ἀθήναις, ὅταν ἐν Τόκιο εἶναι 0 ὥραι

120) Εἰς ἀπλανῆς ἀστὴρ ἔχει ὀρθὴν ἀναφορὰν 8 ὥρ. 20π. Νὰ εὑρητε τί ὥρα εἶναι ἐν Παρισίοις, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις.

121) Νὰ εὑρητε τί ὥρα εἶναι ἐν τῷ ἀστεροσκοπεῖῳ Wilson ὅταν ἐν Ἀθήναις εἶναι 2 ὥραι.

122) Νὰ εὑρητε τὸ γεωγραφικὸν μῆκος τόπου, ἐν ᾧ ἡ ὥρα εἶναι 22 ὥρ. 25π. 7,1 δ, καθ' ἣν στιγμὴν ἐν Ἀθήναις εἶναι 0 ὥραι.

123) Νὰ εὑρεθῇ τὸ γεωγραφικὸν μῆκος τῆς Ἱερασουλῆμ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι, ὅταν ἐν Ἀθήναις ἡ ἀστρική ὥρα εἶναι 11 ὥρ. 20 π. ἐν Ἱερουσαλῆμ εἶναι 12 ὥρ. 5π. 50δ.

124) Νὰ εὑρητε τὴν διαφορὰν τῶν ἀστρικῶν ὥρῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Οὐασιγκτῶνι τὴν αὐτὴν στιγμὴν.

80. ΓΕΩΕΙΔΕΣ.—Ἐμάθομεν ἤδη (§ 72) ὅτι τὸ πραγματικὸν σχῆμα τῆς Γῆς, ἥτοι τὸ σχῆμα τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ τῆς χέρσου εἶναι σφαιροειδές.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι: α') Ἡ ξηρὰ κατέχει μόλις τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. β') Τὸ μέσον ὕψος τῶν ἡπείρων ὑπὲρ τὴν μέσην ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (1) εἶναι ἐλάχιστον (700 μ.) ἐν σχέσει πρὸς

1. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης ὑφίσταται παλίρροιαν, ἥτοι περιοδικὴν ἀνύψωσιν καὶ ταπείνωσιν εἰς ἕκαστον σημεῖον αὐτῆς. Οἱ ἀστρονόμοι φαντάζονται τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὅποια θὰ ἦτο, ἂν ἔλειπον τὰ κύματα καὶ αἱ παλίρροιαι. Καλοῦσι δὲ ταύτην μέσην ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

τὸ μέγεθος τῆς Γῆς. Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι τὸ πραγματικὸν σχῆμα τῆς Γῆς ἐλάχιστα διαφέρει τοῦ σχήματος τῆς μέσης ἐπιφανείας τῶν θαλασσοῶν προεκτεινομένης νοερῶς ὑπὸ τὰς ἡπείρους καθέτως πρὸς τὴν ἐν ἐκάστῳ διεύθυνσιν τῆς βαρύτητος.

Ἡ ἰδεατὴ αὐτὴ ἐπιφάνεια καλεῖται **Γεωειδὲς ἢ μαθηματικὴ ἐπιφάνεια**. Κατὰ ταῦτα ὡς σχῆμα τῆς Γῆς θεωροῦμεν τὸ σχῆμα τοῦ γεωειδοῦς.

Πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ σχήματος τοῦ γεωειδοῦς δεόν νὰ μετρηθῶσιν ἐπὶ διαφόρων μεσημβρινῶν αὐτοῦ καὶ εἰς διάφορα πλάτη τὸξα 1^ο καὶ νὰ συγκριθῶσι τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα. Ἐὰν τὰ τόξα ταῦτα εἶχον τὸ αὐτὸ μῆκος, οἱ μεσημβρινοὶ θὰ ἦσαν κύκλοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ Γῆ θὰ ἦτο σφαῖρα (τὸ γεωειδὲς δηλ. θὰ ἦτο ἐπιφάνεια σφαίρας). Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὸ σχῆμα τῆς Γῆς εἶναι διάφορον σφαίρας.

81. Μέτρησις μεσημβρινοῦ τόξου.—Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μέτρησις μεσημβρινοῦ τόξου τοῦ γεωειδοῦς εἶναι ἀδύνατος. Ἔνεκα τούτου αἱ μετρήσεις γίνονται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἀνάγονται εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια θὰ προέκυπτον, ἂν ἡ ἐργασία ἐγένετο ἐπὶ τοῦ γεωειδοῦς.

Πρῶτος ὁ Ἐρατοσθένης εὔρε τὸ μῆκος γῆινου μεσημβρινοῦ τόξου ὡς ἑξῆς :

Οὗτος παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς θερινῆς τροπῆς τὰ κατακόρυφα ἀντικείμενα ἐν Σὺνῃ δὲν ἔρριπτον σκιάν. Ἦτο λοιπὸν ὁ ἥλιος εἰς τὸ Zenith τῆς Σὺνῆς κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Μὲ τὴν βοήθειαν δὲ τοῦ γνώμονος εὔρεν ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ μεσημβρινὴ ζενιθία ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου ἦτο 7^ο 12'. Φρονῶν δὲ ὅτι ἡ Σὺνῃ καὶ ἡ Ἀλεξανδρεία ἔκειντο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ (γνώμη μὴ τελείως ἀληθής) συνεπέρανεν ὅτι τὸ μεταξὺ αὐτῶν μεσημβρινὸν τόξον ἦτο 7^ο 12', ἥτοι τὸ $\frac{1}{50}$ τῆς περιφερείας. Γνωρίζων δὲ τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων ἀπόστασιν εὔρεν ὅτι τὸ μῆκος τόξου μιᾶς μοίρας τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτῶν ἦτο 700 αἰγυπτιακὰ στάδια, ἥτοι 112 500 μέτρα.

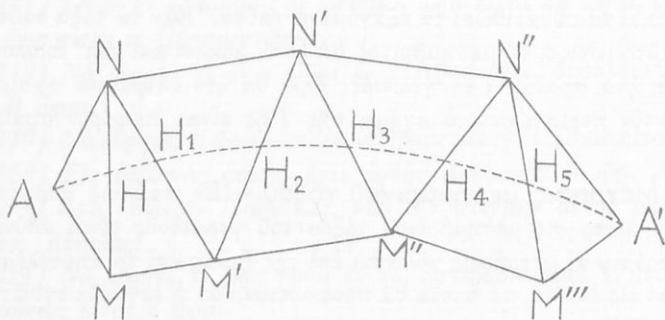
Τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο θεωρεῖται λίαν ἱκανοποιητικὸν λαμβανομέ-

Σημείωσις. Σὺνῃ ἐκαλεῖτο τὸ σημερινὸν Ἀσσουάν τῆς Ἀνω Αἰγύπτου.

νων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀτελῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διέθετεν ὁ Ἐρατοσθένης Σήμερον ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται ὡς ἐξῆς :

Ἐστω πρὸς μέτρησιν τὸ μεσημβρινὸν τόξον AA' (σχ. 54). Ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἐκλέγομεν σειρὰν σταθμῶν $M, M', M'', N, N', N'' \dots$ ὅσῳ τὸ δυνατόν πολυαριθμοτέρων καὶ ἀρκετὰ ἐγγὺς ἀλλήλων, ὥστε ἐξ ἑκάστου τούτων νὰ εἶναι ὁρατὰ τὰ ἐπὶ τῶν πέριξ τοποθετημένα σήματα.

Μετροῦμεν δὲ ἔπειτα διὰ τοῦ Θεοδολίχου τὰς γωνίας τῶν τριγώνων $ANM, NMM', M'N'N''$ κλπ καὶ μίαν πλευρὰν π.χ. τὴν AM , ἣν λαμβάνο-



Σχ. 54.

μεν ὡς βάσιν. Προσδιορίζομεν δὲ εἰς τὸ σημεῖον A τὴν διεύθυνσιν τῆς μεσημβρινῆς γραμμῆς, ἥτις τέμνει τὴν πλευρὰν NM εἰς τι σημεῖον H . Ἐπιλύοντες ἔπειτα κατὰ σειρὰν τὰ τρίγωνα $ANM, NMM', NM'N''$ κ.λ.π. ὀρίζομεν τὰς πλευρὰς αὐτῶν.

Ἐπειτα ἐπιλύομεν τὸ AMH καὶ ὀρίζομεν τὸ μῆκος τοῦ τόξου AH , τὴν γωνίαν H καὶ τὴν πλευρὰν HM . Μετὰ τοῦτο ἐπιλύομεν τὸ τρίγωνον NHH_1 ἐκ τῆς NH καὶ τῶν προσκειμένων γωνιῶν καὶ ὀρίζομεν τὸ μῆκος τοῦ τόξου HH_1 , τὴν πλευρὰν NH_1 καὶ τὴν γωνίαν H_1 .

Μεθ' ὃ διὰ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ $M'H_1H_2$ εὐρίσκομεν τὸ μῆκος H_1H_2 καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς ὑπολογίζομεν τὰ μήκη τῶν τόξων H_2H_3, H_3H_4 κ.λ.π.

Ἐὰν δὲ τὸ ἄθροισμα τῶν μηκῶν τούτων, δηλ. τὸ μῆκος τοῦ AA' , διαιρέσωμεν διὰ τοῦ ἄθροίσματος τῶν γεωγραφικῶν πλατῶν τῶν τόπων A καὶ A' ἢ διὰ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν (καθ' ὅσον οἱ τόποι κεῖνται εἰς διάφορα ἢ εἰς τὸ αὐτὸ ἡμισφαίριον τῆς Γῆς) εὐρίσκομεν τὸ μῆκος 1° τοῦ τόξου AA' .

Ἡ μέθοδος αὕτη τῆς ἀμέσου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μετρήσεως μεσημβρινῶν τόξων καλεῖται *τριγωνισμός* (1).

82. *Ἀκριβές σχῆμα τῆς Γῆς*. — Ἡ προηγουμένως ἐκτεθεῖσα μέθοδος τοῦ τριγωνισμοῦ ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1669 ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀστρονόμου Picard διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μεταξὺ Παρισίων καὶ Ἀμιένης τόξου (1°13' περίπου).

Βραδύτερον (1736) ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἀνέθηκεν εἰς δύο ἀποστολάς τὴν ἐκτέλεσιν δύο νέων τριγωνισμῶν ἐν Λαπωνία καὶ Περού. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Picard καὶ τῶν ἀποστολῶν τούτων κατέληξαν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα :

Γεωγραφικὸν πλάτος			μῆκος τόξου 1°
Περού	1° 31'	1'' N	56750 ὀργυιαὶ
Γαλλία	46° 8'	6'' B	57060 »
Λαπωνία	66° 28'	10'' B	57422 »

Ἐκτοτε διάφοροι τριγωνισμοὶ ἐγένοντο εἰς διάφορα πλάτη καὶ ἐπὶ διαφόρων μεσημβρινῶν. Ἐκ πάντων τούτων τῶν τριγωνισμῶν προέκυψαν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα :

- 1) Ὅλοι οἱ μεσημβρινοὶ τῆς Γῆς εἶναι ἴσοι.
- 2) Τὰ εἰς τὸ αὐτὸ πλάτος ἀντιστοιχοῦντα τόξα 1° οἶων-
δήποτε μεσημβρινῶν ἔχουσι τὸ αὐτὸ μῆκος.
- 3) Τὸ μῆκος μεσημβρινοῦ τόξου 1° αὐξάνει ἐκ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι :

A') Ἐκαστος μεσημβρινὸς τῆς Γῆς ἔχει σχῆμα ἐλλείψεως, τῆς ὁποίας ὁ μικρὸς ἄξων ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἄξονος τῆς Γῆς.

B') Ἡ Γῆ ἔχει σχῆμα ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς περὶ τὸν μικρὸν αὐτῆς ἄξονα. Εἶναι δηλαδὴ ἡ Γῆ πεπλατυσμένη εἰς τοὺς πόλους καὶ ἐξωγκωμένη περὶ τὸν Ἰσημερινόν.

83. *Μῆκος τοῦ μέτρου (βασιλικοῦ πήχεως)*. — Κατὰ τὸ ἔτος 1790 ἡ συντακτικὴ τῶν Γάλλων συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ θεσπίσῃ ὁμοειδὲς σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν δι' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν. Ἀνέθηκεν δὲ τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην εἰς ἐπιτροπεῖαν διακεκριμένων ἀστρονόμων καὶ μαθηματικῶν τῆς Γαλλίας.

1. Ὁ τριγωνισμὸς ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Μαθηματικοῦ Snellius (1551 - 1626).

Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ὥρισεν ὡς μονάδα μήκους τὸ ἐν δεκάκις ἑκατομυριοστὸν τοῦ τετάρτου τοῦ γηίνου μεσημβρινοῦ καὶ ὠνόμασε τὴν μονάδα ταύτην **μέτρον**. Πρὸς ἀκριβῆ δὲ καθορισμὸν τοῦ μήκους τοῦ μέτρου ἀνέθηκεν εἰς τοὺς ἀστρονόμους Delambre καὶ Machain τὴν μέτρησιν τοῦ μεταξὺ Δουγκέρκης καὶ Βαρκελώνης μεσημβρινοῦ τόξου. Διὰ τῆς συγκρίσεως δὲ τῶν πορισμάτων τῆς μετρήσεως ταύτης πρὸς τὰ τῶν ἐν Λαπωνίᾳ καὶ Περού γενομένων μετρήσεων εὐρέθη ὅτι :

$$\text{Τὸ } \frac{1}{4} \text{ τοῦ γηίνου μεσημβρινοῦ} = 5\,130\,740 \text{ ὀργυῖας καὶ κατ' ἀ-} \\ \text{κολουθίαν } 1 \mu = \frac{5\,130\,740}{10\,000\,000} \text{ ὀργ.} = 0,513\,074 \text{ ὀργ.}$$

Κατεσκευάσθη λοιπὸν κανὼν ἐκ λευκοχρύσου ἔχων ὑπὸ θερμοκρασίαν 0° K μῆκος 0,513 074 ὀργ. καὶ φυλάσσεται ἐν Παρίσις χρησιμεύων ὡς πρότυπον μέτρον.

Τὸ μέτρον τοῦτο εἰσῆχθη καὶ παρ' ἡμῖν διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1836. Ὡνομάσθη δὲ **βασιλικὸς πῆχυς**.

84. Μέγεθος τῆς Γῆς. Μέση ἀκτίς αὐτῆς. — Ὁ ἀστρονόμος Klarke στηριζόμενος ἐπὶ πολυαρίθμων μετρήσεων τόξων διαφόρων μεσημβρινῶν εὗρε τὰς ἀκολουθοῦσας τιμὰς τῶν στοιχείων τοῦ γηίνου ἑλλειψοειδοῦς.

Μῆκος μεγάλου	ἡμιᾶξονος	6 378 249 μ
» μικροῦ	»	6 356 515 »
» μεσημβρινοῦ	»	40 007 472 »
» ἰσημερινοῦ	»	40 075 721 »

Ἐπιφάνεια 510 065 000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Ὅγκος 1 083 205 ἑκατομμύρια κυβικὰ χιλιόμετρα.

Αἱ νεώτεραι δὲ καταμετρήσεις καὶ ὑπολογισμοὶ ἄγουσιν εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας τιμὰς τῶν στοιχείων τοῦ γηίνου ἑλλειψοειδοῦς.

Μῆκος μεγάλου	ἡμιᾶξονος	6 378 388 μ
» μικροῦ	»	6 356 912 »
» μεσημβρινοῦ	»	40 009 152 »
» ἰσημερινοῦ	»	40 076 625 »

Ἐπιφάνεια 510 101 000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Ὅγκος 1 083 320 ἑκατομμύρια κυβικὰ χιλιόμετρα.

Κατὰ ταῦτα ὁ μ' ἡγας ἡμιᾶξων τῆς Γῆς, ἡ ἰσημερινὴ δηλαδὴ ἀκτίς αὐτῆς ὑπερέχει τῆς πολιτικῆς ἀκτίνος (μικροῦ ἡμιᾶξονος) κατὰ 21 476

μέτρα. Ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι ἐλαχίστη παραβαλλομένη πρὸς τὸ μῆκος ἐκατέρου ἡμιάξονος· κατ' ἀκολουθίαν τὸ γήινον ἐλλειψοειδὲς ἐλάχιστα διαφέρει σφαίρας. Τοῦτου ἔνεκα εἰς πολλὰ ζήτηματα θεωροῦμεν τὴν Γῆν ὡς σφαῖραν, ἥς ἡ ἀκτίς καλουμένη **μέση ἀκτίς** τῆς Γῆς, λαμβάνεται ἴση πρὸς $\frac{40\ 000\ 000}{2\pi} = 6\ 366\ 197$ μέτρα.

Σημείωσις. Ἡ πλάτυνσις τῆς Γῆς κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Clarke εἶναι $\frac{1}{293,466}$. Κατὰ δὲ τὸν Helmholtz, ἡ πλάτυνσις αὕτη εἶναι $\frac{1}{298,3}$. Σήμερον

ἀνεγνωρισμένη τιμὴ τῆς πλατύσεως τῆς Γῆς εἶναι $\frac{1}{297}$. Κατὰ ταῦτα τὸ γήινον ἐλλειψοειδὲς ὁμοιάζει πρὸς ἐλλειψοειδὲς, οὗ ὁ μὲν μέγας ἡμιᾶξων ἔχει μῆκος 297 χιλιοστόμετρα, ὁ δὲ μικρὸς 296 χιλιοστόμετρα.

Τὸ μῆκος τόξου μιᾶς μοίρας τοῦ γηίνου μεσημβρινοῦ εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 111 111,11 μ., τὸ δὲ μῆκος μεσημβρινοῦ τόξου 1' (ἐν ναυτικῷ μίλιον) εἶναι 111 111,11 : 60 = 1851,85 διὰ τὸ στρογγύλον δὲ λαμβάνεται 1852 μέτ.

Ἀσκήσεις

125) Νὰ εὑρητε τὸ γεωγρ. πλάτος τῆς Συήνης σύμφωνα μὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἐρατοσθένους.

126) Νὰ εὑρητε τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἐρατοσθένους.

127) Ἡ γεωγραφικὴ λεῦγα ἰσοῦται πρὸς τὸ $\frac{1}{25}$ τῆς μοίρας μεσημβρινοῦ τόξου τῆς Γῆς. Νὰ εὑρητε πόσα μέτρα ἔχει αὕτη.

128) Ἡ ναυτικὴ λεῦγα ἰσοῦται πρὸς τὸ $\frac{1}{20}$ τῆς μοίρας μεσημβρινοῦ τόξου τῆς Γῆς. Νὰ εὑρητε πόσα μέτρα ἔχει αὕτη.

129) Ἀτμόπλοιοι ἀναχωρῆσαν ἀπὸ σημείου τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ κατ' εὐθεῖαν πρὸς βορρᾶν κατευθυνόμενοι ἔχει ταχύτητα 12 ναυτικῶν μιλίων καθ' ὥραν. Νὰ εὑρητε εἰς πόσον γεωγραφικὸν πλάτος θὰ εὐρίσκηται μετὰ 24 ὥρας.

130) Ἀτμόπλοιοι ἀναχωρῆσαν ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος 40° Β κατευθύνεται κατ' εὐθεῖαν πρὸς Νότον καὶ μετὰ πλοῦν 10 ὥρῶν ἔφθασεν εἰς γεωγραφικὸν πλάτος 37° 30' Β. Νὰ εὑρητε μὲ πόσῃ ταχύτητι ἔπλεεν.

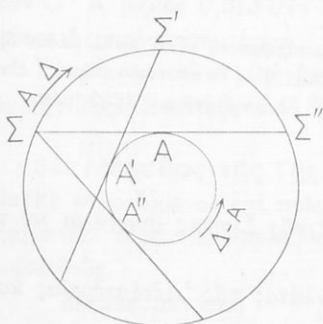
131) Τὸ μεταξὺ δύο τόπων τοῦ ἰσημερινοῦ τόξου αὐτοῦ ἔχει μῆ-

κος 87,5 γεωγραφικὰς λεύγας. Νὰ εὑρητε τὴν διαφορὰν τῶν μηκῶν αὐτῶν μετρουμένων κατὰ τὸν ἀστρονομικὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

85. Ἐξήγησις τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας — Ἡ φαινομένη ἡμερησία κίνησις (§ 21) τῆς οὐρανίου σφαίρας δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διττῶς. 1) Ἡ



Σχ. 55.

ἢ Ἡ μένει ἀκίνητος, ἐν ᾧ οἱ ἀστέρες στρέφονται ἐξ Α πρὸς Δ, ὡς φαίνονται κινούμενοι. 2) Ἡ οἱ ἀστέρες εἶναι ἀκίνητοι, ἡ δὲ Γῆ στρέφεται περὶ ἄξονα ἐκ Δ πρὸς Α συμπληροῦσα ὁλόκληρον περιστροφὴν εἰς μίαν ἀστρικὴν ἡμέραν. Πράγματι κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν παρατηρητὴς τις Α ἐστραμμένος πρὸς Νότον βλέπει ἀστέρα Σ ἀνατέλλοντα ἐξ ἀριστερῶν, ἀνυψούμενον μέχρι τῆς θέσεως Σ' καὶ δύοντα εἰς τὴν θέσιν Σ'' πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ (σχ. 55).

Κατὰ τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν ὁ παρατηρητὴς Α βλέπει τὸν ἀστέρα Σ ἀνατέλλοντα ἐξ ἀριστερῶν, μεσουρανοῦντα καὶ τέλος πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, καθ' ὅσον, ἐν ᾧ ἡ Γῆ στρέφεται ἐκ Δ πρὸς Α, συστρέφεται καὶ ὁ παρατηρητὴς μετὰ τοῦ ὀρίζοντος αὐτοῦ καὶ εὐρίσκεται διαδοχικῶς εἰς θέσεις Α, Α', Α'' κ.τ.λ.

Ὅλοι ἂφ' ἑτέρου γνωρίζομεν ὅτι πραγματικὴ τις κίνησις γίνεται πρόξενος φαινομένης τινὸς κινήσεως. Οὕτως, ἂν ταχέως στραφῶμεν περὶ ἑαυτοὺς ἐκ Δ πρὸς Α, βλέπομεν ὅτι τὰ περίξ ἀντικείμενα φαίνονται στρεφόμενα ἐξ Α πρὸς Δ, ἐν ᾧ πράγματι ταῦτα εἶναι ἀκίνητα. Ὁ εὐρισκόμενος ἐν σιδηροδρόμῳ ἢ ἀτμοπλοίῳ κινουμένῳ καὶ τὰ ἐκτὸς παρατηρῶν ἀντικείμενα βλέπει ὅτι ταῦτα φαίνονται κινούμενα ἀντιθέτως πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ κινήτου, ἐφ' οὗ βαίνει.

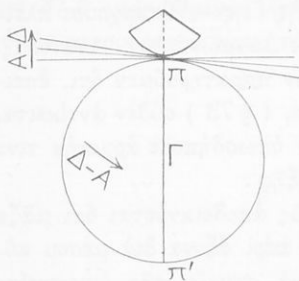
86. Ἀποδείξεις τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς.—Ἰπάρχουσι πλεῖστοι λόγοι πείθοντες ὅτι ἡ Γῆ στρέφεται ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς. Πρὶν δὲ ἐκθέσωμεν τοὺς κυριωτέρους τούτων παρατηροῦμεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Γῆ εἶναι μεμονωμένη ἐν τῷ διαστήματι, (§ 73) οὐδὲν ἀντίκειται εἰς τὴν κίνησίν της· ἀρκεῖ αὕτη νὰ ἔλαβεν ὅπωςδῆποτε ἀρχικὴν τινα ὥθησιν. Οἱ κυριώτεροι δὲ λόγοι εἶναι οἱ ἑξῆς :

1) **Τὸ σχῆμα τῆς Γῆς.** Πειραματικῶς ἀποδεικνύεται ὅτι μᾶζα ὑγρὰ ὑποκειμένη εἰς περιστροφικὴν κίνησιν περὶ ἄξονα διὰ μέσου αὐτῆς διερχόμενον συμπίεζεται κατὰ τὰ κοινὰ σημεῖα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς καὶ τοῦ ἄξονος. Ἐλαβε λοιπὸν ἡ Γῆ τὸ σχῆμά της (§ 82) ὅτε διετέλει, ὡς ἀποδεικνύει ἡ Γεωλογία, ἐν διαπύρῳ καὶ τετηγυῖα καταστάσει, ἔνεκα τῆς περιστροφῆς αὐτῆς.

2) **Ἡ πρὸς Α ἀπόκλισις τῶν πιπτόντων σωμάτων.** Βαρὺ σῶμα ἀφιέμενον ἐλευθερον ἐκ τινος ὕψους πίπτει ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ ποδὸς τῆς κατακορύφου. Ἡ τοιαύτη ἀπόκλισις μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐκ Δ πρὸς Α περιστροφῆς τῆς Γῆς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ. Τῷ ὄντι. Τὰ ὑψηλότερα σημεῖα γράφοντα περιφερείας μεγαλυτέρας τῶν χαμηλοτέρων εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον κινοῦνται πρὸς Α ταχύτερον αὐτῶν. Ὡστε τὸ βαρὺ σῶμα, ὡς ἀπὸ ὕψους ἀφιέμενον, ἔχει μεγαλυτέραν πρὸς Ἀνατολάς ταχύτητα τοῦ ποδὸς τῆς κατακορύφου καὶ κατ' ἀκολουθίαν πίπτει ἀνατολικώτερον αὐτοῦ. Πράγματι δὲ πειράματα γενόμενα εἰς βαθέα μεταλλευτικὰ φρέατα ἐπιστοποίησαν τὴν ἀπόκλισιν ταύτην.

3) **Ἡ ἀπόκλισις τῶν βλημάτων.** Ἄν ἡ Γῆ δὲν ἐστρέφετο περὶ ἄξονα, βλήμα ἐκτοξευόμενον ἐκ σημείου Α τοῦ βορείου ἡμισφαίριου κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Α καὶ ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἔπρεπε νὰ πέσῃ εἰς τόπον Β τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ. Ἀκριβεῖς ὁμως παρατηρήσεις δεικνύουσιν ὅτι τοῦτο ἀποκλίνει πρὸς Δυσμᾶς. Ἡ ἀπόκλισις αὐτῇ, τελειῶς ἄλλως οὐσα ἀνεξήγητος, ἐξηγεῖται διὰ στροφῆς τῆς Γῆς ἐκ Δ πρὸς Α. Πράγματι· τὰ βορειότερα σημεῖα τοῦ βορείου ἡμισφαίριου ἀπέχοντα ὀλιγώτερον τοῦ ἄξονος ἢ τὰ νοτιώτερα κινοῦνται βραδύτερον τῶν νοτιωτέρων. Τὸ βλήμα λοιπὸν ἔχει ταχύτητα πρὸς Α μικρότερον τοῦ σημείου Β. Ὀφείλει λοιπὸν τοῦτο νὰ εὑρεθῇ ἀνατολικώτερον τοῦ βλήματος, ὅπως πράγματι συμβαίνει. Ὀμοίως ἐξηγεῖται ἡ πρὸς Α ἀπόκλισις βλήματος ἐκτοξευομένου ἐκ Ν πρὸς Β ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαίριῳ.

4) **Ἡ κατεύθυνσις τῶν ἀληγῶν καὶ ἀνταληγῶν ἀνέμων.** Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ θερμὸς ἀήρ τῶν τόπων τοῦ ἰσημερινοῦ ἀνερχόμε-



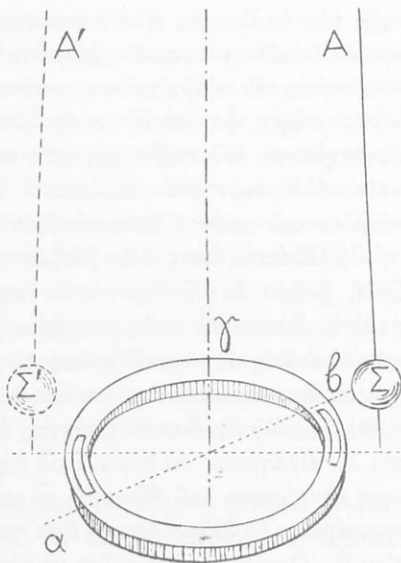
Σχ. 56.

π.χ. ήμισφαιρίω οί μὲν ἀληγεῖς ἀνεμοὶ θὰ ᾔσαν καθαρῶς βόρειοι, οἱ δὲ ἀνταληγεῖς νότιοι. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως οἱ μὲν ἀληγεῖς ἀνεμοὶ εἶναι βορειοανατολικοὶ οἱ δὲ ἀνταληγεῖς νοτιοδυτικοί. Παραβάλλοντες τὰ μόρια τοῦ ἀέρος πρὸς μικρὰ βλήματα ἐξηγοῦμεν, ὡς προηγουμένως, τὴν τοιαύτην τῶν ἀνέμων τούτων κατεύθυνσιν διὰ τῆς ἐκ Δ πρὸς Α στροφῆς τῆς Γῆς, ἐν ᾧ ἄλλως εἶναι ἀνεξήγητος.

5) Ἡ μεταβολὴ τῆς ἐντάσεως τῆς βαρύτητος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Οἱ φυσικοὶ διὰ λεπτοτάτων παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς κινήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς ὀρίζουσι τὴν ἔντασιν g τῆς βαρύτητος εἰς τοὺς διαφόρους τόπους τῆς Γῆς. Οὕτως εὗρον ὅτι

$g = 983,221$ ἑκατοστόμετρα εἰς τοὺς πόλους καὶ $g = 978,049$ ἑκατοστόμετρα εἰς τὸν ἰσημερινόν. Ἐὰν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ σχῆμα τῆς Γῆς, εὐρίσκουσι δι' ὑπολογισμοῦ ὅτι εἰς τὸν ἰσημερινόν πρέπει νὰ εἶναι $g = 981,441$, ἥτοι κατὰ 3,392 ἑκατοστόμετρα μεγαλύτερα τῆς πραγματικῆς.

νος ἀντικαθίσταται ὑπὸ ψυχροτέρου ἀέρος πνέοντος ἐκ τῶν πόλων. Ὁ ἀνερχόμενος δὲ ἀὴρ ψυχόμενος εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας ρέει πρὸς τοὺς πόλους κατερχόμενος. Οὕτω δὲ σχηματίζεται ἐν κατώτερον ρεῦμα ἐκ τῶν πόλων πρὸς τὸν ἰσημερινόν καὶ ἕτερον ἀνώτερον ἐκ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους. Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τοὺς ἀληγεῖς, τὸ δὲ δεῦτερον τοὺς ἀνταληγεῖς ἀνέμους. Ἐὰν ἡ Γῆ δὲν ἐστρέφετο περὶ τὸν ἄξονά της, ἐν τῷ βορείῳ



Τὸ ἐκκρεμές τοῦ Foucault.

Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη ἐξηγεῖται μόνον διὰ τῆς στροφῆς τῆς Γῆς περὶ ἄξονα. Πράγματι, ἂν ἡ Γῆ στρέφηται περὶ ἄξονα, εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ ἰσημερινοῦ ἀναπτύσσεται φυγόκεντρος δύναμις, ἣτις ἀντιδρᾷ εἰς τὴν βαρύτητα καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ g . Ὁ δὲ ὑπολογισμὸς δεικνύει ὅτι ὄντως ἡ ἐλάττωσις αὕτη εἶναι 3,392 ἑκατοστόμετρα.

Εἰς τοὺς πόλους ἕνεκα τῆς ἀκίνησιός των δὲν ἀναπτύσσεται φυγόκεντρος δύναμις καὶ οὐ δεικνύεται ἐπὶ τῶν πόλων g .

6) **Τὸ πείραμα τοῦ ἐκκρεμοῦς.** Ἡ Μηχανικὴ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωρήσεως ἐκκρεμοῦς μένει ἀμετάβλητον καὶ ὅταν ὁ ἄξων τῆς ἐξαρτήσεως στρέφηται. Τούτων τεθέντων ἄς φαντασθῶμεν ἐκκρεμὸς ἐξηρτημένον ὑπεράνω πόλου τινὸς τῆς Γῆς (σχ. 56). Ἐὰν ἡ Γῆ ᾗτο ἀκίνητος, τὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωρήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν πάντοτε διεύθυνσιν ἐν σχέσει πρὸς σταθερὰ ἐπὶ τῆς Γῆς ἀντικείμενα.

Ἄν δὲ ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἄξονα πρὸς ἄνω καὶ πρὸς ἄνω, παρατηρητῆς ἐπ' αὐτῆς κείμενος θὰ ἐλάμβανεν ἐντὸς 24 ὥρων πάσας τὰς θέσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωρήσεως. Μὴ ἔχων δὲ συνείδησιν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ κινήσεως, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωρήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς κινεῖται ἐξ ἄνω πρὸς ἄνω.

Ἐπειδὴ δὲ ᾗτο δυνατόν νὰ γίνῃ τὸ πείραμα εἰς οὐδέναν τῶν πόλων τῆς Γῆς, ὁ Foucault ἐξετέλεσεν αὐτὸ ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ ἔτος 1851 δι' ἐκκρεμοῦς, τὸ ὁποῖον ἐξήρτησεν ἐκ τοῦ θόλου μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ Πανθέου. Ἡ σφαῖρα τοῦ ἐκκρεμοῦς τούτου ἔφερε κάτωθεν βελόνην, ἣτις ἐπὶ ἄμμου ἐπὶ τοῦ δαπέδου κειμένης ἐχάραττεν αὐλάκας, ἐν ᾗ τὸ ἐκκρεμὸς ἐκινεῖτο.

Ἐκ τῆς μεταβολῆς δὲ τῆς διευθύνσεως τῆς χαρασσομένης αὐλάκος ἐβεβαιώθη ὁ Foucault καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ σοφοὶ ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωρήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς ἐφαίνετο στρεφόμενον ἐξ ἄνω πρὸς ἄνω. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη τοῦ ἐπίπεδου τούτου κίνησις εἶναι ἀδύνατος, συμπεραίνομεν ὅτι φαίνεται τοῦτο κινούμενον, διότι ἡ Γῆ πράγματι στρέφεται ἐκ ἄνω πρὸς ἄνω.

Ἀσκήσεις

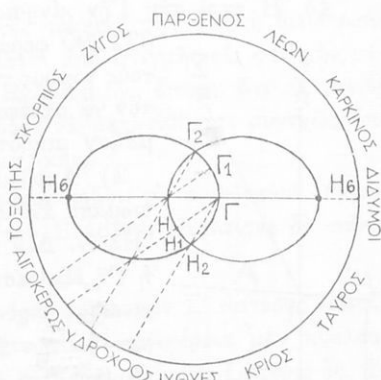
132) Νὰ εὑρεθῇ τὴν ταχύτητα κατὰ 1 δ, μὲ τὴν ὁποίαν στρέφεται ἕκαστον σημεῖον τοῦ γηγένου ἰσημερινοῦ.

133) Νὰ εὑρεθῇ τὴν ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν στρέφεται σημεῖον τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει γεωγραφικὸν πλάτος 40°.

88. Ἐξήγησις τῆς φαινομένης ἑτησίας κινήσεως τοῦ Ἡ-
λίου.— Ἡ φαινομένη περὶ τὴν Γῆν κίνησις τοῦ Ἡλίου δύναται νὰ ἐξη-
γηθῇ διττῶς. Ἡ εἶναι αὕτη πραγματική, ἥ ὁ μὲν ἥλιος εἶναι ἀκί-
νητος, ἡ δὲ Γῆ κινεῖται περὶ αὐτὸν ἐκ Δ πρὸς Α, ὡς ἐδέχθη ὁ Κοπέρ-
νικος (§ 10).

Πρὸς κατανόησιν τούτων ἂς νοήσωμεν δύο ἐλλείψεις (σχ. 58)
ἴσας, ἑκατέρω τῶν ὁποίων διέρχεται διὰ τινος ἐστίας τῆς ἄλλης, ἐν τῷ
αὐτῷ κειμένῳ ἐπιπέδῳ, καὶ τῶν ὁποίων οἱ μεγάλοι ἄξονες κεῖνται ἐπὶ
τῆς αὐτῆς εὐθείας. Ὑποθέσωμεν δὲ
ὅτι ἡ μία τούτων παριστᾷ τὴν τρο-
χιᾶν τοῦ Ἡλίου καὶ ὅτι ἡ Γῆ κα-
τέχει τὴν ἐστίαν ταύτης, δι' ἧς διέρ-
χεται ἡ ἑτέρα ἑλλειψις.

Ἄν ἡ Γῆ μένη ἀκίνητος ἐν τῇ
θέσει Γ, ὁ δὲ ἥλιος κινεῖται περὶ
αὐτὴν καταλαμβάνων διαδοχικῶς
τὰς θέσεις Η, Η₁, Η₂, κ.τ.λ. τῆς
τροχιᾶς του, θὰ βλέπωμεν αὐτὸν
διαδοχικῶς κατὰ τὰς διευθύνσεις
ΓΗ, ΓΗ₁, ΓΗ₂ κ.τ.λ. καὶ θὰ προ-
βάλληται ἐν τῷ Οὐρανῷ διαδοχι-
κῶς ἐπὶ τοῦ Τοξότου, Αἰγόκερω
κ.τ.λ. Συγχρόνως δὲ αὐξανομένης τῆς ἀποστάσεως αὐτοῦ ἡ φαινομένη
διάμετρος ἐλαττοῦται μέχρι τῆς θέσεως Η₆, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἄρχεται πάλιν
μεγεθυνομένη.



Σχ. 58.

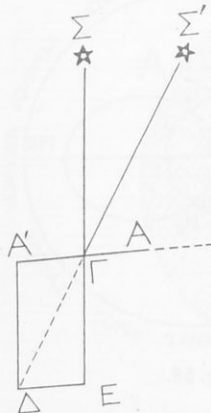
Ἄν δὲ ὁ μὲν ἥλιος μένη ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει Η, ἡ δὲ Γῆ κινῆται
περὶ αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἑλλείψεως ἐκ Δ πρὸς Α καταλαμβάνουσα δια-
δοχικῶς τὰς θέσεις Γ, Γ₁, Γ₂, κ.τ.λ., θὰ βλέπωμεν τὸν ἥλιον κατὰ
διευθύνσεις, παραλλήλους πρὸς τὰς πρώτας. Θὰ προβάλληται λοιπὸν
οὗτος πάλιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν κατὰ σειρὰν ἀστερισμῶν. Συγχρόνως δὲ
ἐνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπομακρύνσεώς μας ἡ φαινομένη διάμετρος
αὐτοῦ ἐλαττοῦται μέχρι τῆς θέσεως Γ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἄρχεται πάλιν
μεγεθυνομένη.

Οἰαδήποτε λοιπὸν τῶν δύο τούτων κινήσεων καὶ ἂν ἀληθεύῃ, τὰ
φαινόμενα θὰ ὦσιν ἀπολύτως τὰ αὐτά.

Κατὰ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἂν ἡ Γῆ κινῆται περὶ τὸν ἥλιον, τὸ ἐπίπεδον τῆς τροχιάς αὐτῆς συμπίπτει μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἐκλειπτικῆς, ἡ δὲ μετάθεσις αὐτῆς ἐπὶ τῆς τροχιάς τῆς προκαλεῖ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀποκλίσεως τοῦ ἥλιου.

89. Ἀποδείξεις τῆς κινήσεως τῆς Γῆς περὶ τὸν ἥλιον. — Ὑπάρχουσιν πολλοὶ λόγοι πείθοντες ἡμᾶς ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον ἐκ Δ πρὸς Α συμπληροῦσα πλήρη περιστροφὴν εἰς ἓν ἀστρικὸν ἔτος. Ἐκ τούτων ἀναφέρονται τοὺς ἀκολουθοῦντας.

1) Ἡ περὶ τὴν Γῆν κίνησις τοῦ ἥλιου, ὁ ὁποῖος ἔχει μᾶζαν 332 290 φορές μείζονα τῆς γῆινης, ἀντίκειται εἰς τοὺς νόμους τῆς Μηχανικῆς, καθ' οὓς εἶναι ἀδύνατον νὰ στρέφηται σῶμα περὶ ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἔχει μᾶζαν μικροτέραν ἐκείνου.



Σχ. 59.

2) Ἀποδεικνύει ὅτι οἱ πλανῆται, οἵτινες εἶναι σώματα ἀνάλογα πρὸς τὴν Γῆν, κινεῖνται περὶ τὸν ἥλιον. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεὶς λόγος ν' ἀποτελῇ ἡ Γῆ ἐξαιρέσιν. Ἀπ' ἐναντίας δεχόμενοι ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον κατατάσσομεν καὶ αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων πλανητῶν, ὅπερ σπουδαίως ἀπλοποιεῖ τὸ ἡλιακὸν σύστημα.

3) Ἄν ἡ Γῆ ἦτο ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν Γ (σχ. 59), τὸ φῶς ἀστέρος Σ θὰ ἤρχετο εἰς τὴν Γῆν κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΣΓ καὶ ὁ ἀστὴρ θὰ ἐφαίνετο εἰς τὴν θέσιν Σ. Ἄς ὑποθέσωμεν ἤδη ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται καὶ ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν εὐρίσκεται εἰς τὸ Γ, ἡ ταχύτης αὐτῆς ἔχει τὴν διεύθυνσιν ΓΑ· ἄς παραστήσωμεν δὲ αὐτὴν διὰ τοῦ ἀνύσματος ΓΑ.

Ἐνεκα τῆς ἀπείρου ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως τοῦ ἀστέρος Σ πᾶσαι αἱ ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὴν Γῆν κατευθυνόμεναι φωτειναὶ ἀκτῖνες θεωροῦνται παράλληλοι πρὸς τὴν ΣΓ, ἥτοι ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς αὐτοῦ ἔχει τὴν διεύθυνσιν τῆς ΣΓ. Δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν αὐτὴν δι' ἀνύσματος ΓΕ, ὅπερ ἔχει τὴν ρηθεῖσαν διεύθυνσιν καὶ φορὰν καὶ μέγεθος τοιοῦτον, ὥστε τὰ ἀνύσματα ΓΑ, ΓΕ νὰ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰς ταχύτητας Γῆς καὶ φωτός.

Ἐάν ἤδη φαντασθῶμεν ὅτι τὸ ὅλον σύστημα λαμβάνει κοινὴν τα-

χύτητα αντίθετον πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς Γῆς, ἡ κοινὴ αὕτη ταχύτης θὰ παρίσταται δι' ἀνύσματος ΓΑ' ἀντιθέτως ἴσου πρὸς τὸ ΓΑ, ἡ δὲ μεταφορικὴ κίνησις τῆς Γῆς ἐξουδετεροῦται.

Ἡ σύνθεσις τῆς ταχύτητος ταύτης ΓΑ' μετὰ τῆς ΓΕ δίδει συνιστώσαν ταχύτητα ΓΔ, ἥτις εἶναι ἡ διαγώνιος τοῦ παραλληλογράμμου ΓΕΔΑ' τῶν ΓΑ' καὶ ΓΕ. Πρέπει λοιπόν, ἂν ὄντως ἡ Γῆ κινῆται, νὰ φθάνη τὸ φῶς τοῦ Σ πρὸς τὴν Γῆν Γ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς ΓΔ καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὗτος πρέπει νὰ φαίνεται ἐκ τῆς Γῆς Γ κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς ΓΔ, ἥτοι εἰς θέσιν Σ'.

Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς ἐλλειπτικῆς τροχιάς τῆς Γῆς ἡ διεύθυνσις ΓΑ τῆς κινήσεως τῆς Γῆς μεταβάλλεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μένουσα πάντοτε ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τῆς Ἐκλειπτικῆς, ἐπεταὶ ὅτι αἱ φαινόμεναι θέσεις Σ' ἐνὸς ἀστέρος ὀφείλουσι νὰ μετατίθωνται συνεχῶς ἐπὶ τροχιάς παραλλήλου πρὸς τὴν Ἐκλειπτικὴν.

Ὀντως δὲ αἱ παρατηρήσεις πιστοποιοῦσι τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἀνεκαλύφθη καὶ ἐξηγήθη ὑπὸ τοῦ Bradley. Καλεῖται δὲ τοῦτο **ἐτησία ἀποπλάνησις τοῦ φωτός**.

Ὁ Γεωμετρικὸς τύπος τῶν φαινομένων θέσεων Σ' ἀστέρος καλεῖται **ἀποπλανητικὴ τροχιά** αὐτοῦ καὶ εἶναι περιφέρεια μὲν κύκλου, ἂν ὁ ἀστὴρ εὐρίσκηται εἰς τινὰ πόλον τῆς Ἐκλειπτικῆς, ἔλλειψις δέ, ἂν οὗτος εὐρίσκηται μεταξὺ τῆς Ἐκλειπτικῆς καὶ τινος τῶν πόλων αὐτῆς.

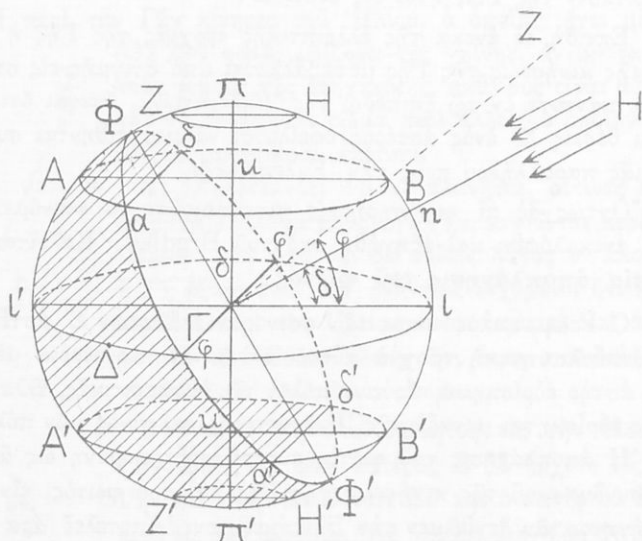
Ἡ ἀποπλάνησις τοῦ φωτός εὐχερῶς ἐξηγουμένη ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς κινήσεως τῆς Γῆς καὶ τοῦ φωτός, εἶναι τελείως ἀνεξήγητος, ἂν δεχθῶμεν τὴν Γῆν ἀκίνητον. Ἀποτελεῖ ἄρα τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπόδειξιν τῆς κινήσεως τῆς Γῆς.

Σημείωσις. Καὶ ἡ περὶ ἄξονα στροφή τῆς Γῆς προκαλεῖ ἀποπλάνησιν τοῦ φωτός, ἥτις εἶναι μικρὰ σχετικῶς μετὰ τὴν ἐτησίαν ἀποπλάνησιν καὶ βαίνει ἐλαττωμένη ἀπὸ τοῦ ἱσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους.

4) Καὶ ἄλλα φαινόμενα εἶναι τελείως ἀνεξήγητα, ἂν δεχθῶμεν τὴν Γῆν ἀκίνητον, ἐν ᾧ ἐξηγοῦνται εὐχερῶς διὰ τῆς κινήσεως αὐτῆς. Τοιαύτη π.χ. εἶναι ἡ φαινόμενη ἀνώμαλος τῶν πλανητῶν κίνησις ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ σφαίρας (§ 61) καὶ ἡ ἐτησία τῶν ἀστέρων παρὰ ἁλλας, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ λόγος βραδύτερον.

Ἡ ταχύτης μεθ' ἧς κινεῖται ἡ Γῆ περὶ τὸν ἥλιον, εἶναι περίπου 30 χιλιόμετρα κατὰ δευτερόλεπτον ἢ 108 000 χιλιόμετρα καθ' ὥραν. Ἡ ταχύτης αὕτη εἶναι χιλιάκις περίπου μείζων τῆς τῶν ταχυτάτων ἀμαξοστοιχιῶν καὶ ἐξηκοντάκις μείζων τῆς περιστροφικῆς ταχύτητος τῶν σημείων τοῦ ἰσημερινοῦ.

90. Ἀνισότης ἡμερῶν καὶ νυκτῶν εἰς τοὺς διαφόρους τόπους τῆς Γῆς.— Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τοὺς τόπους μας ἡ διάρκεια τῶν



Σχ. 60.

ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν δὲν εἶναι ἡ αὐτή, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς Γῆς, πλὴν τῶν τόπων τοῦ ἰσημερινοῦ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἡ διάρκεια αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γ-ωγραφικοῦ πλάτους τοῦ τόπου. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ τόπον ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποκλίσεως τοῦ ἥλιου, ἡ ὁποία μεταβάλλεται ἔνεκα τῆς περιφορᾶς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἥλιον (§ 88). Ἐξηγεῖται δὲ ἡ μεταβολὴ τῆς διάρκειας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὡς ἑξῆς :

Α'. Ἐστω εἰς τόπος Δ τοῦ γήινου ἰσημερινοῦ. Ἡ περιφέρεια αὐτοῦ διαιρεῖται πάντοτε ὑπὸ τοῦ κύκλου φωτισμοῦ εἰς δύο ἴσα τόξα

φίφ', φ'ιφ (σχ. 60). Ἐπειδὴ δὲ ἡ στροφή τῆς Γῆς εἶναι ἰσοταχῆς, τὸ σημεῖον Δ εὐρίσκεται εἰς τὸ φωτιζόμενον τόξον φιφ', ὅσον χρόνον καὶ εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι εἰς ἕκαστον τόπον τοῦ ἰσημερινοῦ ἡ ἡμέρα εἶναι πάντοτε ἴση μὲ τὴν νύκτα.

Β'. Ἐστῶσαν ἀκόμη δύο τόποι Α καὶ Α' ἔχοντες γεωγραφικὸν πλάτος $\varphi < 66^\circ 33'$ καὶ ὁ μὲν Α βόρειον, ὁ δὲ Α' νότιον. Ἐστῶσαν δὲ ΑΒ, Α'Β' οἱ παράλληλοι αὐτῶν.

Τὴν 21ην Μαρτίου ἡ ἀπόκλισις δ τοῦ κέντρου Η τοῦ Ἑλίου εἶναι Οο, ἡ δὲ εὐθεῖα ΓΗ κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἰσημερινοῦ. Ὁ κύκλος φωτισμοῦ ΦΦ' (σχ. 60) διέρχεται λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἄξονα ππ' τῆς Γῆς καὶ τέμνει δίχως τὸν ἰσημερινὸν καὶ ὅλους τοὺς παραλλήλους τῆς Γῆς.

Τὰ τόξα λοιπὸν αΒδ καὶ δΑα, εἰς τὰ ὁποῖα τυχὸν παράλληλος ΑΒ διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ κύκλου φωτισμοῦ, εἶναι ἴσα. Τὸ σημεῖον λοιπὸν Α εὐρίσκεται εἰς τὸ φωτιζόμενον τόξον αΒδ, ὅσον χρόνον καὶ εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον δΑα.

Ἄρα: Τὴν 21ην Μαρτίου ἡ ἡμέρα εἶναι ἴση μὲ τὴν νύκτα εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς Γῆς.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ ἀπόκλισις δ τοῦ κέντρου τοῦ Ἑλίου βαίνει αὐξανομένη. Ἐπειδὴ δὲ $\delta = \widehat{\Phi\Gamma\pi} = \widehat{\pi\Gamma\Phi'}$, ὁ κύκλος φωτισμοῦ ἀπομακρύνεται τῶν πόλων τῆς Γῆς οὕτως, ὥστε ὁ μὲν βόρειος πόλος π εὐρίσκεται εἰς τὸ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον, ὁ δὲ νότιος π' εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον. Ὁ δὲ κύκλος φωτισμοῦ τέμνει τοὺς παραλλήλους ΑΒ καὶ Α'Β' κατὰ χορδὴν αδ ἢ α'δ' ἀπομακρυνομένην τοῦ κέντρου κ πρὸς τὸ σκοτεινὸν ἡμισφαίριον τῆς Γῆς εἰς τὸν κύκλον ΑΒ καὶ πρὸς τὸ φωτεινὸν εἰς τὸν Α'Β'. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸν τόπον Α ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας βαίνει αὐξανομένη καὶ τῆς νυκτὸς ἐλαττουμένη, εἰς δὲ τὸν τόπον Α' ἀντιθέτως ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας βαίνει ἐλαττουμένη καὶ τῆς νυκτὸς αὐξανομένη.

Τὴν 22αν Ἰουνίου ἡ ἀπόκλισις δ λαμβάνει τὴν μεγίστην τιμὴν τῆς $23^\circ 27'$, ὅτε τὰ μὲν τόξα αΒδ, δ'Α'α' γίνονται μέγιστα, τὰ δὲ δΑα, α'Β'δ' ἐλάχιστα. Ἄρα εἰς τὸν τόπον Α ἡ ἡμέρα εἶναι μέγιστη καὶ ἡ νύξ ἐλάχιστη, εἰς δὲ τὸν τόπον Α' ἡ ἡμέρα εἶναι ἐλάχιστη καὶ ἡ νύξ μέγιστη.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ ἀπόκλισις δ τοῦ Ἡλίου ἄρχεται ἐλαττουμένη καὶ λαμβάνει τὰς αὐτὰς καὶ πρότερον τιμὰς κατ' ἀντίστροφον σειράν. Ὁ κύκλος λοιπὸν φωτισμοῦ πλησιάζει πρὸς τοὺς πόλους καὶ τὰ τόξα $\alpha B\delta$, δ' $A'\alpha'$ βαίνουνσιν ἐλαττούμενα, τὰ δὲ $\delta A\alpha$, $\alpha' B'\delta'$ αὐξανόμενα. Εἰς τὸν τόπον A λοιπὸν ἡ ἡμέρα βαίνει ἐλαττουμένη καὶ ἡ νύξ αὐξανομένη, εἰς δὲ τὸν A' ἀντιθέτως ἡ ἡμέρα βαίνει αὐξανομένη καὶ ἡ νύξ ἐλαττουμένη.

Τὴν 22αν Σεπτεμβρίου γίνεται $\delta = 0$ καὶ ὁ κύκλος φωτισμοῦ διέρχεται διὰ τοῦ ἄξονος πρ': Εἶναι λοιπὸν πάλιν ἡ ἡμέρα ἴση μετὰ τὴν νύκτα εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς $\Gamma\etaς$.

Ἀπὸ τῆς 22ας Σεπτεμβρίου ἡ ἀπόκλισις δ γίνεται ἀρνητικὴ καὶ αὐξάνει κατ' ἀπόλυτον τιμὴν, μέχρις οὗ τὴν 22αν Δεκεμβρίου γίνῃ $-23^\circ 27'$. Σκεπτόμενοι, ὡς προηγουμένως, ἐννοοῦμεν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς τὸν τόπον A ἡ ἡμέρα βαίνει ἐλαττουμένη καὶ ἡ νύξ αὐξανομένη, εἰς δὲ τὸν τόπον A' ἀντιστρόφως ἡ ἡμέρα βαίνει αὐξανομένη καὶ ἡ νύξ ἐλαττουμένη. Τὴν 22αν Δεκεμβρίου ὁ τόπος A ἔχει τὴν ἐλαχίστην ἡμέραν καὶ τὴν μεγίστην νύκτα, ὁ δὲ τόπος A' ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν καὶ τὴν ἐλαχίστην νύκτα.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ ἀπόκλισις δ βαίνει αὐξανομένη, τὴν δὲ 21ην Μαρτίου γίνεται 0. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς τὸν A ἡ ἡμέρα βαίνει αὐξανομένη καὶ ἡ νύξ ἐλαττουμένη, εἰς δὲ τὸν A' ἡ ἡμέρα βαίνει ἐλαττουμένη καὶ ἡ νύξ αὐξανομένη.

Τὴν 21ην Μαρτίου ἡ ἡμέρα γίνεται ἴση μετὰ τὴν νύκτα εἰς ὅλους τοὺς τόπους.

Ὅταν ὁ Ἡλιος ἔχῃ ὠρισμένην ἀπόκλινσιν δ , μεσουρανεῖ ἄνω εἰς ἕκαστον τόπον τοῦ παραλλήλου AB τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος εὐρίσκεται πρὸ τοῦ Ἡλίου εἰς τὸ μέσον B τοῦ φωτιζομένου τόξου $\alpha B\delta$ (σχ. 60). Τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ ζενιθία ἀπόστασις ZH τοῦ Ἡλίου ἔχει μέτρον ἴσον πρὸς τὸ μέτρον τοῦ $B\eta$, ἥτοι $\varphi - \delta$. Ἄν δὲ καλέσωμεν ν τὸ ὕψος τοῦ Ἡλίου τὴν στιγμὴν ταύτην, θὰ εἶναι

$$\nu = 90^\circ - \varphi + \delta \quad (1)$$

Γ'. Ἐστῶσαν ἀκόμη δύο τόποι Z καὶ Z' ἔχοντες γεωγραφικὸν πλάτος μεγαλύτερον τῶν $66^\circ 33'$, π.χ. 75° καὶ ὁ μὲν Z κεῖται εἰς τὸ βόρειον, ὁ δὲ Z' εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον τῆς $\Gamma\etaς$. Εἶναι φανερόν ὅτι $(\widehat{\pi Z}) = (\widehat{\pi' Z'}) = 90^\circ - 75^\circ = 15^\circ$, ἥτοι ἕκαστον τῶν τόξων πZ ,

$\pi'Z'$ εἶναι μικρότερον τῆς μεγίστης ἀπολύτου τιμῆς $23^\circ 27'$ τῆς ἀποκλίσεως δ τοῦ Ἡλίου.

Ὅταν $\delta = 15^\circ$, θὰ εἶναι καὶ $\widehat{\Phi\Gamma\pi} = \widehat{\Phi'\Gamma'\pi'} = 15^\circ$ κατ' ἀκολουθίαν ὁ κύκλος φωτισμοῦ διέρχεται διὰ τῶν σημείων Z καὶ H' τῶν παραλλήλων τῶν τόπων Z καὶ Z' . Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ὁ μὲν κύκλος ZH εὐρίσκεται ὁλόκληρος εἰς τὸ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον τῆς $\Gamma\eta$, ὁ δὲ $Z'H'$ ὁλόκληρος εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀυξανομένης τῆς ἀποκλίσεως δ αὐξάνονται καὶ αἱ γωνίαι $B\Gamma\pi$, $B'\Gamma'\pi'$. Ἐπομένως ἐξακολουθεῖ ὁ μὲν κύκλος ZH νὰ φωτίζεται ὁλόκληρος, ὁ δὲ $Z'H'$ νὰ εἶναι ὁλόκληρος εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον. Τοῦτο διαρκεῖ μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ δ, ἀφ' οὗ λάβῃ τὴν μεγίστην τιμὴν $23^\circ 27'$, εἴτα ἐλαττωμένη γίνῃ πάλιν 15° .

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ἐξῆς ἀρχίζει νὰ ἀνατέλλῃ καὶ νὰ δύῃ ὁ Ἥλιος εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τόπους Z καὶ Z' .

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐννοοῦμεν ὅτι, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ δ ἐλαττωμένη γίνῃ — 15° , μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν αὐξανομένη γίνῃ πάλιν — 15° , ὁ μὲν παράλληλος ZH εὐρίσκεται ὁλόκληρος εἰς τὸ μὴ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον τῆς $\Gamma\eta$, ὁ δὲ $Z'H'$ εἰς τὸ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον τῆς $\Gamma\eta$.

Ἐχει λοιπὸν ἕκαστος τῶν τόπων τούτων μίαν μακρὰν νύκτα καὶ μίαν μακρὰν ἡμέραν. Ἡ μακρὰ αὕτη ἡμέρα καὶ νύξ εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τοὺς τόπους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τοὺς πόλους.

Εἰς τοὺς πόλους ἡ διάρκεια αὕτη θὰ ᾔτο ἐξ μηνῶν, ἂν ὁ Ἥλιος περιωρίζετο εἰς τὸ κέντρον του. Ἡ παρουσία ὅμως ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα τμήματος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ λυκαυγοῦς καὶ λυκόφωτος βραχύνει τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς νυκτὸς τῶν τόπων τούτων.

Ἀ σ κ ή σ ε ι ς

135) Νὰ εὑρετὲ τὸ μέγιστον καὶ ἔπειτα τὸ ἐλάχιστον ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον μεσουραεῖ ὁ Ἥλιος εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τῆς $\Gamma\eta$, καὶ νὰ ὀρίσητε πότε μεσουραεῖ εἰς τὸ μέγιστον καὶ πότε εἰς τὸ ἐλάχιστον ὕψος. Νὰ ἐφαρμόσητε δὲ τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα διὰ τὰς Ἀθήνας.

136) Ὅταν ἡ ἀπόκλισις τοῦ Ἡλίου εἶναι $\delta > 0$, νὰ εὑρετὲ εἰς πόσῃν ζενιθίαν ἀπόστασιν μεσουραεῖ οὗτος κάτω εἰς τόπον, ὁ ὁποῖος ἔχει βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος φ . Νὰ ἐφαρμόσητε τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο διὰ τὰς Ἀθήνας, ὅταν $\delta = 15^\circ$.

137) "Όταν ἡ ἀπόκλισις τοῦ Ἡλίου εἶναι $23^{\circ} 27'$, οὗτος μεσουρανεῖ ἄνω εἰς ὕψος 90° ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ἐνὸς τόπου. Νὰ εὑρητε τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ τόπου τούτου.

138) Νὰ ὀρίσητε τὸ σημεῖον τῆς οὐρανίου σφαίρας, εἰς τὸ ὁποῖον μεσουρανεῖ ἄνω ὁ Ἡλιος κατὰ τὰς ἡμεμέρας εἰς τινὰ τόπον τοῦ ἰσημερινοῦ τῆς Γῆς.

139) Νὰ εὑρητε τὸ μῆκος τῆς σκιᾶς τῶν κατακορύφων ἀντικειμένων τοῦ ἰσημερινοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐκάστης ἡμέρας.

140) Νὰ ὀρίσητε τὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ σκιά τῶν κατακορύφων ἀντικειμένων τοῦ ἰσημερινοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐκάστης ἡμέρας τοῦ ἔτους.

91. Μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας ἐκάστου τόπου.— "Ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἡ θερμοκρασία εἶναι διάφορος κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους καὶ ὅτι εἶναι μεγίστη κατὰ τὸ θέρος καὶ ἐλαχίστη κατὰ τὸν χειμῶνα. Τοῦτο συμβαίνει εἰς πάντα τόπον τοῦ βορείου ἡμισφαίριου τῆς Γῆς.

Αἰτία τῆς ἀνισότητος ταύτης τῆς θερμοκρασίας ἐκάστου τόπου εἶναι ἡ διάφορος διάρκεια τῆς ἡμέρας καὶ τὸ διάφορον ὕψος τοῦ Ἡλίου ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα τοῦ τόπου. Πράγματι κατὰ τὰς μακρὰς ἡμέρας τοῦ θέρους τὸ ἔδαφος δέχεται παρὰ τοῦ Ἡλίου περισσοτέραν θερμότητα παρὰ κατὰ τὰς βραχεῖας ἡμέρας τοῦ χειμῶνος. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ νυκτερινὴ ἀκτινοβολία τῆς θερμότητος διαρκεῖ ὀλιγώτερον τὸ θέρος καὶ περισσότερον τὸν χειμῶνα.

Πλὴν δὲ τούτων κατὰ τὸ θέρος ὁ Ἡλιος ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα περισσότερον ἢ τὸν χειμῶνα, αἱ δὲ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπὸ γωνίαν ὀλίγον διαφέρουσιν τῆς ὀρθῆς. Διὰ τοῦτο αὗται θερμαίνουσι τὸ ἔδαφος περισσότερον τὸ θέρος παρὰ τὸν χειμῶνα, ὅτε αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσι πλαγιώτερον πρὸς τὸν ὀρίζοντα. Ἰκανὸν δὲ μέρος τῆς θερμότητος τῶν πλαγιωτέρων τούτων ἀκτίνων ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν κατωτέρων καὶ πυκνοτέρων στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας, διὰ τῶν ὁποίων αὗται διέρχονται.

Κατὰ τὸ Ἅρ καὶ τὸ Θέρος ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας λαμβάνει τὰς αὐτὰς τιμὰς κατ' ἀντίστροφον τάξιν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ διὰ τὸ ὕψος τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐκάστης ἡμέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν κατὰ τὰς ὥρας ταύτας τοῦ ἔτους ἕκαστος τόπος νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν

θερμοκρασίαν· τοῦτο δέ, ὡς γνωρίζομεν, δὲν συμβαίνει. Αἰτία τούτου εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ χειμῶνος ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ ἐδάφους τοῦ ἡμετέρου ἡμισφαίριου, προστίθεται καθ' ἑκάστην θερμότης, ἡ ὁποία βαθμὴδὸν καὶ κατ' ὀλίγον βαίνει αὐξανόμενη. Ἐνεκα δὲ τῆς θερμότητος ταύτης τὸ ἔδαφος εἶναι ἀρκούντως θερμόν, ὅταν ἀρχίζῃ τὸ θέρος. Ἡ δὲ νέα ποσότης τῆς θερμότητος, τὴν ὁποίαν ἡ Γῆ δέχεται τὸ θέρος, συντελεῖ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας ὑπὲρ τὴν ἑαρινήν. Εἰς ἀνάλογον αἰτίαν ὀφείλεται ἡ μεγαλύτερα θερμοκρασία κατὰ τὸ φθινόπωρον ἢ τὸν χειμῶνα.

Ὅμοιως ἐξηγεῖται διατὶ θερμότερα ἡμέρα δὲν εἶναι ἡ 22α Ἰουνίου, οὐδὲ ψυχρότερα ἡ 22α Δεκεμβρίου, ἀλλ' ἡ μὲν θερμότερα ἡμέρα σημειοῦται περὶ τὴν 21ην Ἰουλίου, ἡ δὲ ψυχρότερα περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου. Δι' ὅμοιον λόγον ἡ μεγίστη θερμοκρασία τῆς ἡμέρας δὲν παρατηρεῖται τὴν μεσημβρίαν, ἀλλὰ περὶ τὰς δύο ὥρας βραδύτερον.

92. Διανομὴ τῆς θερμοκρασίας. — Ἡ θερμοκρασία πάντων τῶν τόπων τῆς Γῆς δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰ ἀκόλουθα δύο αἰτία.

Α'. Ἐμάθομεν (§ 90) ὅτι εἰς τόπον ἔχοντα γεωγραφικὸν πλάτος φ ὁ ἥλιος μεσουρανεῖ εἰς ὕψος $90^\circ - \varphi + \delta$ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόκλισις τοῦ Ἠλίου εἶναι δ .

Ἐκ τούτου ἐπεταὶ ὅτι τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ ἥλιος μεσουρανεῖ εἰς τὸν τόπον τοῦτον εἰς ζενιθίαν ἀπόστασιν $\varphi - \delta$.

Ἡ ζενιθία αὕτη ἀπόστασις τοῦ Ἠλίου εἶναι κατὰ ταῦτα μικρότερα εἰς τοὺς τόπους, οἱ ὅποιοι ἔχουσι φ μικρότερον. Δι' αὐτὸ εἰς ὁσους τόπους εἶναι $\varphi < 23^\circ 27'$, ὁ ἥλιος καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα μεσουρανεῖ πλησίον τοῦ ζενίθ. Εἶναι ὅθεν εὐνόητον ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν τόπων τούτων αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσι καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἀκόμη ὑπὸ γωνίαν, ἡ ὁποία ὀλίγον διαφέρει τῆς ὀρθῆς. Παρέχουσιν ἐπομένως αὗται εἰς τὸ ἔδαφος μέγα ποσὸν θερμότητος.

Εἰς ὁσους τόπους εἶναι $\varphi > 23^\circ 27'$ ἡ μεσημβρινὴ ζενιθία ἀπόστασις τοῦ Ἠλίου εἶναι μεγαλύτερα καὶ βαίνει αὐξανόμενη μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους λοιπὸν τῶν τόπων τούτων καὶ κατ' αὐτὴν τὴν μεσημβρίαν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσι πλαγίως καὶ πλαγιώτερον εἰς τοὺς ἔχοντας μεγαλύτερον φ . Ἡ παρεχόμενη ἄρα εἰς αὐτοὺς θερμότης βαίνει ἐλαττωμένη, ἐφ' ὅσον τὸ γεωγραφικὸν πλάτος

βαίνει αὐξανόμενον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰς περὶ τοὺς πόλους χώ-
ρας παρέχεται ἐλαχίστη ἡλιακὴ θερμότης.

Β'. Ἡ Φυσικὴ διδάσκει ὅτι ἱκανὸν μέρος τῆς θερμότητος, τὴν
ὁποῖαν ὁ "Ἡλιος παρέχει εἰς τὴν Γῆν, ἀκτινοβολεῖ εἰς τὸ πέραξ ἡ-
μῶν ἀχανὲς διάστημα. Τὸ ἀκτινοβολούμενον τοῦτο μέρος τῆς θερμό-
τητος εἶναι περισσότερον εἰς τοὺς τόπους, οἱ ὁποῖοι κεῖνται ὑψηλότε-
ρον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Διότι τὰ ὑπεράνω αὐτῶν στρώματα
τῆς ἀτμοσφαίρας ὡς ἀραιότερα ἀντιτάσσουσιν ὀλιγωτέραν ἀντίστασιν

εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς θερμότη-
τος. Ἐκ διαφορῶν λοιπὸν τόπων, οἱ
ὁποῖοι ἔχουσι τὸ αὐτὸ γεωγραφι-
κὸν πλάτος, οἱ ὑψηλότερον κείμενοι
ὕψιστανται μεγαλυτέραν ἀπώλειαν
θερμότητος καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσι χα-
μηλοτέραν θερμοκρασίαν.



Σχ. 61.

93. Ζῶναι τῆς Γῆς. — Οἱ γή-
ινοι παράλληλοι, τῶν ὁποίων τὰ ση-
μεῖα ἔχουσι γεωγραφικὸν πλάτος
 $23^{\circ} 27'$, λέγονται **τροπικοὶ κύκλοι**.
Ἐκ τούτων ὁ μὲν κείμενος ἐν τῷ
βορείῳ ἡμισφαίριῳ καλεῖται **τροπι-**

κὸς τοῦ Καρκίνου, ὁ δὲ ἐν τῷ νοτίῳ **τροπικὸς τοῦ Αἰγόκερω**.

Οἱ γήινοι παράλληλοι, τῶν ὁποίων τὰ σημεῖα ἔχουσι γεωγραφικὸν
πλάτος $66^{\circ} 33'$, λέγονται **πολικοὶ κύκλοι**. Ἐκ τούτων ὁ μὲν κείμε-
νος ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαίριῳ καλεῖται **βόρειος πολικὸς κύκλος**, ὁ
δὲ ἐν τῷ νοτίῳ **νότιος πολικὸς κύκλος**. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι μετα-
ξὺ πόλου τινὸς τῆς Γῆς καὶ τῶν σημείων τοῦ ἀντιστοίχου πολικοῦ κύ-
κλου περιέχονται μεσημβρινὰ τόξα $23^{\circ} 27'$.

Οἱ τροπικοὶ καὶ οἱ πολικοὶ κύκλοι διαιροῦσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς
Γῆς εἰς τὰς ἀκολούθους πέντε ζώνας (σχ. 61).

1η. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, ἥ ὁποία περιέχεται μεταξύ τῶν τρο-
πικῶν κύκλων, λέγεται **διακεκαυμένη ζώνη**.

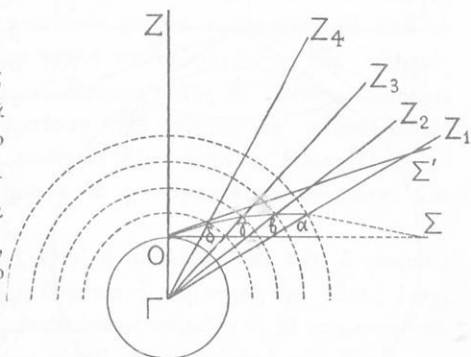
2α. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, ἥ ὁποία περιέχεται μεταξύ τοῦ τρο-
πικοῦ τοῦ Καρκίνου καὶ τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου, λέγεται **βόρειος**
εὐκρατος ζώνη.

3η. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, ἡ ὁποία περιέχεται μεταξὺ τοῦ τροπικοῦ τοῦ Αἰγίουπερω καὶ τοῦ νοτίου πολιτικοῦ κύκλου, καλεῖται **νότιος εὐκρατος ζώνη**.

4η. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται βορείως τοῦ βορείου πολιτικοῦ κύκλου, λέγεται **βόρειος κατεψυγμένη ζώνη**.

5η. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται νοτίως τοῦ νοτίου πολιτικοῦ κύκλου, λέγεται **νότιος κατεψυγμένη ζώνη**.

Ἡ θερμοκρασία τῶν τόπων τῶν διαφορῶν τούτων ζωνῶν εἶναι διάφορος κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν. Τὴν μεγαλύτεραν θερμοκρασίαν ἔχουσιν οἱ τόποι τῆς διακεκαυμένης ζώνης, διὰ τοὺς ὁποίους εἶναι $\varphi < 23^{\circ} 27'$. Τὴν δὲ μικροτέραν θερμοκρασίαν ἔχουσιν οἱ τόποι τῶν κατεψυγμένων ζωνῶν, διὰ τοὺς ὁποίους εἶναι $\varphi > 66^{\circ} 33'$. Εἰς τοὺς τόπους τῶν εὐκρατων ζωνῶν ἡ θερμοκρασία εἶναι συγκεκρασμένη, ἥτοι οὔτε ὑπερβολικῶς ὑψηλὴ, οὔτε ὑπερβολικῶς χαμηλὴ. Εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ θερμοκρασίαν εἰς τοὺς τόπους τῶν ζωνῶν τούτων ὀφείλονται προφανῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν,



Σχ. 62.

Ἀσκήσεις

141) Νὰ ὀνομάσητε τὴν ζώνην, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖνται αἱ Ἀθῆναι, τὸ Βερολίνον, ἡ Οὐάσιγκτων.

142) Νὰ ὀνομάσητε τὴν ζώνην, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται ἑκάτερος τῶν πόλων τῆς Γῆς.

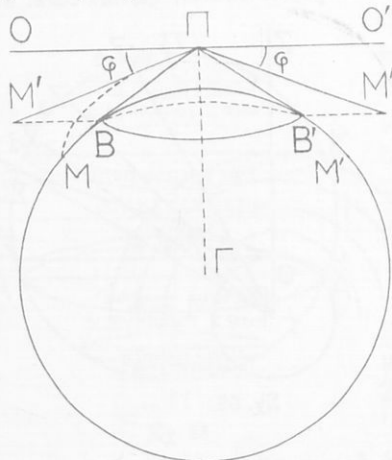
143) Νὰ ὀνομάσητε τὴν ζώνην, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς Σκανδιναυικῆς Χερσονήσου.

94. Ἀτμοσφαιρική διάδλασις καὶ κυριώτερα ἀποτελέσματα αὐτῆς.— Γνωρίζομεν ἐκ τῆς Φυσικῆς ὅτι ὁ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ, ὁ ὁποῖος περιβάλλει τὴν Γῆν πανταχόθεν, εἶναι ρευστὸν σταθμητόν, πιεστὸν καὶ ἐλαστικόν. Τὰ κατώτερα λοιπὸν στρώματα πιεζόμενα ὑπὸ τῶν ἄνωτέρων καθίστανται πυκνότερα καὶ ἐλαστικώτερα τούτων. Ἐὰν δὲ

φωτεινή ακτίς Σα προερχομένη από άστέρα Σ (σχ. 62) εισδύση εις την ατμόσφαιραν κατά τι σημείον α, θα ύποστῇ πρώτην διάθλασιν προσεγγίζουσα την κάθετον ΓαΖ₁ και μένουσα εν τῷ ἐπιπέδῳ ΣαΓ.

Ἡ ακτίς τῆς διαθλάσεως αβ εισδύουσα εις πυκνότερον στρώμα υφίσταται νέαν διάθλασιν μένουσα εν τῷ ἐπιπέδῳ ΣαΓ

Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν οὕτως, ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ φωτεινή ακτίς Σα φθάνει εις τὸν ὀφθαλμὸν Ο τοῦ παρατηρητοῦ συνεχῶς θλωμένη και χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κατακορύφου ἐπιπέδου ΖΓΣ. Τὸ σχῆμα ἄρα αὐτῆς



Σχ. 63.

εἶναι ἐπίπεδος τεθλασμένη γραμμῇ. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ διάφορα στρώματα τῆς ατμοσφαίρας, ἐντὸς ἐκάστου τῶν ὁποίων ὁ ἀήρ εἶναι ἰσόπυκνος, ἔχουσιν ἐλάχιστον πάχος, ἐκάστη πλευρὰ τῆς τεθλασμένης γραμμῆς αβγδ... Ο εἶναι σμικροτάτη· κατ' ἀκολουθίαν τὸ τμήμα τοῦτο τῆς φωτεινῆς ακτίνος εἶναι καμπύλη. Ταύτης τὸ κοῖλον εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν Γῆν. Ὁ δὲ παρατηρητῆς Ο βλέπει τὸν ἀστέρα κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΟΣ', ἡ ὁποία ἐφάπτεται εις τὸ Ο τῆς καμπύλης αβ..Ο. Διὰ τοῦτο δὲ νομίζει ὅτι

ὁ ἀστὴρ εὐρίσκεται εις θέσιν Σ' ὑψηλότερον τῆς πραγματικῆς Σ.

Ἐνεκα τούτου ἡ ἀληθὴς ζενιθιακὴ ἀπόστασις ΖΟΣ τοῦ ἀστέρος Σ ἐλαττοῦται κατὰ τὴν γωνίαν Σ'ΟΣ. Αὕτη καλεῖται **ἀτμοσφαιρικὴ διάθλασις** (R) τοῦ ἀστέρος Σ.

Ἡ τιμὴ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως ἐλαττοῦται μετὰ τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως τοῦ ἀστέρος· ἐξαρτᾶται δὲ αὕτη και ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ατμοσφαίρας. Εἰς τὸν ὀρίζοντα εις θερμοκρασίαν 0°, ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστ. και εις τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι $R = 36'36''$, ἐν ᾧ εις ὕψος 45° εἶναι μόνον $R = 1'$ και εις ὕψος 90° εἶναι $R = 0$.

Ἡ ἀτμοσφαιρικὴ διάθλασις φέρει διάφορα ἀποτελέσματα. Τούτων κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς :

Α') Ἐμάθομεν ὅτι ἡ μέση τιμὴ τῆς φαινομένης διαμέτρου τοῦ

‘Ηλίου εἶναι $32' 4''$, 2, ἤτοι μικροτέρα τῆς R εἰς τὸν ὀρίζοντα. “Οταν λοιπὸν τὸ ἀνώτερον χεῖλος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου ἐφάπτηται τοῦ ὀρίζοντος, ὁ “Ηλιος φαίνεται ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ἔνεκα τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως, ἐν ᾧ πράγματι εὐρίσκεται ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα. “Ωστε ἡ ἀτμοσφαιρική διάθλασις αὐξάνει τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἡ αὐξησις αὕτη εἰς τὸν τόπον μας δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 6 πρῶτα λεπτὰ περίπου.

B') Ἐπειδὴ ἡ ἀτμοσφαιρική διάθλασις ἐλαττοῦται μετὰ τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως, τὸ κέντρον τοῦ Ἑλίου ὑφίσταται ἐκτροπὴν πρὸς τὸ ζενίθ μεγαλυτέραν μὲν ἀπὸ τὸ ἀνώτερον χεῖλος, μικροτέραν δὲ ἀπὸ τὸ κατώτερον χεῖλος. Διὰ τοῦτο τὰ χεῖλη ταῦτα φαίνονται ὅτι πλησιάζουσι πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· οὗτος δὲ φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν ὀριζοντίαν διάμετρον μεγαλυτέραν τῆς καθέτου ἐπ' αὐτὴν διαμέτρου. Ἡ πλάτυνσις αὕτη εἶναι αἰσθητὴ ἰδίως ὅταν ὁ “Ηλιος εὐρίσκηται πλησίον τοῦ ὀρίζοντος. “Ομοιον δὲ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῆς Σελήνης.

Γ') Εἰσὼ Π παρατηρητῆς, ΟΟ' ὁ αἰσθητὸς καὶ ΒΒ' ὁ φυσικὸς ὀρίζων τοῦ τόπου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴσταται ὁ παρατηρητῆς οὗτος (σχ. 63). Ἐνεκα τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως σημειῖόν τι Μ κείμενον ὑπὸ τὸν φυσικὸν ὀρίζοντα καὶ πλησίον αὐτοῦ φαίνεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΠΜ'. Οὕτω δὲ ὁ φυσικὸς ὀρίζων ἀπομακρύνεται, τὸ δὲ βάθος φ αὐτοῦ ὑπὸ τὸν αἰσθητὸν ὀρίζοντα γίνεται μικρότερον.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

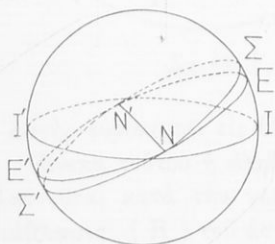
Η ΣΕΛΗΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΚΙΝΗΣΕΙΣ, ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ, ΦΑΣΙΣ, ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ

95. Ἰδία κινήσεις τῆς Σελήνης.—Ἡ Σελήνη, πλὴν τῆς ἡμερησίας κινήσεως, ὑπόκειται εἰς ἰδίαν ἑτέραν κίνησιν ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς ἐν μέσῳ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.

Πράγματι ᾧς ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τινὰ ἡμέραν ὁ ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ ἀπλανὴς τις ἀστὴρ δύουσι συγχρόνως. Ἐὰν παρατηρήσωμεν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, θέλομεν ἶδει ὅτι ὁ μὲν ἥλιος δύει 4^π περίπου, ἡ δὲ Σελήνη, 50,5^π βραδύτερον τοῦ ἀπλανοῦς ἐκείνου. Ἐκινήθη λοι-



Σχ. 64.

πὸν ἡ Σελήνη κατὰ τὸν μεσολαβήσαντα χρόνον πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ ἀπλανοῦς καὶ πολὺ περισσότερον (13 φορές περίπου) ἢ ὁ ἥλιος.

Ἐὰν ἐπὶ ἓνα μῆνα περίπου μετρώμεν καθ' ἑκάστην καὶ κατὰ τὴν ἄνω μεσουράνησιν τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης τὰς οὐρανογραφικὰς αὐτοῦ συντεταγμένας καὶ σημειοῦμεν ἐπὶ τίνος σφαίρας τὰς ἀντιστοίχους αὐτοῦ θέσεις, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι αὗται ἀποτελοῦσι περιφέρειαν μεγίστου κύκλου κεκλιμένου πρὸς τὸν

ἰσημερινὸν τῆς σφαίρας ταύτης κατὰ γωνίαν 28° 36' περίπου.

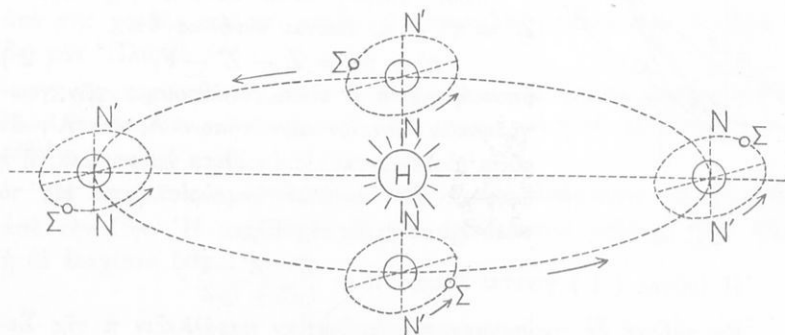
Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ κέντρον τῆς Σελήνης κινεῖται ἐκ Δ πρὸς Α ἐπὶ τῆς περιφερείας μεγίστου κύκλου τῆς οὐρανόσφαιρας τέμνοντος τὸν μὲν ἰσημερινὸν ὑπὸ γωνίαν 28° 36', τὴν δὲ Ἐκλειπτικὴν ὑπὸ γωνίαν 5° 9' (=28° 36' - 23° 27').

Τὰ δύο σημεῖα Ν καὶ Ν' (σχ. 64), κατὰ τὰ ὅποια ἡ τροχιά τῆς

Σελήνης τέμνει τὴν Ἐκλειπτικὴν, καλοῦνται **σύνδεσμοι**. Τούτων ὁ μὲν Ν, δι' οὗ ἡ Σελήνη διέρχεται μεταβαίνουσα ἐκ τοῦ πρὸς νότον τῆς Ἐκλειπτικῆς ἡμισφαίριου εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν, αὐτῆς, καλεῖται **ἀναβιβάζων** σύνδεσμος, ὁ δὲ ἕτερος Ν' καλεῖται **καταβιβάζων** σύνδεσμος.

96. Φαινομένη διάμετρος τῆς Σελήνης.— Μετροῦντες καθ' ἑκάστην τὴν φαινομένην διάμετρον τῆς Σελήνης βεβαιούμεθα ὅτι αὕτη δὲν εἶναι σταθερά. Ἐντὸς 27 ἡμερῶν καὶ 8 ὥρων περίπου μεταβάλλεται μεταξὺ 33' 36" καὶ 29' 20". Ἡ δὲ μέση τιμὴ αὐτῆς ὑπολογίζεται εἰς 31' 7". Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀφ' ἡμῶν μεταβάλλεται κυμαινομένη μεταξὺ ἐλαχίστης καὶ μεγίστης τινὸς τιμῆς αὐτῆς.

97. Τροχιά τῆς Σελήνης.— Ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως τῆς Σελήνης ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀφ'



Ἡ Σελήνη περιφερομένη περὶ τὴν Γῆν παρακολουθεῖ αὐτὴν εἰς τὴν περὶ τὸν ἥλιον περιφορὰν αὐτῆς.

ἡμῶν ὀφείλονται εἰς πραγματικὴν περὶ τὴν Γῆν κίνησιν αὐτῆς ἐν τῷ διαστήματι. Δι' ἐργασίας ἀναλόγου πρὸς τὴν διὰ τὸν ἥλιον ἐκτεθεῖσαν (§§ 38, 40) πειθόμεθα ὅτι ἡ κίνησις αὕτη γίνεται κατὰ τοὺς ἐξῆς νόμους:

1) Τὸ κέντρον τῆς Σελήνης κινεῖται κατὰ τὴν ὀρθὴν φορὰν ἐπὶ ἑλλείψεως, τῆς ὁποίας μίαν ἐστίαν κατέχει ἡ Γῆ.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀξόνων τῆς ἑλλείψεως ταύτης εἶναι σχετικῶς μικρά, κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἑλλειψὶς αὕτη ὀλίγον διαφέρει περιφερείας.

2) Τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτίνος, ἥτις συνδέει τὸ κέντρον τῆς Γῆς μὲ τὸ κέντρον τῆς Σελήνης γραφόμενα ἑμβαδὰ

99. Ἀπόστασις τῆς Σελήνης.—Ἐκ τῆς ισότητος (§ 50)

$$\alpha = \frac{\rho}{\eta \mu \pi} \cdot \frac{\eta}{\rho} \alpha = \frac{1}{\eta \mu \pi} \quad \text{εὐρίσκομεν ὅτι}$$

$\log \frac{\alpha}{\rho} = 1,78007$, ὅθεν $\alpha = 60,266\rho$, ἥτοι 384403 χιλιόμε. περίπου. Ἀεροπλάνον ἱπτάμενον μὲ ταχύτητα 500 χλμ. τὴν ὥραν διανύει τοσαύτην ἀπόστασιν εἰς 32 περίπου ἡμέρας συνεχοῦς πτήσεως. Αὐτοκίνητον μὲ ταχύτητα 100 χλμ. τὴν ὥραν διανύει τοσαύτην ὁδὸν εἰς 160 ἡμέρας περίπου καὶ πεζὸς μὲ ταχύτητα 5 χλμ. τὴν ὥραν πρέπει νὰ ὁδεύῃ συνεχῶς ἐπὶ 9 ἔτη.

Δυνάμεθα πρὸς εὐρέσιν τῆς ἀποστάσεως ταύτης νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ τὴν στοιχειωδεστέραν μέθοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν εὐρομεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἥλιου. Ἐνεκα ὅμως τῆς μεγαλυτέρας τιμῆς τῆς παραλλάξεως τῆς Σελήνης, ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀντιστοίχου τόξου αὐτῆς ὑπὸ τῆς χορδῆς του καὶ τὰν ἀπάλιν προκαλεῖ μεγαλύτερον σφάλμα ἢ διὰ τὸν Ἥλιον.

Σημείωσις. Οἱ μαθηταὶ ἂς ἐφαρμόσωσι τὴν μέθοδον ταύτην, διὰ νὰ ἴδωσι τὴν διαφορὰν τοῦ ἐξαγομένου κατὰ ταύτην καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην μέθοδον.

Ἡ εὐρεθεῖσα τιμὴ 60,266ρ εἶναι ἡ μέση ἀπόστασις τῆς Σελήνης ἀπὸ τὴν Γῆν. Ἡ μεγίστη τιμὴ τῆς ἀποστάσεως ταύτης εἶναι 64ρ, ἡ δὲ ἐλαχίστη 56ρ.

Ἀσκήσεις

144) Νὰ εὗρητε πόσον χρόνον χρειάζεται τὸ φῶς διὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὴν Σελήνην εἰς τὴν Γῆν.

145) Ἄν ἦτο δυνατόν ἐν ἀεροπλάνον νὰ ὑπερνηκίσῃ τὴν ἑλξιν τῆς Γῆς καὶ νὰ ἱπταται συνεχῶς μὲ ταχύτητα 800 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, νὰ εὗρητε πόσον χρόνον θὰ ἐχρειάζετο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σελήνην.

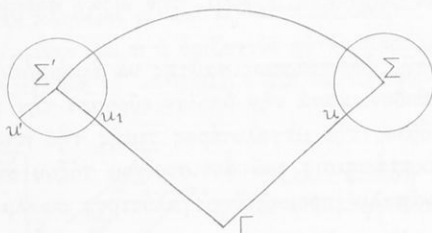
146) Νὰ συγκρίνητε τὴν ἀκτῖνα τοῦ Ἥλιου πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς Σελήνης ἀπὸ τῆς Γῆς.

100. Περιστροφή τῆς Σελήνης.—Ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης παρατηροῦνται ἀπὸ μακροῦ χρόνου κηλίδες, αἱ ὁποῖαι μένουσιν ἀναλλοίωτοι καὶ εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸ κέντρον τοῦ

δίσκου θέσιν. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἡ Σελήνη στρέφει πρὸς τὴν Γῆν τὸ αὐτὸ πάντοτε ἡμισφαίριον.

Αἰτία δὲ τούτου εἶναι ἡ περιστροφικὴ τῆς Σελήνης κίνησις ἐκ Δ πρὸς Α περιᾶξονα, ὁ ὁποῖος σχηματίζει μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς τροχιᾶς τῆς γωνίαν $83^{\circ} 20' 49''$.

Πράγματι, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Σελήνη κατέχει τὴν θέσιν Σ (σχ. 66) τῆς τροχιᾶς τῆς, κηλὶς τις κ φαίνεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΓΣ,



Σχ. 66.

ἤτοι εἰς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου. Μετὰ χρόνον τ ἡ Σελήνη εὐρίσκεται εἰς ἄλλην θέσιν Σ'. Ἐὰν αὐτὴ δὲν ἐστρέφετο περὶ ἄξονα, ἡ ἀκτὶς Σκ θὰ μετετίθετο παραλλήλως πρὸς ἑαυτὴν καὶ θὰ ἤρχετο εἰς θέσιν Σ'κ', ἡ δὲ κηλὶς θὰ ἐφάνετο εἰς θέσιν κ'.

ἀνατολικώτερον τοῦ κέντρου κ_1 ὅπερ ὡς εἴπομεν, δὲν συμβαίνει.

Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τ ἡ Σελήνη ἐστράφη περὶ ἑαυτὴν κατὰ τὴν ὁρθὴν φορὰν καὶ κατὰ γωνίαν $\kappa'\Sigma'\kappa_1 = \widehat{\Gamma\Sigma'}$. Εἰς ἐκάστην λοιπὸν μονάδα χρόνου ἐστράφη κατὰ γωνίαν $\frac{\kappa'\Sigma'\kappa_1}{\tau}$ ἴσην πρὸς τὴν $\frac{\widehat{\Gamma\Sigma'}}{\tau}$, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιβητικὴ ἀκτὶς ΓΣ στρέφεται καθ' ἐκάστην μονάδα χρόνου.

Χρειαζεται λοιπὸν ἡ Σελήνη διὰ μίαν πλήρη περὶ ἑαυτὴν στροφὴν, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ συμπληρώσῃ μίαν περὶ τὴν Γῆν περιφορὰν αὐτῆς.

101. Σχῆμα τῆς Σελήνης.—Τὸ σχῆμα τῆς Σελήνης δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ δι' ἀμέσων παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ δίσκου αὐτῆς, διότι ἡ Σελήνη στρέφει πρὸς ἡμᾶς πάντοτε τὰ αὐτὰ σχεδὸν μέρη τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, τὸ δὲ κυκλικὸν σχῆμα τοῦ δίσκου τούτου οὐδὲν θετικὸν περὶ τοῦ ὅλου σχήματος αὐτῆς δεικνύει.

Θεωρητικῶς ὅμως ἀποδεικνύεται ὅτι ἔνεκα τῆς ἀμοιβαίας ἑλξέως Γῆς καὶ Σελήνης, ἡ Σελήνη ἔλαβεν, ὅτε διετέλει ἐν ρευστῇ καταστάσει, τὸ σχῆμα ἐλλειψοειδοῦς μετὰ τριῶν ἀνίσων ἀξόνων, ὧν μεγαλύ-

τερος είναι ο κατευθυνόμενος προς την Γῆν και μικρότερος ο ἄξων περιστροφῆς αὐτῆς. Ἡ διαφορὰ ὅμως μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ἀξόνων είναι σχετικῶς πρὸς τὰ μεγέθη αὐτῶν πολὺ μικρὰ και κατ' ἀκολουθίαν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν Σελήνην σχεδὸν σφαιρικὴν.

102. Μέγεθος τῆς Σελήνης.— Μεταξὺ τῆς φαινομένης διαμέτρου Δ τῆς Σελήνης, τῆς ἀκτῖνος P αὐτῆς και τῆς ἀποστάσεώς της ἀφ' ἡμῶν ἀληθεύει (§ 35) ἡ ἰσότης $\alpha = \frac{2P}{\Delta}$. Ἀλλ' εἶναι (§ 50) και

$$\alpha = \frac{\rho}{\eta\mu\pi} \text{ και κατὰ}$$

$$\text{προσέγγισιν } \alpha = \frac{\rho}{\pi}.$$

Ἐκ τούτων ἔπεται

$$\text{ὅτι } \frac{2P}{\Delta} = \frac{\rho}{\pi} \text{ και } P =$$

$$\frac{\Delta\rho}{2\pi}. \text{ Ἐπειδὴ δὲ εἶναι}$$

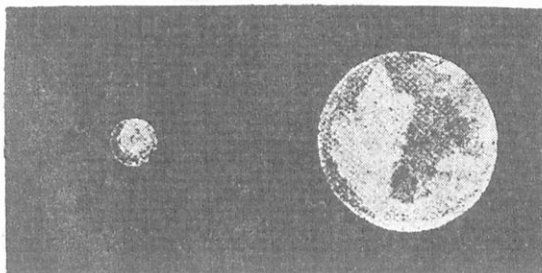
$$\Delta = 31'7'' = 1867''$$

$$(\text{ § 96 }) \text{ και } \pi =$$

$$57'2'',7 = 3422'',7$$

$$(\text{ § 98 }), \text{ εὐρίσκομεν } P = \frac{1867\rho}{6845,4} = 0,27\rho.$$

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀκτίς τῆς Σελήνης ἴση περίπου πρὸς τὰ 0,27 τῆς γῆνης ἰσημερινῆς ἀκτῖνος.



Συγκριτικὸν μέγεθος Γῆς και Σελήνης.

Ἀσκήσεις

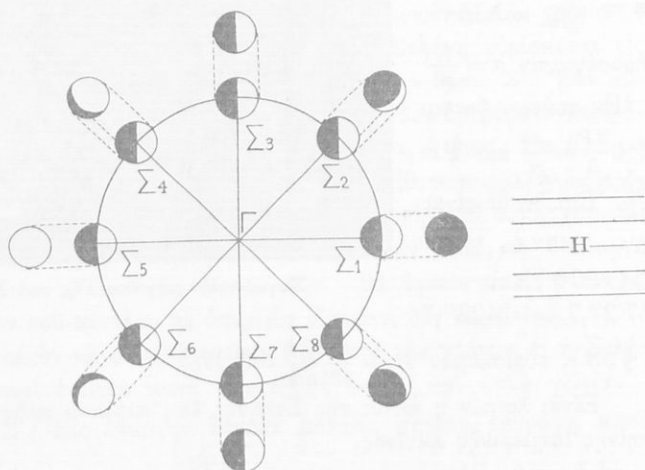
147) Νὰ εὗρητε τὸν ὄγκον τῆς Σελήνης συναρτήσῃ τοῦ ὄγκου τῆς Γῆς.

148) Οἱ ἀστρονόμοι εὗρον ὅτι ἡ μᾶζα τῆς Σελήνης εἶναι τὸ $\frac{1}{81}$ τῆς μᾶζης τῆς Γῆς. Νὰ εὗρητε τὴν πυκνότητα τῆς Σελήνης συναρτήσῃ τῆς πυκνότητος τῆς Γῆς και ἔπειτα ὡς πρὸς τὸ ὕδωρ ($4^{\circ} K$).

103. Φάσεις τῆς Σελήνης.—Τὰ διάφορα σχήματα, μὲ τὰ ὁποῖα φαίνεται ἡ Σελήνη ἐντὸς μηνὸς περίπου, καλοῦνται φάσεις τῆς Σελήνης. Ἐν πρώτοις τὰ διάφορα ταῦτα σχήματα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ σχεδὸν σφαιρικὸν τοῦτο ἄστρον εἶναι σῶμα μὴ αὐτόφωτον, ἀλλ' ἱκανὸν νὰ ἀνακλᾷ τὸ ἐπ' αὐτοῦ προσπίπτον ἡλικὸν φῶς.

Τὸ πρὸς τὸν ἥλιον ἐστραμμένον ἡμισφαίριον τῆς Σελήνης φω-
τιζεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ μὴ φωτιζομένου διὰ γραμ-
μῆς, ἣτις καλεῖται **κύκλος φωτισμοῦ** τῆς Σελήνης. Ἀναλόγως δὲ τῆς
πρὸς τὴν Γῆν θέσεως τοῦ φωτιζομένου ἡμισφαίριου τῆς Σελήνης, τὸ
ὁρατὸν ἀφ' ἡμῶν μέρος αὐτῆς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μέγα.

Τῷ ὄντι· ὑποθέσωμεν χάριν ἀπλότητος ὅτι ἡ Σελήνη γράφει περὶ
τὴν Γῆν περιφέρειαν κύκλου, οὗ τὸ ἐπίπεδον συμπίπτει μετὰ τῆς Ἐκ-
λειπτικῆς (ὑπόθεσις ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς ἀληθείας) καὶ ὅτι ὁ ἥλιος



Σχ. 67

μένει ἀκίνητος, ἡ δὲ Σελήνη κινεῖται περὶ τὴν Γῆν οὐχὶ μὲ τὴν πρα-
γματικὴν τῆς γωνιώδη ταχύτητα, ἀλλὰ μὲ τὴν διαφορὰν τῆς γωνιώ-
δους ταχύτητος τοῦ ἥλιου ἀπὸ τῆς γωνιώδους ταχύτητος τῆς Σε-
λήνης.

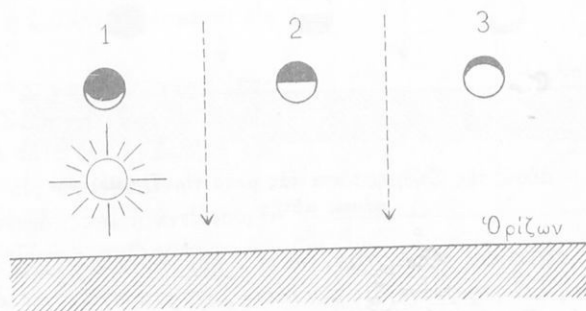
Ἐπειδὴ ὁ ἥλιος εὐρίσκεται εἰς μεγίστην ἀπόστασιν ἐπιτρέπεται
νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἀκτῖνας H (σχ. 67) παραλλήλους. Εἶναι δὲ προ-
φανῶς ὁ κύκλος φωτισμοῦ κάθετος ἐπὶ τὰς ἀκτῖνας H.

1) **Νέα Σελήνη.**— Ὅταν ἡ Σελήνη εὐρίσκηται εἰς τὴν θέσιν Σ₁
τῆς τροχιάς της, στρέφει πρὸς τὴν Γῆν Γ τὸ μὴ φωτιζόμενον ἡμισφαί-
ριον αὐτῆς καὶ εἶναι κατ' ἀκολουθίαν ἀόρατος. Λέγομεν δὲ ὅτι ἔχομεν
νέαν Σελήνην ἢ νουμηνίαν.

Κατά την θέσιν ταύτην ἡ Σελήνη ἀνατέλλει καὶ δύνει συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἡλίου.

Μετά τινας ἡμέρας ἡ Σελήνη φθάνει εἰς ἄλλην τινὰ θέσιν, Σ_2 τῆς τροχιάς της, ὅτε μικρὸν μέρος τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡλίου φωτιζομένου ἡμισφαίριου αὐτῆς εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν Γῆν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁρατόν.

Φαίνεται δὲ ἡμῖν τοῦτο πρὸς Δυσμὰς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου ὡς φωτεινὸν δρέπανον ἢ μηνίσκος μὲ τὸ κυρτὸν πρὸς δυσμὰς. Βαίνει δὲ ὁ μηνίσκος οὗτος βαθμηδὸν πλατυνόμενος, ἐφ' ὅσον ἡ Σελήνη ἀπομακρύνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς θέσεως Σ_1 .



Δύσις τῆς Σελήνης κατὰ τὰς πρὸ τῆς Πανσελήνου φάσεις αὐτῆς.

2) Πρῶτον τέταρτον. Μετὰ 7 ἡμέρας καὶ 9 ὥρας ἀπὸ τῆς νέας Σελήνης, ἡ Σελήνη διανύσασα τόξον 90° πρὸς Ἀνατολὰς εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν Σ_3 . Τότε βλέπομεν αὐτὴν ὡς φωτεινὸν ἡμικύκλιον μὲ τὸ κυρτὸν πρὸς δυσμὰς.

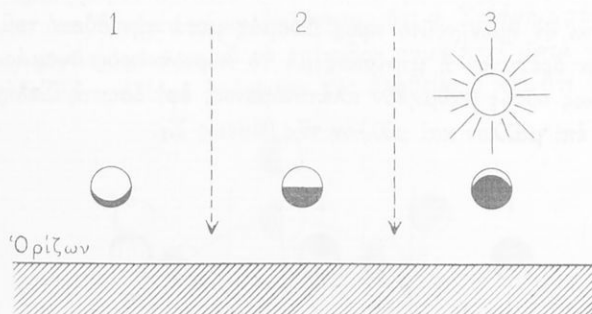
Ἡ φάσις αὕτη καλεῖται **πρῶτον τέταρτον**. Κατ' αὐτὴν ἡ Σελήνη μεσουρνεῖ ἄνω, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἡλιος δύνει.

Ἀπὸ τοῦ α' τετάρτου τὸ ὁρατὸν μέρος τῆς Σελήνης καθίσταται ἀμφίκυρτον συνεχῶς αὐξάνομενον.

3) Πανσέληνος. Μετὰ 7 ἡμέρας καὶ 9 ὥρας περίπου ἀπὸ τοῦ πρώτου τετάρτου ἡ Σελήνη φθάνει εἰς τὴν θέσιν Σ_5 τῆς τροχιάς της. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁλόκληρον τὸ φωτεινὸν αὐτῆς ἡμισφαίριον εἶναι πρὸς τὴν Γῆν ἐστραμμένον καὶ φαίνεται ὡς πλήρης φωτεινὸς δίσκος.

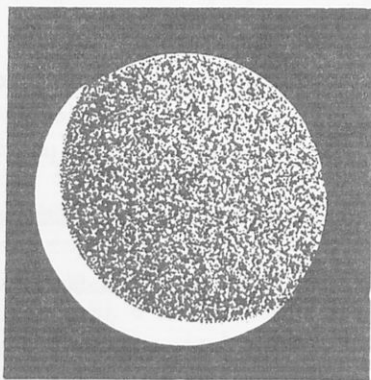
Ἡ φάσις αὕτη καλεῖται **πανσέληνος**. Κατὰ ταύτην ἡ Σελήνη ἀνατέλλει, ὅταν δὴ ὁ ἥλιος καὶ μεσουρανεῖ ἄνω τὸ μεσονύκτιον.

Ἀπὸ τῆς πανσελήνου αἱ αὐταὶ φάσεις ἀναπαράγονται, ἀλλὰ κατ' ἀντίστροφον τάξιν· ὁ φωτεινὸς δηλαδὴ δίσκος, ὃν βλέπομεν σμικρύνεται βαθμὴδὸν καὶ κατ' ὀλίγον.



Δύσις τῆς Σελήνης κατὰ τὰς μετὰ τὴν Πανσέληνον φάσεις αὐτῆς

4) Τελευταῖον τέταρτον. Μετὰ 7 ἡμέρας καὶ 9 ὥρας ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἡ Σελήνη φθάνει εἰς τὴν θέσιν Σ₇ τῆς τροχιάς της καὶ στρέφει πρὸς τὴν Γῆν τὸ ἥμισυ τοῦ φωτεινοῦ αὐτῆς ἡμισφαίριου, ὅπερ φαίνεται ἡμῖν ἐν τῷ Οὐρανῷ ὑπὸ μορφὴν ἡμικυκλίου.



Τεφρώδες φῶς τῆς Σελήνης

Ἡ φάσις αὕτη καλεῖται **τελευταῖον τέταρτον**. Κατ' αὐτὴν ἡ Σελήνη ἀνατέλλει τὸ μεσονύκτιον, στρέφει δὲ τὸ κυρτὸν τοῦ φωτεινοῦ ἡμικυκλίου πρὸς ἀνατολάς.

Ἀπὸ τῆς φάσεως ταύτης τὸ ὁρατὸν μέρος τῆς Σελήνης γίνεται μηνίσκος, οὗ τὸ πλάτος βαίνει συνεχῶς ἐλαττούμενον, μέχρις οὗ μηδενισθῇ κατὰ τὴν Νέαν Σελήνην. Ὁ μηνίσκος οὗτος στρέφει τὸ κυρτὸν πρὸς Ἀνατολάς καὶ εἶναι ὁρατὸς τὴν πρωτὰν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου.

Σημειώσεις. "Όταν ἡ Σελήνη εἶναι μηνοειδής, βλέπομεν κατὰ τὴν νύκτα καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου φωτιζόμενον ὑπὸ ἀμυδροῦ φωτός. Τὸ φῶς τοῦτο, **τεφρῶδες φῶς** καλούμενον, προέρχεται ἐκ τῆς Γῆς, ἥτις ἀνακλᾷ πρὸς τὴν Σελήνην τὸ ἐπ' αὐτῆς προσπίπτον ἡλιακὸν φῶς.

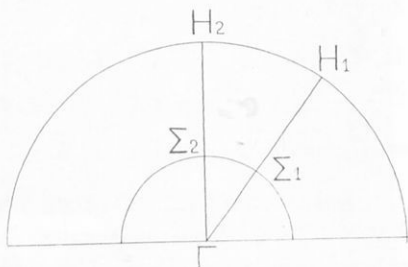
Κατὰ τὰς ἄλλας τῆς Σελήνης φάσεις τὸ τεφρῶδες φῶς εἶναι ἀόρατον. Διότι ὀλιγώτερον φωτεινὸν μέρος τῆς Γῆς στρέφεται πρὸς τὴν Σελήνην, καὶ διότι τὸ φῶς τῆς Σελήνης ἐντατικώτερον ὢν, καθιστᾷ ἀόρατον τὸ τεφρῶδες φῶς.

104. Ἀποχὴ τῆς σελήνης. Συζυγία. Τετραγωνισμοί.— Ἡ γωνιώδης ἀπόστασις τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου καλεῖται **ἀποχὴ** τῆς Σελήνης. Κατὰ τὴν νέαν Σελήνην, ἡ ἀποχὴ αὐτῆς εἶναι 0° . λέγομεν δὲ τότε ὅτι ἡ Σελήνη εὐρίσκεται εἰς **σύνοδον**.

Κατὰ τὴν πανσέληνον ἡ ἀποχὴ τῆς Σελήνης εἶναι 180° λέγομεν δὲ τότε ὅτι ἡ Σελήνη εὐρίσκεται εἰς **ἀντίθεσιν**.

Ἡ σύνοδος καὶ ἡ ἀντίθεσις ὁμοῦ καλοῦνται **συζυγία**.

"Όταν ἡ ἀποχὴ τῆς Σελήνης εἶναι 90° , λέγομεν ὅτι ἡ Σελήνη εὐρίσκεται εἰς **τετραγωνισμόν**. Τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὸ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον τέταρτον.



Σχ. 68

105. Ἀστρικὸς καὶ συνοδικὸς μῆν.— Ἀστρικὸς μῆν ἢ ἀστρικὴ περιφορὰ τῆς Σελήνης καλεῖται ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἀποκαταστάσεων αὐτῆς εἰς τὸν ὠριαῖον τοῦ αὐτοῦ ἀπλανοῦς ἀστέρος.

Συνοδικὸς μῆν ἢ συνοδικὴ περιφορὰ τῆς Σελήνης καλεῖται ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιέχεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν συνόδων ἢ ἀντιθέσεων.

Ὁ συνοδικὸς μῆν εἶναι μεγαλύτερος τοῦ ἀστρικοῦ διὰ τὸν ἀκόλουθον λόγον :

Ἐστωσαν Σ_1 καὶ H_1 (σχ. 68) αἱ θέσεις τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Ἡλίου κατὰ τινὰ σύνοδον ἐπὶ τοῦ ὠριαίου ἀπλανοῦς ἀστέρος Α. Μετὰ ἓνα ἀστρικὸν μῆνα ἡ Σελήνη φθάνει εἰς τὸν αὐτὸν ὠριαῖον, ἥτοι εἰς τὴν θέσιν Σ_1 τῆς τροχίᾳς της χωρὶς νὰ εὐρεθῇ εἰς σύνοδον, διότι ὁ "Η-

λιος κινούμενος ἐκ Δ πρὸς Α εὐρίσκεται ἤδη ἀνατολικώτερον τῆς θέσεως H_1 .

Ἴνα δὲ ἡ Σελήνη ἔλθῃ ἐκ νέου εἰς σύνοδον, πρέπει νὰ διανύσῃ ἀκόμη τὸ τόξον $\Sigma_1\Sigma_2$, ὅπερ ἔχει ἴσον ἀριθμὸν μοιρῶν πρὸς τὸ H_1H_2 , ὅπερ διαγράφει ὁ Ἥλιος ἐντὸς ἐνὸς συνοδικοῦ μηνός.

Ἡ διάρκεια σ τοῦ συνοδικοῦ μηνός ὑπολογισθεῖσα διὰ παρατηρήσεων εἶναι 29 μ. ἡλ. ἡμ.. 12 ὥραι 44 π. 2,98.

Διὰ νὰ εὐρώμεν τὴν διάρκειαν α τοῦ ἀστρικοῦ μηνός, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ Σελήνη εἰς χρόνον σ διανύει $360^\circ + \Sigma_1\Sigma_2 = 360 + H_1H_2$. ἄρα διὰ νὰ διανύσῃ 360° χρειάζεται α $= \frac{360^\circ \sigma}{360^\circ + H_1H_2}$. Ἐπειδὴ δὲ τόξον H_1H_2 διανύεται ὑπὸ τοῦ Ἥλιου εἰς χρόνον σ, ἐπεταί ὅτι ἰσοῦται πρὸς $\frac{360^\circ \sigma}{\tau}$, ἂν εἶναι τ ἡ διάρκεια τοῦ ἀστρικοῦ ἔτους. Ἀρα $\alpha = \frac{\tau \sigma}{\tau + \sigma} = 27$ ἡμέραι 7 ὥραι 43π. 11,5 δ.

106. Φυσικὴ κατάστασις τῆς Σελήνης.— Ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης διακρίνομεν εὐκόλως καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ κατὰ τὴν πανσέληνον μεγάλας κηλίδας, αἵτινες ἀπὸ μακροῦ χρόνου τηροῦσιν ἀναλλοίωτον τὸ σχῆμα, σχεδὸν δὲ καὶ τὴν ἐν σχέσει πρὸς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου αὐτῆς θέσιν αὐτῶν.

Ἐὰν δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου ἐξετάσωμεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Σελήνης, διακρίνομεν ἐπ' αὐτῆς ὑψηλὰ ὄρη, ἰδίᾳ περὶ τὴν γραμμὴν τὴν χωρίζουσαν τὸ φωτεινὸν ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ ἡμισφαιρίου αὐτῆς, ἐνθα αἱ ἀκτῖνες προσπίπτουσι πλαγίως.

Τὰ ὄρη διακρίνονται ἐκ τῆς σκιάς, ἣν ρίπτουσιν ἐπὶ τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου, ἐν ᾧ τὰ πρὸς τὸν Ἥλιον μέρη εἶναι φωτεινά.

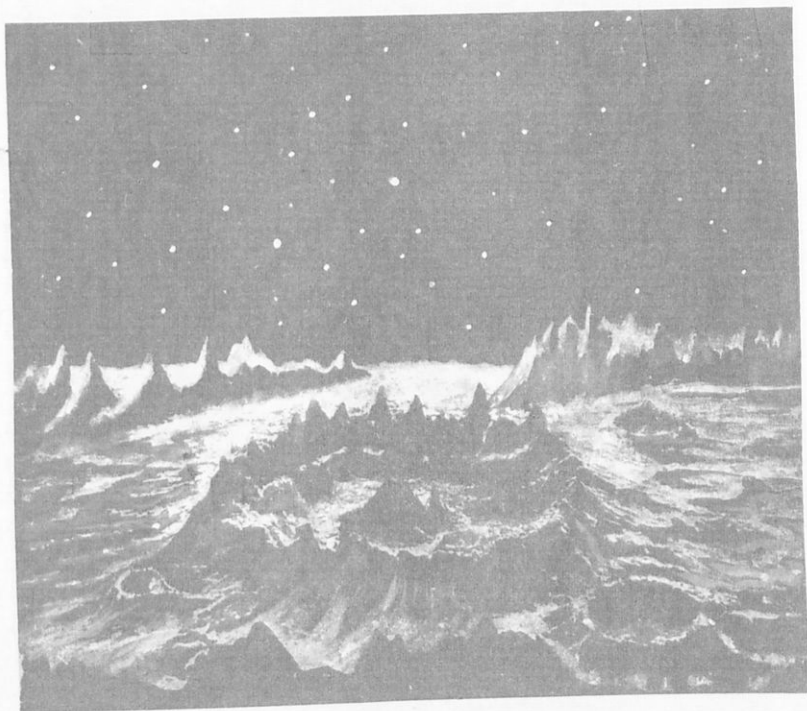
Τὰ ἀμυδρότερα μέρη τῆς Σελήνης εἶναι εὐρεῖαι πεδιάδες, ὀλιγώτερον ἢ αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἀνακλῶσαι ἡλιακὸν φῶς. Αἱ πεδιάδες αὗται ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου $\theta \alpha \lambda \alpha \sigma \sigma \alpha \iota$.

Περὶ τὰ δέκα μόνον ὄρη τῆς Σελήνης εἶναι διατεθειμένα κατὰ ὀγκώδεις ὁροστοιχίας, ὡς ἐπὶ τῆς Γῆς τὰ Ἰμμάλῃα, αἱ Ἀλπεις κ.τ.λ.

Τὰ πλεῖστα ἄλλα εἶναι μεμονωμένα, κωνοειδῆ, τὸ πλεῖστον καὶ φέρουσιν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν μεγάλας κοιλότητας, ἃς ἐκάλεσαν κρατῆρας, ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς κρατῆρας τῶν γῆινων ἡφαιστειῶν ὁμοιότητος αὐτῶν. Ἡ διάμετρος πολλῶν ἐκ τῶν κρατῆρων τούτων εἶναι

πολύ μεγαλύτερα τῆς διαμέτρου τῶν κρατήρων τῆς Γῆς, οἱ δὲ πυθμένες τῶν εὐρέων τούτων κρατήρων ἀληθῆ ἀποτελοῦσιν ὁροπέδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνέρχεται συνήθως βουνόν τι.

Τὸ ὕψος τῶν ὁρέων τῆς Σελήνης εἶναι σχετικῶς πρὸς τὸν ὕγκον αὐτῆς μέγιστον. Τὸ ὑψηλότερον τούτων ἔχει ὕψος 8 830μ., ἥτοι τὸ 1:200



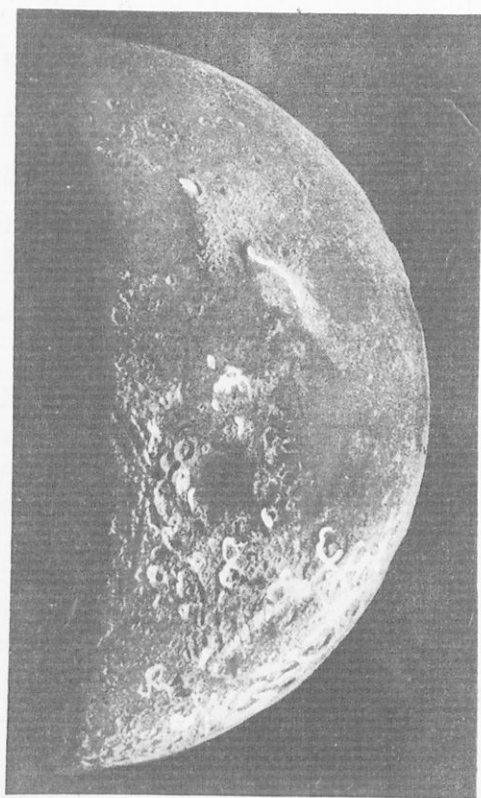
Σεληνιακὸς κρατῆρ

περίπου τῆς ἀκτίνος τῆς Σελήνης, ἐν ᾧ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Γῆς (Ἐβερέστ Ἰμαλαῖων) ἔχει ὕψος 8 840μ., ἥτοι τὸ $\frac{1}{720}$ τῆς ἀκτίνος τῆς Γῆς.

Παρατηροῦμεν ἐπίσης ἐπὶ τῆς Σελήνης, ὅταν ἐξετάζωμεν αὐτὴν δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου καὶ κατὰ τὴν πανσέληνον, μακρὰς ὑπολεύκους καὶ σχεδὸν εὐθείας γραμμὰς, αἵτινες κατὰ τοὺς τετραγωνισμοὺς φαίνονται ὡς μελαναὶ κηλῖδες. Αὗται θεωροῦνται ὡς διώρυγες, ὧν τὸ μὲν

μῆκος κυμαίνεται ἀπὸ χιλιόμετρων τινῶν μέχρις 100 περίπου χιλιομέτρων, τὸ δὲ πλάτος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 2 ἢ 3 χιλιόμετρα καὶ τὸ βάθος φθάνει καὶ μέχρι 500 μέτρων.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔδαφος τῆς Σελήνης εἶναι πολὺ ἀνωμαλώτερον τοῦ



Φωτογραφία Σελήνης κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον.

ἑδάφους τῆς Γῆς. Ἐκ τούτου πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τοῦτο κατὰ τὸν σχηματισμὸν του ὑπέστη σφοδρὸς κλονισμούς.

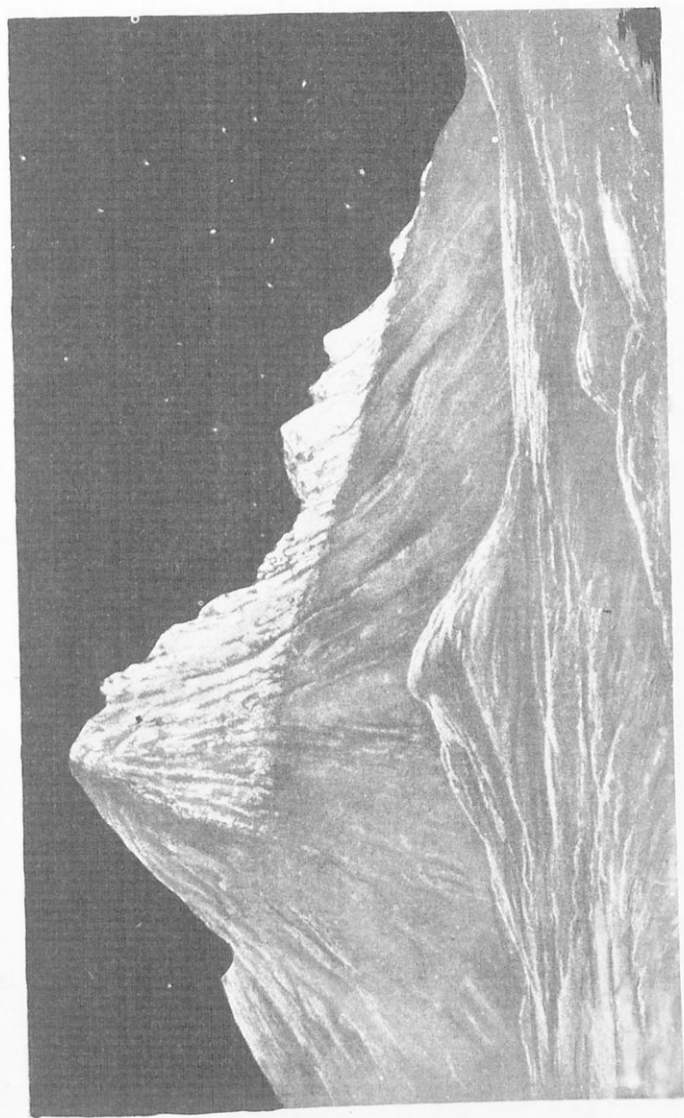
107. Ἀτμόσφαιρα καὶ ὕδωρ τῆς Σελήνης. — Διάφοροι ἐνδείξεις πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἡ Σελήνη δὲν περιβάλλεται ὑπὸ ἀτμοσφαίρας, ἢ, ἐὰν ἔχῃ τοιαύτην, αὕτη θὰ εἶναι ἀραιοτάτη.

1) Οἱ ἀστέρες, ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ Σελήνη, ἀποκρύπτονται ἀποτόμως. Τοῦτο δὲ δὲν θὰ συνέβαινεν, ἂν ἡ Σελήνη περιεβάλλετο ὑπὸ ἀτμοσφαίρας, διότι αὕτη διὰ τῆς ἀπορροφήσεως μέρους τῶν φωτεινῶν τοῦ ἀστέρος ἀκτίνων θὰ συνέτεινεν εἰς τὴν βαθμιαίαν τοῦ ἀστέρος ἀπόκρυψιν.

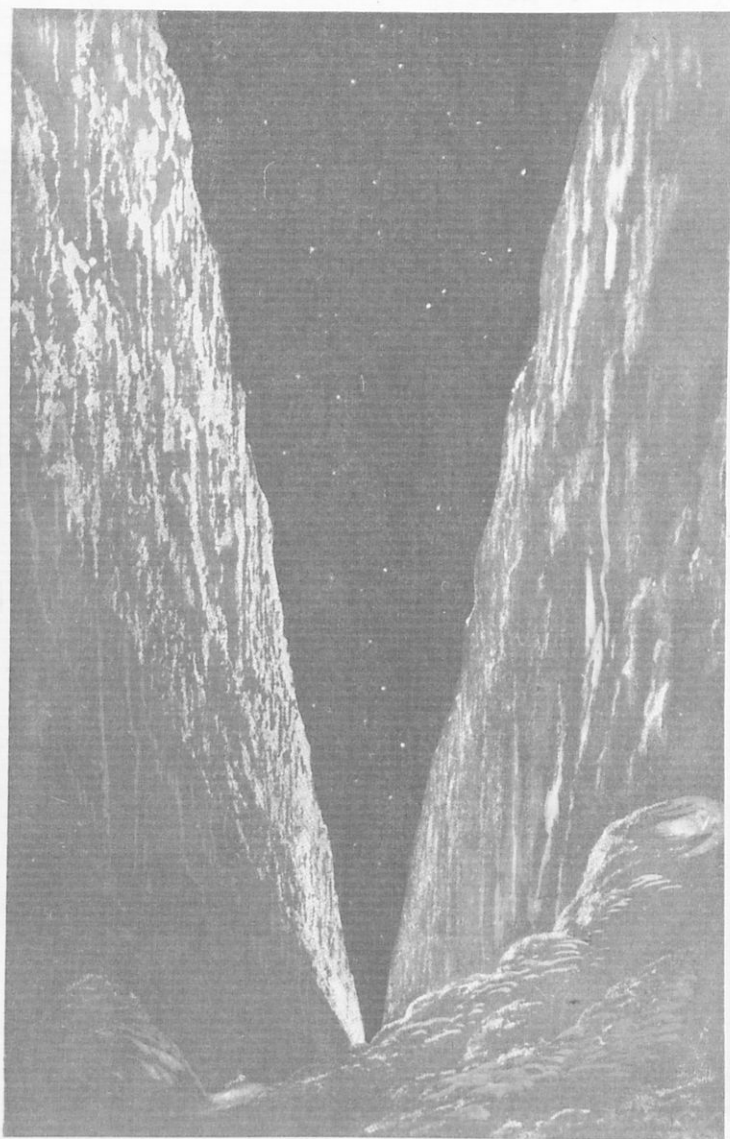
2) Τὰ φωτεινὰ μέρη τῆς Σελήνης χωρίζονται ἀποτόμως δι' εὐκρινεῖς γραμ-

μῆς, ἥτοι ἐπὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς τόπων αἱ ἡμέραι διαδέχονται ἀποτόμως τὰς νύκτας καὶ ἀνάπαλιν. Ἄλλ' ἂν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Σελήνης ἀτμόσφαιρα, ἡ ἀπότομος αὕτη διαδοχὴ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν θὰ ἦτο ἀδύνατος, διότι θὰ παρήγετο καὶ ἐκεῖ λυκαυγὲς καὶ λυκόφως.

3) Ἄν ἡ Σελήνη εἶχεν ἀτμόσφαιραν, κατὰ τὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡ-



Τὸ ὄρος Huygens ὕψους 5500 μέτρων εἰς τὰ Σεληνιακὰ Ἀπέννια κατὰ τὴν δόξιν τοῦ Ἡλίου.



Μία Σεληνική ρωγμή με παρειάς σχεδόν κατακορύφους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λίου τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ προβαλλόμενον μέρος τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου ὥφειλε νὰ φαίνεται περιβαλλόμενον ὑπὸ φωτεινῆς στεφάνης, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Ἡλίου δίοδον αὐτῆς. Τοιαύτη ὅμως στεφάνη οὐδέποτε παρατηρήθη περὶ τὴν Σελήνην.

4) Τὸ φάσμα τέλος τοῦ σεληνιακοῦ φωτὸς εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ φάσμα τοῦ ἀπ' εὐθείας πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένου ἡλιακοῦ φωτός. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἡλιακὸν φῶς, ὅπερ δι' ἀνακλάσεως πέμπει πρὸς ἡμᾶς ἡ Σελήνη, οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς Σελήνης ὑφίσταται ἀτμοσφαιρικὴν ἀπορρόφησιν.

Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις τινές, καθ' ἃς ὑπάρχει ἐπὶ τῆς Σελήνης ἀραισιτάτη ἀτμόσφαιρα (πίσεις 1 χλσμ).

Καὶ τὸ ὕδωρ ἐλλείπει ἀπὸ τῆς Σελήνης, διότι, ἂν τοῦτο ὑπῆρχεν, ὥφειλεν ἐξατμιζόμενον νὰ παράγῃ νέφη, ἅτινα θὰ μετέβαλλον τὴν λαμπρότητα τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου. Οὐδέποτε ὅμως παρατηρήθη τοιαύτη τις μεταβολὴ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς Σελήνης εἰ μὴ ἀραισιτάτη ἀτμόσφαιρα οὐδὲν ἀνθίσταται εἰς τὴν νυκτερινὴν τῆς ἡλιακῆς θερμότητος ἀκτινοβολίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν αἱ μακραὶ $\left(\frac{1}{2}\right)$ συνοδικοῦ μηνὸς) νύκτες αὐτῆς εἶναι ψυχρόταται. Ἀντιθέτως δὲ αἱ ἡμέραι εἶναι θερμόταται, διότι οὐδεμίαν ἐξασθήνησιν συνεπεία ἀπορροφῆσεως ὑφίστανται αἱ ἡλιακὲς ἀκτῖνες καὶ διότι ἐκάστη ἡμέρα διαρκεῖ $\frac{1}{2}$ συνοδικοῦ μηνός. Δι' ἀμφοτέρους τοὺς λόγους τούτους, ὡς καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος, οὐδεμία ἐπὶ τῆς Σελήνης βλάστησις εἶναι δυνατή.

Ἡ Σελήνη λοιπὸν εἶναι σκιερὸν σῶμα, ἐφ' οὗ οὐδεμία ἐκδήλωσις ζωῆς ὑπάρχει.

Ἀσκήσεις

149) Νὰ εὑρεθῇ μεταξὺ τίνων ὁρίων μεταβάλλεται ἡ ἀπόκλισις τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης.

150) Νὰ εὑρεθῇ μεταξὺ τίνων ὁρίων μεταβάλλεται ἡ μεσημβρινὴ ζενιθία ἀπόστασις τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης ἐν Ἀθήναις (γ. πλ. 37° 58' 15'', 5 B).

151) Νὰ ὁρίσητε εἰς τίνα βόρεια γεωγρ. πλάτη τὸ κέντρον τῆς πανσελήνου δύναται νὰ μεσουρανή εἰς τὸ ζενιθ ἐκάστου τόπου.

152) Ἄν κατά τινα ἐαρινήν ἰσημερίαν συμβῇ νὰ εἶναι πανσέληνος, νὰ εὗρητε πόση θὰ εἶναι τότε ἡ ὀρθή ἀναφορὰ τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης.

153) Ἄν κατά τινα θερινήν τροπὴν εἶναι νέα Σελήνη, νὰ εὗρητε πόση θὰ εἶναι τότε ἡ ὀρθή ἀναφορὰ τοῦ κέντρου τῆς Σελήνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΙ ΕΚΛΕΙΨΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

108. Σκιά, μήκος αὐτῆς. Ὑποσκίασμα.— Πᾶν σκιερὸν ἄστρον Σ (σχ. 69) φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, ρίπτει ὀπισθεν αὐτοῦ σκιά. Ἐὰν τὸ σκιερὸν σῶμα εἶναι σφαιρικὸν καὶ μικρότερον τοῦ Ἡλίου, ἡ σκιά αὐτοῦ ΟΓΔ εἶναι κωνική. Παρατηροῦντες ὅτι τὰ τρίγωνα ΟΣΓ, ΟΑΗ εἶναι ὅμοια, εὐρίσκομεν ὅτι

$$\frac{OH}{HA} = \frac{OS}{\Sigma\Gamma} = \frac{HS}{HA - \Sigma\Gamma}, \quad \text{ἄρα } \chi = (OS) = \frac{(HS) \cdot (\Sigma\Gamma)}{(HA) - (\Sigma\Gamma)}. \quad (1)$$

Αἱ ἐξωτερικαὶ τῶν δύο εἰρημένων σφαιρῶν ἐφαπτόμεναι ἀποτελοῦσι δύο ἐτέρας κωνικὰς ἐπιφανείας, αἵτινες ἔχουσι κοινὴν κορυφὴν σημεῖον τι Π τοῦ εὐθυγράμμου τμήματος ΗΣ. Ἐκ τούτων ἡ ΧΠΨ περιβάλλει πανταχόθεν τὸ σκιερὸν κῶνον.

Ὁ ὀπισθεν τοῦ σκieroῦ σώματος Σ , ἐντὸς τῆς κωνικῆς ἐπιφανείας ΧΠΨ καὶ ἐκτὸς τοῦ σκieroῦ κώνου ΟΓΔ περιεχόμενος χώρος καλεῖται ὑποσκίασμα. Πᾶν σημεῖον τοῦ υποσκιάζματος φωτίζεται ὑπὸ μέρους μόνον τοῦ Ἡλίου, ὅπερ εἶναι τόσῳ μικρότερον, ὅσῳ ἐγγύτερον τῆς σκιάς κεῖται τοῦτο.

109. Μήκος τῆς σκιάς τῆς Γῆς. Πάχος αὐτῆς εἰς τὴν ἀπόστασιν τῆς Σελήνης.— Ἐὰν τὸ ἄστρον Σ (σχ. 69) εἶναι ἡ Γῆ καὶ καλέσωμεν ρ τὴν ἀκτῖνα αὐτῆς ἡ ἰσότης (1) γίνεται $(OS) = \frac{23440\rho^2}{108\rho} = 217 \rho$ περίπου. Ἐὰν δὲ $(\Sigma) = 60\rho$ καὶ νοηθῇ ἐκ τοῦ β παραλλήλος τῇ ΣΓ ἡ βα, ἐκ τῶν ὁμοίων τριγώνων Οβα, ΟΣΓ εὐρίσκο-

τὸ ὅποῖον εἰσδίδει ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ κώνου τῆς Γῆς ἕνεκα τῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἡμῶν διαθλάσεως αὐτοῦ.

111. Μῆκος τῆς σκιάς τῆς Σελήνης.— Ἐὰν τὸ ἄστρον Σ (σχ. 69) εἶναι ἡ Σελήνη, εὐρίσκομεν ἐκ τῆς ισότητος (1, § 108) ὅτι

$$(ΟΣ) = \frac{0,27ρ \cdot (ΗΣ)}{109ρ - 0,27ρ} = \frac{27 (ΗΣ)}{10873}. \quad (1)$$

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόστασις (ΗΣ) τῆς Σελήνης ἀπὸ τοῦ Ἡλίου εἶναι μεταβλητή, ἔπεται ὅτι καὶ τὸ μῆκος τῆς σκιάς τῆς Σελήνης εἶναι μεταβλητόν. Κατὰ τὴν σύνοδον εἶναι (ΗΣ) = α — α', ἂν α παριστᾷ τὴν τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῆς Γῆς καὶ α' τὴν τῆς Σελήνης ἀπὸ τῆς Γῆς.

Ἡ προηγουμένη λοιπὸν ισότης γίνεται διὰ τὴν σύνοδον.

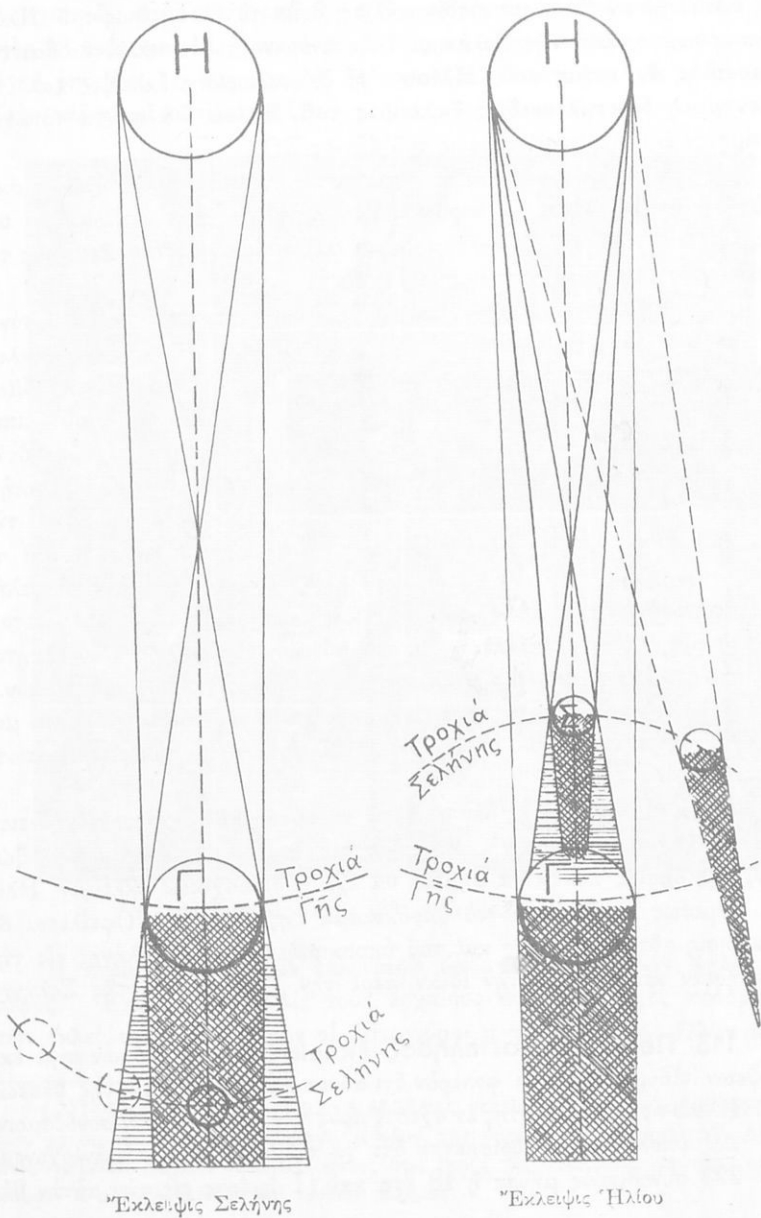
$$(ΟΣ) = \frac{27 (α - α')}{10873}. \quad (2)$$

Ἐκ ταύτης βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν σύνοδον ἡ σκιά τῆς Σελήνης ἔχει τὸ μέγιστον μῆκος, ὅταν ὁ Ἥλιος εὐρίσκηται εἰς τὸ ἀπόγειον (α μέγιστον) καὶ ἡ Σελήνη εἰς τὸ περίγειον (α' ἐλάχιστον). Τὸ δὲ ἐλάχιστον μῆκος ἔχει ἡ σκιά, ὅταν ὁ Ἥλιος εὐρίσκηται εἰς τὸ περίγειον (α ἐλάχιστον) καὶ ἡ Σελήνη εἰς τὸ ἀπόγειον (α' μέγιστον). Εὐκόλως δὲ προκύπτει ἐκ τῆς ισότητος (2) ὅτι κατὰ τὴν σύνοδον ἡ μὲν μεγίστη τιμὴ τοῦ μήκους τῆς σκιάς εἶναι 59,6ρ ἡ δὲ ἐλαχίστη 57,6ρ.

112. Ἐκλειψις Ἡλίου.— Ἐπειδὴ κατὰ τὰς συνόδους τὸ μῆκος τῆς σκιάς τῆς Σελήνης κυμαίνεται μεταξὺ 57,6ρ καὶ 59,6ρ ἡ δὲ ἀπόστασις τῆς Σελήνης ἀφ' ἡμῶν κυμαίνεται μεταξὺ 56ρ καὶ 64ρ, ἐνίοτε κατὰ τὴν σύνοδον ἡ σκιά τῆς Σελήνης φθάνει μέχρι τῆς Γῆς. Οἱ δὲ τόποι τῆς Γῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων πίπτει ἡ σκιά τῆς Σελήνης, οὐδόλως βλέπουσι τὸν Ἥλιον. Ἄλλοι δὲ τόποι ἐν τῷ ὑποσκιασμάτι τῆς Σελήνης κείμενοι βλέπουσι μέρος μόνον τοῦ Ἡλίου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται **ἐκλειψις τοῦ Ἡλίου**.

Ἡ ἐκλειψις τοῦ Ἡλίου εἶναι ὀλικὴ μὲν εἰς ὅσους τόπους ἀποκρύπτεται ἅπας ὁ δίσκος τοῦ Ἡλίου, μερικὴ δὲ εἰς ὅσους ἀποκρύπτεται μέρος αὐτοῦ.

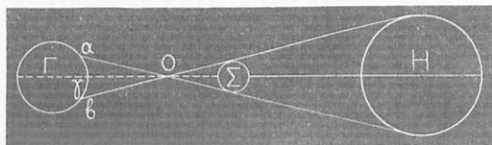
Αἱ πρὸς τὴν Γῆν προεκβολαὶ τῶν γενετεירῶν τοῦ σκιεροῦ τῆς Σελήνης κώνου ἀποτελοῦσιν ἐτέραν κωνικὴν ἐπιφάνειαν αΟβ, ἡ ὁποία ἔχει κοινὴν κορυφὴν μὲ τὴν σκιάν τῆς Σελήνης (σχ. 70). Ἄν τόπος τις εὕρεθῃ ποτε ἐντὸς τοῦ κώνου τούτου, εἶναι δυνατὸν νὰ φαίνηται



ἐξ αὐτοῦ μόνον εἰς φωτεινὸς δακτύλιος, διότι τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Ἑλίου ἀποκρύπτεται ὑπὸ τῆς Σελήνης. Τὸ φαινόμενο τοῦτο καλεῖται **δακτυλιοειδὴς ἔκλειψις τοῦ Ἑλίου**. Ἡ δακτυλιοειδὴς ἔκλειψις καλεῖται **κεντρικὴ δακτυλιοειδὴς ἔκλειψις τοῦ Ἑλίου** διὰ πάντα τόπον γ κείμενον ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τοῦ ἄξονος ΣΟ.

Ἐπειδὴ ἡ Σελήνη εἶναι πεντηκοντάκις τῆς Γῆς μικροτέρα, ἡ σκιά αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ περιλάβῃ ὅλην τὴν Γῆν. Κατ' ἀκολουθίαν οὐδεμία ὀλικὴ τοῦ Ἑλίου ἔκλειψις εἶναι ὁρατὴ ἀπὸ πάντων τῶν πρὸς τὸν ἥλιον ἐστραμμένων τόπων τῆς Γῆς.

Ἐὰν ἡ Σελήνη ἐκινεῖτο ἐπὶ τῆς Ἐκλειπτικῆς, καθ' ἐκάστην σύνο-



Σχ. 70

δον θὰ συνέβαιναν ἔκλειψις Ἑλίου. Ἐνεκεν ὅμως τῆς κλίσεως τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς αὐτῆς πρὸς τὴν Ἐκλειπτικὴν, τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν σύνοδον ἡ σκιά καὶ τὸ ὑποσκίασμα τῆς Σελή-

νης ἀφήνουσιν ἐκτὸς αὐτῶν τὴν Γῆν καὶ ἔκλειψις Ἑλίου δὲν γίνεται. Ἵνα συμβῇ τοιαύτη, πρέπει κατὰ τὴν σύνοδον ἡ Σελήνη νὰ εὐρίσκηται πλησίον τῆς Ἐκλειπτικῆς, δηλ. περὶ τὴν γραμμὴν τῶν συνδέσμων.

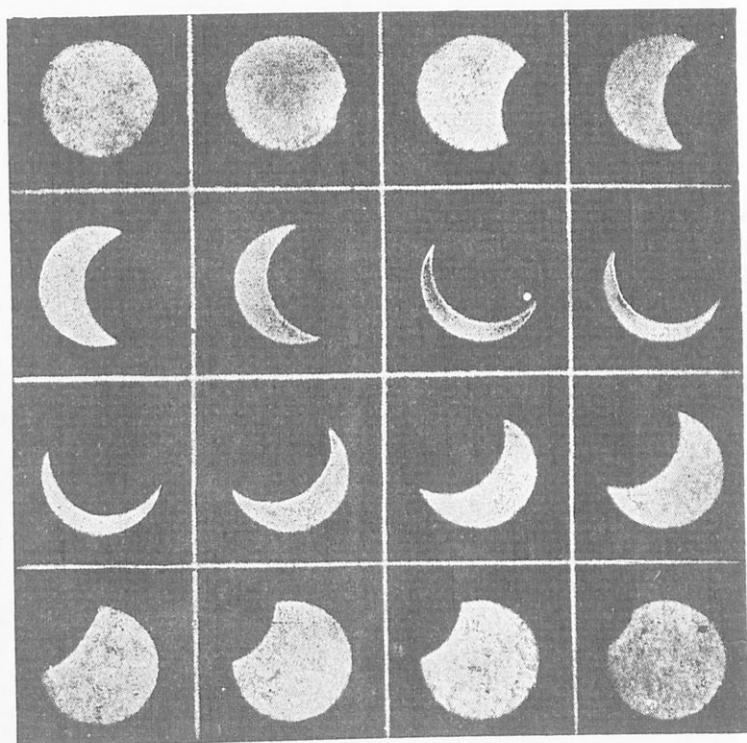
Πᾶσα ὀλικὴ ἔκλειψις τοῦ Ἑλίου ἀρχεται καὶ περατοῦται ὡς μερικὴ ἢ διάρκειά δὲ τῆς ὀλικῆς μόνον ἐκλείψεως δὲν ὑπερβαίνει ποτὲ τὰ 7^π.

Ἡ σκιά τῆς Σελήνης δὲν συναντᾷ τὰ αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν ἐκλείψεως τινος σημεῖα τῆς Γῆς, ἀλλὰ κινεῖται χαράττουσα στενὴν ζώνην, τῆς ὁποίας πάντα τὰ σημεῖα θὰ ἔχωσι διαδοχικῶς ἔκλειψιν Ἑλίου. Ὁμοίως κινεῖται καὶ τὸ ὑποσκίασμα τῆς Σελήνης. Ὁφείλεται δὲ ἡ κίνησις αὕτη τῆς σκιάς καὶ τοῦ ὑποσκιάσματος τῆς Σελήνης εἰς τὴν ἡμερησίαν κίνησιν καὶ τὴν ἰδίαν περὶ τὴν Γῆν κίνησιν τῆς Σελήνης.

113. Περίοδος καὶ πλήθος ἐκλείψεων.— Ἐξ ὧσων περὶ ἐκλείψεων εἰδόμεν, γίνεται φανερόν ὅτι αὗται ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἑλίου καὶ τῆς Σελήνης ἐν σχέσει πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν συνδέσμων.

Δι' ὑπολογισμοῦ εὐρίσκεται ὅτι τὰ σώματα ταῦτα ἐπανέρχονται ἀνὰ 223 συνοδικούς μῆνας ἢ 18 ἔτη καὶ 11 ἡμέρας εἰς τὴν αὐτὴν θέ-

σιν σχετικῶς πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν συνδέσμων. Αἱ ἐκλείψεις ὕθεν αἱ ἐντὸς 18 ἑτῶν καὶ 11 ἡμερῶν συμβαίνουσιν, ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα 18 ἔτη καὶ 11 ἡμέρας αἱ αὐταὶ περίπου καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ οὕτω καθεξῆς.



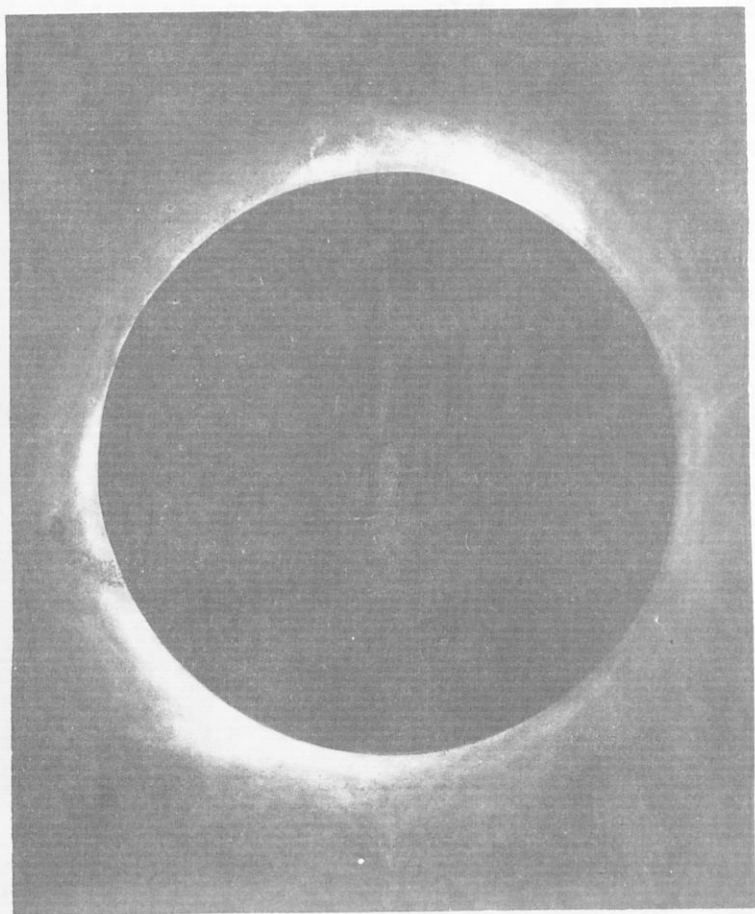
Διαδοχικαὶ φάσεις μιᾶς ἡλιακῆς ἐκλείψεως.

Ἡ περίοδος αὕτη τῶν ἐκλείψεων ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Χαλδαίων σάρος. Ἐχρησίμειε δὲ εἰς τοὺς ἀρχαίους ὥς μέσον πρὸς πρόρρησιν τῶν ἐκλείψεων(1). Σήμερον οἱ ἀστρονόμοι μεταχειρίζονται ἄλλην μᾶλ-

1. Πρῶτος παρ' ἡμῶν ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος προεῖπεν ὀλικὴν ἔκλειψιν τοῦ Ἡλίου χρησιμοποιοῦσας τὴν ρηθεῖσαν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἔμαθε παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. Βεβαιῶν δὲ ὁ Ἡρόδοτος ὅτι, ἕνεκα τῆς ἐκλείψεως ταύτης, κατέπαυσεν ὁ μεταξὺ Μήδων καὶ Αὐδῶν πόλεμος.

λον ἀκριβῆ μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας προ-
λέγουσι τὰς ἐκλείψεις.

Ὡς εἵπομεν, αἱ ἐκλείψεις τῆς Σελήνης γίνονται κατὰ τὰς ἀντιθέ-



Μία ὁλόκλη ἐκλείψις τοῦ Ἡλίου. Ἀνω διαφαίνεται μία προεξοχή.

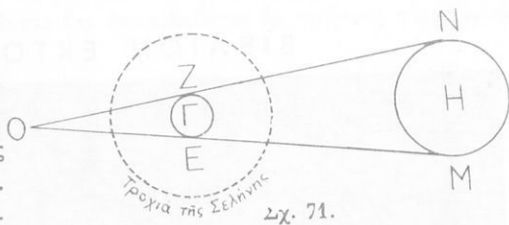
σεις, ὅτε ἡ Σελήνη εἰσδύει ἐντὸς σκιεροῦ κώνου ΟΖΕ (σχ. 71) τῆς
Γῆς. Αἱ δὲ ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου συμβαίνουν κατὰ τὰς συνόδους, ὅτε
ἡ Σελήνη εἰσδύει ἐντὸς τοῦ κολούρου κώνου ΜΝΖΕ.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ τομὴ τοῦ MNZE εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν τομὴν τοῦ OZE, αἱ ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου εἶναι συχνότεραι ἀπὸ τὰς σεληνιακάς. Οὕτως ἐντὸς 223 συνοδικῶν μηνῶν γίνονται 71 ἐκλείψεις, ἐκ τῶν ὁποίων 43 εἶναι ἡλιακαὶ καὶ 28 σεληνιακαί.

Ἀπὸ ἑκαστον ὁμῶς τόπον βλέπομεν περισσοτέρας ἐκλείψεις τῆς Σελήνης ἢ τοῦ Ἡλίου.

Διότι αἱ μὲν τῆς Σελήνης εἶναι ὁραταὶ συγχρόνως ἀπὸ πάντων τῶν τόπων τοῦ πρὸς αὐτὴν ἐστραμμένου ἡμισφαίριου τῆς Γῆς, αἱ δὲ τοῦ Ἡλίου φαίνονται ἀπὸ ὀλίγων σχετικῶς τόπων, ἀπὸ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ σκιά ἢ τὸ ὑποσκίασμα τῆς Σελήνης ἢ κεῖνται ἐντὸς τοῦ κώνου αΟβ (σχ. 70).

Εἰς ἑκαστον ἔτος εἶναι δυνατόν νὰ συμβῶσι τὸ ὀλιγώτερον 2 ἐκλείψεις καὶ 7 τὸ πολὺ. Ὅταν συμβῶσι 2, θὰ εἶναι ἀμφότεραι ἡλιακαί. Ὅταν συμβῶσι 7, θὰ εἶναι 5 ἡλιακαὶ καὶ 2 σεληνιακαὶ ἢ 4 ἡλιακαὶ καὶ 3 σεληνιακαί.



ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΚΟΜΗΤΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΚΟΜΗΤΑΙ

114. Σχήμα τῶν κομητῶν. Σύστασις αὐτῶν.—Οἱ κομήται, τῶν ὁποίων ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξεν αἰτία τρόμου διὰ τὴν ἀνθρώπινην, εἶναι νεφελώδη ἄστρα κινούμενα περὶ τὸν "Ἡλιον.



Ὁ κομήτης τοῦ 1881

Γενικῶς ἕκαστος κομήτης ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν τριῶν μερῶν.

1) Ἐκ τοῦ πυρῆνος, ὅστις εἶναι τὸ πυκνότερον καὶ λαμπρότερον μέρος τοῦ κομήτου.

2) Ἐκ τῆς κόμης, ἥτις εἶναι εἶδος νεφέλης περιβαλλούσης τὸν πυρῆνα.

3) Ἐκ τῆς οὐράς, ἥτις εἶναι ἐπιμήκης προέκτασις τῆς κόμης τοῦ κομήτου.

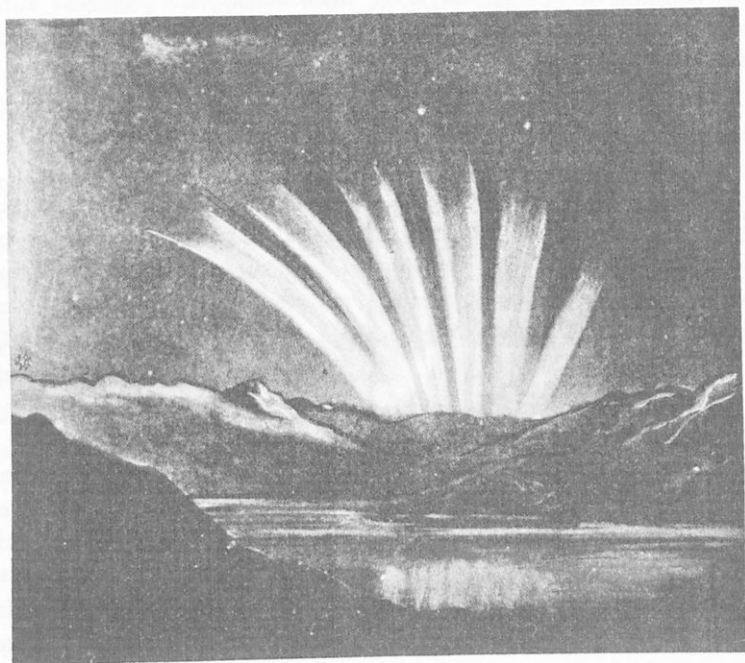
Ὁ πυρῆν καὶ ἡ κόμη ἀποτελοῦσι τὴν **κεφαλὴν** τοῦ κομήτου.

Ἡ μορφή ἑκάστου κομήτου μεταβάλλεται μετὰ τῆς θέσεώς αὐτοῦ πρὸς τὸν "Ἡλιον. Ὅταν οἱ κομήται εὐρίσκωνται μακρὰν τοῦ Ἡλίου, φαίνονται γενικῶς ὡς ἄμυδροι στρογγύλοι νεφελώδεις ἀστέρες. Ἐφ' ὅσον δὲ πλησιάζουσι πρὸς τὸν "Ἡλιον γίνονται λαμπρότεροι, σχηματίζεται δὲ βαθμηδὸν καὶ

ἐπιμηκύνεται ἡ οὐρά αὐτῶν κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἡλίου πρὸς τὸν πυρῆνα τοῦ κομήτου φοράν.

Καὶ ἡ μορφὴ δὲ τῶν κομητῶν δὲν εἶναι δι' ὅλους ἡ αὐτή. Τινὲς δὲν ἔχουσιν οὐράν· ἄλλοι ἔχουσι περισσοτέρας, ὥς ὁ κομήτης τοῦ 1744, ὅστις εἶχεν ἑξὶ οὐράς.

Οἱ κομήται θεωροῦνται ὅτι ἀποτελοῦνται ἐκ σμήνους στερεῶν σω-



‘Ο κομήτης τοῦ Chézeaux (1744).

ματίων. Ταῦτα εἶναι λίαν ἀπομεμακρυσμένα ἀπ’ ἀλλήλων καὶ ἕκαστον φέρει περίβλημα ἐξ ἀερίων.

Ἡ φασματοσκοπικὴ ἐξέτασις ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κομήται διαχέουσι τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἔχουσιν ὅμως καὶ ἴδιον φῶς. Ἡ δὲ ἐξέτασις τοῦ φάσματος τοῦ φωτὸς τούτου ἀπέδειξε τὴν παρουσίαν ἀζώτου, ἄνθρακος καὶ νατρίου. Παρατηροῦνται δὲ καὶ ραβδώσεις εἰς τὸ φάσμα τῆς οὐρᾶς μὴ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς οὐδὲν στοιχεῖον· διατελοῦσι δὲ ἐν αὐτοφῶτῳ καταστάσει. Ὡστε οἱ κομήται πλὴν τοῦ φωτός, ὕπερ δέχονται παρὰ τοῦ Ἡλίου, ἔχουσι καὶ ἴδιον φῶς.

Πολλάκις κομῆται διηλθον πλησίον πλανήτου ἢ δορυφόρου τινὸς χωρὶς νὰ ἐπιφέρωσιν ἐπ' αὐτῶν οὐδεμίαν διατάρχεϊν. Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι ἡ μᾶζα τῶν κομητῶν εἶναι μικρά.

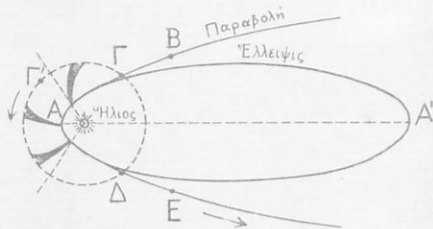
Διὰ μέσου τῆς οὐρᾶς καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς κόμης τῶν κομητῶν βλέπομεν ἀστέρας ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διαθλάσεως τῶν φωτεινῶν αὐτῶν ἀκτίνων καὶ μειώσεως τῆς λαμπρότητος αὐτῶν. Ἄρα ἡ πυκνότης αὐτῶν εἶναι πολὺ μικρά.

Καθ' ἑκάστον ἔτος παρκτηροῦνται 3 ἕως 5, ἐνίοτε δὲ καὶ περὶ τοὺς 10 νέοι κομῆται.

115. Τροχιαὶ τῶν κομητῶν.—Οἱ κομῆται εἶναι ὁρατοὶ κατὰ τὸν ἐλάχιστον σχετικῶς χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον εὐρίσκονται πλησίον τοῦ Ἥλιου. Ἐνεκα τούτου ἦτο δύσκολον νὰ προσδιορισθῇ τὸ εἶδος τῶν τροχιῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τελείως ἄγνωστοι εἰς τοὺς ἀρχαίους. Αὐτὸς ὁ Κέπλερος ἐφρόνει ὅτι ἑκάστος κομητῆς κινεῖται ἐπὶ εὐθείας γραμμῆς.

Πρῶτος ὁ Νεύτων ἀνεκάλυψε τὴν φύσιν τῶν κομητικῶν τροχιῶν.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νόμου τῆς παγκοσμίου ἐλξεως εὔρεν ὅτι ἡ τροχιά ἐνὸς κομητου δύναται νὰ εἶναι ἑλλειψις, τῆς ὁποίας τὴν μίαν ἐστίαν κατέχει ὁ Ἥλιος, ἢ καὶ παραβολή (1), τῆς ὁποίας τὴν



Σχ. 72.

ἐστίαν κατέχει ὁ Ἥλιος. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἠδυνήθη ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπιβεβαιωσῇ ὡς ἀκολουθῶς :

Κατὰ τὸ ἔτος 1680 ἐνεφανίσθη κομητῆς, ὁ ὁποῖος ἐπλησίαζε ταχύτατα πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ ἔπειτα ἐξηφανίσθη ἐντὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Μετὰ 17 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐξαφανίσσεώς του ἐφάνη μεγαλοπρεπὴς κομητῆς ἐξερχόμενος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπὸ θέσεως κειμένης ἀπέναντι ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος εἶχεν ἐξαφανισθῇ.

1. Παραβολή εἶναι ἀνοικτὴ ἐπίπεδος καμπύλη γραμμὴ. Ἐκάστον σημεῖον αὐτῆς ἀπέχει ἴσον ἀπὸ ὁρισμένου σημείου καὶ ἀπὸ ὁρισμένης εὐθείας τοῦ ἐπίπεδου αὐτῆς.

Ἀπέδειξεν δὲ ὁ Νεύτων ὅτι αἱ τροχιαὶ ΒΓ καὶ ΔΕ συνέπιπτον εἰς μίαν. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ αὐτοῦ κομήτου, ὅστις κατέστη ἄρατος, καθ' ὃν χρόνον διέγραψε τὸ μέρος ΓΑΔ τῆς τροχιάς του περὶ τὸ περιήλιον (σχ. 72).

Τὸ περὶ τὸ περιήλιον τόξον ΓΑΔ ἑλλειψεως λίαν ἐπιμήκους εἶναι δυνατὸν σχεδὸν νὰ ταυτίζεται μὲ τόξον παραβολῆς, ἥτις ἔχει ἐστὶν Η. Μένει λοιπὸν ἀκαθόριστον, ἂν ἡ τροχιά τοῦ κομήτου εἶναι παραβολικὴ ἢ ἑλλειπτικὴ.

Ὁ Νεύτων ἐπενόησε μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι δυνατὸν μὲ τρεῖς παρατηρήσεις ἐνὸς κομήτου νὰ ὑπολογίζωνται πέντε στοιχεῖα τῆς τροχιάς αὐτοῦ ὑποτιθεμένης παραβολικῆς. Συνέστησε δὲ νὰ καθορίσωσι τὰ παραβολικὰ στοιχεῖα ὅλων τῶν παρατηρηθέντων κομητῶν καὶ νὰ κατὰγράφωσι καὶ συγκρίνωσι ταῦτα πρὸς ἄλληλα. Ἐὰν δὲ κατὰδειχθῇ ὅτι νέος τις κομήτης ἀκολουθεῖ τὴν τροχίαν ἑτέρου πρότερον παρατηρηθέντος κομήτου, πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου κομήτου· ὁ δὲ μεταξὺ τῶν δύο ἐμφανίσεων χρόνος X' παριστᾷ τὴν ἀστρικὴν αὐτοῦ περιφορὰν. Ἐὰν δὲ X εἶναι ἡ διάρκεια τοῦ ἀστρικοῦ ἔτους, α ἡ μέση ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῆς Γῆς, καὶ α' ὁ μέγας ἡμιάξων τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου, κατὰ τὸν γ' νόμον τοῦ Κεπλέρου θὰ εἶναι

$$\frac{\alpha'^3}{\alpha^3} = \frac{X'^2}{X^2}, \text{ ὅθεν } \alpha' = \alpha \sqrt[3]{\left(\frac{X'}{X}\right)^2}.$$

Ἐὰν δὲ μετὰ πάροδον χρόνου X' ἐμφανισθῇ ἐκ νέου κομήτης διαγράφων τὴν αὐτὴν περίπου τροχίαν, ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ διαδοχικῶν ἐμφανίσεων τοῦ αὐτοῦ κομήτου καὶ ἡ τροχιά αὐτοῦ εἶναι ἑλλειψις, ἥς ὁ μέγας ἄξων ἔχει μῆκος:

$$2\alpha' = 2\alpha \sqrt[3]{\left(\frac{X'}{X}\right)^2}.$$

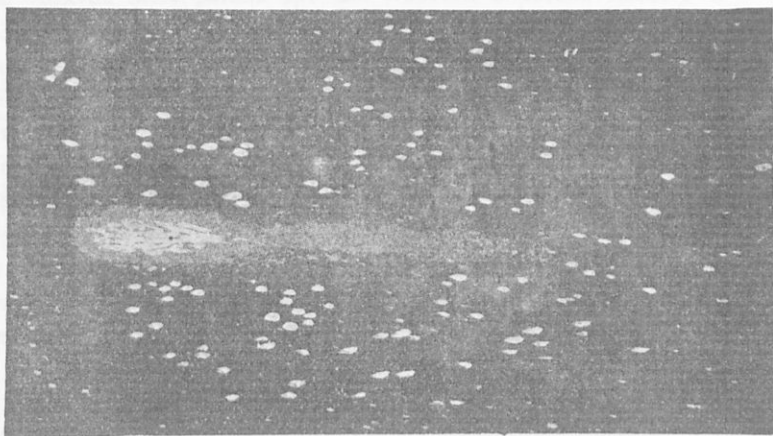
Αἱ τοιαῦται ὑπὸ κομητῶν διαγραφόμεναι ἑλλείψεις εἶναι συνήθως λίαν ἐπιμήκεις καὶ ἐπεκτείνονται αἱ πλεῖστοι πέραν τῆς τροχιάς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος.

Διὰ τοὺς πλείστους δὲ τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρηθέντων κομητῶν δὲν κατωρθώθη νὰ εὐρεθῇ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, τὸ μῆκος τοῦ ἄξονος τῶν τροχιῶν αὐτῶν. Τὸ μῆκος τοῦτο θεωρεῖται ἄπειρον καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν τοιούτων κομητῶν ἡ τροχιά εἶναι παραβολή.

116. Περιοδικοί κομήται.—Οἱ κομήται, τῶν ὁποίων αἱ τροχιαὶ εἶναι ἐλλείψεις, ἐπανέρχονται περιοδικῶς πλησίον τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Γῆς. Λέγονται δὲ διὰ τοῦτο **περιοδικοὶ κομήται**.

Οἱ ἄλλοι, ἀφοῦ διέλθωσιν ἅπαξ πλησίον τοῦ Ἡλίου, ἀπομακρύνονται ἐξ αὐτοῦ ἀδιαλείπτως.

Μέχρι σήμερον ὑπολογίζονται εἰς 177 περίπου οἱ περιοδικοὶ κομήται. Τούτων 41 διῆλθον δις τοῦλάχιστον διὰ τοῦ περιηλίου. Διὰ τοὺς ἄλλους δι' ὑπολογισμῶν εὗρέθη ὅτι κινοῦνται ἐπὶ ἐλλειπτικῶν τροχιῶν.



Φωτογραφία τοῦ κομήτου τοῦ Halley τὴν 29ην Μαΐου 1910.

Ἀξιοσημεῖωτοι περιοδικοὶ κομήται εἶναι οἱ ἑξῆς :

Α΄. Κομήτης τοῦ Halley. Τὴν περιοδικότητα αὐτοῦ ὑπελόγισεν ὁ Ἀγγλος ἀστρονόμος Halley, ὡς ἑξῆς :

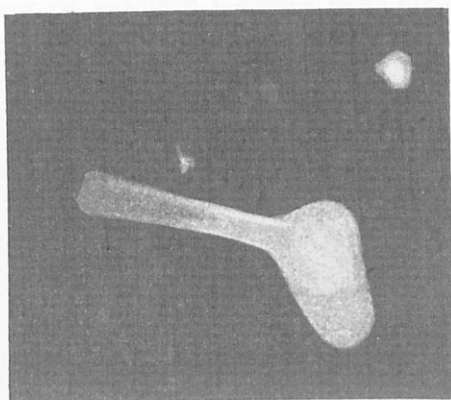
Ἀκολουθῶν τὴν μέθοδον τοῦ Νεύτωνος ὑπελόγισε τὰς τροχιάς 24 κομητῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεάθησαν πρὸ αὐτοῦ.

Τὸ ἔτος 1682 ἐνεφανίσθη εἰς μεγαλοπρεπῆς κομήτης, ὁ δὲ Halley ὑπελόγισε τὴν τροχίαν αὐτοῦ. Συγκρίνας δὲ ταύτην πρὸς τὰς τροχιάς τῶν 24 προηγουμένων παρατήρησε ὅτι αὕτη σχεδὸν συνέπιπτε μὲ τὴν τροχίαν τοῦ κομήτου, ὅστις εἶχε παρατηρηθῇ τὸ 1607 ὑπὸ τοῦ Κεπλέρου καὶ μὲ τὴν τροχίαν κομήτου παρατηρηθέντος τὸ 1531 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀστρονόμου Partus Aprianus. Συνεπέρανε λοιπὸν ὅτι ἐπρόκειτο

περί τοῦ αὐτοῦ κομήτου, ὅστις περιφέρεται περί τὸν "Ἡλιον εἰς 76 ἔτη περίπου. Οὕτω δὲ προανήγγειλε νέαν ἐμφάνισίν του διὰ τὸ ἔτος 1758.

Ὁ μέγας Μαθηματικὸς Clairaut βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Lalande ὑπελόγησε τὰς ἐπὶ τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου ἐπιδράσεις τῶν πλανητῶν καὶ προανήγγειλε τὴν διὰ τοῦ περιηλίου διάβασίν του διὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1759. Πράγματι δὲ οὗτος διῆλθε διὰ τοῦ περιηλίου τὴν 13ην Μαρτίου 1759. Τὸ λάθος ἦτο ἀνεπαίσθητον, ἀφ' οὗ μάλιστα δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐπιδράσεις τῶν ἀγνώστων τότε πλανητῶν Οὐρανοῦ, Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος.

Ἀνηγγέλθη ἔπειτα ἄλλη διάβασις διὰ τὴν 4ην Νοεμβρίου 1835 καὶ ἐπραγματοποιήθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ἡ τελευταία ἐμφάνισις του προανηγγέλθη καὶ ἐπραγματοποιήθη τὸν Μάϊον τοῦ 1910. Ἡ ἐμφάνισις αὐτὴ ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ὑπελογίσθη ὅτι τὴν 19ην Μαΐου (μεταξὺ 4,22 καὶ 5,22 πρωϊνῆς ὥρας) θὰ διήρχετο τόσον ἐγγὺς τῆς Γῆς, ὥστε ὑπῆρχε πιθανότης, ἡ οὐρά του νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τῆς γηίνης ἀτμοσφαίρας καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ ἰσχυρότατον δηλητηριῶδες κυανογόνον ἀέριον, τοῦ ὁποίου τὴν παρουσίαν εἰς τὸν πυρῆνα εἶχεν ἀποκαλύψει τὸ φασματοσκόπιον.



Ὁ κομήτης τοῦ Biela, ὡς ἐδιέσχθη πρὸ τῶν ὁμαίων τῶν ἀστερονόμων.
Φωτογραφία τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1846.

Ὁ κομήτης κατέστη πράγματι ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπ' ἄρκετόν· τὴν δὲ νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Μαΐου ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἠγρύπνησεν. Οὐδὲν ὅμως φαινόμενον ἐπιστοποίησε τὴν εἴσοδον τῆς οὐρᾶς εἰς τὴν γηίνην ἀτμόσφαιραν.

Β'. Κομήτης τοῦ Biela. Ὁ κομήτης οὗτος εἶχε παρκτηρηθῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1772, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὴν ἐμφάνισίν του κατὰ τὸ 1826 ἐξηκριβώθη ὅτι ἐκινεῖτο ἐπὶ ἐλλείψεως καὶ καθωρίσθη ἡ ἀστρική του περιφορὰ εἰς 6,69 ἔτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 1832 διήλθε διὰ τῆς τομῆς τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς ἓνα μῆνα πρὸ τῆς διαβάσεως τῆς Γῆς διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Κατὰ τὴν ἐπομένην, τὸ ἔτος 1839, ἐμφάνισίν του δὲν κατέστη ὁρατὸς ἕνεκα δυσμενῶν συνθηκῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἐπομένην ἐπάνοδόν του (1845) παρουσίασε τὸ ἀκόλουθον παράδοξον φαινόμενον. Ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο ἀπλοῦς, αἴφνης περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1845 (κατ' ἄλλους μέσα Ἰανουαρίου 1846) ἐνεφανίσθη διπλοῦς. Ἀπετελεῖτο δηλ. ἀπὸ δύο κομήτας, οἱ ὅποιοι ἐκινουῦντο ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον καὶ ἔβαινον βραδέως ἀπομακρυνόμενοι ἀλλήλων. Κατὰ τὸ 1852 ἐνεφανίσθησαν ἀμφότεροι ἀρκοῦντως μεμακρυσμένοι. Κατὰ τὸ ἔτος 1859 ἕνεκα δυσμενῶν συνθηκῶν δὲν ἦτο ὁρατός, κατὰ δὲ τὸ 1866 εἰς μάτην ἀνεμένετο. Ἐκτοτε δὲν ἐπανῆλθεν πλέον διαλυθεὶς ὡς βραδύτερον θὰ μάθωμεν.

Ἀσκήσεις

154) Νὰ εὑρεθῇ τὸ μῆκος τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς τροχιᾶς τοῦ κομήτου τοῦ *Halley*.

155) Ἡ περιήλιος ἀπόστασις τοῦ κομήτου τοῦ *Halley* εἶναι τὰ 0,587 τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς γητίνης τροχιᾶς. Νὰ εὑρεθῇ ἡ ἀφήλιος ἀπόστασις τοῦ κομήτου τούτου συναρτήσῃ τοῦ αὐτοῦ μεγάλου ἄξονος.

156) Ἡ ἀφήλιος ἀπόστασις τοῦ κομήτου *Encke* εἶναι 4,0935, ἡ δὲ περιήλιος 0,3383 τοῦ μεγάλου ἡμιάξονος τῆς γητίνης τροχιᾶς. Νὰ εὑρεθῇ τὸ μῆκος τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς τροχιᾶς τοῦ κομήτου τούτου εἰς ἀστρονομικὰς μονάδας καὶ ἔπειτα εἰς γητῖνας ἰσημερινὰς ἀκτῖνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΜΕΤΕΩΡΑ

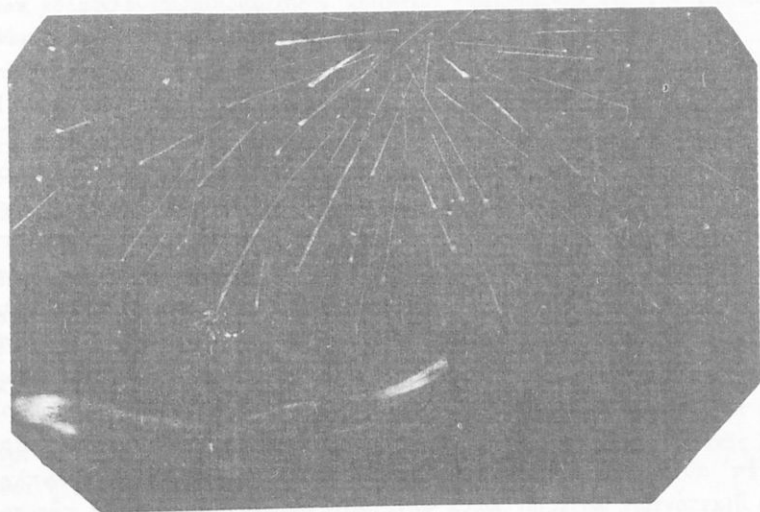
117. Διόττοντες ἀστέρες.— Καλοῦμεν διόττοντας ἀστέρας φωτεινὰ σώματα, ἅτινα ἐμφανίζονται αἰφνιδίως τὴν νύκτα ἐν τῷ Οὐρανῷ παρακολουθούμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ φωτεινῆς οὐρᾶς καὶ ἐξαφανίζονται μετὰ ταχυτάτην καὶ ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον διαρκοῦσαν κίνησιν.

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐμφανίσεως τῶν σωμάτων τούτων παραδέχον-

ται ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ διαστήματι μόρια στερεὰ σκοτεινά, ἅτινα κινοῦνται περὶ τὸν Ἥλιον μετὰ ταχύτητος 40 χιλιομέτρων περίπου κατὰ δευτερόλεπτον. Ὅταν δὲ τοιαῦτα μόρια εἰσδύωσιν ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας ἡμῶν, ὑπερθερμαίνονται ἔνεκα τῆς τριβῆς καὶ φωτοβολοῦσι, μέχρις οὗ πᾶσα ἡ ὕλη αὐτῶν κατακαῇ.

118. Βροχαὶ διαττόντων ἀστέρων.— Εἶναι εὐκόλον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ τινὰς νύκτας τοῦ ἔτους οἱ διάττοντες ἀστέρες εἶναι πολυαριθμότεροι τῶν κατὰ τὰς λοιπὰς νύκτας παρατηρουμένων.

Ἀπὸ καιροῦ δὲ εἰς καιρὸν πίπτουσι κατὰ γιλιάδας ἀποτελοῦντες



Βροχὴ διαττόντων ἀστέρων τὴν 2αν Νοεμβρίου 1872.

οὕτως ἀληθῆ βροχὴν ἢ σμῆνος διαττόντων ἀστέρων. Οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου παρατηρεῖται ἀσυνήθης ἀριθμὸς διαττόντων ἀστέρων.

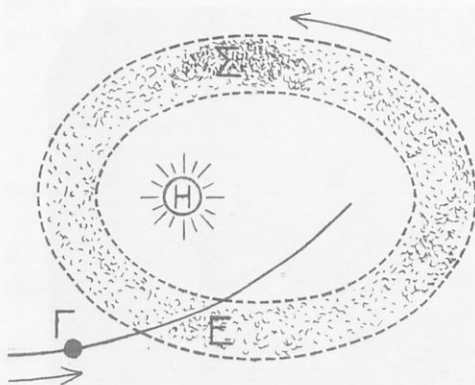
Οἱ οὕτω συγχρόνως πίπτοντες διάττοντες παρατηρήθη ὅτι φαίνονται ἐκπεμπόμενοι ἐξ ὀρισμένου σημείου τοῦ Οὐρανοῦ, ὅπερ καλεῖται **ἀκτινοβόλον σημεῖον**.

Οὕτως οἱ διάττοντες τοῦ Αὐγούστου ἔχουσι τὸ ἀκτινοβόλον ση-

μεῖον ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Περσέως καὶ καλοῦνται **Περσεΐδαι**. Οἱ διαττόντες τῶν ἀρχῶν τοῦ Νοεμβρίου ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Λέοντος καὶ καλοῦνται **Λεοντίδαι**, οἱ δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἐν τῷ τῆς Λύρας καὶ καλοῦνται **Λυρίδαι** κ.λ.π.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν διαττόντων ἀστέρων τῶν ἐφ' ἐκάστου ἀκτινοβόλου σημείου ἐκπεμπομένων μεταβάλλεται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἀπὸ τὰ πλεῖστα τούτων, βροχαὶ πολυπληθῶν διαττόντων ἀστέρων ἀναπαράγονται περιοδικῶς.

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τούτων παραδέχονται ὅτι περὶ τὸν ἥλιον κινοῦνται ἀόρατα σωμάτια ἐπὶ διαφόρων παραβολικῶν ἢ ἑλλειπτικῶν δακτυλίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι διεσκορπισμένα ὁμοίως ἢ ἀνομοίως. Τινὲς δὲ τῶν δακτυλίων τούτων τέμνον-



Σχ. 73.

ται ὑπὸ τῆς γῆτινός τροχιᾶς, ὡς π.χ. εἰς τὸ σημεῖον Ε (σχ. 73). Καὶ ὅταν ἡ Γῆ διέλθῃ διὰ τοιαύτης τινὸς τροχιᾶς, συμβαίνει βροχὴ διαττόντων ἀστέρων. Αὕτη θὰ ἐπαναλαμβάνηται κατ' ἔτος τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἐτι ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τοιαῦτα σωμάτια. Ἐὰν δὲ ὁ δακτύλιος εἶναι ἑλλειπτικὸς καὶ ὑπάρ-

χῃ ἐπ' αὐτοῦ πολυπληθεστάτη ὁμάς Σ, θέλει συμβῇ βροχὴ πολυπληθῶν διαττόντων ἀστέρων κατὰ τὴν ταυτόχρονον διάβασιν διὰ τῆς τομῆς Ε τῆς ὁμάδος Σ καὶ τῆς Γῆς. Ἡ ραγδαία αὕτη βροχὴ θὰ ἐπαναλαμβάνηται περιοδικῶς ἀνὰ ἴσα χρονικὰ διαστήματα μέχρι τελείας ἐξαντλήσεως τῆς ὁμάδος.

119. Καταγωγὴ διαττόντων ἀστέρων.—Ὁ ἀστρονόμος Schiaparelli πᾶρατηρήσας τὴν περίοδον 33,25 ἐτῶν, ἅτινα ἐχώριζον τὰς πολυπληθεστάτας βροχὰς τῶν Λεοντιδῶν κατὰ τὰ ἔτη 1833 καὶ 1866 ὑπώπτευσεν ὅτι τὰ σμήνη τῶν διαττόντων ἀστέρων καὶ οἱ κομῆται ἔχουσι κοινὴν τὴν καταγωγὴν.

Ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως δὲ ταύτης ἀναχωρῶν ὑπελόγισε κατὰ τὸ 1866

τά στοιχεῖα τῆς τροχιάς τῶν Περσειδῶν καὶ ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτῇ τὴν τροχίαν τοῦ κομήτου τοῦ 1862.

Ὀλίγον βραδύτερον ἀνεῦρε πλήρη σχεδὸν ταυτότητα τῶν στοιχείων τῆς τροχιάς τῶν Λεοντιδῶν πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου τοῦ 1866. Παρατηρήθη ἐπίσης ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1872, 1878 καὶ 1885, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῇ ὁ κομήτης τοῦ Biela, συνέβησαν ραγδαῖαι βροχαὶ διαττόντων ἀστέρων. Οὗτοι δὲ κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων ἐκινοῦντο ἐπὶ τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου τοῦ Biela.

Ἡ σύγκρισις δὲ ἐπὶ πλεόν τοῦ φάσματος τῶν κομητῶν καὶ τῶν διαττόντων ἀστέρων παρέχει νέαν ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας τοῦ Schiaparelli.

Ὡστε εἶναι πλεόν σχεδὸν ἀποδεδειγμένον ὅτι σμήνη τινὰ (ἂν μὴ ὅλα) ὀφείλονται εἰς διάλυσιν κομητῶν ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐλκτικὴν δύναμιν τοῦ Ἡλίου ἢ καὶ πλανήτου τινός.

120. Βολίδες. Ἀερόλιθοι.—Ἐνίοτε αἰφνιδίως βλέπομεν ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας ἡμῶν λαμπρὸν συνήθως σφαιρικὸν σῶμα. Τοῦτο παρakoλουθεῖται ὑπὸ φωτεινῆς οὐρᾶς καὶ συνήθως ἐκρήγνυται μετὰ ἰσχυροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κρότου. Τὸ σῶμα τοῦτο καλεῖται **βολίς**.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν βολίδων ἐξηγεῖται, ὅπως καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν διαττόντων ἀστέρων. Προέρχονται δηλαδὴ αἱ βολίδες ἐκ σωματίων μεγλυτέρων διαστάσεων, τὰ ὁποῖα περιφέρονται περὶ τὸν Ἡλίον. Ὅταν δὲ εἰσδύσωσιν ἐντὸς τῆς γῆνης ἀτμοσφαίρας, ἐνεκα τῆς μεγάλης ταχύτητος αὐτῶν ὑπερθερμαίνονται καὶ φωτοβολοῦσι.

Αἱ βολίδες ἢ καὶ τὰ θραύσματα βολίδων, τὰ ὁποῖα φθάνουσι μέχρι τοῦ ἐδάφους τῆς Γῆς, καλοῦνται **αερόλιθοι ἢ οὐρανοπετεεῖς λίθοι ἢ καὶ μετεωρίται**.

Οἱ αερόλιθοι συνίστανται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ σιδήρου, νικελίου, μαγνησίου, πυριτίου καὶ ἄλλων στοιχείων ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα συνιστῶσι τὰ πετρώματα τῆς Γῆς.

Ἀξιοσημεῖωτοι διὰ τὸ καταπληκτικὸν μέγεθος μετεωρίται εἶναι ὁ ἐν Ἀριζόνα, καταπεσὼν πρὸ 5 000 ἐτῶν περίπου. Οὗτος ἐσχημάτισε κρατῆρα, ὅστις ὀνομάζεται **κρατῆρ - μετέωρον**. Ἄλλος εἶναι ὁ εἰς ἀκατοίκητον εὐτυχῶς μέρος τῆς Σιβηρίας καταπεσὼν τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1908. Οὗτος εἶχε βάρος 50 000 τόννων περίπου καὶ ἐπέφερε τεραστίας καταστροφὰς εἰς μεγάλην ἔκτασιν περὶ τὸν τόπον τῆς πτώσεως.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΠΛΑΝΕΙΣ ΑΣΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΝΕΦΕΛΩΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ

121. Ἀστερισμοί.— Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐμάθομεν ὅτι τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας ἐχώρισαν εἰς διαφόρους ομάδας. Αὗται λέγονται **ἀστερισμοί**. Εἰς ἕκαστον ἀστερισμὸν ἐδόθη τὸ ὄνομα μυθολογικοῦ συνήθως ἀνθρώπου ἢ ζώου ἢ ἀντικειμένου.

Σήμερον εἶναι 117 καθωρισμένοι ἀστερισμοί. Ἀπὸ αὐτοὺς 48 εἶχον καθορισθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων.

Οἱ ἀστέρες ἑκάστου ἀστερισμοῦ ὀνομάζονται μὲ τὰ γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου κατὰ τὴν τάξιν τῆς φαινομένης λαμπρότητος αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ταῦτα δὲν ἐπαρκῶσι, γίνεται μετ' αὐτὰ χρῆσις τῶν λατινικῶν γραμμάτων καὶ ἔπειτα τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν κατὰ τὴν φυσικὴν σειρὰν αὐτῶν. Μερικοὶ ὅμως ἀστέρες, ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους ἰδίᾳ ἔλαβον καὶ ἰδιαίτερα ὀνόματα.

122. Διάφοροι ἀστερισμοί.— (Α' σειρά). **Μεγάλη Ἀρκτος** — **Μικρὰ Ἀρκτος** — **Πολικὸς ἀστήρ**. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἶδομεν ὅτι στρέφοντες πρὸς Βορρᾶν ἀναγνωρίζομεν εὐκόλως τὴν Μεγάλην καὶ Μικρὰν Ἀρκτον. Ὁ ἀστήρ α τῆς μικρᾶς Ἀρκτου λέγεται **Πολικὸς ἀστήρ**, διότι εὐρίσκεται ἐγγύτατα (59' 5'') τοῦ βορείου πόλου τοῦ Οὐρανοῦ.

Δράκων — **Κασσιόπη**.— Μεταξὺ τῶν Ἀρκτῶν ἄρχεται ὀφιοειδὴς σειρά ἀμυδρῶν ἀστέρων, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μικρὸν τετράπλευρον. Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸν **Δράκοντα**.

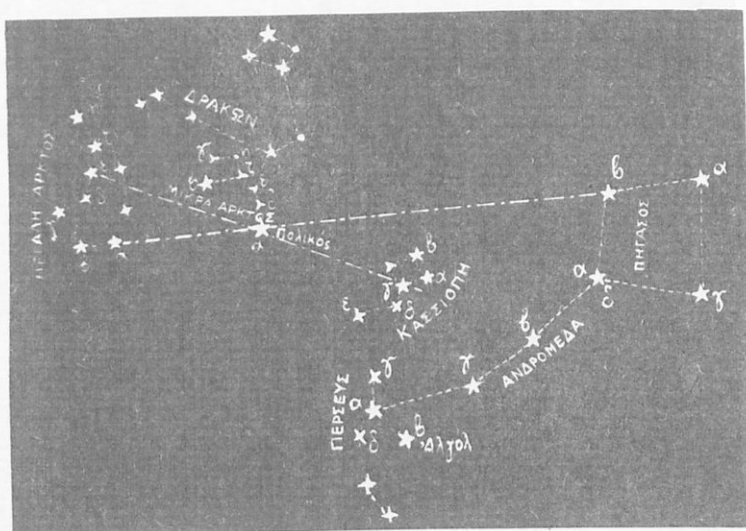
Ἐπὶ τῆς εὐθείας, ἡ ὁποία συνδέει τὸν ε τῆς Μεγάλης Ἀρκτου καὶ τὸν Πολικόν, ἀνευρίσκομεν τὴν **Κασσιόπην**. Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 5 ἀστέρων 3ου μεγέθους. Οὗτοι σχηματίζουν ἀνοικτὸν Μ, μὲ ἓνα δὲ ἄλλον ἀμυδρότερον αὐτῶν σχηματίζουν κάθισμα.

Πηγασός — Ἀνδρομέδα — Περσεύς.— Ἐπὶ τῆς γραμμῆς βα τῆς Μεγάλης Ἀρκτου καὶ πέραν τοῦ Πολικοῦ ἀνευρίσκομεν τὸ **τετράγωνον τοῦ Πηγασοῦ**.

Τοῦτο σχηματίζεται ἀπὸ 4 ἀστέρας 2ου μεγέθους. Ὁ δ τούτων εἶναι καὶ ὁ α τῆς Ἀνδρομέδας. Ταύτης οἱ ἀστέρες β καὶ γ (2ου μεγ.) κεῖνται ἐπὶ τῆς προεκτάσεως περίπου τῆς διαγωνίου αδ τοῦ Πηγασοῦ.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ περίπου γραμμῆς δα κεῖται καὶ ὁ α τοῦ Περσεύς (2ου μεγ.).

Ὁ Πηγασός καὶ ἡ Ἀνδρομέδα μετὸν α τοῦ Περσεύς σχηματί-



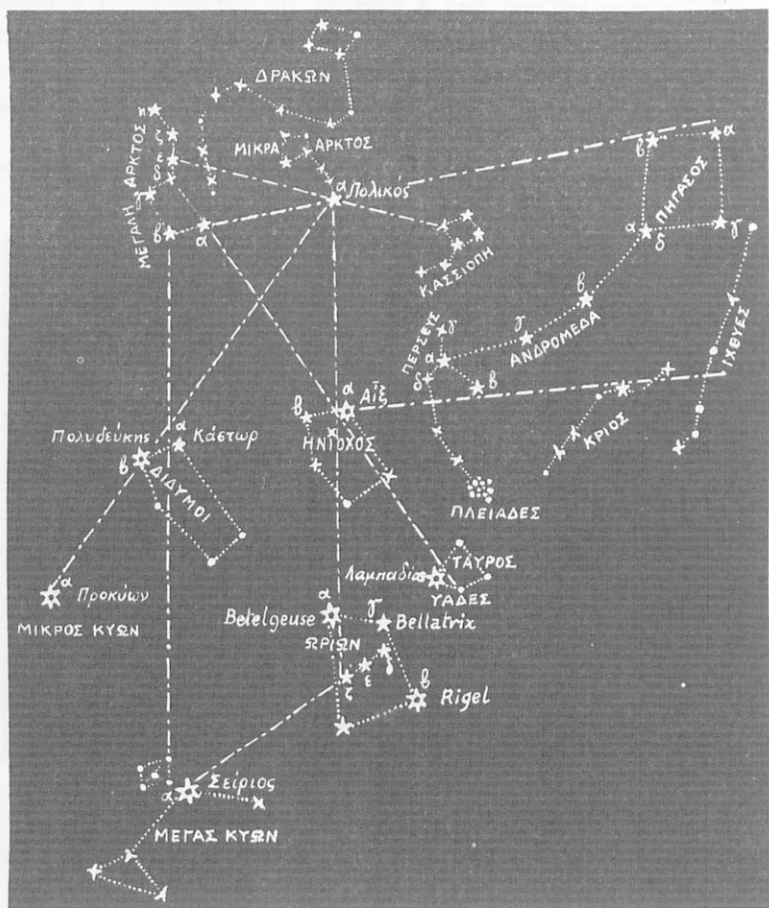
Σχ. 74.

ζουσι σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ σχῆμα τῆς Μεγάλης Ἀρκτου, ἀλλὰ μεγαλύτερον ἐκείνου.

Ἐκατέρωθεν τοῦ α τοῦ Περσεύς διακρίνονται δύο ἀμυδρότεροι ἀστέρες γ καὶ δ ἀποτελοῦντες μετ' αὐτοῦ τόξον. Πρὸς τὸ κυρτὸν τοῦ τόξου τούτου κεῖται ὁ Ἀλγόλ ἢ ὁ β τοῦ Περσεύς.

123. Διάφοροι ἀστερισμοί.— (Β' σειρά.) Ἡνίοχος—Ταῦρος—Υάδες—Πλειάδες—Κριὸς—Ἰχθύες.— Ἐὰν τὴν γραμμὴν δα τῆς

Μεγάλης Ἀρκτου προεκτείνωμεν ἀντιθέτως πρὸς τὴν οὐρὰν αὐτῆς, ἀ-
νευρίσκομεν τὸν Ἠνίοχον ὁ ὁποῖος ἔχει σχῆμα πενταγώνου. Τούτου ὁ



Σχ. 75.

α εἶναι 1ου μεγέθους καὶ καλεῖται Αἰξ. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς καὶ
πέραν τοῦ Ἠνίοχου κεῖται ὁ Ταῦρος. Τούτου ὁ α εἶναι 1ου μεγέθους
καὶ καλεῖται ὀφθαλμὸς τοῦ Ταύρου ἢ Λαμπαδίας (Aldebaran).

Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀποτελεῖ μέρος μικρᾶς ομάδος ἀστέρων γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ύαδες**.

Μεταξὺ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Περσέως κεῖται ἄλλη ὁμάς ἀστέρων γνωστῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα **Πλειάδες** (Πούλια).

Ἐὰν τὴν γραμμὴν βα τοῦ Ἡνιόχου προεκτείνωμεν πέραν τοῦ Περσέως, ἀνευρίσκομεν τὸν **Κριόν**. Τούτου οἱ κυριώτεροι ἀστέρες κεῖνται ἐπὶ 4 εὐθ. τμημάτων, τὰ ὅποια εἶναι διατεθειμένα ἐν εἵδει κλίμακος.

Πέραν τοῦ Κριοῦ ἐπὶ τῆς βα τοῦ Ἡνιόχου κεῖνται οἱ **Ἰχθύες**. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ σειρᾶς ἀμυδρῶν ἀστέρων, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸν Κριὸν καὶ Πήγασσον πρὸς ἀπὸ πρὸς τὸν Ἰσημερινόν.

Ὠρίων—Μέγας Κύων.—Ἐπὶ τῆς γραμμῆς Πολιχὸς — Αἷξ καὶ πέραν τοῦ Ἡνιόχου κεῖται ὁ λαμπρότερος ἀστερισμὸς τοῦ Οὐρανοῦ **Ὠρίων**. Οἱ ἀστέρες α, β, γ, χ, αὐτοῦ σχηματίζουν τετράπλευρον. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκονται ἐπ' εὐθείας οἱ δ, ε, ζ, (2ου μεγέθους), οἱ ὅποιοι καλοῦνται **τρεῖς Βασιλεῖς ἢ τρεῖς Μάγοι**. Ἡ δὲ εὐθεῖα αὐτῶν καλεῖται **Τελαμὼν τοῦ Ὠρίωνος**. Οἱ ἀστέρες α (Bételgeuse) καὶ β (Rigel) εἶναι 1ου μεγέθους· ὁ δὲ γ (Bellatrix) εἶναι 2ου μεγέθους.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ὁ δ τοῦ Ὠρίωνος κεῖται ἐπὶ τοῦ Ἰσημεριοῦ.

Ἐπὶ τῆς πρὸς Νότον προεκτάσεως τῆς γραμμῆς τοῦ Τελαμῶνος κεῖται ὁ **Σείριος**. Οὗτος εἶναι ὁ λαμπρότερος τῶν ἀπλανῶν καὶ ἀνήκει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ **Μεγάλου Κυνός**.

Δίδυμοι—Μικρὸς Κύων.—Μεταξὺ τῆς Μεγάλης Ἀρκτου καὶ Σειρίου κεῖται ὁ ἀστερισμὸς τῶν **Διδύμων**. Τούτου οἱ λαμπρότεροι ἀστέρες λέγονται **Πολυδεύκης** (1ου μεγέθους) καὶ **Κάστωρ** (2ου μεγέθους).

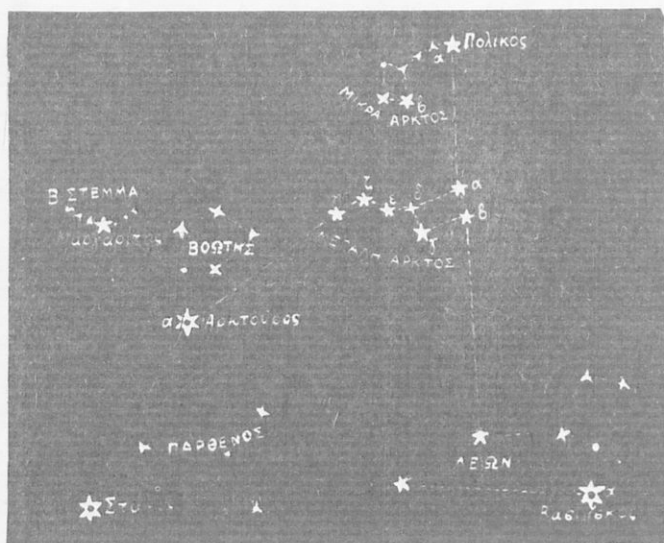
Πλησίον τῶν Διδύμων καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς Πολιχὸς — Πολυδεύκης κεῖται ὁ **Προκύων**. Οὗτος εἶναι 1ου μεγέθους καὶ ἀνήκει εἰς τὸν **Μικρὸν Κύνα**.

124. **Διάφοροι ἀστερισμοί**.—(Γ' σειρά). **Λέων**.—Ἐὰν τὴν γραμμὴν βα τῆς Μεγάλης Ἀρκτου προεκτείνωμεν ἀντιθέτως πρὸς τὸν Πολιχόν, ἀνευρίσκομεν τὸν **Λέοντα**. Τούτου οἱ κυριώτεροι ἀστέρες α-

ποτελοῦσι τραπέζιον, ὃ δὲ λαμπρότερος καλεῖται **Βασιλίσκος** καὶ εἶναι 1ου μεγέθους.

Βοιώτης — Βόρειον Στέμμα — Παρθένος. — Ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς γραμμῆς ζη τῆς Μεγάλης Ἀρκτου κεῖται ὁ Ἀρκτοῦρος (1ου μεγέθους). Οὗτος κατέχει μίαν κορυφὴν πενταγώνου, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ **Βοιώτου**.

Πλησίον τοῦ Βοιώτου κεῖται ὁμᾶς 7 ἀστέρων, οἱ ὅποιοι εἶναι τε-



Σχ. 76

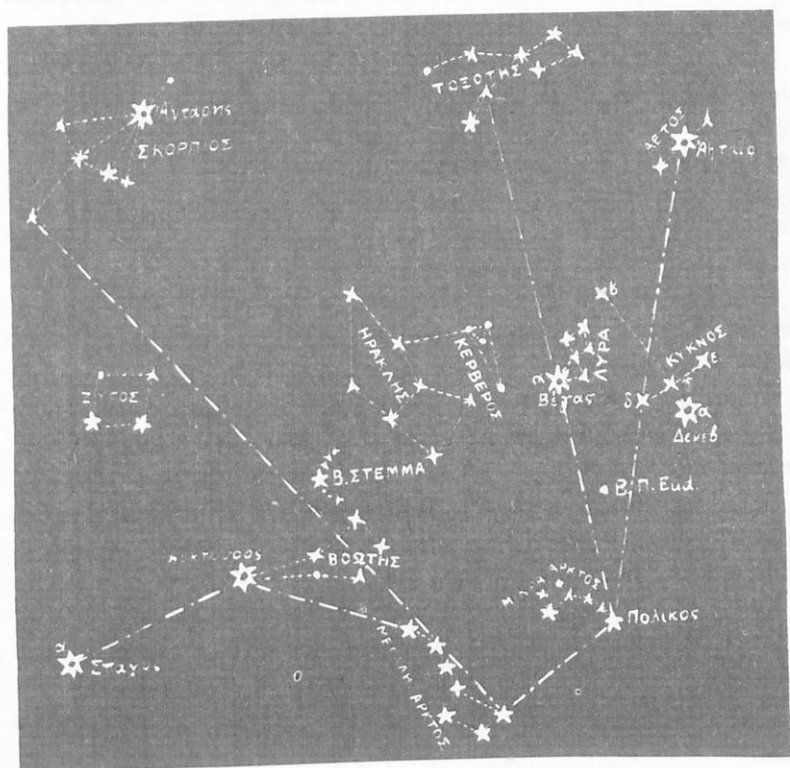
ταγμένοι ἐπὶ ἡμιπεριφερείᾳ. Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ **Βόρειον Στέμμα**, οὗ ὁ λαμπρότερος ἀστὴρ εἶναι 2ου μεγέθους καὶ καλεῖται **Μαργαρίτης**.

Ἐὰν τὸ τόξον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ ἡ οὐρὰ τῆς Μεγάλης Ἀρκτου μετὰ τοῦ Ἀρκτοῦρου, προεκτείνωμεν πέραν τοῦ Ἀρκτοῦρου, εὐρίσκόμεν τὸν **Στάχυν**, ὃ ὅποιος εἶναι 1ου μεγέθους καὶ ἀνήκει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς **Παρθένου**.

125. Διάφοροι ἀστερισμοί. — (Δ' σειρά). Σκορπίος — Ζυγός — Τοξότης. — Ἡ γραμμὴ αζ τῆς Μεγάλης Ἀρκτου προεκτεινομένη πέραν τῆς οὐρᾶς αὐτῆς διέρχεται δι' εὐδιαχρίτου ἀστερισμοῦ τοῦ

Σκορπίου. Τούτου ὁ α εἶναι ἀστὴρ ἐρυθρὸς 1ου μεγέθους καὶ καλεῖται Ἄνταρης.

Ἐκατέρωθεν τοῦ Σκορπίου πρὸς μὲν τὴν Παρθένον κεῖται ὁ **Ζυγός**, οὗ οἱ λαμπρότεροι ἀστέρες ἀποτελοῦσι τετράπλευρον, πρὸς δὲ τὸ



Σχ. 77.

ἕτερον μέρος κεῖται ὁ **Τοξότης**. Ἀμφοτέρων τούτων οἱ ἀστέρες εἶναι ἀμυδροί.

Λύρα — Ἡρακλῆς — Κέρβερος — Κύκνος — Ἀετός. — Παρὰ τὴν γραμμὴν, ἣ ὅποια ἄγεται ἐκ τοῦ Πολικοῦ διὰ μέσου τοῦ Τοξότου, κεῖται ἡ **Λύρα**. Τούτου οἱ κυριώτεροι ἀστέρες ἀποτελοῦσι μικρὸν τριγώνον καὶ παραλληλόγραμμον. Ὁ λαμπρότερος τούτων καλεῖται **Βέτας** (1ου μεγέθους).

Μεταξὺ τῆς Λύρας καὶ τοῦ Βορείου Στέμματος κεῖται ὁ **Ἡρα-
κλῆς**. Τούτου οἱ κυριώτεροι ἀστέρες εἶναι 3ου μεγέθους καὶ ἀποτε-
λοῦσιν ἓν ἰσοσκελὲς τραπέζιον καὶ ἓν εὐρύτερον πεντάγωνον.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Λύρας καὶ εἰς θέσιν συμμετρικὴν περίπου
τῶν Διδύμων πρὸς τὸν Πολικὸν κεῖται ὁ **Κύκνος**. Τούτου οἱ λαμπρότεροι
ἀστέρες σχηματίζουνσιν μέγαν σταυρόν, ὃ δὲ α εἶναι 1ου μεγέθους.

Ἐὰν προεκτείνωμεν πέραν τοῦ Κύκνου τὴν γραμμὴν Πολικὸς — δ
Κύκνου ἀνευρίσκομεν τὸν ἀστέρα **Ἀλταῖρ** 1ου μεγέθους. Οὗτος ἀνή-
κει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ **Ἀετοῦ**. Τούτου δύο ἀμυδρότεροι ἀστέρες
ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀλταῖρ ἀποτελοῦσι μετ' αὐτοῦ εὐθεῖαν γραμμὴν.

Ἀσκήσεις

157) Ὁ Σείριος ἔχει $\alpha = 6^{\circ} 41' 56''$. ὁ δὲ Λαμπαδίας ἔχει
 $\alpha = 4^{\circ} 31' 44''$. Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ὥραν μεσουρανεῖ ἑκάτερος
τούτων ἐν Ἀθήναις.

158) Ὁ Πολυδεύκης ἔχει $\alpha = 7^{\circ} 40' 51''$ καὶ ἀνατέλλει εἰς
τινα τόπον τὴν 23ην ὥραν. Νὰ εὑρητε εἰς πόσον χρόνον διανύει τὸ νυ-
κτερινὸν τόξον αὐτοῦ.

159) Ὁ Βασιλίσκος ἔχει $\alpha = 10^{\circ} 4' 29''$. ὁ δὲ Προκύων ἔχει
 $\alpha = 7^{\circ} 35' 29''$. Νὰ εὑρητε κατὰ ποίαν ὥραν μεσουρανεῖ κάτω ἐν
Ἀθήναις ἑκάτερος τούτων.

160) Ἡ Αἰξ ἔχει $\alpha = 5^{\circ} 11' 18''$ καὶ $\delta = 45^{\circ} 55' 32''$. Νὰ
εὑρητε κατὰ ποίαν ὥραν μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις καὶ πόση εἶναι
ἡ P αὐτοῦ.

161) Ὁ Rigel ἔχει $\delta = -8^{\circ} 17' 5''$. Νὰ εὑρητε πόση εἶναι ἡ P
αὐτοῦ.

162) Ὁ Πολυδεύκης ἀνατέλλει εἰς τινα τόπον, καθ' ἣν στιγμὴν
μεσουρανεῖ ἄνω ἐν αὐτῷ ἡ Αἰξ. Νὰ εὑρητε εἰς πόσον χρόνον ὁ Πολυ-
δεύκης διανύει τὸ ἡμερησίον τόξον αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον.

163) Ὁ Βέγας ἔχει $\alpha = 18^{\circ} 34' 28''$ καὶ $\delta = 38^{\circ} 42' 53''$.
Νὰ ἀποφανθῇτε, ἂν οὗτος ἢ ὁ Βασιλίσκος μεσουρανῇ ἄνω ἐνωρίτερον
ἐν Ἀθήναις καὶ πόσον χρόνον ἐνωρίτερον.

164) Νὰ ἀποφανθῇτε, ἂν ὁ Βέγας ἢ ἡ Αἰξ κεῖται νοτιώτερον
καὶ πόσον.

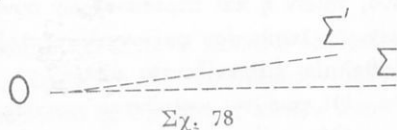
165) *Νὰ εὑρεῖτε πόση εἶναι ἡ P τοῦ δ τοῦ Ὁρίωνος καὶ εἰς πόσον χρόνον διανύει οὗτος τὸ ἡμερήσιον καὶ εἰς πόσον τὸ νυκτερινὸν τόξον του.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΣΠΟΥΔΗ ΑΠΛΑΝΩΝ ΑΣΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΝΕΦΕΛΩΜΑΤΩΝ

126. Διπλοῖ ἀστέρες. — Ὑπάρχουσιν ἀστέρες οἵτινες ὁρώμενοι δι' ἰσχυροτάτου τηλεσκοπίου χωρίζονται εἰς δύο διακεκριμένους ἀστέρας. Οἱ ἀστέρες οὗτοι λέγονται **διπλοῖ** ἀστέρες. Τοιοῦτοι π.χ. εἶναι οἱ Σείριος, γ τῆς Παρθένου, γ τοῦ Λέοντος, 61 τοῦ Κύκνου κ.τ.λ.

Οἱ διπλοῖ ἀστέρες διακρίνονται εἰς **ὀπτικῶς διπλοῦς** καὶ εἰς **φυσικῶς διπλοῦς**. Οἱ πρῶτοι εὐρίσκονται εἰς μεγίστην ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν· φαίνονται δὲ διπλοῖ, διότι κεῖνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς περιπτώσεως ὀπτικῆς ἀκτίνος (σχ. 78). Διακρίνονται δὲ τῶν φυσικῶν διπλῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν κινήσει, ἥτις εἶναι ὁμοιόμορφος καὶ εὐθύγραμμος. Τοιοῦτος π.χ. εἶναι ὁ Κάστωρ.



Οἱ φυσικῶς διπλοῖ εἶναι

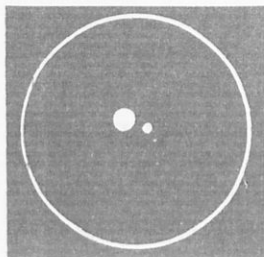
πράγματι πλησίον ἀλλήλων καὶ ὁμοῦ κινεῦνται εἰς τὸ διάστημα.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν διπλῶν ἀστέρων ὀφείλεται εἰς τὸν W. Herschel. Οὗτος ἀνήγγειλε τὸ ἔτος 1803 ὅτι ἀστέρες τινὲς ἔχουσι φωτεινοὺς δορυφόρους, οἱ ὅποιοι στρέφονται περὶ αὐτούς. Οἱ φωτεινοὶ οὗτοι δορυφόροι λέγονται **συνοδοί**.

Μέχρι τοῦ ἔτους 1822 ὁ Herschel εἶχε παρατηρήσει περὶ τοὺς 850 διπλοῦς ἀστέρας. Ἠδυνήθη μάλιστα νὰ προσδιορίσῃ καὶ τὴν διάρκειαν τῆς περιστροφῆς τῶν συνοδῶν μερικῶν διπλῶν ἀστέρων. Οὕτω περιφέρεται εἰς 39 ἔτη ὁ συνοδὸς τοῦ Πρόκυονος, εἰς 50 τοῦ Σειρίου, εἰς 80 τοῦ α τοῦ Κενταύρου.

Βραδύτερον ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰδία κίνησις τῶν συνοδῶν γίνεται κατὰ τοὺς δύο πρώτους νόμους τοῦ Κεπλέρου. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ οὗτοι ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξέως.

Ὁ Συνοδὸς τοῦ Σειρίου παρατηρήθη τὸ 1 ὡς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1862 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Clark. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὐτοῦ εἶχεν ἀναγγελοῦν πρὸ 20 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Bessel. Ὁ μέγας οὗτος Γεωμέτρης



στηριζόμενος ἐπὶ ἀνωμαλιῶν, αἱ ὁποῖαι παρατηρήθησαν ἐν τῇ ἰδίᾳ κινήσει τοῦ Σειρίου, συνεπέραναν ὅτι αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν ἔλξιν δορυφόρου τινός. Ὁ συνοδὸς τοῦ Σειρίου εἶναι λευκὸς ἀστὴρ θερμοκρασίας 8 000° K καὶ ἔχει σμικρότατον ὄγκον. Διὰ τοῦτο δὲ λέγεται **λευκὸς νάνος**. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔχει τεραστίαν πυκνότητά, κατὰ 40 000 περίπου φορές ἀνωτέραν τῆς πυκνότητος τοῦ ὕδατος. Αἰτία τού-

Ἰοῦ τοῦ διπλοῦς ἀστήρ ζ τοῦ του κατὰ τὸν Eddington εἶναι ὁ πλήρης ἰονισμὸς τῶν ἀτόμων τῶν στοιχείων αὐτοῦ. Διότι οὕτως ἕκαστον ἄτομον περιορίσθη εἰς ἐλάχιστον ὄγκον. Μέχρι τοῦδε παρατηρήθησαν περὶ τοὺς 112 τοιοῦτοι λευκοὶ νάνοι(1).

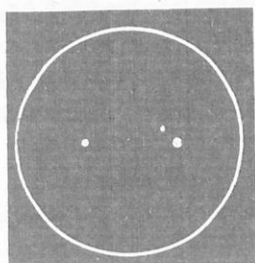
127. Πολλαπλοὶ ἀστέρες.—Ἀστέρες τινές ἀκολουθοῦνται ὑπὸ δύο, τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων συνοδῶν. Ὅθεν οὗτοι δι' ἰσχυροῦ ὀρώμενοι τηλεσκοπίου φαίνονται τριπλοῖ, τετραπλοῖ κ.τ.λ., ἐν ᾧ εἰς γυμνὸν ὀφθαλμὸν ἐμφανίζονται ἀπλοῖ.

Οἱ τοιοῦτοι καλοῦνται γενικῶς **πολλαπλοὶ ἀστέρες**.

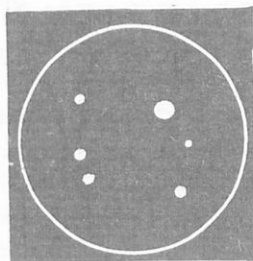
Οὕτως ὁ α καὶ ὁ γ τῆς Ἀνδρομέδας, ὁ ζ τοῦ Κερκίνου, ὁ μ τοῦ Βοώτου εἶναι τριπλοῖ. Ὁ ε τῆς Λύρας ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἀστέρας, ὧν ἕκαστος εἶναι διπλοῦς. Ἐπὶ πλέον ὁ λαμπρότερος τῶν 4 τούτων ἀστέρων εἶναι φασματοσκοπικῶς διπλοῦς· ἐπομένως ὁ ε τῆς Λύρας εἶναι κυρίως πενταπλοῦς ἀστὴρ.

Ὁ θ τοῦ Ὠρίωνος εἶναι ἑξαπλοῦς. Ἐκ τῶν 6 δὲ τούτων ἀστέρων οἱ 4 εἶναι ὁρατοὶ διὰ μετρίου τηλεσκοπίου, οἱ δὲ λοιποὶ δι' ἰσχυροῦ τοιούτου.

1. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὸν ὑπ' ἀριθ. 457 τοῦ καταλόγου Wolf. Οὗτος εἶναι ἀστὴρ 15ου μεγέθους, ἔχει δὲ διάμετρον 0,006 τῆς διαμέτρου τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ μᾶζαν 2,5 φορές τὴν μᾶζαν τοῦ Ἡλίου. Ἡ πυκνότης λοιπὸν τῆς ὕλης του εἶναι ἀφαντάστως τρομακτικῇ. Ὑπολογίζεται δὲ ὅτι γήινον σῶμα βάρους 65 χιλιογρ. ἐκεῖ θὰ ἐξύγιζε 300 000 τόνους.



‘Ο τριπλοῦς ἀστὴρ ζ
τοῦ Καρκίνου.



‘Ο εξαπλοῦς ἀστὴρ θ
τοῦ Ὠρίωνος.

128. Χρῶμα τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων· Φάσμα καὶ σύστασις αὐτῶν.— Τὸ χρῶμα ἀπλανοῦς ἀστέρος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς λαμπροτέρας περιοχῆς τοῦ φάσματος αὐτοῦ. Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες δὲν ἔχουσιν ὅλοι τὸ αὐτὸ χρῶμα. Οἱ πλεῖστοι τούτων εἶναι κυανοὶ ἢ λευκοί, ἄλλοι εἶναι κίτρινοι καὶ μερικοὶ εἶναι ἐρυθροί. ‘Ο Rigel π.χ. εἶναι κυανοῦς, ὁ Βέγας καὶ Σείριος εἶναι λευκοί. Κίτρινοι εἶναι ὁ ‘Ηλιος, Πολικός, ‘Αλταίρ, Αἴξ. ‘Ερυθροὶ δὲ ὁ ‘Αρκτοῦρος, ‘Αντάρης, Bételgeuse, ο τοῦ Κήτους.

‘Επὶ 100 ἀστέρων οἱ 60 εἶναι λευκοί, οἱ 35 κίτρινοι καὶ οἱ 5 ἐρυθροί.

Τὸ διάφορον χρῶμα τῶν ἀστέρων ὁφείλεται εἰς τὴν διάφορον θερμοκρασίαν αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς φασματοσκοπικῆς ἐξετάσεως αὐτῶν ἀποδεικνύεται.

Τὸ φάσμα τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων εἶναι γενικῶς ἀνάλογον πρὸς τὸ φάσμα τοῦ ‘Ηλίου. Εἶναι δηλαδή τοῦτο φωτεινὴ ταινία διασκοπτομένη ὑπὸ σκοτεινῶν ραβδώσεων.

Τὸ φωτεινὸν μέρος τοῦ φάσματος δεικνύει τὴν παρουσίαν φωτεινῆς πηγῆς λίαν ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἐπὶ ἐκάστου ἀπλανοῦς ἀστέρος. ‘Η δὲ φωτεινὴ αὕτη πηγὴ περιβάλλεται ὑπὸ ἀερώδους περιβλήματος, ὑπὸ ἀτμοσφαιρας δηλ. χαμηλοτέρας θερμοκρασίας. ‘Η ἀτμόσφαιρα αὕτη ἀπορροφᾷ μέρος τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων τῆς φωτεινῆς πηγῆς καὶ προκαλεῖ οὕτω τὰς ραβδώσεις τοῦ φάσματος. ‘Εκ τῶν ραβδώσεων τούτων αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὸ ὕδρογόνον παρατηροῦνται εἰς τὰ φάσματα ὅλων σχεδὸν τῶν ἀστέρων. Μετ’ αὐτάς συχνότερον παρατηροῦνται ραβδώσεις ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὸν σίδηρον, τὸ μαγνήσιον, τὸ σόδιον.

Τὸ πλῆθος ἐν γένει τῶν ραβδώσεων καὶ ἡ ἔντασις αὐτῶν εἶναι διά-

φορος εἰς τοὺς διαφόρους ἀστέρας, ἐξαρτᾶται δὲ κυρίως ἡ γενικὴ ἀποφύγις τοῦ φάσματος ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ ἀστέρος.

129. Ἡ ταξινόμησις τοῦ Secchi.— Ὁ Ἀββᾶς Secchi βασιζόμενος ἐπὶ τῆς φασματοσκοπικῆς ἐξετάσεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων διήρπασεν αὐτοὺς εἰς τὰς κάτωθι μεγάλας κλάσεις.

Α') **Ἀστέρες λευκοί.** Τὸ φάσμα αὐτῶν εἶναι σχεδὸν συνεχὲς μὲ σκοτεινάς τινας ραβδώσεις. Τέσσαρες ἀπὸ αὐτὰς εἶναι περισσότερον τῶν ἄλλων ἐντατικαὶ καὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸ ὕδρογόνον. Αἱ ἄλλαι εἶναι λεπτόταται καὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸ ἥλιον καὶ σπανιώτατα εἰς τὸ σόδιον καὶ μαγνήσιον. Παρατηρεῖται ἐπίσης ὅτι τὸ φάσμα αὐτῶν εἶναι πολὺ ἐκτεταμένον εἰς τὴν ἰώδη καὶ ὑπεριώδη χώραν.

Ἡ ἀτμόσφαιρα λοιπὸν τῶν ἀστέρων τούτων ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὕδρογόνου εἰς λίαν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ ἰσχυρῶς πεπιεσμένου.

Ὁ Janssen λέγει ὅτι ἕκαστος τοιοῦτος ἀστήρ εἶναι ἥλιος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεανικῆς ἡλικίας του.

Κυριώτεροι τύποι ἀστέρων τῆς κλάσεως ταύτης εἶναι οἱ Σείριος, Βέγας, Ἀλταίρ, Κάστωρ.

Β') **Ἀστέρες κίτρινοι.** Τὸ φάσμα τούτων περιέχει πολλὰς καὶ εὐδιακρίτους μεταλλικὰς ραβδώσεις, ὅπως τὸ φάσμα τοῦ Ἡλίου. Αἱ ραβδώσεις τοῦ ὕδρογόνου εἶναι ὀλιγώτεραι ἢ εἰς τὸ φάσμα τῶν ἀστέρων τῆς Α' κλάσεως. Ἡ κυανὴ καὶ ἰώδης χώρα τοῦ φάσματος εἶναι πολὺ ἀσθενέστεραι τῶν τῆς Α' κλάσεως. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ καὶ τὸ κίτρινον χρῶμα αὐτῶν.

Οὗτοι, κατὰ τὸν Janssen, ὑπερέβησαν τὴν νεανικὴν ἡλικίαν καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν ὥριμον ἡλικίαν αὐτῶν

Κυριώτεροι τύποι τούτων εἶναι ὁ Ἡλιος, ὁ Πολικὸς ἀστήρ, ὁ Πολυδεύκης, ὁ α τῆς Μεγάλης Ἀρκτοῦ, ὁ α τῆς Κασσιόπης.

Γ') **Ἀστέρες ἐρυθροὶ ἢ πορτοκαλλόχροοι.** Τὸ φάσμα αὐτῶν περιέχει σκοτεινὰς ραβδώσεις διακοπτομένας ὑπὸ σκοτεινῶν λωρίδων, αἵτινες ἐξασθενοῦσι βαθμὴδὸν πρὸς τὴν ἐρυθρὰν χώραν. Αἱ ραβδώσεις ἀντιστοιχοῦν, εἰς τὸ σόδιον, μαγνήσιον, σίδηρον, ἀσβέστιον κ.τ.λ. Αἱ ραβδώσεις τοῦ ὕδρογόνου συνήθως λείπουσιν. Αἱ σκοτεινὰ ταινίαι ἀποδίδονται εἰς ὀξείδια τοῦ μαγνησίου καὶ τοῦ τιτανίου.

Κυριώτεροι τύποι αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀντάρης, Bételgeuse, α τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ο τοῦ Κήτους.

Δ') Ἀστέρες ἐρυθροῦ ρουβινίου. Τὸ φάσμα αὐτῶν εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ φάσμα τῶν ἀστέρων τῆς προηγουμένης κλάσεως. Αὐτῶν ὅμως αἱ σκοτεινὰ λωρίδες ἐξασθενοῦσι πρὸς τὴν ἰώδη χῶραν τοῦ φάσματος. Ἀποδίδονται δὲ αἱ λωρίδες αὗται εἰς τὸν ἄνθρακα ἢ εἰς ὑδρογονάνθρακα.

Οἱ ἀστέρες οὗτοι εἶναι ὀλιγώτερον θερμοὶ ὅλων, εἶναι δὲ οὗτοι 250 περίπου ἀπὸ τοῦ 5ου μεγέθους καὶ ἐξῆς.

Εἰς τοὺς ἀστέρας τῶν δύο τελευταίων κλάσεων τὸ ὑδρογόνον δὲν ὑπάρχει ἐλεύθερον, ἀλλ' ἡγωμένον μετ' ἄλλων στοιχείων εἰς σύνθετα σώματα βαθμηδὸν πολυαριθμότερα, ἐφ' ὅσον ἡ θερμοκρασία εἶναι μικρότερα. Κατὰ τὸν Janssen οὗτοι εἶναι ἀστέρες διατρέχοντες τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἡλιακῆς ζωῆς αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ταξινόμησιν ταύτην παρεδέχοντο ἄλλοτε ὅτι ἕκαστος ἀπλανῆς ἀστήρ σχηματίζεται λευκὸς ἀπὸ νεφέλωμα ὑψίστης θερμοκρασίας. Βαθμηδὸν ἑνεκα τῆς ἀκτινοβολίας ἐγένετο κίτρινος, ἔπειτα ἐρυθρὸς καὶ τέλος καθίστατο ἀόρατος. Οὕτω δὲ δι' ἡμᾶς ἐπῆρχετο ὁ ἀστρικός θάνατος αὐτοῦ. Σήμερον ὅμως αἱ ἀντιλήψεις αὗται δὲν εἶναι παραδεκταί, ὥς εἰς τὰ ἐπόμενα θὰ ἴδωμεν.

130. Ἡ ταξινόμησις τοῦ **Harvard** καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.— Τὸ ἐν Ἀμερικῇ ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Harvard κατατάσσει τοὺς πλείστους (99/100) τῶν κανονικῶν ἀπλανῶν ἀστέρων εἰς ἕξ κλάσεις σημειουμένους διὰ τῶν γραμμάτων B, A, F, G, K, M, ἀπὸ τῶν θερμότερων εἰς τοὺς ψυχροτέρους. Ὀφείλεται δὲ ἡ διάκρισις αὕτη εἰς τὴν μορφήν τῶν φασμάτων, τὴν θερμοκρασίαν, ἐπομένως καὶ εἰς τὸ χρῶμα τῶν ἀστέρων, ὥς εἰς τὸν ἀκόλουθον πίνακα φαίνεται.

Κλάσεις	B	A	F	G	K	M
Χαρακ. φάσματος	Ἡλιον καὶ ὑδρογόν.	Λωρίδες ὑδρογόν.	Λεπτὰι ραβδώσ. ἀσβεστίου	Ἀσβέστ. καὶ μέταλλα	Μέταλλα	Σύνθετα σώματα
Θερμοκρασία	20 000°—30 000°K	10 000° K	7 500° K	6 000° K	4 000° K	3 000° K
Χρῶμα	Κυανοῦν	Λευκόν	Ὑποκίτρινον	Κίτρινον	Ἐρυθροκίτρινον	Ἐρυθρόν
Ἀντιπρόσ.	Rigel	Σείριος Βέγας	Προκύων	Ἡλιος	Ἀρκτοῦρος Αλχηπαδίας	Ἀντάρης Βετέλγευσε

Ἐξηκριβώθη δὲ ὅτι οἱ ἀστέρες ἐκάστης κλάσεως διακρίνονται εἰς δύο εἶδη. Π.χ. πολλοὶ ἀστέρες τῆς κλάσεως M ἔχουσι τεραστίαν φωτοβολοῦσιν ἐπιφάνειαν καὶ ἐπομένως τεράστιον ὄγκον. Δι' αὐτὸ οὗτοι λέγονται **γίγαντες ἀστέρες** καὶ μερικοὶ **υπεργίγαντες**.

Ἄλλοι δὲ ἀντιθέτως ἔχουσι μικρὰν σχετικῶς φωτοβολοῦσιν ἐπιφάνειαν καὶ μικρὸν ὄγκον. Οὗτοι λέγονται **νάνοι ἀστέρες** Οὕτω δὲ διακρίνονται εἰς γίγαντας καὶ νάνους καὶ οἱ ἀστέρες ἐκάστης τῶν ἄλλων κλάσεων. Ὁ ἡμέτερος ἥλιος εἶναι νάνος τῆς κλάσεως G, ὁ Bételgeuse εἶναι υπεργίγας τῆς κλάσεως M καὶ ὁ Ἀρκτουρος εἶναι γίγας τῆς κλάσεως K. Εἶναι δὲ οἱ γίγαντες τῶν κατωτέρων κλάσεων πολὺ ὀγκωδέστεροι καὶ ἀραιότεροι τῶν γιγάντων τῶν ἀνωτέρων κλάσεων. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς παγκοσμίου ἑλξεως ἕκαστος ἀστήρ πρέπει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συστέλληται, ἐπομένως νὰ γίνηται πυκνότερος, ἢ ὑπαρξίς π.χ. γιγάντων τῆς κλάσεως M δὲν ἐξηγεῖται κατὰ τὴν πηλαιάν (§ 129) θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως. Δι' αὐτό, ὡς προηγουμένως εἴπομεν, δὲν εἶναι αὕτη παραδεκτὴ πλέον.

131. Ἡ θεωρία τοῦ Russel περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.— Ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν μέχρι τοῦ 1939 ἐπεκράτουν αἱ ἐξῆς ἀντιλήψεις: Ἐκαστος ἀπλανῆς ἀστήρ σχηματίζεται ἀπὸ ἓν ἀραιότατον καὶ ψυχρότατον ἀέριον. Τοῦτο συστελλόμενον βαθμηδὸν θερμαίνεται καὶ ἀπὸ θερμοκρασίας 2700°K εἶναι ἐρυθρὸς υπεργίγας ἢ γίγας ἀστήρ. Βαθμηδὸν δὲ συστελλόμενος λαμβάνει θερμότητα μεγαλύτεραν τῆς ἀκτινοβολουμένης. Οὕτω δὲ ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ βαίνει αὐξανομένη καὶ ὁ ἀστήρ ἀνέρχεται διαδοχικῶς εἰς τὴν κλάσιν K, G κ.τ.λ. μέχρις ἀνωτέρας κλάσεως π.χ. τῆς A ἢ B. Ἐπειτα ὅμως ἡ συστολὴ γίνεται μικρότερα καὶ ἡ ἐκ ταύτης παρεχομένη θερμότης ἀρχίζει βαθμηδὸν νὰ γίνηται μικρότερα τῆς ἀκτινοβολουμένης. Ἐπομένως ἡ θερμοκρασία βαίνει πλέον μειουμένη καὶ ὁ ἀστήρ διέρχεται πάλιν τὰς διαφόρους κλάσεις κατ' ἀντίστροφον τάξιν, μέχρις ὅτου εἰς θερμοκρασίαν μικροτέραν τῶν 2700°K παύσῃ νὰ εἶναι ὁρατός. Ἡ θεωρία αὕτη διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Russel. Εἶχε δὲ τὸ μειονέκτημα ὅτι ἦτο ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν λευκῶν νάνων.

132. Ἡ νεωτέρα θεωρία τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.— Αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταπληκτικαὶ πειραματικαὶ

καὶ θεωρητικαὶ πρόοδοι τῆς νεωτέρας Φυσικῆς ἀνέτρεψαν καὶ αὐτὴν τὴν θεωρίαν τοῦ Russel. Κατὰ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις κυριώτεραι πηγαὶ τροφοδοτοῦσαι μὲ θερμότητα τοὺς ἀστέρας τούτους θεωροῦνται αἱ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν συντελούμεναι ἐνδοατομικαὶ ἀντιδράσεις. Καὶ ἡ συστολὴ τῶν ἀστέρων συντελουμένη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ζωηρῶς εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν. Οὕτως, ὡς πρότερον, δέχονται ὅτι ἕκαστος ἀπλανὴς ἀστήρ σχηματίζεται ἀπὸ ψυχρὸν κατ' ἀρχὰς καὶ ἀραιότατον ἀέριον. Τοῦτο ἔνεκα τῆς ἑλξεως συστελλόμενον περὶ πυρῆνὰ τινα καὶ στρεφόμενον θερμαίνεται συνεχῶς καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἐρυθρὸς γίγας ἢ ὑπεργίγας ἀστήρ. Συνεχιζομένης τῆς συστολῆς τοῦ ἡ ἀναπτυσσομένη θερμότης συνεχῶς αὐξάνεται καὶ μετὰ τινα ἑκατομμύρια ἔτη προκαλεῖ τὴν πρώτην ἐνδοατομικὴν ἀντίδρασιν. Αὕτη συνίσταται εἰς σχηματισμὸν ἰσοτόπου τοῦ ὕδρογόνου, τὸ ὅποιον λέγεται δευτέριον (H_2). Ἐνεκα ταύτης καὶ τῆς συνεχιζομένης συστολῆς τοῦ ἀστέρος, οὗτος ἀποκτᾷ βαθμὴν δὴν μεγαλύτεραν θερμότητα, ἔνεκα τῆς ὁποίας τὸ ὕδρογόνον τοῦ ἀστέρος ἰονίζεται, ἕκαστον δηλ. ἄτομον αὐτοῦ ἀποβάλλει τὸ ἡλεκτρόνιον τοῦ. Οἱ δὲ πυρῆνες τοῦ ὕδρογόνου (πρωτόνια) ὡς βλήματα ἐπιπίπτουσι διαδοχικῶς ἐπὶ τοῦ δευτερίου καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων τῶν ἐλαφρῶν σωμάτων λιθίου, βηρυλλίου, βορίου καὶ σχηματίζεται μετ' αὐτῶν ἥλιον. Μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τούτων ἡ τεραστία ἤδη θερμότης τοῦ ἀστέρος προκαλεῖ τὴν κυριώτεραν καὶ μακροτέραν ἐνδοατομικὴν ἀντίδρασιν. Αὕτη συνίσταται εἰς μετατροπὴν τοῦ ὕδρογόνου εἰς ἥλιον καὶ εἰς ἀπόδοσιν μεγίστης ποσότητος θερμότητος. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐπιταχύνεται διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἀνθρακος καὶ τοῦ ἄζωτου, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξαφανίζονται, ἀλλὰ περιδικῶς ἐπανεμφανίζονται καὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἀντίδρασις αὕτη λέγεται **κύκλος τοῦ ἀνθρακος**. Ὅταν ὅλον τὸ ὕδρογόνον τοῦ ἀστέρος μετατραπῇ εἰς ἥλιον, ὁ κύκλος τοῦ ἀνθρακος διακόπτεται καὶ ἡ τεραστία αὕτη πηγὴ θερμότητος ἐκλείπει. Ἐκτοτε ἡ ἀκτινοβολουμένη θερμότης δὲν ἀναπληροῦται ὑπὸ τῆς παραγομένης ἔνεκα συστολῆς τοῦ ἀστέρος καὶ οὗτος βαίνει ψυχόμενος καὶ συστελλόμενος. Οὕτω δὲ μετὰ τινα δισεκατομμύρια ἔτη καταλήγει συνήθως εἰς λευκὸν νάνον καὶ τέλος εἰς σκοτεινὸν σῶμα. Ἄν ἡ ἀρχικὴ μᾶζα ἀστέρος ὑπερβαίνει πῶς τὰ $\frac{3}{2}$ τῆς ἡλιακῆς μάζης, ὑπάρχει γνῶμη ὅτι οὗτος θρυμματίζεται εἰς τεμάχια, τὰ ὁποῖα καταλή-

στερισμόν τῆς Κασσιόπης ἐγγύτατα ($1^{\circ} 31'$) τοῦ α αὐτῆς κατὰ τὴν 5ην Νοεμβρίου 1572. Ἡ λαμπρότης τοῦτου ἔφθασε τὴν λαμπρότητα τῆς Ἀφροδίτης, ὅτε ᾗτο ὁρατὸς καὶ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ. Ἐπειτα ἔβαινε αὕτη μειουμένη καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1574 ἐξηφανίσθη.

Ἀξιοσημείωτοι ἐπίσης εἶναι ὁ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ἡνιόχου ἐμφανισθεὶς τὸ 1892, ὁ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ἀετοῦ τὸ 1918 καὶ ὁ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Κύκνου ἐμφανισθεὶς τὸ 1920.

Οὐδὲν βέβαιον γνωρίζομεν περὶ τῶν αἰτίων, εἰς τὰ ὅποια ὀφείλεται ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀστέρων τούτων. Πιθανὸν νὰ προέρχωνται ἐκ συγκρούσεως δύο ἀστέρων ἢ μᾶλλον ἐκ συναντήσεως νεφελώδους μάζης μετὰ σκοτεινοῦ ἢ ἀσθενοῦς λαμπρότητος σώματος, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται μεγάλη θερμότης καὶ φῶς.

Ἡ τελευταία αὕτη ἐκδοχὴ ἐνισχύεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν νέων ἀστέρων παρατηρήθησαν ἐντὸς τοῦ Γαλαξίου καὶ εἰς χώρας αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας δέχονται τὴν ὑπαρξιν διαχύτου κοσμικῆς ὕλης καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀστέρων τούτων ἔλαβον τελικῶς μορφὴν νεφελώδους ἀστέρος.

Ἡ νεωτέρα ἐξήγησις εἶναι ὅτι οὗτοι ὀφείλονται εἰς ἐκρήξεις ἀερρίων ἐπὶ ἀστέρων ἀσθενοῦς πρότερον λαμπρότητος. Αἱ προεξοχαὶ τοῦ Ἡλίου εἶναι παράδειγμα τοιούτων ἐκρήξεων.

134. Περιοδικοὶ ἀστέρες.— Ἡ λαμπρότης μερικῶν ἀστέρων μεταβάλλεται περιοδικῶς. Διὰ τοῦτο οὗτοι λέγονται περιοδικοὶ ἀστέρες.

Μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι περιοδικοὶ ἀστέρες εἶναι οἱ ἑξῆς :

Α') Ὁ ἀστὴρ α τοῦ Κήτους ἢ Θαυμάσιος. Ἡ λαμπρότης αὐτοῦ βαίνει ἐπὶ τρεῖς μῆνας βαθμιαίως ἀνέξανόμενη, μέχρις οὗ γίνῃ ἀστὴρ 2ου μεγέθους. Ἐπειτα ἐλαττοῦται ὁμοίως ἐπὶ ἄλλους τρεῖς μῆνας καὶ γίνεται 12ου μεγέθους. Τὴν ἐλαχίστην ταύτην λαμπρότητα διατηρεῖ ἐπὶ πέντε μῆνας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἄρχεται πάλιν βαθμιαία ἀύξησις αὐτῆς.

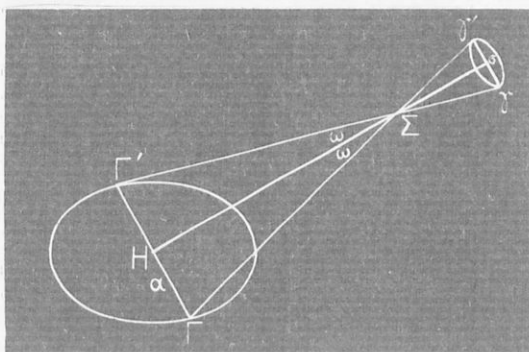
Ἡ περίοδος λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι 11 μῆνες. Εἶναι δὲ οὗτος κίτρινος, ὅταν ἔχῃ τὴν μεγίστην λαμπρότητα καὶ ὑπερυθρος κατὰ τὴν ἐλαχίστην. Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗτος εἶναι γίγας κατὰ 30 ἑκατομμύρια φορὰς ὀγκωδέστερος τοῦ Ἡλίου.

Β') Ὁ Ἀλγὸλ ἢ β τοῦ Περσέως. Οὗτος ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ 13 ὥρας διατηρεῖ τὴν μεγίστην αὐτοῦ λαμπρότητα (2ου μεγέθους).

Ἐπειτα ἐπὶ 4 ὥρας περίπου ἡ λαμπρότης του βαίνει ἐλαττωμένη, μέχρις οὗ καταστῇ ἀστὴρ 4ου μεγέθους. Μετὰ πάροδον 8^π περίπου ἡ ἐλαχίστη αὐτοῦ λαμπρότης ἀρχεται βαθμιαίως αὐξανόμενη καὶ μετὰ 4 ὥρας ὁ ἀστὴρ καθίσταται πάλιν 2ου μεγέθους. Ἡ περίοδος λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι 2 ἡμ. 21 ὥρ. 8^π.

Γ') 'Ο β τῆς Λύρας. Οὗτος ἔχει περίοδον 12 ἡμερῶν καὶ 22 ὥρῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης λαμβάνει δύο μεγίστας τιμὰς τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ (3ου μεγέθους) ἐναλλασσομένας μὲ δύο ἐλαχίστας (4ου - 5ου μεγέθους).

Ἡ ἐξηγήσις τῆς μεταβολῆς τῆς λαμπρότητος τῶν περιοδικῶν ἀστέ-



Σχ. 79

ρων βασιίζεται ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ φάσματος αὐτῶν.

Τῶν περιοδικῶν, τύπου Ἀλγόλ, ἡ φύσις τοῦ φάσματος δὲν μεταβάλλεται κατὰ τὴν περίοδον. Μόνον ἡ ἔντασις τῶν χρωμάτων αὐτοῦ ἀλλοιοῦται. Παραδέχονται λοιπὸν ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς λαμπρότητος ἐκάστου τοιούτου

ἀστέρος ὀφείλεται εἰς περιστροφὴν περὶ αὐτὸν δορυφόρου, ὁ ὁποῖος τίθεται βαθμιαίως καὶ περιοδικῶς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀστέρος.

Ἄλλων περιοδικῶν τὸ φάσμα μεταβάλλει ὄψιν. Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη φαίνεται ὅτι ὀφείλεται εἰς οὐσιώδεις τροποποιήσεις τῆς καταστάσεως αὐτῶν. Δὲν εἶναι δηλαδή ἀπίθανον ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν νὰ ὑφίσταται ἀλλοιώσεις ἔνεκα ἐκρήξεων ἀερίων ἢ σχηματισμοῦ σκοτεινῶν κηλίδων, ὅπως αἱ μεγάλαί καὶ περισσότεραι κηλίδες τοῦ Ἡλίου σχηματίζονται ἀνὰ 11 ἔτη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔτεινον νὰ ἐξηγήσωσιν ἄλλοτε τὴν μεταβολὴν τοῦ φάσματος τοῦ Θαυμασίου. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως 1923 ἀνεκαλύφθη ὅτι περὶ τὸν Θαυμάσιον στρέφεται καὶ ἄλλος φωτεινὸς ἀστὴρ, ὅστις λέγεται **συνοδὸς** αὐτοῦ.

Ἐξηγεῖται δὲ ἤδη ἡ μεταβολὴ τοῦ φάσματος τοῦ Θαυμασίου ὡς προερχομένη ἐν μέρει ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ συνοδοῦ αὐτοῦ.

Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν ἡ μεταβολὴ τῆς λαμπρότητος τῶν περιοδικῶν τοῦ τύπου τοῦ β τῆς Λύρας νὰ ὀφείλεται εἰς πλείονα αἷτια τοῦ ἑνός. Π.χ. εἰς τὴν παρουσίαν δορυφόρου καὶ εἰς τροποποιήσεις τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῶν.

135. Ἐτησία παράλλαξις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. Ἐστω H (σχ. 79) τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου, Σ ἀπλανὴς ἀστήρ, καὶ $\Gamma\Gamma'$ ἡ ἐπὶ τὴν ΣH κάθετος διάμετρος τῆς γητίνης τροχιᾶς. Ἡ γωνία $H\Sigma\Gamma = \omega$, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ ἀστέρος Σ φαίνεται ἡ ἀκτὶς $H\Gamma = \alpha$ τῆς γητίνης τροχιᾶς καλεῖται **ἐτησία παράλλαξις** τοῦ ἀστέρος τούτου.

Ἐν ᾧ ἡ $\Gamma\eta$ μετατίθεται ἐπὶ τῆς τροχιᾶς της, αἱ ἐν τῷ Οὐρανῷ φαινόμεναι θέσεις τοῦ Σ μετατίθενται ἐπίσης συνεχῶς ἐπὶ ἐλλείψεως. Ταύτης ὁ μέγας ἄξων $\gamma\gamma'$ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν Ἐκλειπτικὴν.

Ἐὰν μετρηθῇ ἡ γωνία τῶν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς ἐλλείψεως ταύτης κατευθυνομένων ὀπτικῶν ἀκτίνων $\Gamma\gamma'$, $\Gamma'\gamma$ καὶ ληφθῇ τὸ ἥμισυ αὐτῆς, εὐρίσκεται προφανῶς ἡ ἐτησία παράλλαξις τοῦ ἀστέρος Σ .

Ἡ ἐτησία παράλλαξις εἶναι πολὺ μικρά, πάντοτε μικροτέρα τοῦ $1''$. Ἐνεκα τούτου μόλις 100 περίπου ἀπλανῶν κατωρθώθη νὰ ὀρισθῇ ἡ ἐτησία παράλλαξις διὰ τῆς μεθόδου ταύτης.

Διὰ νεωτέρας μεθόδου τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφίας κατωρθώθη νὰ ὀρισθῇ ἡ παράλλαξις περισσοτέρων τῶν 6 000 ἀστέρων.

136. Ἀπόστασις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.—Ἐκ τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου $\Sigma\Gamma H$ (σχ. 79) προκύπτει ἡ ἰσότης ($H\Gamma$) = ($\Sigma\Gamma$) ἢ μὲν ὅθεν ($\Sigma\Gamma$) = $\frac{(H\Gamma)}{\eta\mu\omega}$ ἢ, ἔνεκα τῆς σμικρότητος τῆς ω , ($\Sigma\Gamma$) = $\frac{(H\Gamma)}{\omega}$

Ἄν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ω ἐκφράζει τὴν παράλλαξιν τοῦ Σ εἰς ἀκτίνια καὶ δ τὴν αὐτὴν γωνίαν εἰς δευτερόλεπτα μοίρας, ἔπεται ὅτι

$$\frac{\delta}{\omega} = \frac{360 \times 60 \times 60}{2\pi}$$

καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ προηγούμενη ἰσότης γίνεται.

$$(\Sigma\Gamma) = (H\Gamma) \frac{360 \times 60 \times 60}{2\pi\delta} = \frac{206\,265}{\delta} (H\Gamma) \text{ περίπου.} \quad (1)$$

Διὰ τὸν α τοῦ Κενταύρου ἡ ἰσότης αὕτη γίνεται :

$(\Sigma \Gamma) = \frac{206\ 265}{0,76} (\text{ΗΓ}) = 271\ 400 (\text{ΗΓ})$, ἤτοι οὗτος ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν 271 400 φωρὰς μεγαλυτέραν τῆς ἀφ' ἡμῶν μέσης ἀποστάσεως τοῦ Ἡλίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φῶς χρειάζεται 500^s, ἵνα ἔλθῃ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ἔπεται ὅτι, ἵνα ἔλθῃ ἀπὸ τοῦ α τοῦ Κενταύρου, χρειάζεται $500^s \times 271\ 400 = 4,30$ ἔτη περίπου.

Ἡ μέση ἀπόστασις τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου λαμβάνεται ὡς μονὰς μήκους διὰ τὴν καταμέτρησιν μεγάλων ἀπρστάσεων καὶ καλεῖται **ἀστρονομικὴ μονάς**.

Διὰ μεγαλυτέρας ἀποστάσεις μεταχειρίζομεθα τὰ ἔτη φωτός, ἤτοι πρὸς δήλωσιν τοιαύτης τινὸς ἀποστάσεως ὑπολογίζομεν πόσα ἔτη χρειάζεται τὸ φῶς, ἵνα διατρέξῃ αὐτήν.

Πλὴν τῶν δύο τούτων μονάδων μεταχειρίζονται ἀκόμη καὶ τρίτην μονάδα καλουμένην Parsec (Parallaxe seconde = δευτερολεπτικὴ παραλλάξις). Οὕτω καλεῖται ἡ ἀπόστασις ἀστέρος ἔχοντος ἑτησίαν παραλλάξιν 1''. Διὰ τοιοῦτον ἀστέρα ἡ ἰσότης (1) γίνεται $(\Sigma \Gamma) = 206\ 265 (\text{ΗΓ}) = 500^s \times 206\ 265 = 3,26$ ἔτη φωτός.

Πίναξ ἀστρικῶν τινων παραλλάξεων καὶ ἀποστάσεων

Ἀ σ τ ῆ ρ	Ἐτησίαι παραλλάξεις	Ἀπόστασις	
		Εἰς ἀστρικὰς μονάδας	Εἰς ἔτη φωτός
α Κενταύρου	0'',76	271 400	4,30
Σείριος	0'',37	557 475	8,8
Βέγας	0'',13	1 586 654	25
Πολικὸς	0'',07	2 946 643	46,6

Πλησιέστερος πρὸς τὴν Γῆν ἀπλανὴς θεωρεῖται μέχρι τοῦδε εἷς ἀστήρ 13ου μεγέθους τοῦ Κενταύρου. Οὗτος ἀπέχει 4,28 ἔτη φωτός καὶ λέγεται **ἐγγύτατος τοῦ Κενταύρου**.

Εὐρίσκονται λοιπὸν οἱ ἀστέρες εἰς παμμεγίστας καὶ διαφορωτάτας ἀποστάσεις. Ὁ 61 τοῦ Κύκνου εἶναι ὁ πρῶτος ἀπλανὴς ἀστήρ, τοῦ ὁποῦ ὑπελογίσθη ἡ ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασις. Αὕτη ἀνέρχεται εἰς 11 ἔτη φωτός περίπου καὶ ὑπελογίσθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Bessel κατὰ τὸ 1838.

Ἐάν οὗτοι ἐστρέφοντο περὶ τὴν Γῆν καὶ ἐντὸς 24 ὥρων, ἔπρεπε :

Α'). Νὰ ἔχωσιν ὅλοι τὴν αὐτὴν γωνιώδη ταχύτητα· τοῦτο δὲ δὲν εἶναι πιθανόν, διότι εἶναι ἀπειροπληθεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων.

Β'). Ἡ ταχύτης αὐτῶν ἔπρεπε νὰ εἶναι τεραστία. Ἐάν π.χ. εἷς ἀστὴρ ἔγραφε τὸν οὐράνιον ἰσημερινὸν καὶ ἀπείχετο ἐν ἔτος φωτός, ἔπρεπε νὰ ἔχη ταχύτητα 2 000 φορές μεγαλυτέραν τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός. Τοιαῦται δὲ ταχύτητες δὲν φαίνονται πιθαναί.

Προκύπτει ὅθεν ἐκ τούτων ἑτέρα ἔμμεσος ἀπόδειξις τῆς στροφῆς τῆς Γῆς περὶ ἄξονα.

Ἀσκήσεις

166) Ἡ ἐτησία παράλλαξις τοῦ Λαμπαδίου εἶναι 0'',10. Νὰ εὗρητε τὴν ἀπόστασιν αὐτοῦ.

167) Ἡ ἐτησία παράλλαξις τοῦ 61 τοῦ Κύνου εἶναι 0'',29. Νὰ εὗρητε τὴν ἀπόστασιν αὐτοῦ εἰς ἀ.μ. καὶ εἰς ἔτη φωτός.

168) Ἡ ἐτησία παράλλαξις τοῦ Ἀλταῖρ εἶναι 0'',23. Νὰ εὗρητε τὴν ἀπόστασιν αὐτοῦ εἰς ἀ.μ. καὶ εἰς ἔτη φωτός.

137. Ἰδία κίνησις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. — Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες ἐθεωροῦντο ἀκίνητοι ἐν τῷ διαστήματι.

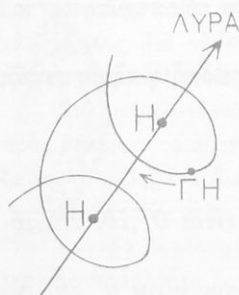
Ὁ Halley κατὰ τὸ ἔτος 1718 συνέκρινε τὰς θέσεις ἀστέρων τινῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναγράφονται ἐν τῇ Μαθηματικῇ Συντάξει τοῦ Πτομαλείου, πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του καθορισθείσας. Οὕτω δὲ ἐβεβαιώθη ὅτι οὗτοι ἐκινήθησαν αἰσθητῶς ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας.

Βραδύτερον καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀστρονόμων ἐβεβαιώθη ἡ ἰδία τῶν ἀπλανῶν κίνησις. Εἶναι δὲ αἱ κινήσεις αὗται βραδύταται.

Ἡ μεγίστη μετάθεσις ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας μόλις ἀνέρχεται εἰς 10'' ἐντὸς ἔτους. Διὰ τοὺς πλείστους ἀστέρας ἡ μετάθεσις αὕτη εἶναι περίπου 0'',1 ἐντὸς ἔτους.

Διὰ νὰ λάβωμεν σαφεστέραν ἰδέαν τῆς βραδύτητος ταύτης, παρατηροῦμεν ὅτι διὰ νὰ μετατεθῇ εἷς ἀστὴρ κατὰ τὴν διάμετρον τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης (§ 102), πρέπει νὰ παρέλθωσι $1\,889 : 0,1 = 18\,890$ ἔτη. Εἰς τὴν βραδεῖαν δὲ ταύτην κίνησιν καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἀπόστασιν τῶν ἀστέρων ἀφ' ἡμῶν ὀφείλεται τὸ ἀμετάβλητον τῆς ὁψεως τοῦ Οὐράνου ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ σπουδὴ τῆς ἰδίας ταύτης κινήσεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ἤγαγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ὁ ἥλιος κινεῖται εἰς τὸ διάστημα παρὰ τῶν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς πλανήτας μετὰ τῶν δορυφόρων των καὶ τοὺς περιοδικούς κομήτας. Ἡ δὲ φαινομενικὴ ἐν τῷ Οὐρανῷ ἐλαχίστη μετὰθεσις τῶν ἀπλανῶν ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν συνδυασμῶν τῆς ἰδίας αὐτῶν κινήσεως καὶ τῆς κινήσεως ἡμῶν μετὰ τοῦ Ἡλίου.



Σχ. 80.

Τὸ σημεῖον τοῦ Οὐρανοῦ πρὸς τὸ ὁποῖον διευθύνεται ὁ ἥλιος λέγεται **κόρυμβος** (διεθνῶς apex). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Herschel ὁ κόρυμβος κεῖται ἐγγὺς τοῦ λ τοῦ Ἡρακλέους. Ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀστρονόμων ὁ κόρυμβος τοποθετεῖται ὀλίγας μοίρας μακρὰν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ὥρισεν ὁ Herschel, εἰς τὰ ὅρια τῶν ἀστερισμῶν Λύρας καὶ Ἡρακλέους.

Κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην ὁ ἥλιος ἔχει ταχύτητα 18-20 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον.

Ἐνεκα τῆς κινήσεως ταύτης ἡ Γῆ οὐδέποτε ἐπανέρχεται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τοῦ διαστήματος. Γράφει δὲ ἐν τῷ διαστήματι ἐλικοειδῆ καμπύλην περὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου (σχ. 80).

Ἀσκήσεις

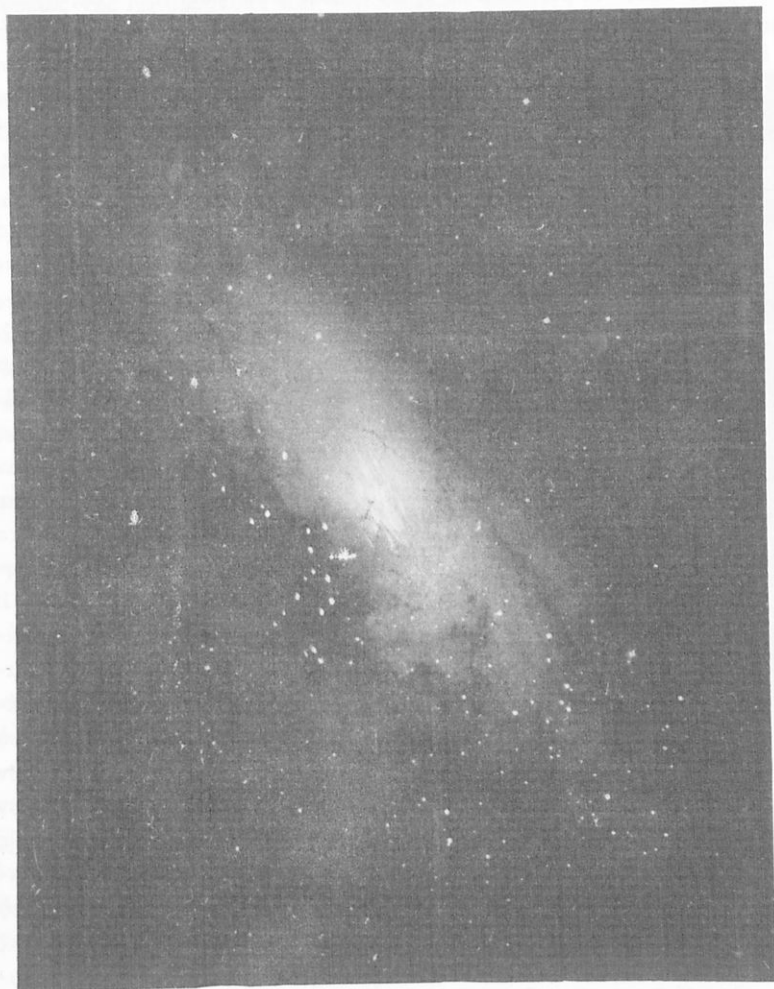
169) Εἰς ἀπλανῆς ἀστὴρ μετατίθεται κατὰ 10'' ἐτησίως. Νὰ εὑρεθῇ εἰς πόσον χρόνον ἢ μετὰθεσίς του ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας θὰ γίνῃ ἴση πρὸς τὴν μέσση τιμὴν τῆς φαινομένης διαμέτρου τῆς Σελήνης.

170) Εἰς ἀπλανῆς ἀστὴρ μετατίθεται κατὰ 0'',1 ἐτησίως. Νὰ εὑρεθῇ εἰς πόσον χρόνον θὰ μετατεθῇ κατὰ τὴν μέσση τιμὴν τῆς φαινομένης ἡμιδιαμέτρου τοῦ Ἡλίου.

171) Εἰς ἀπλανῆς ἀστὴρ μετατίθεται κατὰ 0'',2 ἐτησίως. Νὰ εὑρεθῇ μετὰ πόσον χρόνον ἢ μετὰθεσίς του θὰ γίνῃ ἴση πρὸς τὴν ἐτησίαν παράλλαξιν τοῦ πολιτικοῦ ἀστέρος καὶ μετὰ πόσον χρόνον ἴση πρὸς τὴν ἐτησίαν παράλλαξιν τοῦ α τοῦ Κενταύρου.

138. Νεφελώματα.—Διὰ τῶν τηλεσκοπίων διακρίνονται εἰς τὸν Οὐρανὸν διάφορα μικρὰ ὑπόλευκα νέφη. Ταῦτα λέγονται γενικῶς **νεφελώματα** ἢ **νεφελοειδεῖς ἀστέρες**.

Διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ κατὰ τὰς αἰθρίας ἀσελήνους νύκτας φαίνεται τὸ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς Ἀνδρομέδας, τὸ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ὠρίωνος



Νεφέλωμα τῆς Ἀνδρομέδας.

καὶ τὰ δύο νέφη τοῦ Μαγγελάνου πλησίον τοῦ νοτίου πόλου τοῦ Οὐρανοῦ.
Δι' ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων ἢ καὶ διὰ τῆς φωτογραφικῆς νεφελώματά

τινα φαίνονται αποτελούμενα ἐκ πλήθους ἀστέρων, τοὺς ὁποίους ἀδυνατοῦμεν νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ταῦτα λέγονται γενικῶς **νεφελώματα** ἢ **ἀστρικάι συστροφαί** ἢ καὶ ἀπλῶς συστροφαί. Τὸ νεφέλωμα τοῦ Ἑρακλέους π.χ. εἶναι διαλυτὸν νεφέ-



Σπειροειδῆ νεφελώματα εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Πηγᾶσου ὑπὸ ὀκταπλασίαν μεγέθυνσιν τῆς φωτογραφίας αὐτῶν.

λωμα, ἥτοι συστροφή ἀστέρων περιέχουσα περὶ τοὺς 100 000 ἀστέρας ἐγγύτατα ἀλλήλων κειμένους πλὴν τῶν συσσωρευομένων εἰς τὸ κέντρον.

Ἄλλα νεφελώματα καὶ διὰ τῶν ἰσχυροτάτων τηλεσκοπίων φαίνονται ὡς **νέφη ὑπόλευκα**. Πολλὰ τούτων παρουσιάζουσι φάσμα ὅμοιον πρὸς τὸ φάσμα τῶν ἀπλανῶν. Ταῦτα ἐπομένως εἶναι διαλυτὰ νεφελώματα.

Ἄλλων δὲ τὸ φάσμα παρουσιάζει λαμπρὰς γραμμὰς ἐπὶ μέλανος βάθους, ὡς τὸ φάσμα τῶν διαπύρων ἀερίων. Ταῦτα λοιπὸν εἶναι σωροὶ κοσμικῆς ὕλης εἰς ἀερώδη καὶ διάπυρον κατάστασιν πρὸ πάντων ὕδρογόνου καὶ

ἡλίου. Ταῦτα λέγονται **ἀδιάλυτα νεφελώματα**, ἥτοι ταῦτα εἶναι κυρίως νεφελώματα.

Παρατηρήθησαν ὅμως καὶ νεφελώματα ἐν μέρει μόνον διαλυθέντα εἰς ἀστέρας, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι ἀδιάλυτα. Ταῦτα εὐρίσκονται ἐκτὸς τοῦ Γαλαξίου καὶ εἰς παμμεγίστας ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις. Ταῦτα λέγον-

ται σπειροειδῇ νεφελώματα ἐκ τοῦ σπειροειδοῦς σχήματος τῶν πλείστων τούτων. Σπειροειδῇ νεφελώματα εἶναι π.χ. τὸ νεφέλωμα τοῦ Περσέως τῆς Ἀνδρομέδας καὶ ἑκατομμύρια ἄλλων.

139. Γαλαξίας.—Ὁ Γαλαξίας εἶναι μακρά, στενὴ, ὑπόλευκος καὶ νεφελώδης ταινία, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὸν Οὐρανὸν κατὰ πᾶσαν αἰθρίαν καὶ ἀσέληνον νύκτα. Ἡ ταινία αὕτη φέρεται ἐκ τῶν ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ διχάζεται κατὰ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Κύκνου.

Πρῶτος ὁ Γαλιλαῖος ἔστρεψε τὸ τηλεσκόπιον πρὸς τὸν Γαλαξίαν καὶ διέκρινεν ἐπ' αὐτοῦ πλῆθος ἀστέρων, τοὺς ὁποίους ἀδυνατοῦμεν νὰ χωρίσωμεν ἀπ' ἀλλήλων διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὡς ὁ Δημόκριτος προεῖπεν.

Αἱ νεώτεροι ἔρευναι καὶ ἡ φασματοσκοπικὴ ἐξέτασις τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ Γαλαξίου ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ πολυαρίθμους ἀστέρας, ἀπὸ ἀστρικὰς συστροφὰς καὶ ἀπὸ ἀδιάλυτα νεφελώματα. Φέρει δὲ καὶ διάφορα σκοτεινὰ μέρη, τὰ ὅποια καλοῦνται **σάκκοι ἀνθρώπων**. Ἐπειδὴ δὲ ἐντὸς αὐτῶν ἔχουσι παρατηρηθῇ οἱ πλεῖστοι παροδικοὶ ἀστέρες, συμπεραίνουσιν, ὅτι τὰ σκοτεινὰ ταῦτα μέρη περιέχουσι κοσμικὴν ὕλην σκοτεινὴν καὶ ἀραιοτάτην.

Τὰ ἐντὸς τοῦ Γαλαξίου κείμενα νεφελώματα λέγονται **Γαλαξιακὰ νεφελώματα**. Τοιαῦτα π.χ. εἶναι τὰ νεφελώματα Λύρας, Ὡρίωνος καὶ ἄλλα.

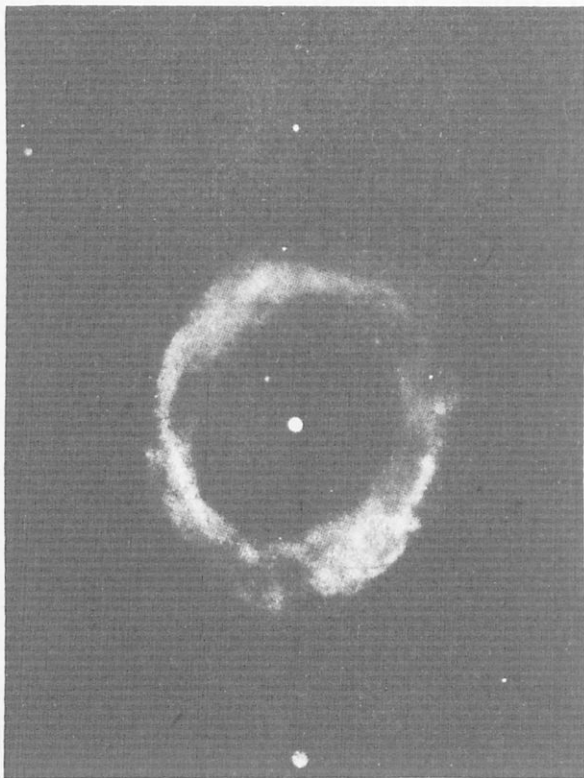
Ἐκ τῆς μετρήσεως τῶν ἀποστάσεων πολλῶν μερῶν τοῦ Γαλαξίου, ἐκ τῆς φύσεως τῶν μερῶν τούτων καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διανομῆς αὐτῶν τείνουσιν οἱ νεώτεροι ἀστρονόμοι νὰ σχηματίσωσι τὴν ἐξῆς γνώμην περὶ τοῦ Γαλαξίου :

Οὗτος εἶναι τεράστιον ἀστρικὸν συγκρότημα ἀστρικῶν νεφῶν καὶ ἀστέρων, ἥτοι ἓν σπειροειδὲς νεφέλωμα. Ἐχει δὲ οὗτος σχῆμα ἀμφικύρτου φακοῦ μὲ ἓν ἐπίπεδον συμμετρίας τὸν **Γαλαξιακὸν ἰσημερινὸν** καὶ δύο πόλους. Ἡ διάμετρος τούτου κατὰ νεωτέρας ἐρεῦνας ἔχει μῆκος 100 000 ἐτῶν φωτὸς περίπου καὶ τὸ πάχος του κατὰ τὸ κέντρον εἶναι 10 000 ἐτῶν φωτὸς περίπου.

Τὸ κέντρον κεῖται εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Τοξότου, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου παρατηρεῖται τὸ φωτεινότερον τμήμα τοῦ Γαλαξίου, ἡ κεντρικὴ Γαλαξιακὴ συμπύκνωσις ἀστέρων.

Τὰ ἄλλα ἀστρικὰ νέφη ἀποτελοῦσι τοὺς κόμβους καὶ τὰς συμπυκνώσεις τῶν σπειρῶν τοῦ συγκροτήματος.

Ὁ ἥλιος εὐρίσκεται πλησίον τοῦ κέντρου μιᾶς τῶν συμπυκνώσεων τούτων, ἣτις λέγεται **τοπικὸν σμῆνος** Ἀπέχει δὲ ὁ ἥλιος ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ Γαλαξίου 33 000 ἔτη φωτὸς περίπου⁽¹⁾.



Δακτυλιοειδὲς νεφέλωμα τῆς Λύρας ὑπὸ εἰκοσαπλάσιαν
μεγέθυνσιν φωτογραφίας αὐτοῦ.

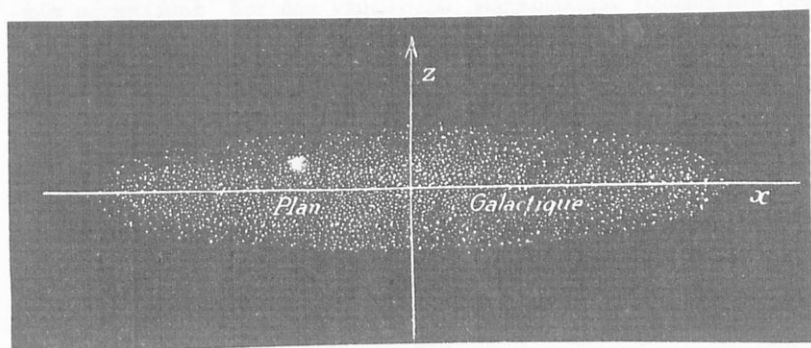
Κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γαλαξιακοῦ ἰσημερινοῦ οἱ ἀστέρες εἶναι πολυάριθμοι καὶ προβάλλονται ἐγγύτατα ἀλλήλων ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ σφαί-

1. Τὴν περὶ τοῦ Γαλαξίου τοιαύτην γνώμην καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἐπομένης παραγράφου παρελάβομεν ἐκ σχετικῆς μελέτης τοῦ διακεκριμένου παρ' ἡμῶν ἀστρονόμου κ. Σ. Πλακίδου.

ρας. Κατά διεύθυνσιν δὲ παράλληλον πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ φακοῦ περὶ τοὺς Γαλαξιακοὺς πόλους οἱ ἀστέρες εἶναι ὀλιγώτεροι καὶ προβάλλονται περισσότερον κεχωρισμένοι ἀλλήλων.

140. Τὸ Σύμπαν. — Κατὰ τὰς ἐκτεθείσας ἀντιλήψεις ἐντὸς τοῦ διαστήματος εὐρίσκονται δίκην νήσων ἐγκατεσπαρμένα ἑκατομμύρια σπειροειδῶν νεφελωμάτων ἀναλόγων πρὸς τὸν Γαλαξίαν, ὅστις εἶναι μία τῶν νήσων τούτων.

Αἱ ἀποστάσεις τῶν νεφελωμάτων τούτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τὸν Γαλαξίαν εἶναι ἱλιγγιωδῶς τεράστιαι. Ἐγγύτερον πρὸς τὸν Γαλαξίαν



Τομή Γαλαξίου δι' ἐπιπέδου διερχομένου διὰ τῶν πόλων αὐτοῦ.

νεφελώματα εἶναι τὸ τῆς **Ἀνδρομέδας**. Μέχρις ἐσχάτων ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἐξετιμᾶτο εἰς 750 000 ἔτη φωτός. Νεώταται ὅμως παρατηρήσεις καὶ ὑπολογισμοὶ ἀναβιβάζουν αὐτὴν εἰς 1 500 000 ἔτη φωτός. Ἐσχάτως δὲ διὰ τοῦ κατοπτρικοῦ τηλεσκοπίου τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τοῦ ὄρους Palomar ἐφωτογραφήθη νεφέλωμα, τὸ ὁποῖον ἀπέχει ἡμῶν περὶ τὸ ἓν δισεκατομμύριον ἔτη φωτός. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους διεπιστώθη ὅτι παραδόξως τὰ νεφελώματα ταῦτα ἀπομακρύνονται τοῦ Γαλαξίου καὶ ἀλλήλων καὶ μάλιστα ταχύτερον τὰ ἀπώτερον ἡμῶν κείμενα. Τὸ μέχρις ὥρας ἀνεξήγητον τοῦτο φαινόμενον λέγεται **διαστολὴ τοῦ Σύμπαντος**.

Ἐκαστον τῶν νεφελωμάτων τούτων περιέχει, πλὴν ἄλλων, δισεκατομμύρια ἀστέρων. Οὕτω κατὰ τινὰ στατιστικὴν ὁ Γαλαξίας περιέχει

περί τὰ 37 δισεκατομμύρια ἀστέρων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ φωτεινὰ καὶ μὴ τοιαῦτα Γαλαξιακὰ νεφελώματα ἀποκρύπτουσιν ἀφ' ἡμῶν πολλοὺς ἀστέρας τοῦ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχῃ οὗτος περί τὰ 100 δισεκατομμύρια ἀστέρας, ὡς τινες ἰσχυρίζονται. Πολλοὶ τούτων δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι κέντρα ἰδίου ἡλιακοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἀπὸ πλανήτας μετὰ ἢ ἄνευ δορυφόρων, ἀπὸ κομήτας καὶ μετεωρίτας. Ἡ λεπτολόγος μάλιστα σπουδὴ τῶν κινήσεων τῶν διπλῶν ἀστέρων ἀπεκάλυψεν ἀπὸ τοῦ 1943 τὴν ὑπαρξίν 5 ἀπλανῶν, ὧν ἕκαστος συνοδεύεται ὑπὸ ἑτεροφώτου ἀστέρος τῆς τάξεως τοῦ Διός, ἥτοι ὑπὸ πλανήτου. Εἰς τῶν ἀπλανῶν τούτων εἶναι ὁ 61 τοῦ Κύνου.

Ἄν κάμωμεν ἀνάλογον σχέψιν δι' ἕκαστον τῶν ἑκατομμυρίων ἄλλων σπειροειδῶν νεφελωμάτων, ἱλιγγιῶμεν πρὸ τοῦ ἀσυλλήπτου πλήθους τῶν Κόσμων τοῦ Σύμπαντος καὶ ἀναφωνοῦμεν « ΩΣ ΕΜΕΓΑΛΥΝΘΗ ΤΑ ΕΡΓΑ ΣΟΥ, ΚΥΡΙΕ, ΠΑΝΤΑ ΕΝ ΣΟΦΙΑ ΕΠΟΙΗΣΑΣ».

Ἀσκήσεις πρὸς γενικὴν ἐπανάληψιν

172) Εἰς ἀπλανῆς ἀστήρ ἔχων $\alpha = 15^{\text{ωρ}} \cdot 20^{\text{π.}}$ ἀνατέλλει ἐν τινι τόπῳ τὴν 6ην ἀστρικήν ὥραν. Νὰ εὑρητε πόσων μοιρῶν κ.τ.λ. εἶναι τὸ ἡμερήσιον τόξον τῆς τροχιάς αὐτοῦ.

173) Ἐνὸς ἀπλανοῦς ἀστέρος τὸ ἡμερήσιον τόξον εἶναι 200° . Ἄν ἀνατέλλῃ τὴν $2^{\text{ωρ}} \cdot 10^{\text{π.}}$ νὰ εὑρητε πόση εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ αὐτοῦ.

174) Ἀστήρ ἔχων $\delta = 35^{\circ} 15' 20''$ μεσουρανεῖ ἄνω ἐν τινι τόπῳ εἰς ὕψος $47^{\circ} 12' 42''$. Νὰ εὑρητε πόσον εἶναι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ τόπου τούτου.

175) Εἰς ἀειφανῆς ἀστήρ μεσουρανεῖ ἄνω εἰς ὕψος 50° καὶ εἰς τόπον, ὅστις ἔχει γεωγραφικὸν πλάτος 40° B. Νὰ εὑρητε πόσον ὕψος ἔχει ὁ ἀστήρ οὗτος κατὰ τὴν κάτω μεσουράνησίν του ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.

176) Ἀπλανῆς ἀστήρ ἀνατέλλει συγχρόνως μὲ τὸ γ ἐν τόπῳ, ὅστις ἔχει γεωγραφικὸν πλάτος $30^{\circ} 25' \text{ B.}$ Μεσουρανεῖ δὲ οὗτος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ 2 ὥρας βραδύτερον τοῦ γ , εἰς ὕψος $69^{\circ} 35'$. Νὰ εὑρεθῶσιν αἱ οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι τοῦ ἀστέρος τούτου.

177) Ἀπλανῆς ἀστήρ μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις $4^{\text{ωρ}} \cdot 12^{\text{π.}} \cdot 20^{\text{s.}}$ βραδύτερον τοῦ Σειρίου ($\alpha = 6^{\text{ωρ}} \cdot 41^{\text{π.}} \cdot 56^{\text{s.}}$) καὶ εἰς ὕψος $67^{\circ} 10'$. Νὰ εὑρεθῶσιν αἱ οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι τοῦ ἀστέρος τούτου.

178) Νὰ εὑρητε πόση εἶναι ἡ ἐλαχίστη τιμὴ τῆς ἀποκλίσεως τῶν ἀστέρων, οἵτινες οὐδέποτε δύνουν ἐν Ἀθήναις.

179) Νὰ εὑρητε εἰς πόσῃν ζενιθίαν ἀπόστασιν μεσουρανεῖ ἄνω ἐν Ἀθήναις ἀστὴρ ἔχων ἀπόκλιν 62° 15' 35" καὶ εἰς πόσῃν κάτω.

180) Τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῶν Παρισίων εἶναι 48° 50' 10", 7 B. Νὰ εὑρεθῇ τὸ ἡμερησίον τόξον ἀστέρος ὁρωμένου ἐκ Παρισίων, ὅστις ἔχει ἀπόκλιν 41° 9' 49", 3.

181) Δύο τόποι A καὶ B κείμενοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παραλλήλου ἔχουσιν ἀντιστοιχῶς μῆκη 43° 17' καὶ 46° 41' ἀνατολικά. Τὸ μῆκος δὲ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν περιεχομένου τόξου τοῦ παραλλήλου αὐτῶν εἶναι 261 χιλιόμετρα. Νὰ εὑρεθῇ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῶν τόπων τούτων.

182) Νὰ εὑρεθῇ ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς στρέφεται ἐκ Δ πρὸς Α τόπος ἔχων γεωγραφικὸν πλάτος 37° 58' 20".

183) Νὰ εὑρητε πόσον εἶναι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τόπου, ὅστις ἔχει ταχύτητα 81 μ κατὰ δευτερόλεπτον κατὰ τὴν ἐκ Δ πρὸς Α στροφήν του.

184) Νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἂν φ εἶναι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τόπου τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου τῆς Γῆς, δ ἡ ἀπόκλις τοῦ Ἡλίου κατὰ τινα ἡμέραν καὶ $\varphi + \delta = 90^\circ$, ἡ ἡμέρα αὕτη διαρκεῖ εἰς τὸν τόπον τοῦτον 24 ὥρας. Ἄν δὲ εἶναι $\varphi + \delta > 90^\circ$, ἡ ἡμέρα διαρκεῖ εἰς τὸν τόπον τοῦτον περισσότερον τῶν 24 ὥρῶν.

185) Νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι κατὰ τὴν θερινὴν τροπὴν ὅλοι οἱ τόποι τῆς Γῆς, οἵτινες ἔχουσιν βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος $\varphi > 66^\circ 33'$, ἔχουσι μίαν μακρὰν ἡμέραν (> 24 ὥρῶν). Οἱ δὲ ἀντίστοιχοι τόποι τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου τῆς Γῆς ἔχουσι μίαν μακρὰν νύκταν.

186) Εἰς τόπον ἔχοντα γεωγραφικὸν πλάτος 38° ὕψοῦται κατακόρυφος πύργος ὕψους 35 μέτρων. Νὰ εὑρεθῇ τὸ μῆκος τῆς σκιᾶς αὐτοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ ἀπόκλις τοῦ Ἡλίου εἶναι $-12^\circ 20'$.

187) Νὰ εὑρητε τὸ ὕψος δένδρου, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται εἰς βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος 40° καὶ ῥίπτει σκιὰν $2\sqrt{3}$ μέτρων τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ ἀπόκλις τοῦ Ἡλίου εἶναι 10°.

188) Ἀπλανὴς ἀστὴρ μεσουρανεῖ κάτω εἰς τὸν Βορρᾶν τόπον ἔχοντος γεωγραφικὸν πλάτος 27° B. Νὰ εὑρητε τὸ μέγιστον ὕψος, τὸ ὅποιον δύναται νὰ λάβῃ οὗτος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

189) Εἰς τόπος ἔχει γεωγραφικὸν πλάτος 28°. Νὰ εὑρητε πόσον

μέρος τοῦ ὠριαίου τοῦ Ζενιθ εὐρίσκεται ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα αὐτοῦ καὶ πόσον ὑπ' αὐτόν. Τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν ὠριαῖον τοῦ Ναδίου.

190) Νὰ εὑρητε εἰς ποίους τόπους οὐδέποτε ἀνατέλλει ὁ Rigel ὅστις ἔχει $\delta = -80^{\circ} 17' 5''$;

191) Νὰ εὑρητε τὴν ἀπόκλισιν ἀστέρος, ὅστις κατὰ τὴν κάτω ἐν Ἀθήναις μεσουράνησίν του εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τῶν Ἀθηνῶν.

192) Νὰ εὑρεθῇ ὁ λόγος τῆς μεγίστης πρὸς τὴν ἐλαχίστην ἀπόστασιν τῆς Σελήνης ἀπὸ τῆς Γῆς.

193) Νὰ διακρίνητε, ἂν τὸν χειμῶνα ἢ τὸ θέρος σημειοῦνται τὰ μεγαλύτερα μεσημβρινὰ ὕψη τοῦ κέντρου τοῦ δίσκου τῆς Πανσελήνου εἰς τοὺς τόπους τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου τῆς Γῆς καὶ διατί;

194) Νὰ εὑρητε τὴν μεγίστην ἀποχὴν τῆς Γῆς διὰ παρατηρητὴν κείμενον ἐπὶ τοῦ Διός.

195) Ὁ Ποσειδῶν ἀπέχει τοῦ Ἥλιου 30 ἀστρονομικὰς μονάδας. Νὰ εὑρητε τὸν χρόνον τῆς περιφορᾶς αὐτοῦ περὶ τὸν Ἥλιον.

196) Ὁ πλανήτης Οὐρανὸς περιφέρεται περὶ τὸν Ἥλιον εἰς 84 ἔτη καὶ 7 ἡμέρας. Νὰ εὑρητε τὴν ἀπόστασιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἥλιου εἰς ἀστρονομικὰς μονάδας.

197) Ἡ περιήλιος ἀπόστασις τοῦ κομήτου τοῦ Faye εἶναι 1,666, ἡ δὲ ἀφήλιος 5,966 ἀστρονομικαὶ μονάδες. Νὰ εὑρητε τὸν χρόνον τῆς περιφορᾶς αὐτοῦ περὶ τὸν Ἥλιον.

198) Ὁ κομήτης τοῦ Perrine περιφέρεται περὶ τὸν Ἥλιον εἰς 6,454 ἔτη καὶ ἡ περιήλιος ἀπόστασις του εἶναι 1,1727 ἀστρονομικαὶ μονάδες. Νὰ εὑρητε τὴν ἀφήλιον ἀπόστασιν αὐτοῦ εἰς χιλιόμετρα.

199) Ὁ Πολικὸς ἀστὴρ ἔχει ἐτησίαν παραλλάξιν $0'' ,07$. Νὰ εὑρητε τὴν ἀπόστασιν του εἰς ἀστρονομικὰς μονάδας, εἰς ἔτη φωτὸς καὶ εἰς μονάδας Parsec.

200) Ὁ Ἀρκτοῦρος ἀπέχει τῆς Γῆς 31 000 000 ἀστρονομικὰς μονάδας. Νὰ εὑρητε τὴν ἐτησίαν παραλλάξιν αὐτοῦ.

μερο
πόσο

όστι

Ἀθή

στας

μεγα
εἰς τ

κείμε

Νὰ ε

ἔτη
ἀστρ

ἢ δὲ
περιφ

6,454
μονά

ρητε
εἰς μ
μονά

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της μελέτης σελ. 1

Το πρόβλημα σελ. 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ορισμοί σελ. 3

Οι μεθόδους σελ. 4

Οι αποτελέσματα σελ. 5

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ε/1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της μελέτης σελ. 6

Το πρόβλημα σελ. 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ορισμοί σελ. 8

Οι μεθόδους σελ. 9

Οι αποτελέσματα σελ. 10

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Σκοπός της μελέτης σελ. 11

ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΥΡΑΝΙΟΣ ΣΦΑΙΡΑ

Κεφάλαιον Α'

Σύντομος ἐπισκόπησις τῶν φαινομένων κινήσεων τῶν ἀστέρων.

Τὸ Κοπερνίκειον σύστημα Σελ. 9 - 15

•Κεφάλαιον Β'

Θέσις ἀστέρος ἐπὶ τῆς Οὐρανίου σφαίρας. Ἐξῆς, [Θεοδόλιχος, Γνώμων. Νόμοι τῆς φαινομένης ἡμερησίας κινήσεως τῆς Οὐρανίου σφαίρας. Μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον καὶ χρῆσις αὐτοῦ.

» 16 - 39

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ἩΛΙΟΣ

Κεφάλαιον Α'

Φαινομένη κίνησις τοῦ Ἡλίου. Φαινομένη διάμετρος καὶ τροχιά τοῦ Ἡλίου. Νόμος τῶν ἐμβαδῶν. Ὁρὰι τοῦ ἔτους

» 40 - 49

Κεφάλαιον Β'

Μέτρησης τοῦ χρόνου. Ἀληθὲς καὶ μέσος ἡλιακὸς χρόνος. Ἐξί-σωσις τοῦ χρόνου. Ἐπίσημος ὥρα. Τροπικὸν καὶ ἀστρικὸν ἔτος. Ἡμερολόγια.

» 49 - 60

Κεφάλαιον Γ'

Σύστασις, ἀπόστασις, σχῆμα καὶ μέγεθος τοῦ Ἡλίου

» 60 - 74

BIBLION TRITON

ΟΙ ΠΛΑΝΗΤΑΙ

Κεφάλαιον Α'

Αἱ κινήσεις τῶν πλανητῶν. Νόμοι τοῦ Κεπλέρου. Μεγάλοι πλανῆται. καὶ δορυφόροι αὐτῶν. Τηλεσκοπικοὶ πλανῆται. Σύνοδος, ἀντίθεσις καὶ ἀποχή πλανῆτου. Φάσεις πλανητῶν. Ἐξήγησις τῶν φαινομένων κινήσεων τῶν πλανητῶν. Νόμος τῆς παγκοσμίου ἑλξεως » 71 - 87

Κεφάλαιον Β'

Περιγραφή τῶν μεγάλων πλανητῶν. Ζωδιακὸν φῶς » 87 - 103

BIBLION TETARTON

Η ΓΗ

Κεφάλαιον Α'

Σχῆμα καὶ μέγεθος τῆς Γῆς. Γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι τόποι » 104 - 120

Κεφάλαιον Β'

Αἱ κινήσεις τῆς Γῆς. Διαδοχὴ τῶν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν. Ἀνισότης τῶν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν. Μεταβολὴ καὶ διανομὴ τῆς θερμότητας. Ζῶναι τῆς Γῆς. Ἀτμοσφαιρικὴ διάθλασις » 120 - 137

BIBLION PEMPTON

Η ΣΕΛΗΝΗ

Κεφάλαιον Α'

Κινήσεις, ἀστάσεις, φάσεις, κατὰστασις καὶ μέγεθος τῆς Σελήνης. » 138 - 154

Κεφάλαιον Β'

Αἱ ἐκλείψεις τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Ἡλίου. » 155 - 161

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΚΟΜΗΤΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΑ

Κεφάλαιον Α'

Κομήται, σύστασις, σχῆμα καὶ τροχιά αὐτῶν. Περιοδικοὶ κομήται. » 162 - 168

Κεφάλαιον Β'

Μετεώρα. Διάττοντες ἀστέρες. Βολίδες καὶ ἀερόλιθοι » 168 - 171

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΠΛΑΝΕΙΣ ΑΣΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΝΕΦΕΛΩΜΑΤΑ

Κεφάλαιον Α'

Οἱ κυριώτεροι ἀστερισμοὶ » 172 - 179

Κεφάλαιον Β'

Σύντομος σπουδὴ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ νεφελωμάτων. Διπλοὶ καὶ πολλαπλοὶ ἀστέρες. Νεφελώματα. Γαλαξίας. Τὸ σύμπαν. » 179 - 198

Ἀσκήσεις πρὸς γενικὴν ἐπανάληψιν » 198 - 200

Ἐξώφυλλον Ζωγράφου ΤΑΣΟΥ ΧΑΤΖΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΥΔΕΚ)



Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμεον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).



Ἐκδοσις IB' 1966 (IX) — ANT. 10.000 — ΣΥΜΒ. 1452/2-9-66-1400/30-4-66

Ἐκτύπώσεις : Π. ΓΑΛΛΙΑ καὶ ΣΙΑ - Βιβλιοδοσεῖα : ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.



0020557520
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

A handwritten signature in dark ink, featuring a series of loops and a long horizontal stroke extending to the right.

